

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

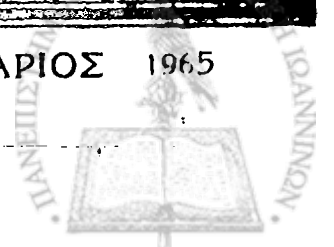
ΕΤΟΣ ΙΔ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 153ον

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1965

ΙΔΙΟΚΤΗΤΑΙ—ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ
ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ἩΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ἙΣΤΙΑ

Ἐπιτροπὴ Ἐπιμελείας βιβλίου:
ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ
ΙΩΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΓΕΩΡ. Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΔΑΜΑΓΚΑΣ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΠΑΝΟΣ Γ. ΦΑΝΤΗΣ

Ε

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ :

*

Ἐσωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ Δραχ. 150.—
Νομικῶν προσώπων Δραχ. 200.—
Ἐξάμηνος κ.λ.π. ἀναλόγως
Ἐξωτερικοῦ: Ἐτησίᾳ Δόλλ. 10—
ἢ Δίραι Ἀγγλίας 3 1/2,
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΑΧ. 12.50

Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς
ΚΩΝ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ (Βενετία)
ΔΕΑΝΔΡΟΣ Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήναι)
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Ἀθήναι)
ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Ἀθήναι)
ΒΑΣΙΔ. ΒΕΡΒΙΔΗΣ (Ἀθήναι)

Ἐμβόσματα: «ἩΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ ἙΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς 28ης Ὀκτωβρίου 60, Ἰωάννινα — Τηλ. 6-59

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νικολ. Β. Πατσέλη :	Ἡ δρᾶσις τῶν Δελβινακιωτῶν εἰς τὴν μάχην τοῦ Δραγατσάνου καὶ Προύθου τὸ 1821	Σελ. 1
Φώτῃ Ι. Μάνου :	Ἀπὸ τὸ Ἡπειρωτικὸν 1912—1913 (ἱστορ. πραγμ.)	» 11
Κώστα Π. Λαζαρίδῃ :	Ἡ ἱστορικὴ οἰκογένεια τῶν Μισιαίων (ἱστορ. μονογρ.)	» 14
Σπύρου Μουσελίμῃ :	Τὸ Πόποδο (ἱστορικὴ μονογραφία)	» 25
Σπυρ. Δ. Μέρτζιου :	Ὀλίγα γιὰ τὸ χωριὸ μου Ἅγιοι Ἀνάργυροι (ἱστ. σημ.)	» 34
Δημοτικὸ (ἀνακοίνωσις Γιάννη! Σαραλή :	Ν. Β. Λώλη): Τοῦ χαμένου παιδιοῦ Δημοτικὰ τραγούδια τοῦ Ζαγορίου (λαογρ. συλλογὴ)	» 42 » 43
Στεφ. Μπέττῃ :	Παλαιογραφικὰ ἐπαρχίας Κουρέντων (ἱστοριοδιφικὰ)	» 49
Κώστα Ν. Νικολαίδῃ :	Τὸ μεθοδολογικὸ πρόβλημα στὸ σύγχρονον σχολεῖο (παι- δαγ. μελέτη)	» 64
Ἰωάννου Γ. Θεοχάρῃ :	Ἡ μαγικὴ μεταβολὴ τῶν ἀνθρώπων σὲ ζῶα εἰς τὸν μῦθον τῆς Κίρκης καὶ εἰς νεοελληνικὰ παραμύ- θια (φιλολογ. μελέτη)	» 73
Εὐριπίδῃ Σούρλα :	Ἡπειρωταὶ λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες ὡς μεταφρα- σταὶ τοῦ Ἰπποκράτους (μελέτη)	» 80

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ : Σημειώματα : Ὑπομνήσεις: (Πνευματικὸ Κέντρο—Δρόμοι καὶ Πλα-
τεῖες—Κοινωνικὴ πολιτικὴ τοῦ Δήμου) (Συντάξεως).—Κριτικὴ τοῦ βιβλίου:
Ἐκδόσεις Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν: Παν. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογραφικὴ συλλο-
γὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας»—Μιχ. Περάνθη: «Κρυστάλλης»—Νικ. Β. Τωμαδάκη:
«Οἱ λόγιοι τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου»—Κ. Θ. Δημαρᾶ: «Ἡ λογιόσυνη τῶν Ἡπει-
ρωτῶν»—Μιχ. Ν. Μπάη: «Σπήλαιον Περάματος Ἰωαννίνων»—Δημητρίου Εὐαγγελίδου:
«Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἡπείρου καὶ ἄλλα μελετήματα»—Ἐρας Λ. Βρανούση: «Κο-
μισκόρτης ὁ ἐξ Ἀρβανῶν»—Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου: «Ζαλοζώστας, ὁ ἀνθρώπος καὶ
ὁ ποιητής»—Χρ. Χρηστοβασίλη: «Ἡπειρωτικὰ παραμύθια»—Κοσμᾶ Θεσπρωτοῦ καὶ
Ἀθανασίου Ψαλίδα: «Γεωγραφία Ἀλβανίας καὶ Ἡπείρου»—Εὐαγγ. Ἀθ. Μόγγα:
«Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου» (Ἰωάννου Γ. Θεοχάρῃ)—Ἐκδόσεις Κέντρου
Νεοελλ. Ἐρευνῶν (ἐπιμελεία: Δ. Δρούλια): «Σχεδιάσμα Ἡπειρωτικῆς Βιβλιογραφίας»
(Εὐαγγ. Πριώνη).

Ἡ ΠΡΩΤΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΔ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1965

9 ΤΕΥΧΟΣ 153ον

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΔΕΛΒΙΝΑΚΙΩΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΧΗΝ ΤΟΥ ΔΡΑΓΑΤΣΑΝΙΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΥΘΟΥ ΤΟ 1821

Βιβλιοθήκαι ολόκληροι συνθετικῶν καὶ ἀναλυτικῶν μελετῶν ἐγράφησαν, μέχρι τοῦδε, τόσον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὅσον καὶ εἰς ξένας γλώσσας, διὰ τὴν ἑπταετῆ ἐθνικὴν μας ἐποποιῶν τοῦ 1821. Πρὸς συγγραφὴν των ἐμελετήθησαν ἀρχεῖα ἀγωνιστῶν καὶ περιηγητῶν, πού ἐγνώρισαν ἐκ τοῦ πλησίον πρόσωπα καὶ πράγματα, καὶ μᾶς παρέδωσαν συγκλονιστικὰς περιγραφὰς τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ μας ἔπους.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως χρειάζεται ἀκόμη ἀρκετὴ ἐργασία, διὰ νὰ φωτισθῆ μία λεπτομέρεια, μία ἄγνωστος μέχρι τοῦδε πτυχή τοῦ καταυγαστικοῦ ἐκείνου ἔπους, νὰ λαμπρυνθοῦν μορφαὶ καὶ ἔργα.

Πλησίον εἰς τὰ ἐνδοξὰ καὶ τιμημένα ὀνόματα τῆς ἱστορίας μας, ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἀκόμη τὰ ὁποῖα, καίτοι ἐλάμπρυνε καὶ αὐτὰ ὁ πατριωτισμὸς τῶν προγόνων μας καὶ αἱ πολλαπλαῖ θυσίαι, δὲν ἐξήρθησαν ἐν τούτοις ὅσον ἔπρεπε. Συνεπεία ἀφ' ἑτέρου τῆς ἐλλείψεως τεκμηριωμένης καὶ εἰς ἀρχεῖα βασιζομένης ἱστορίας τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἀμφισβητεῖται καὶ σήμερον ἀκόμη ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος ἐκρήξεώς της (1). Χωρὶς ἀρχεῖακὴν ἐρευναν, δὲν νοεῖται μελέτη τῆς νεωτέρας μας ἱστορίας. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης ὑπάρχουν ἀκόμη θέματα, ἀρχεῖα καὶ ἐγγράφα ἀνεξερευνήτα, περιέχοντα περιγραφὰς μορφῶν πού ἀπετόλμησαν τὸ ἐγγεῖρημα νὰ θραύσουν τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας καὶ νὰ προσφέρουν, ὡς ἄγνωστοι ἦρωες, χωρὶς τὰ ὀνόματά των νὰ ἔλθουν εἰς τὴν δημοσιότητα, διότι οἱ ἄνδρες οὗτοι, ὄντες σεμνοὶ καὶ μὴ λησμονοῦντες τὸ μέγα παρελθὸν τῆς φυλῆς, ὀνειρευόμενοι δὲ πάντοτε τὸ μέγα μέλλον της, ἤρχοῦντο εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς συνειδήσεώς των μόνον, χωρὶς νὰ ἐπιζητήσουν ἄλλην ἐξαρσιν εἰς τὰς προσπάθειάς των (2).

Δυστυχῶς αἱ νεοελληνικαὶ σπουδαὶ παρ' ἡμῖν παρουσιάζουν σχετικὴν καθυστέρησιν, ἀρκετὸν δὲ ὑλικὸν παραμένει ἀνεξερευνήτον καὶ ἀνέκδοτον, εἰς τὰ τοπικά, εἰδικὰ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. Καίτοι διανύομεν ἑκατὸν τεσσαράκοντα περίπου ἔτη ἐλευθέρου βίου, ἡ νεοελληνικὴ ἱστοριογραφία καὶ ἱστοριοδιφία, δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀναπληρώσουν τὸ τεράστιον κενὸν πού ἐδημιούργησεν ἡ ἀνεπαρκὴς ἱστορικὴ παράδοσις τῆς Φιλ. Ἐταιρ. οὔτε νὰ συγκεντρώσῃ καὶ ἀξιοποιήσῃ τὸ ὑπάρχον εἰσέτι ὑλικόν, μετὰ τὴν δημοσίευσιν μονογραφικῶν καὶ συνθετικῶν ἔργων.

Χάρις λοιπόν αὐτοῦ τούτου τοῦ καλῶς ἐννοουμένου συμφέροντος τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας, πρέπει νὰ ἀνασύρεται ὅσον τὸ δυνατόν ὁ πέπλος τῆς λήθης, ἵνα ὁ φωτοβόλος πυρσὸς τῆς ἀληθείας διασκορπίζῃ τὰ πολλαπλᾶ σκοτεινὰ σημεῖα τῶν δέλτων τῆς.

* * *

Εἰς τὸ πάνθεον οὕτω τῶν ἡρώων τοῦ 1821, ἐκτὸς τῶν μεγάλων φυσιογνωμιῶν τοῦ ἐθνικοῦ μας ἀγῶνος, ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἀγνὰ καὶ μεγάλα παλληκάρια, ποὺ δὲν ἔχουν καταλάβει ἀκόμη εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ μας θέσιν ἀνάλογον μετὰ τὸ ψυχικόν των μεγαλεῖον καὶ τὴν θυσίαν, ποὺ ἔδειξαν εἰς τὸν ἐθνικόν μας ἐκείνον συναγεμῶν. Οἱ ἀγωνισταὶ οὗτοι εἴτε λόγῳ τῆς μεγάλης σεμνότητος, εἴτε λόγῳ τῆς ταπεινοφροσύνης τῶν ἀληθινῶν ἡρώων, ποὺ ἐπέζησαν τοῦ ἐθνικοῦ ἐκείνου ἀγῶνος, ἢ λόγῳ καὶ τοῦ προώρου θανάτου των εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἀντὶ νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὸ προσκήνιον τῆς ἱστορίας, ὡς παραδείγματα πρὸς μίμησιν, ἀπὸ ἐλαχίστους μόνον ἀπομνημονευματογράφους ἀναφέρονται.

Μεταξὺ τῶν ἀφανῶν αὐτῶν ἡρώων, συγκαταλέγεται καὶ μία δρᾶξ συμπατριωτῶν μας Δελβινακιωτῶν, ἢ ὁποία, μετὰ τὴν συμμετοχὴν τῆς εἰς τὴν μάχην τοῦ Προῦθου, κατέχει καὶ αὐτὴ κάποιαν θέσιν, δευτερεύουσαν ἴσως, μὴ γνωστὴν ὅμως δυστυχῶς ἀκόμη εἰς τὸ πολὺ κοινόν, καὶ τὴν ὁποίαν προτιθέμεθα νὰ γνωστοποιήσωμεν εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην μας.

* * *

Ὅταν ὑψώθη εἰς τὸ Ἰάσιον, τὴν 24)2)1821, ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰακωβάκη Ρίζου καὶ καθηγιάσθη πανηγυρικῶς τὴν 26 ἰδίου ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ἰασίου Βενιαμίν, εἰς τὴν μονὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, μετόχιον τοῦ Ἁθῶ (3), ἀντήχησε δὲ εἰς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας τὸ πολεμιστήριον σάλπισμα τοῦ Ὑψηλάντου, τοῦτο εἰς μὲν Εὐρώπην προυκάλεσεν ἀγανάκτησιν (4), εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅμως, ποὺ ἤλπιζον εἰς ταχεῖαν ἀπολύτρωσιν, ἔφερε παράφορον ἐνθουσιασμόν.

Αἱ πρῶται προκηρύξεις τοῦ Ὑψηλάντου, ποὺ ἐκάλουν τὸν Ἕλληνισμόν εἰς ὀμαδικὴν ἐπανάστασιν, ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν κατάταξιν ἐθελοντῶν, οἱ ὅποιοι ἀποκρινόμενοι πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ καὶ αὐταπαρνήσεως εἰς τὴν ἐκκλησίαν του, πολλαχόθεν κατήρτισαν, καθ' ὅλους τοὺς τύπους τῶν στρατολογιῶν τῶν συγχρόνων κρατῶν, τὸ γνωστὸν σῶμα τῶν ἱερολογιτῶν (5) μετὰ τὴν ἰδιόμορφον μέλαιναν στολήν, τὸ λοφίον, τὸ κράνος, μετὰ τὰς λέξεις «ἐλευθερία ἢ θάνατος» καὶ τὴν νεκροκεφαλὴν μετὰ δύο ὀστά χιαστί.

Ὁ Ἱερὸς ἐκείνος λόγος τῶν πεντακοσίων νέων εὐγενεστάτων καὶ πλουσιωτῶν οἰκογενειῶν «τάγμα ἐκλεκτῶν Ἠρώων, καύχημα νέον», κατὰ τὸν Κάλβον, ἐμφορούμενοι ἀπὸ θερμότητα ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸν πάτριον ἀγῶνα, μίαν καὶ μόνην εἶχεν ἀδιάσειστον ἀπόφασιν, νὰ νικήσῃ ἢ νὰ ἀποθάνῃ (6), γνωρίζων, κατὰ τὸν ποιητὴν ὅτι «ἄν τις ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα, ἡ μύρτος εἶνε φύλλον ἀτίμητον καὶ καλὰ τὰ κλαδιὰ τῆς κυπαρίσσου» (7).

* * *

Τὸ κίνημα τῆς Μολδοβλαχίας, ποὺ ἀπετέλεσε τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ μας ἀγῶνος, κατόπιν ἀλλεπαλλήλων ἀτυχιῶν, εἶχεν εἰς Δραγατσάνι οἰκτρὸν τέλος, τὸ ὁποῖον δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποσοβῆσῃ οὔτε ἡ φιλοπατρία καὶ φιλοδοξία τοῦ Ὑψηλάντη (8), οὔτε τὸ μαρτυρικὸν τέλος τῶν εὐσταλῶν νέων τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, οἱ ὅποιοι, μὴ στερούμενοι ἡρωϊκῆς τόλμης καὶ περιφρονήσεως πρὸς τὸν θάνατον (9), μετὰ τὴν προθυμίαν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν των, προσεπάθουν νὰ ἀναπληρῶσουν τὴν ἀπειρίαν τοῦ πολέμου.

Εἰς τὸν σκληρὸν καὶ πείσμονα, ἐκ τοῦ συστάδην, ἐκείνον ἀγῶνα, οἱ Ἱερολοχῖται ὑπέστησαν τρομακτικὰς ἀπωλείας, ὁμοίας καὶ ὁ ἱερὸς λόγος τῶν Ἐθῶν εἰς τὴν Χαιρώνειαν. Κανεὶς ἐξ αὐτῶν δὲν ἐσκέφθη τὴν ἀτιμωτικὴν φυγὴν, ἀλλὰ, μὲ ἀφθαστον ἡρωϊσμόν, ἐπολέμησαν ὅλοι. Μὴ δυνηθέντες ὅμως νὰ ἀντισταθῶσιν, ἔπεσαν, κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ Τρικούπη «ὡς εὐθαλεῖς κλάδοι ὑπὸ τὴν κοπτεράν ἀξίνην στιβαροῦ ξυλοκόπου» (10).

Οἱ κυριώτεροι συντελεσταὶ τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἀνίσου ἀριθμητικῶς, ἀποφασιστικοῦ ὅμως ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν ἐκείνου κινήματος, ὁ φιλόδοξος καὶ ἀνάξιος τῆς ἀποστολῆς του καὶ τῶν εἰλικρινῶν αἰσθημάτων τοῦ Ἰψηλάντου Βλαδιμηρέσκου (11), ὁ ὁποῖος προσποιούμενος, κατὰ τὸν Φραντζῆν, τὸν φίλον, ἐνέπνεεν ὅμως εἰς τοὺς ἐντοπίους τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ἑλλήνων (12), καταδικασθεὶς εἰς θάνατον, ἀπὸ τὸ πρῶτον στρατοδικεῖον τῆς ἐπαναστάσεως ὡς «ἐπίορκος καὶ προδότης», κατεκρεουργήθη ἀπὸ τὸ ὀρισθὲν πρὸς ἐκτέλεσίν του ἀπόσπασμα (13). Ὁ ἕτερος, ὁ πανοῦργος ἀρχηγὸς μισθοφόρων πείσμων καὶ φιλόδοξος Σάββας (14) παρεδόθη καὶ αὐτὸς εἰς τὴν γνωστὴν προκήρυξιν τοῦ Ἰψηλάντου τῆς 8 Ἰουνίου 1821 «εἰς τὴν ἀπέχθειαν τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὴν δίκην τῶν νόμων καὶ τὴν κατάραν τῶν ὁμογενῶν». Ὅσον διὰ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἱεροῦ Λόχου Καραβιᾶν, ἡ ἔνοχος διαγωγὴ τοῦ ὁποίου ἦτο ἀξία κεφαλικῆς ποινῆς, κατὰ τοὺς στρατιωτικοὺς νόμους, οὗτος καθηρέθη «διὰ τὸ ἀπρεπὲς πολίτευμά του», γενόμενος αἷτιος τῆς ἥττης καὶ σφαγῆς τοῦ Δραγατσανίου (15).

* * *

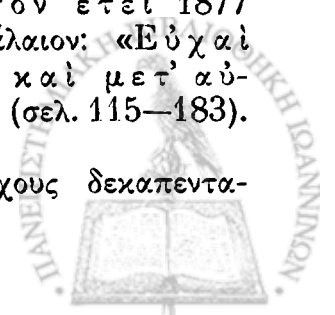
Μὲ τὴν ἡρωϊκὴν θυσίαν καὶ τὴν ἥτταν τοῦ Δραγατσανίου, τὴν διάλυσιν τοῦ κεντρικοῦ στρατοῦ τῆς Βλαχίας, τὴν ἀπαγοήτευσιν τοῦ Ἰψηλάντου καὶ ἐγκατάλειψιν κάθε προσπαθείας ἐκ μέρους του, τὸ κίνημα ἐφαίνετο ὅτι προχωρεῖ πρὸς τὸ θλιβερὸν τέλος, διὰ τὸ ἐλληνικὸν σῶμα τῆς Μολδαυίας, ποῦ ἦτο ἐστρατοπεδευμένον εἰς τὴν Στίγκα καὶ τὸ Σκουλένι. Δὲν ἐπρόκειτο ὅμως νὰ σβῆσῃ ἄδοξα, παρὰ τὴν ἀτιμωτικὴν πρότασιν τοῦ ἀρχηγοῦ Γ. Καντακουζηνοῦ, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἰασιῦ 13 Ἰουνίου 1821, παρώτρυνε τοὺς ἄνδρας του νὰ σωθοῦν, διαβαίνοντες τὸν Προῦθον (16) εἰς τὸ ρωσικὸν ἔδαφος. Ὅλοι ὅμως οἱ ἄνδρες, μὲ μίαν φωνήν, ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν, ὀρκισθέντες νὰ ἀποθάνουν, μὲ τὴν σπάθην εἰς τὰς χεῖρας.

Εἰς τὴν μάχην ἐκείνην τοῦ Σκουλενίου καὶ Δραγατσανίου, μαζῆ με τὸ πλῆθος τῶν ἀωνύμων ἡρώων, ποῦ ἐπότισαν μὲ τὸ αἷμα των τὸ ἐπαναστατικὸν δένδρον, εἰς τὸ φύτρωμά του, καὶ ἔγινε δόξα, παράδειγμα καὶ θρύλος, συγκαταλέγεται καὶ μία δρᾶξ συμπατριωτῶν τοῦ γράφοντος, ἐκ Δελβινακίου τῆς Ἡπείρου.

Δυστυχῶς, ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ ἀναφέρουν, ὅτι εἰς τὴν ἀνωτέρω μάχην ἔλαβον μέρος καὶ 400—600 Ἡπειρώται γενικῶς. Μεταξὺ ὅμως τῶν τελευταίων τούτων, συγκαταλέγονται καὶ 97 συγχωριανοὶ μας Δελβινακιῶται, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Εὐστράτιος Κλέφτης, Ἰωάννης Ντελάρης καὶ Παππᾶ Γιάννη Δάλλας διώκουν ἴδια μικρὰ σώματα. Ὁ τελευταῖος μάλιστα εἶχεν εἰς τὸ ἰδικόν του περὶ τὰ τριάκοντα μέλη τῆς οἰκογενείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ ἐξ ἀδελφῆς δεκαοκταετῆς τότε ἀνεψιὸς του Ἀντώνιος Γεωργίου ἢ Μάνιας (17). Αυτόπτης, λοιπὸν, μάρτυς τῶν γεγονότων ἐκείνων ὁ Γεωργίου ἢ Μάνιας, περιέγραψεν εἰς στίχους τὴν δρᾶσιν τῶν συμπατριωτῶν του εἰς ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Πολιτικὸν Κάτοπτρον τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν ἔτει 1877 ρωσοτουρκικὸν πόλεμον» Ἀθῆναι 1880 καὶ εἰς Κεφάλαιον: «Εὐχαὶ τῆς μητρὸς πρὸς τὰ τέκνα αὐτῆς διὰ τὸ νέον ἔτος καὶ μετ' αὐτὰς παραινέσεις πρὸς ἔνωσιν ἀπάντων αὐτῆς» (18) (σελ. 115—183).

* * *

Τὸ ποίημα τοῦτο τοῦ Α. Γεωργίου εἶνε γραμμένον εἰς στίχους δεκαπεντα-

συλλήβωνε ζευγαριστούς και ήρωικατάληκτους. Ίσως ή ήρωικατάληξία των να μή εινε πάντοτε ήπταιστος, έχει όμως αβτή κήτι τή σαρματητικήν και τή βαθύ αίσθημα τής φιλοπατρίας, πού δίδει κήποιον τήνον, εις τήν γροθήν τής ψαλιτικής του ήρωας.

Τή ποιήμα τούτο, κρινόμενον από αίστηράς ιστορητικής τισυράς, δεν δύναται βέβαια να παραβληθή με τά ποιητικά έργα σημερινών δοκιμασμένων ιστορητών μας, γραμμένα σύμφωνα με τήν ήσημέραν εξέλιξιν τής νεοελληνικής. Οι άνήκοντες όμως εις τήν σφαίραν των ιστορητών γνωρίζουν εις ποιόν κατάστασιν εύρίσκατο τότε ή έμμετρος ήρωας. "Όπως όμως και άν έχει τή πράγμα, τή ποιήμα τούτο, προστιθέμενον εις τά άλλα έργα τού άνδρός, αναδεικνύει τόν Γεωργίου χειριστήν ήχι μόνον τού πεζού, αλλά και τού έμμέτρου ήρωου.

* * *

Εις τήν αναγνώστην όμως τού παρόντος, γεννάται τώρα άστομάτως τή έρώτημα: Πώς εύρέθησαν τόσοι Δελβινακιώται εις τήν μάχην;

Εις τούς γνωρίζοντας τήν ιστορίαν τού Δελβινακίου και τούς ήρωικούς του άγώνας διά τήν έλευθερίαν, κατά τού 'Αλή πασά, ή άπάντησις έργεται μόνη της.

Τή Δελβινάκι, λόγω τής τοποθεσίας του, ή οποία δεσπόζει τής όδοϋ 'Αργυροκάστρου—Ιωαννίνων, από πολλού ελχει έπισύρει τήν προσοχήν τού τυράννου των Ιωαννίνων, ή οποίος μετήλθε κήθε καταχθόνιον μέσον διώξεων, καταπιέσεων, βασανιστηρίων, άγραιοτών, φορολογίας, διά να τή προσαρτήσι, εις τή κομβολόχυν των άπεράντων του κτήσεων, χωρίς όμως να τή κατορθώσι.

'Εκ των προγόνων μας, οι φανερά τότε εις τήν συνεχή του άγώνα νεκρυγμένοι άντίπαλοι, ήναγκάσθησαν να μετοικήσουν εις Βεσσαραβίαν και τας παραδουναβίους επαρχίας, ήπου άπολαμβάνοντες σχετικής έλευθερίας, ήδύνατο να αναδειχθών και να διαπρέψουν (19). Τούς εις τας άνωτέρω επαρχίας αποδημήσαντας Δελβινακιώτας ή παρόμοιους αναβιβάζει εις ένατην ήρθόληκτον οικογενείας. 'Ο Ν. Μάνιας ούτω, εις άνέκδοτον χειρόγραφον 'Ιστορίαν τού Δελβινακίου τού 1835, κατατεθειμένην εις τήν 'Εθνικήν Βιβλιοθήκην, γράφει ήτι από τά 350 σπήτια αδέν ξεδιαλέγονται περισσότερα από πεντήκοντα ήπου να ποκρίνονται εις τά βασιλικά δοσίματα. 'Ο Hughes, έπισκεφθείς τή Δελβινάκι τή 1820, γράφει ήτι περί τας ένατην οικίας ήσαν άκαταόκητοι συνεπειά των όμωων εκβιασμών τού 'Αλή πασά.

'Από τας οικογενείας λοιπόν αυτάς, ένατην περίπου θαληροί βλαστοί, μόλις ήκουσαν τή έγερτήριον σάλπισμα τής έθνικής εξέγερσεως, διαπνεόμενοι από τας μεγάλας περι πατρίδος ήρετάς, πλήρεις ένθουσιασμού και άπτόητοι, έτάχθησαν υπό τήν σημαίαν τής έλευθερίας.

"Όσον άφορά τόν Παππά Γιάννη Δάλλα, ούτος μαζί με τόν υίόν του Παππά Δημήτρι, αποτελούντες άμφότεροι τήν φυγήν τής άντιστάσεως εις Δελβινάκι, και αδυνατούντες να υποκίψουν εις τας άρπακτικές τού 'Αλή βλέψεις, άπεφάσισαν ή μόν πατήρ να αναχωρήσι εις Βεσσαραβίαν προς τούς εκεί συμπατριώτας του, να παραμείνουν δέ οι γέροντες και εξακολουθήσωσι τόν μέχρι τέλους άγώνα. Μετά μακροχρόνιον ταξείδιον, έφθασεν ούτος εις Μολδαυίαν, ήπου μετ' όλίγον εξέρράγη ή επανάστασις.

Μνημονεύσωμεν τέλος, ήτι μεταξύ των πρώτων, πού προσεχώρησαν εις τήν Φιλ. 'Εταιρίαν, ειναι και ή μετέπειτα γραμματεύς τού Καραϊσκάκη, Δελβινακιώτης Γεώργιος Γαζής (1795—1855), ή οποίος, ως μνημονύεται εις τή ύπ' άρ. 18706 και από 14)6)1823 έν Τριπολιτσά πιστοποιητικόν τού 'Αρσ. Περραιβού, αάμα ήπου ή ύπερ Πατρίδος 'Ιερός άγών ήνοίχθη έν Βλαχία, έδρα με μετά προθυμίας και ένθουσιασμού ως ένθερμος ζηλωτής τής έλευθερίας και ήγωνίσθη μετ' ένθέρμου ζήλου υπό

τὸν ἐκλαμπρότατον κ. Νικόλαον Ὑψηλάντην καθ' ὅλους τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας καὶ ἐφ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης καθ' ἣν συναγωνιζόμενος καὶ ἐγὼ εἰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις παρὰ τῷ ἐκλαμπροτάτῳ κ. Ἀλεξάνδρῳ Ὑψηλάντῃ, ἐγνώρισά τὸν παρόντα νέον ὡς ἓνα τίμιον καὶ εἰλικρινῆ πατριώτην, ἐνθερμον ζηλωτὴν καὶ συνεργὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ πρόθυμον εἰς τὸ νὰ ἐκπληροῖ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος του» (20).

* *

Μετὰ τὴν μικρὰν αὐτὴν παρέκβασιν, ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ θέμα μας, ἰδοὺ πῶς ὁ συμπατριώτης μας Γεωργίου ἢ Μάνιας, περιγράφει τὴν ἀπάντησιν τῶν στρατιωτῶν, εἰς τὴν ἀτιμωτικὴν ἐκείνην πρότασιν τοῦ Καντακουζηνοῦ (21).

Κι' ὁ ἀρχηγὸς τοὺς φώναξε, θέλετε νὰ σταθοῦμε,
παιδιὰ νὰ πολεμήσουμε ἢ 'ς τὸν Προῦτο νὰ διαβοῦμε;
'Εδῶ νὰ πολεμήσουμε κι' ἐμεῖς γιὰ τὴν πατρίδα;
νὰ δεῖξωμε ἂν εἴμαστε παιδιὰ τοῦ Λεωνίδα;

Κι' ὅλοι ἐδῶ ἐφώναζαν, σὰν ἄντρες νὰ σταθοῦμε,
κι' ὄχι 'ς τὸν Προῦτο 'σὰ λαγοὶ νὰ μποῦμε νὰ πιγοῦμε.
'Εδῶ θέλα πεθάνουμε, ὅλοι γιὰ τὴν πατρίδα,
καὶ θὰ δεῖξωμε ποῦ 'μέστε τέκνα τοῦ Λεωνίδα.

Ἡ ἑτέρα λοιπὸν μάχη τοῦ Σκουλενίου (22) συνήφθη δέκα ἡμέρας μετὰ τὸ Δραγατσάνι ἦτοι τὴν 17 Ἰουνίου 1821, μὲ στρατεύματα τὰ ὁποῖα ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην (23) διὰ τῆς Βεσσαραβίας καὶ Εὐξείνου ἀπεβιβάζοντο εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Βλαχίας πρὸς συστηματικωτέραν συνέχισιν τοῦ πολέμου, ἐναντι 4000 ἰππέων Τούρκων, 2000 πεζῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνισχυμένοι μὲ ἕξ κανόνια ἐπέπιπτον κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Εἰς τὴν μάχην ἐκείνην ὁ Κεχαγιᾶ βέης, ἐνήργησεν ὀκτώωρον συνεχῆ ἐπίθεσιν, μὲ ὅλας τὰς εἰς τὴν διάθεσίν του δυνάμεις διὰ νὰ κάμψῃ τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἑλλήνων ὑπερασπιστῶν, οἱ ὁποῖοι πιστοὶ εἰς τὸν ὄρκον των ἐνεκαρτέρησαν ὅλοι, ὑπερασπίζοντες τὰς θέσεις των, ὀπισθεν ἀσθενοῦς ὀχυρώματος, κατασκευασθέντος προχείρως ἀπὸ κορμούς δένδρων (24).

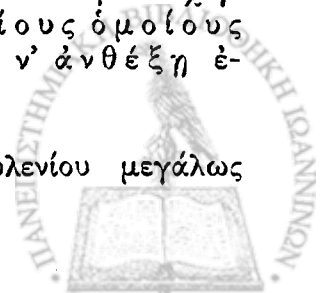
Κατὰ τὸν Ι. Ρῖζον «πεντάκις ὤρμησεν ὁ ἐχθρὸς, ἀκάματος καὶ νεαρὸς, διὰ τὸ πλῆθος τὸ ὁποῖον περιοδικῶς ἐμάχετο, προσβάλλων κατὰ τῶν Γραικῶν, ὀκτῶ ὥρας κατὰ συνέχειαν μαχομένων καὶ πεντάκις ἀπεκρούσθη μὲ μεγάλην φθορὰν» (25).

Ἡ μάχη τοῦ Σκουλενίου εἶνε ἀξιομνημόνευτος καὶ διὰ τοὺς εἰς αὐτὴν λαμπρῶς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγωνισθέντας καὶ διὰ τὸν τόπον ὅπου συνεκροτήθη. Σφραγισμένη μὲ τὸ ἐνδοξὸν ὄνομα τοῦ Ἀθ. Καρπενησιώτη «πολλῆς ἀνδρείας καὶ πατριωτισμοῦ ἄνδρα», δὲν ἔχει ἀναλόγους σελίδας, ὡς πρὸς τὴν ἐκδήλωσιν ὀμαδικῆς ἀνδρείας καὶ ἥρωικῆς ἀντιμετωπίσεως βεβαίου θανάτου, παρὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀθ. Διάκου εἰς τὴν γέφυραν νῆς Ἀλαμάνας καὶ τοῦ Παπαφλέσα εἰς τὸ Μαυιάκι (26).

Διὰ τὴν ἰδίαν μάχην, ὁ Τρικούπης γράφει, ὅτι ὁ Ρῖζος διηγούμενος αὐτὴν προσθέτει ὅτι ἤκουσε τὸν Ἀλ. Ὑψηλάντην νὰ λέγῃ ὅτι «ἂν ἦτο τόσῳ τυχηρὸς ὥστε νὰ ἔχῃ ὑπὸ τὰς διαταγὰς του δεκακισχιλίους ὁμοίους τῶν μαχητῶν τοῦ Σκουλενίου, ἤμπόρει εὐκόλως ν' ἀνθέξῃ ἐναντίον τετραπλασίων Τούρκων» (27).

* *

Εἰς τὴν νίκην ὅμως τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν μάχην τοῦ Σκουλενίου μεγάλως

συνέβαλε, κατὰ τὸν συγγραφέα μας, καὶ ἡ θέσις τὴν ὁποίαν κατεῖχον οὗτοι. Οἱ Τούρκοι, κατὰ τὸν Γεωργίου ἢ Μάνιαν, ἔχοντες τὸν ἥλιον ἔναντι, πλησιάζοντες εἰς σκοποβολὴν, ἐτυφλοῦντο ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας του (μ.μ. 19.6.1821) καὶ συνεπῶς δὲν ἠδύναντο νὰ σκοπεύσουν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξεκένωνον ἀσκόπως τὰ ὅπλα των. Ἴδου, ὁ κυριώτερος ἴσως λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἐκ τῶν ἰδικῶν μας ἐφονεύθη, οὐδ' ἐπληρώθη, ἐκτὸς δέκα πέντε ἵππων ἐκ τῶν ἑκατὸν ὅπου εἶχον, ἐνῶ οἱ ἰδικοὶ μας, σκοπεύοντες ἀνενοχλήτως ἐπέφερον θραῦσιν εἰς τὸν ἐχθρόν. Τὰ μόνα πού θά ἠδύναντο νὰ τοὺς βλάψουν ἀπὸ μακρὰν, χωρὶς νὰ ἐμποδίζονται εἰς τὴν σκόπευσιν ἀπὸ τὸν ἥλιον, ἦσαν τὰ τηλεβόλα. Ὁ Ρῶσσοσ ὁμοῦ στρατηγὸς Ζαμπανιῶφ, πού εὕρισκετο ἐκεῖ μὲ εἴκοσι χιλιάδας, τοὺς εἰδοποίησεν ὅτι καὶ ἂν μία μόνη σφαῖρα ἐπιπτεν εἰς τὸ ρωσσικὸν ἔδαφος θά τὸ ἐθεώρει ὡς κήρυξιν πολέμου (28).

Ἴδου τώρα πῶς ὁ Ἄντ. Γεωργίου περιγράφει τὰ ἀνωτέρω (29).

«Καὶ τὸν ἡλιόχαν(α) βοηθό, 'πὸ 'πισ' ἀπὸ τοὺς πλάταις,
καὶ τοὺς ὀχτροὺς ἐτύφλωνε, τοὺς Τούρκους τοὺς Μουρτάταις.
Καὶ ἔστρωναν 'ς τὴ γῆ κορμιά, τῶν ἀγριῶν Τουρκομάνων,
κι' ἀπὸ γαιῖμα 'κοκκίνησε, Χαλτούπιδων (30) τυράγων.

Τρεῖς ὥραις ἐπολέμησαν μιὰ χούφτα μὲ χιλιάδαις,
μοῦν ἦταν ὅλοι διαλεχτοί, ἄντρες παλληκαράδες,
Καὶ ἀρχηγὸ 'χαν λέοντα, κι' αὐτοὶ ἦταν λιοντάρια,
χιλιάδαις δὲν ἐψήφαγαν ὀχτρῶν, τὰ παλληκάρια.

Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς φώναξε 'ς τόπο τους νὰ μένουν,
μέσ' ἀπὸ τὰ ταμποῦρια τους, καθόλου νὰ μὴ βγαίνουν
Τὸν ἀρχηγὸν τους ἄκουγαν, καὶ τὴ φωτιά βαστοῦσαν,
κι' ὡς τὸ βασίλειμα ἡλιοῦ, Τούρκους ἐδεκατοῦσαν.

Τὸ μόνον πού ἴσως θά ἠδύναντο νὰ φέρῃ κάποια βλάβην εἰς τοὺς ἡμετέρους, θά ἦτο ἡ ἐπίθεσις τῶν Τούρκων, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, πρᾶγμα ὁμοῦ τὸ ὁποῖον δὲν ἐπραξάν καὶ οὕτω οἱ ἡμέτεροι κρατοῦντες τὰς θέσεις των μέχρι βαθείας νυκτὸς καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Τούρκων, διῆλθον μὲ ρωσσικὰς λέμβους τὸν Προῦθον καὶ ἐσώθησαν εἰς ρωσσικὸν ἔδαφος.

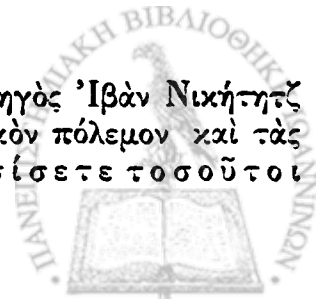
Ἴδου τέλος πῶς περιγράφει ὁ Ἄντ. Γεωργίου γενικώτερον τὴν δρᾶσιν τῶν Δελβινακιωτῶν, εἰς τὴν ἀνωτέρω μάχην.

'Σὰν τὰ λιοντάρια 'πήδησαν, μεσ' σὲ πολλαῖς χιλιάδαις
κι' αὐτοὶ μιὰ χούφτα μοναχά, ὅλοι παλλικαρῆδες
'Σκοτῶσαν καὶ 'σκοτώθηκαν, πολλοὶ γιὰ τὴν πατρίδα
μοῦν δεῖξαν πού ἦταν ἐγγονοὶ, κεῖνοι τοῦ Λεωνίδα

Καὶ 'στὸν Προῦτο πολέμησαν. Στράτος Κλέφτης (31). Γαλάνης (32) Τσαγκούλης (33), Χρῆστος Βάϊας (34), Ράϊδης (35), Ζῶτος (36), Ντελάρης (37), Ντόκος (38), Κοσσύφης (39), Ἐξάρχος (40), Τζοβάρης (41) καὶ Χαρίτος (42), Μπράγγης (43), ὄλ' ἐνενήντ' ἐφτά, κι' ὁ ἀρχηγὸς Βλαντιμκος (44).

* *

Ὅταν, μετὰ τὴν μάχην τοῦ Σκουλενίου, ὁ ρῶσσοσ στρατηγὸς Ἴβάν Νικήτητς Ἴντσόφ, μὲ ἀγωνίαν καὶ θαυμασμὸν παρακολουθῶν τὸν ἡρωϊκὸν πόλεμον καὶ τὰς θυσίας τῶν Ἑλλήνων, ἠρώτησε τοὺς Ἑλληνας «πῶς ἀποφασίσετε τοσοῦτοι

ὀλίγοι ὄντες ν' ἀντιπαραταχθῆτε ἐναντίον τόσων χιλιάδων», ἔλαβε τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν:

—«Ἡ Ἑλλάς, μᾶς προσκαλεῖ, ἐξοχώτατε, νὰ τὴν ἐλευθερώσωμεν, ἀλλὰ δὲν μᾶς ὀρίζει καὶ τὸν ἀριθμὸν πόσοι νὰ εἴμεθα εἰς καθὲς μάχην» (45).

Ὁ Φραντζῆς, ἀναφέρων τὰ ἀνωτέρω, προσθέτει ὅτι «Ἡ Ἑλλάς χρεωστῆται μὲν καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς φιλέλληνας εὐγνωμοσύνην, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς Σεβάσμιον γέροντα Ἰντζόφ, τοῦ ὁποίου ἡ ἡμερότης, ἡ γλυκύτης, ἡ συμπάθεια καὶ περίθαλψις (καθ' ἃς ἐλάβομεν πληροφορίας) τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς τοὺς ἐν Βεσσαραβία καταφυγόντας δυστυχεῖς Ἑλληνας, ἐστάθησαν ἔργα φιλανθρωπίας ἀπαραδειγμάτιστα» (46).

Ὁ αὐτὸς στρατηγὸς ἰδὼν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸν Παπᾶ Γιάννη Δάλλα νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὰ ὄχυράματα, ποὺ εἶχον καταλάβει ἤδη οἱ Τούρκοι, ἐξέφρασε τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν συμπάθειάν του.

Σχετικῶς μὲ τὴν ἡρωϊκὴν στάσιν τοῦ Παπᾶ Γιάννη Δάλλα, ὁ Φραντζῆς ἀναγράφει ὅτι «οἱ ἀρχηγοὶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔλεγον ὅτι ἐὰν ἡ Ἑλλάς ἤθελεν ἔχει πεντήκοντα τοιοῦτους παπᾶδες βέβαια ἦσαν ἀρκετοὶ νὰ φονεύσωσι τοὺς Τούρκους ὅλους» (47).

Ὁ στρατηγὸς μάλιστα Ἰντζόφ, εἰς ἔκθεσίν του, περὶ τῶν γεγονότων ἐκείνων ποὺ ὑπέβαλεν εἰς τὸν Τσάρον, ἔκαμνεν ἰδιαιτέραν ἐνθουσιώδη μνεῖαν περὶ τοῦ Παπᾶ Γιάννη Δάλλα. Κατόπιν τούτου, ὁ Τσάρος ἐξέδωκε διάταγμα (οὐκᾶζιον), διὰ τοῦ ὁποίου ἐχορηγεῖτο εἰς τὸν Παπᾶ Γιάννη Δάλλαν ἡ ἄδεια νὰ λειτουργῇ εἰς οἰανδήποτε ἐκκλησίαν τῆς Βεσσαραβίας ἐπεθύμει, τοῦ ἀρχιερέως ὑποχρεουμένου νὰ μὴ φέρῃ ἀντίρρησην. Νὰ νέμεται ἐπὶ πλεόν οὗτος ἐφ' ὅρου ζωῆς δύο κτήματα τοῦ στέμματος, οἱ δὲ ἀπόγονοί του νὰ φέρουν τὸν τίτλον εὐγενείας (δβοριανίν) (48).

Ὁ ἄγγλος τέλος στρατηγὸς Γόρδων εἰς χειρόγραφον, ἀποκείμενον εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον, μέρος τοῦ ὁποίου ἐδημοσιεύθη ἐν μεταφράσει εἰς τὸ Ἄρχ. τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρ. 1926 σελ. 363—510, ἰδοὺ τί γράφει διὰ τὴν μάχην ἐκείνην τοῦ Σκουλενίου.

«Οἱ Ἑλληνες ἐπολέμησαν μὲ ἄκραν γενναϊότητα καὶ ἀπαραδειγμάτιστον ἀνδρείαν, ἡ ὁποία θὰ ἀφήσῃ ἐποχὴν εἰς τὰ χρονικὰ διότι διακόσιοι Ἑλληνες ἔγιναν ἐνδοξα θύματα, πολεμοῦντες μὲ ὀκτὼ χιλιάδας Τούρκους, σπαθὶ μὲ σπαθί» (49).

* *

Τὸ κίνημα ἐκεῖνο τῆς Μολδαυίας, μὲ τὰς δύο μάχας τοῦ Δραγατσανίου καὶ Σκουλενίου, παρὰ τὴν ἀπογοήτευσιν καὶ ἀπελπισίαν, ποὺ, κατὰ τὸν Φραντζῆν, ἐνεφύσησαν εἰς τὰς καρδίας τῶν λοιπῶν (50), μαζῆ μὲ τὴν μακεδονικὴν βραχύβιον ἀντίστασιν, ὑπῆρξεν ὁ μέγας ἀντιπερισπασμὸς, ποὺ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἑλληνας νὰ θεμελιώσουν τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἐπὶ ἰσχυρῶν βάσεων. Ἐπέφεραν, ἐπὶ πλεόν, τὸν διασκορπισμὸν τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἀψηχολημέναι, ἐπὶ δύο ἔτη, εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐκείνας, δὲν εὕρισκον καιρὸν νὰ ἐπιπέσουν, εἰς τὴν ἐκτραγεῖσαν συγχρόνως εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπανάστασιν, καὶ οὕτω ἠδυνήθη αὕτη νὰ ὀργανώσῃ, ὑποτυπῶδες ἔστω κράτος, καὶ νὰ δυνηθῆ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἐχθρικὰς ἐπιδρομάς (51). Καθ' ὃν χρόνον, ἐπὶ πλεόν, ὁ Ὑψηλάντης ἐμάχετο εἰς ἀρκτικά ὄρια τῆς Τουρκίας, ἡ ἐπανάστασις ἐν Ἑλλάδι ἐπωφελεῖτο τῆς εὐκαιρίας νὰ ἀποκλείσῃ τὰ φρούρια, νὰ κυριεύσῃ ἐξ αὐτῶν τὴν Ἐπίδαυρον, Λιμηρᾶν καὶ Πύλον κατὰ γῆν, νὰ θριαμβεύσῃ δὲ εἰς τὴν Ἐρισσὸν καὶ σώσῃ τὴν Σάμον κατὰ θάλασσαν. Τὸ κίνημα ὅμως ἐκεῖνο ὠφέλησε καὶ πολιτικῶς, διότι προηγγυήθη ὑπὲρ τοῦ πολέμου τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος τὴν οὐδετερότητα τῶν Δυνάμεων (52).

Ἐάν αἱ ἐλπίδες τοῦ Ὑψηλάντου διεψεύσθησαν συντόμως, διότι ἡ γενναία πρωτοβουλία του δὲν εὔρε τὴν ἀναμενομένην ἀπήχησιν εἰς τοὺς ἄλλους βαλκανικοὺς λαοὺς, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, τὸ κίνημά του ὅμως ἐχάρισεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἀθανάτους σελίδας, ὅπως τὸ ἔπος τῶν Ἱερολοχιτῶν εἰς τὸ Δραγατσάνι, τὴν ἡρωϊκὴν πάλην τοῦ Σκουλενίου, τὴν θυσίαν τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Φαρμάκη.

Τὸ κίνημα ἐκεῖνο ἐπέτρεψε νὰ ἐξαπλωθῇ ταχύτατα τὸ πνεῦμα τῆς Φ. Ἐταιρίας, τὸ ἐπαναστατικὸν μένος τῆς ὁποίας οὐδεμία δύναμις ἠδύνατο νὰ ἀναχαιτίσῃ, καὶ νὰ κατασβέσῃ τὴν πολεμικὴν ὁρμὴν κατὰ τοῦ ἀπαισίου ἀλλοπίστου τυράννου.

* * *

Ἡ Ἡπειρος, ὅθεν, μὲ τὰ τετρακόσια καὶ πλέον τέκνα τῆς, ἐξ ὧν ἑκατὸν περίπου, ὡς εἶδομεν, συμπατριῶται τοῦ γράφοντος, Δελβινακιῶται, δώσασα τὸ παρὸν εἰς τὰς πρώτας ἐκείνας ἐν Μολδοβλαχίᾳ συγκρούσεις τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ μας ἀγῶνος καὶ ποτίσασα μὲ τὸ τίμιον αἷμα τῶν τέκνων τῆς τὸ δένδρον τῆς ἐλευθερίας, συνιστᾷ εἰς τὴν σημερινὴν γενεάν, πού ἐγεννήθη εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ὅτι δύναται μὲν νὰ σεμνύνηται αὕτη ἐπὶ πατραγαθία καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὴν ἐλευθερίαν, νὰ γνωρίζῃ ὅμως συγχρόνως, ὅτι αὕτη δὲν παρέχει μόνον δικαιώματα εἰς τοὺς πολίτας, ἀλλὰ καὶ ὑποχρεώσεις καὶ καθήκοντα.

1. Ν. Τωμαδάκης: Περὶ Ἀρχείων ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀρχειακῆς Ὑπηρεσίας. (Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἑθν. Ἐταιρ. τόμ. 12 (1956). Πρβλ. καὶ ἐφ. «Καθημερινή» 20—1—61 καὶ ἐφ. «Τὸ Βῆμα» 21—1—61.

2. Διὰ τὰς ἀνακριβείας τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας βλ. Ἡλία Γεωργίου: «Ἀνακριβεῖαι διδασκόμεναι ἐν τῇ Νεοελληνικῇ Ἱστορίᾳ», Ἀθήναι 1961.

3. Ἰ. Φιλήμωνος: Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ Ἑλλην. Ἐπαναστ., Ἀθήναι 1859, Τόμ. Β', σελ. 88.

4. Ἡ Ρωσσία, ἀποδοκιμάσασα τὴν ἐξέγερσιν ἐκείνην καὶ διαγράψασα τὸν Ὑψηλάντην ἀπὸ τὸν κατάλογον τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, ἐξαπατήρησε τὸ κίνημά του «ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ ἐκδηλωθέντος ἤδη πολλακίς φιλοταράχου πνεύματος τῶν μεσημβρινῶν λαῶν καὶ τῆς ἀπειρίας καὶ ἐπιπολαιότητος τῆς ἡλικίας τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κινήματος» (Βαρθόλδης: Τόμ. Α', σελ. 245).

Κατὰ τὸν Τ. Κανδηλῶρον ὁ Ἄλ. Ὑψηλάντης (1774—1782) ἐδοκίμασε νὰ καταρτίσῃ παρὰ τὸν Δούναβιν αὐτόνομον ὀρθόδοξον κράτος ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον πρὸς ἀναγέννησιν τῆς Ἀνατολῆς. Ὅθεν ἐπιτυχῶν ἀδείας παρὰ τοῦ Σουλτάνου ἱδρυσεν ἐξήκοντα καπετανάτα Ἑλλήνων καὶ Σέρβων καὶ ἕτερον Βουλγάρων, ἀλλ' οἱ ἀξίωματικοὶ προῶρως παρεσύρθησαν εἰς παμβαλκανικὴν κίνησιν. Ὅθεν ἐπροδῶθησαν καὶ κατεστράφη τὸ ἔργον των. (Ἐφ. «Ἐλεύθερον Βῆμα» 2—3—1925)

5. Ὁ Ἱερὸς Λόγος, τὰ μέλη τοῦ ὁποίου ἐκαλοῦντο καὶ «μαυροφόροι», ἀποφασισμένοι ἦτοί διὰ θάνατον, συνεκροτήθη κατὰ μίμησιν τοῦ ἄλλοτε εἰς τὰς Θήβας ὑπὸ τὸν Πελοπίδαν τοιοῦτου. Τὸν πυρῆνα τοῦ ἀπετέλεσεν ἡ φρουρὰ τοῦ ἡγεμόνος Μιχ. Σούτσου (Φραντζῆ: Ἐπιτομή... Ἀθήναι 1839 Α. σ.σ. 185. Κρίμοσ—Πολυζωΐδου: Γενικὴ Ἱστορία. Ἀθήναι 1890 Δ. σ. 772. Δ. Κόκκινος: Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις Α. σελ. 157.

6. Βαρθόλδης Α. σελ. 254.

7. Κάλβος: Ὡδὴ εἰς Ἱερὸν Λόγον.

8. Ὅσα σφάλματα καὶ ἂν διέπραξεν ὁ Ὑψηλάντης, νομίζομεν ὅτι ἂν ὁ Καραβιάς δὲν προέβαιεν εἰς τὸ προδοτικὸν ἐκεῖνο κίνημα τῆς προσβολῆς τοῦ Δραγατσανίου, ἀρκετοὶ λόγοι δικαιολογοῦν τὴν ἐλπίδα αἰσιωτέρας ἐκβάσεως τοῦ ἐγχειρήματος.

9. Βαρθόλδης: Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 226—7.

10. Τρικούπη: Ἱστορ. Ἑλλ. Ἐπαν. Λονδῖνον 1850, Τομ. Α., σελ. 125.

11. Ἐκλήθη οὕτω ἐκ τοῦ παρασῆμου τοῦ τάγματος τοῦ Ἀγ. Βλαδιμήρου, πού τοῦ ἀπενεμήθη, κατὰ τὸν ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1812. (Μύλλερ—Ἀμπροῦ: Ἡ Τουρκία καταρρέουσα. Ἀθήναι 1914 σελ. 32. Τρικούπη: Ἐνθ. ἀν. Α., σελ. 32.

12. Ἐπιτομή Ἱστορίας τῆς Ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος. Ἀθήναι 1839, Τομ. Α., σ. 339. Τὸ σχέδιον τοῦ Ὑψηλάντου ἦτο ἡ μάχη τοῦ Δραγατσανίου νὰ δοθῇ εἰς τὰς 8 καὶ ὄχι εἰς τὰς 7 Ἰουνίου 1821, διὰ νὰ διαταχθοῦν τὰ πράγματα καλύτερον (Φιλήμων: Ἐνθ. ἀν. Β., σ. 36).

13. Δ. Κόκκινος: Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις Α., σελ. 197—198.

14. Ὁ Σάββας εἶχε κερδήσει τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγχοῦ εἰς τὸν τουρκικὸν στρατόν. Δ.

Κόκκινος: "Ενθ. άνωτ. σελ. 156. Βαρθόλδου Α. σελ. 230. 'Η λ. Φωτεινοῦ: Οί άθλοι τῆς έν Βλαχία 'Ελλ. 'Επαν. τοῦ 1821. 'Εκδοσις Τσουκαλά 1956. σ.σ. 51—52 καί 130.

15. Ι. Φιλήμων: Β σελ. 186.

16. 'Ο Ρώσος στρατηγός Ζαμπανιώφ, επέπληξε τότε τόν Καντακουζηνόν, διότι έγκατέλειψε τὸ σῶμα του, καί τήν πολεμικήν του θέσιν πρίν ἤ παρουσιασθῆ ὁ έχθρός (Ι. Φιλήμων: "Ενθ. άν. σελ. 194).

17. Εἰς αίτησιν πρὸς τόν Τσάρον, πρὸς παροχὴν βοήθειας τῶν ἀρχηγῶν τῶν ὠπλισμένων χριστιανικῶν Γραικικῶν δυνάμεων εἰς Δανίαν καί Μολδαυίαν» μεταξύ άλλων, ὑπογράφει καί ὁ Νικόλαος Δάλλας. (Ι. Φιλήμων: "Ενθ. άν. Β σελ. 171 καί 334 Χρ. Δάλλας: 'Ιστορικαί Σελίδες 'Ιωάννινα 1930, σελ. 20—21).

18. 'Ο 'Αντ. Γεωργίου ἔχει ἐκδώσει προηγουμένως: «Γεωγραφικά. Πραγματεία περί τῶν κατὰ τήν "Ηπειρον καί Θεσσαλίαν νέων τῆς 'Ελλάδος ὀρίων. 'Αθήναι 1879 εἰς 4ον (μνημονεύεται καί ἀρχαιότερα 'Ηπειρωτική βιβλιογραφία εἰς ἐφημερίδας). 'Ο 'Αντ. Γεωργίου εἶναι καί συγγραφέας ἀνεκδότου συλλογῆς ἐξ ἀσμάτων ἀλβανικῆς διαλέκτου (Πολιτικὸν Κάτοπτρον σ.σ. 187).

19. Πρβλ. Ν. Πατσέλη: Τὸ Δελβινάκιον τῆς 'Ηπείρου. 'Αθήναι 1948, σελ. 181—188. Χρ. Δάλλας: "Ενθ. άν. σελ. 5—8. Γ. Γαζῆ: Τρόπαιον Δελβινακίου, τοῦ ὁποίου τὸ 1946 ἐπιμελήθημεν τήν τρίτην ἐκδοσιν, καί ὅπου κατοπτρίζονται εἰς στίχους ὅλος ὁ ἥρωϊσμός, οἱ διωγμοὶ καί οἱ ὑπεράνθρωποι ἀγῶνες τῶν προγόνων μας Δελβινακιωτῶν, διὰ τήν προάσπισιν τῆς ἐλευθερίας των.

20. Τρόπαιον Δελβινακίου σελ. 11—12 Γ. 'Αντωνίου: "Ενθ. άν. σ.σ. 161. 'Ο Ν. 'Υψηλάντης ἦτο ἀδελφὸς τοῦ 'Αλεξάνδρου καί οὐσιαστικὸς ἀρχηγὸς τοῦ 'Ιεροῦ Λόχου.

21. Πολιτικὸν Κάτοπτρον σελ. 163. 'Ο Καντακουζηνός, μετὴν πρόφασιν ἐπισκέψεως τῆς οἰκογενείας του, διέβη τὸν Προῦθον, τὸ δὲ ἐκστρατευτικὸν του σῶμα, ἐξέλεξεν ἀρχηγὸν τὸν 'Αθ. Καρπενησιώτην.

22. Παρὰ τὸν Προῦθον καί ἔναντι τοῦ κεντρικοῦ ρωσικοῦ φυλακείου.

23. Γεννηθεῖς περί τὸ 1750, εἰς τὸ παρὰ τὸ Καρπενῆσι μικρὸν χωρίον "Άγιος 'Ανδρέας, ἐκαλεῖτο 'Αθαν. Φαρλίδας καί διὰ τήν γενναιότητά του «μπούρας».

«'Αγνοοῦμεν, γράφει ὁ Φραντζῆς, ὁποίους στεφάνους νὰ πλέξωμεν, διὰ τὸν ἔνδοξον αὐτὸν ἥρωα, τὸν ἄλλον Λεωνίδα τῆς ἐποχῆς, τοῦ ὁποίου τήν κεφαλὴν κοσμεῖ μὲν ὁ τῆς δόξης τοῦ μαρτυρίου στέφανος, ἡ δὲ ἱστορία δὲν δύναται νὰ παρασιωπήσῃ τὸν ἥρωϊσμόν του».

24. Βαρθόλδου: "Ενθ. άν. Α. σ. 262.

25. Κατὰ τήν ἐκθεσιν τοῦ Ράος, Γεν. Προξένου τῆς Αὐστρίας εἰς Μολδαυίαν, εἰς τήν μάχην τοῦ Σκουληνίου ἐφονεύθησαν 1460 'Οθωμανοὶ καί ἐπληγώθησαν 2900. Κατὰ τὰς ἐκθέσεις ὁμως τῶν ἐφημερίων ἱερέων τῶν Μονῶν πρὸς τὸν Μητροπολίτην 'Ερμουπόλεως, οἱ πληγωθέντες Τούρκοι, νοσηλεύομενοι εἰς τὰ ἐπιταχθέντα δύο Μοναστήρια, ἀνήρχοντο εἰς 3000, ἐνῶ οὐδεὶς 'Ελλην συνελήφθη ζῶν (Φραντζῆς: "Ενθ. άνωτ. Α. σ. 228.

Κατὰ τὸν Ι. Φιλήμονα εἰς τήν ἰδίαν μάχην ἐπληγώθησαν 300 "Ελληνες καί 1000 Τούρκοι. ("Ενθ. άν. Β. 197).

Κανὰ τήν διήγησιν τοῦ Γεωργίου Παππᾶ, κατὰ τήν ὀκτάωρον ἐκείνην μάχην ἐπληγώθησαν 16 "Ελληνες καί ἐφονεύθησαν τρεῖς, ἐνῶ ἐκ τῶν Τούρκων ὑπῆρχον 1600 νεκροὶ καί 200 βάρεως τραυματισμένοι. (Φιλήμων: "Ενθ. άνωτ. Β 400.

26. Κόκκινος: "Ενθ. άνωτ. Α. σελ. 217. Ι. Φιλήμων: Β σ. 141.

27. Τρικοῦπης: Α. σελ. 343. Σπηλιάδης: Α. σελ. 181. Κατὰ τὸν Δ. Κόκκινον τὰ ἀνωτέρω διηγῆθη εἰς τὸν Ρίζον, ὁ Ρώσος στρατηγός 'Ιβάν Νικήτητς 'Ιντζόφ, Πληρεξούσιος Διοικητῆς Βεσσαραβίας.

28. Παπαρηγοπούλου: Τομ. vi σελ. 18. Ι. Φιλήμων: Β σελ. 196.

29. "Ενθ. άνωτ. σελ. 167—168.

30. Οὕτως ἐκάλουν εἰρωνικῶς οἱ Μωαμεθανοὶ 'Αλβανοὶ τὸν Σουλτάνον, θεωροῦντες αὐτὸν ὡς ἀσιάτην κατακτητὴν, οἱ δὲ 'Ιωαννῖται ὅλους τοὺς ὀσμανλίδας.

31. 'Επωνομάζετο Γκούγιας. 'Επειδὴ ὁμως ὁ πάππος του καί ὁ πατήρ του, μαζῆ με ἄλλους ἥρωας εἶχον καταφύγει μεταξύ τῶν προμάχων τῶν ἐθνικῶν ἐλευθεριῶν, τῶν «κλεφτῶν», ἔλαβον καί αὐτοὶ τήν προσωνυμίαν τοῦ κλέφτη, τήν ὅποιαν μετέδωσαν καί εἰς τήν οἰκογένειαν, ἡ ὁποία γενικά ἐλέγετο «κλέφτης» σπανιώτατα δὲ «Γκούγια». 'Ο Στράτο Κλέφτης, κατῆλθεν ἀρχότερα εἰς τήν 'Ελλάδα καί ἀπέθανε τήν 3 Σεπτ. 1824 εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Σαλώνων ('Αντ. Γεωργίου: "Ενθ. άνωτ. σ.σ. 161. Γ. Γαζῆ: Βιογραφία τῶν 'Ηρώων Μάρκου Μπότσαρη καί Καραϊσκάκη. Αἴγινα 1828 σελ. 32). 'Εκ τοῦ κλάδου τῆς ἰδίας οἰκογενείας ὁ Ζώης Γκούγιας διὰ διαθήκης 2 Νοεμβρ. 1870, ἄφηεν εἰς τὸ 'Ορφανοτροφεῖον Χατζῆ Κώστα 600 καισαροβασιλικά φλωριά, τὰ δὲ ὑπόλοιπα εἰς ἄλλα εὐαγῆ ἰδρύματα (σ.σ. 162).

32 'Εκαλεῖτο 'Ιωάννης καί ἦτο υἱὸς τοῦ Παναγιώτου Μούτσου, εἶχε δὲ ὡς ἐπώνυμον τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο «Γαλάνω» διὰ τοὺς γαλανοὺς τῆς ὀφθαλμοῦς.

(Ἔνθ. ἀν. σ.σ. 162). Οὗτος ἐπέστρεψεν εἰς Δελβινάκι τὸ 1824, διηγούμενος συχνὰ τὰ τῆς μάχης ἐκείνης καὶ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς Μολδοβλαχίαν.

33. Κώστας Τσαγκούλης. Ἠνδραγάθησεν περισσότερο παντὸς ἄλλου εἰς τὴν μάχην, ὃ δὲ ἐξ ἀδελφοῦ ἀνεψιὸς του Παναγιώτης, κατελθὼν τὸ 1824 εἰς Ἑλλάδα ἠγωνίσθη ἀπὸ τοῦ 1825, μέχρι τέλους τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. (Ἔνθ. ἀν. σ.σ. 162).

34. Χρήστος Βάϊας. Οὗτος ἐγρησιμοποίει ὡς προμαχῶνα τὸν φονευθέντα εἰς τὴν μάχην ἵππον του. Ἀπέθανεν ἐξ αἰφνηδίου θανάτου τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1877, εἰς ἡλικίαν 87 ἐτῶν εἰς Ἀθήνας. (Ἔνθ. ἀνωτ. σ.σ. 165—6).

35. Ἐκαλεῖτο Δημήτριος.

36. Κώστας Ζῶτος. Ἡ οἰκογένειά του εἶχε καὶ τὸ ἐπώνυμον «Κακογιάννη».

37. Ἰωάννης Ντελάρης. Ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ ἐν Ρωσσίᾳ στρατηγοῦ καὶ ἀποβιώσαντος Ντελάρη. (Ἔνθ. ἀν. σ.σ. 162).

38. Γεώργιος Ντόκος. Ἐπικαλούμενος καὶ Γκιώκας ἦτο υἱὸς τοῦ Παπαδημητρίου Γκιώκα.

39. Ἐκαλεῖτο Νικόλαος καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Δελβινάκι τὸ 1828.

40. Ἐκαλεῖτο Ἰωάννης καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ Παπαῖ Πάνου Ἐξάρχου.

41. Ἦτο υἱὸς τοῦ ἐν Κονίτῃ ἀπαγχονισθέντος Ἰωάννου Δούκα Μίνου, τοῦ ἐπωνομαζομένου καὶ Γεῖανη Νταῖ. Τὸ ἐπώνυμον Τζοβάρας τοῦ ἐδόθη ἀπὸ τὸν πατέρα του, διὰ τὴν κλίσιν ποῦ εἶχεν εἰς τὸν ὀρεσίβιον βίον τοῦ συγγρόνου του ἥρωος ἀρματωλοῦ τῆς Λάμαρης—Νικολοῦ Τζοβάρα. (Ν. Πατσέλης: Τὸ Δελβινάκιον τῆς Ἠπείρου σελ. 140. Χρ. Δάλλω. Ἔνθ. ἀν. 13—15).

42. Ἐκαλεῖτο Δημήτριος.

43. Παναγιώτης Μπράγκης υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Μπράγκη.

44. Σέρβος τὸ γένος συλῆς τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, λιποτακτῆσας ἠσπάσθη τὴν Ἑλλην. Ἐπανάστασιν. Οὗτος μὴ δυνάμενος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ρωσσίαν, ἐπορεύθη μὲ τρεῖς στενοὺς του φίλους εἰς τὴν μονὴν Σέκου καὶ μετὰ εἰς Σερβίαν ὅπου ἐφονεύθη μαζῇ μὲ τὸν Καραγιώργη ἀπὸ τὸν τότε ἡγεμόνα Μιλὸς (Γ. Ἀντωνίου: Ἔνθ. ἀν. σ.σ. 164).

45. Φραντζῆς: Ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 207 καὶ 214.

46. Ὅμοίως σελ. 213.

47. Φραντζῆς: Ἔνθ. ἀνωτ. Β σ.σ. 224.

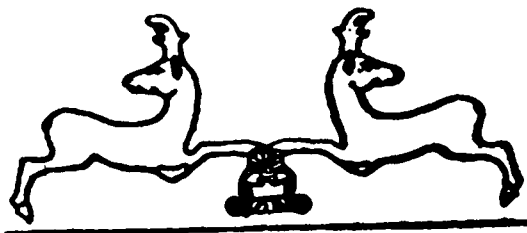
48. Χρ. Δάλλω: Ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 22. Λυπούμεθα διότι, παρὰ τὰς ἐρεῦνας μας, οὔτε εἰς τὴν Ἐθνικὴν, οὔτε εἰς τὴν Γεννάδιον Βιβλιοθήκην ἀνεύρομεν τὸ εἰς τὴν γαλλικὴν, περὶ Ἑλλάδος, σύγγραμμα τοῦ Ἰντζόφ, ὅπου, κατὰ τὸν Χρ. Δάλλαν, ἀναγράφονται τὰ ἀνωτέρω.

49. Ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 507.

50. 4. Φραντζῆς: Α. σελ. 192.

51. Ἡ λ. Φωτεινοῦ: Ἔνθ. ἀνωτ. Α. σελ. 177—178.

52. Ι. Φιλήμων: Β σελ. ιδ—ιε.

ΦΩΤΗ Ι. ΜΑΝΟΥ

ΑΠΟ ΤΟ Η Π Ε Ι Ρ Ω Τ Ι Κ Ο Ν * 1912 - 1913

Ἡ κατάληψις τῶν Ἰωαννίνων ἐπεσφράγισε τὸν μέγαν ἀγῶνα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Τὸ ἀξιόμαχον αὐτοῦ ἦτο πλέον ἀναμφισβήτητον. Οἱ ἀνώτατοι ἡγήτορες θὰ εἶχον εἰς τὸ ἐξῆς ἔτι πλέον τὴν πίστιν ἐμπεδομένην εἰς τὸ μέλλον των. Ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα τώρα ὁ Κωνσταντῖνος ἀπευθύνει πρὸς τὸν Στρατὸν χαιρετισμὸν νίκης καὶ ἐκφράζει τὴν εὐαρέσκειάν του :

«*Διαταγή.*

Ἀξιωματικοί, Ὑπαξιωματικοὶ καὶ Στρατιῶται,

Ἡ ἄλωσις τοῦ Φρουρίου τῶν Ἰωαννίνων προσέθεσε μίαν ἀκόμη περίλαμπρον νίκην εἰς τὰ ἔνδοξα κατορθώματά σας.

Ἀφοῦ διεσχίσατε τὴν Μακεδονίαν ὁλόκληρον καὶ συντρίψατε δύο ἐχθρικὰς στρατιὰς, ἠλώσατε εἰς ἐπισφράγισιν τῶν κατορθωμάτων τούτων, καὶ Φρούριον ὅπερ ἐθεωρεῖτο ἀπόρθητον.

Αἱ μεγάλοι στερήσεις καὶ αἱ κακουχίαι τὰς ὁποίας μετὰ τοιαύτης καρτερίας ὑπέστητε ἀμιλλῶνται πρὸς τὴν ἀνδρείαν σας.

Εἰς τὰ Μακεδονικὰ τρόπαια προσεθέσατε νέα τοιαῦτα. Πλέον τῶν ἑκατὸν πυροβόλων καὶ μία ἀκόμη ἐχθρική Στρατιά, με τοὺς στρατηγούς της, τὰ ἐπιτελεῖα της καὶ τὰς Σημαίας της, εὐρίσκονται αἰχμάλωτοι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν σας.

Αἱ Σημαῖαι σας ἐκαλύφθησαν με νέαν δόξαν. Ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος θαυμάζει τὸ νέον τοῦτο κατόρθωμά σας, ἐγὼ δὲ ὑπερήφανος διότι ἡγοῦμαι τοιούτου στρατοῦ σὰς ἐκφράζω τὴν πλήρη εὐαρέσκειάν μου Ἰωάννινα 23—2—1913 Κωνσταντῖνος».

Ἡ εἴσοδος εἰς τὰ Ἰωάννινα ἦτο μεγαλοπρεπής.

Μεταφέρουμε αὐτολεξεί τὴν ἀφήγησιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Κων)νου.

Ἐἰς Ἰωάννινα 21—2—1913 ὥρα 8 ἑσπέρας.

Α.Μ. Βασιλέα, Θεσσαλονίκην καὶ Πρωθυπουργόν, Ἀθήνας».

Κατὰ τὴν κατάληψιν ἐπεκράτησε τελεία τάξις. Σήμερον μεσημβρίαν εἰσηλθον ἐπισήμως εἰς Ἰωάννινα. Ἡ εἴσοδος ἐξετελέσθη ὡς ἐξῆς. Τὴν ἐνδεκάτην καὶ ἡμίσειαν, ἔν χιλιόμετρον νοτίως τῶν Ἰωαννίνων παρετάχθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς ὑποστρατήγου Μαχοπούλου, τὰ ἐξῆς στρατεύματα ἀποτελούμενα ἐκ τμημάτων πασῶν τῶν μεραρχιῶν Ἰον, 8ον, 15ον συντάγματα Πεκικοῦ, Ἰον σύνταγμα Εὐζώνων, Μοῖρα πεδινῶν πυροβολικοῦ Βλαχοπούλου, Λόχος μηχανικοῦ, Τμήμα ποδηλατῶν. Ἀξιοσημεῖωτον τὸ εὐσταλές τοῦ

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 938, καὶ τέλος.

παραστήματος τῶν ἀνδρῶν κατὰ τὴν γενομένην ὑπ' ἑμοῦ ἐπιθεώρησιν. Εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως μὲ ὑπεδέχθησαν ὁ Μητροπολίτης μετὰ τοῦ κλήρου καὶ οἱ λοιποὶ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοί, οἱ Πρόξενοι ἐν μεγάλῃ στολῇ καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι διαφόρων σωματείων. Ἡ πορεία ἐν μέσῳ τῆς πόλεως ἐγένετο ἐν μέσῳ ἀληθοῦς φρενίτιδος σύμπαντος τοῦ λαοῦ. Μετὰ τὴν ἐν Μητροπόλει γενομένην δοξολογίαν καθ' ἣν τὴν γενομένην προσφώνησιν τοῦ Μητροπολίτου διέκοπτον ἀκράτητοι ζητωκραυγαὶ ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως, ἑμοῦ καὶ τοῦ Στρατοῦ.

Μετὰ τὴν δοξολογίαν ἐγένετο ἐπίσημος δεξίωσις τῶν θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν, τῶν Προξένων καὶ δημοτικῶν ἀρχῶν. Ὀλόκληρος ἡ πόλις σηματοστόλιστος πανηγυρίζει.

Ἡ Ἡπειρωτικὴ ψυχὴ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἐπανηγύριζε. Τὸ σκοτάδι τῆς σκλαβιάς εἶχε διαλυθῆ. Ἡ Τουρκικὴ κυριαρχία εἶχε καταλυθῆ. Ἡ ἡμέρα αὐτὴ, σὰν κἄτι ὑπερκόσμιον νὰ πρόσταξε, ἦταν ἑορταστικὴ. Ὁ ἥλιος περιέλουε τὸ Ἡπειρωτικὸ τοπίο. Στὶς Ἡπειρωτικὰς κορυφὰς ἄχνιζε ἀκόμη τὸ ζεστὸ αἷμα τῶν τιμημένων νεκρῶν. Οἱ μεγάλοι Ἀπόντες ἦταν μέσα βαθειὰ στὶς καρδιὰς τῶν λυτρωμένων. Τὰ Γιάννινα λαμποκοποῦσαν στὴν ἀγκαλιὰ τῆς ἀποστράπτουσας ἀπὸ τὸν ἀνοιξιάτικο ἥλιο λίμνη τους. Καὶ οἱ κάτοικοὶ τῆς εἶχαν κατακλύσει τοὺς δρόμους.

Τὸ «Ἁγιον βῆμα τῆς Ἡλείου» τὰ Γιάννενα ἐτοιμαζόνταν νὰ δεχθοῦν τὴν ἐπίσημη εἴσοδο τῶν νικητῶν.

Ἡ αὐγὴ ἐκείνη ἦταν τὸ ἱστορικὸν ξημέρωμα τῆς βασανισμένης πόλης μετὰ ἀπὸ βαθὺ σκοτάδι δουλείας αἰῶνων.

Τὰ κόκκινα φεσάκια τῶν κατοίκων ἔκειντο θλιβερά ράκη εἰς τοὺς δρόμους. Κόκκινα ποδοπατημένα ράκη μιᾶς ψυχορραγούσης ἀμαρτωλῆς αὐτοκρατορίας.

Στὸ ἀντίκρυσμα τῆς φάλαγγος τῶν νικητῶν τὸ πλῆθος ξέσπασε σὲ οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰς.

Πρῶτος ὁ Διάδοχος ἔφιππος καὶ μεγαλοπρεπὴς μὲ στολὴν ἀπὸ ἀνοικτὸ χακὶ ὕφασμα.

Πίσω του ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Δαγκλῆς καὶ ὁ ὑπαρχηγὸς Δούμανης. Μετὰ οἱ πρίγκηπες Ἐπειτα τὸ τμήμα τῶν ἐπιχειρήσεων μὲ τοὺς Μεταξᾶν, Στρατηγὸν, Πάλλην. Ρακτιβάν, Καλλέργην, Στάϊκον καὶ συνέχιζαν κλιμάκια τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου.

Στὸ Διοικητήριον, ὄρθιαι καὶ μὲ γούνια καπέλλα παρηκολούθουν τὴν πομπὴν αἱ Πριγκήπισσαι Ἐλένη καὶ Ἀλίκη τῆς Ἑλλάδος Ἀντι ἀκουλουθίας ἐπλαισιώνοντο ἀπὸ ἀδελφὰς νοσοκόμους τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.

«Μιὰ βονὴ ἀτελείωτη τράνταζε τὸν ἀέρα σ' ὅλη τὴν διαδρομὴ ὡς τὴν Μητροπόλην, πὸ σπῖτια καὶ μαγαζιά ἐπλεαν στὰ ἐθνικὰ χρώματα. Στὴν κατανυκτικὴ δοξολογία ἡ συγκίνηση ἐφθασε ὡς τοὺς λυγμούς. Ὄταν, μάλιστα, ὁ Μητροπολίτης ἀπὸ τὸ θρόνον του, προσφωνόντας τὸν Κων)νον εἶπε ὅτι ἦρθε «νὰ πραγματοποιήσῃ μὲ τὴ ρομφαία τῆς θείας δικαιοσύνης πόθους αἰῶνων, πόθους ἐλευθερίας ἐνὸς σκλαβωμένου λαοῦ» τὸ πλήρωμα ξέσπασε σὲ ὁμαδικὸ κλάμα».

Ἡ ἑορταστικὴ παρένθεσις δὲν κράτησε πολὺ. Τὸ ἔργον τοῦ στρατοῦ μὲ τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων δὲν εἶχε τελειώσει. Τὰ τμήματα προωθοῦνταν συνεχῶς πρὸς τὴν Β. Ἡπειρον. Πρὸς τὸ τμήμα ἐκείνο τῆς Ἡλείου πὸ μοῖρα βάσκανη τὸ κρατᾶ μέχρι σήμερον ἀλυσοδεμένο. Ἀλλὰ ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ

ένας άλλος ακόμη κίνδυνος ύπήρχε. Ἡ Θεσσαλονίκη ἠπειλεῖτο, ἀπὸ σύμμαχο αὐτῆ τῆ φορά. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Ἐπρεπε ὁ Στρατὸς καὶ πάλιν, καὶ μάλιστα γρήγορα, νὰ μεταφερθῆ εἰς Μακεδονίαν.

Ὁ Διάδοχος δὲν ἄφησε νὰ περάσῃ χρόνος. Ἀνασυνέταξε τὰ τμήματά του, ἐγκατέστησε φρουροὺς καὶ ξεκαθάριζε ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν Ἡπειρωτικὴν ὑπαιθρο ἀπὸ τὰ ὑπολείμματα τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ. Μόνο πού γιὰ μιὰ ακόμη φορά κράτησε ζηλότυπα διὰ μόνον τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὴν δόξαν. Ὁ Σαπουντζάκης, ὁ μαρτυρικὸς αὐτὸς προκάτοχός του εἰς τὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Στρατοῦ Ἡπείρου, ἠγνοήθη ὀλοσχερῶς. Ἀπὸ μακρὰ ἔβλεπε τὰ Γιάννενα ὑπακούων πιστῶς εἰς τὸν Ἀρχηγόν του. Καὶ θὰ νόμιζε κανεὶς ὅτι ξεχάστηκε. Ἀλλοίμονον ὅμως. Τὸν εἶχον συνεχῶς εἰς τὸν νοῦν των. Καὶ πάλιν ὁ θλιβερός Δούσμανης παρέσυρε σὲ σφάλμα τὸν Διάδοχον. Καὶ ἐνῶ ὁ πόλεμος δὲν εἶχε λήξει, ὁ τιμημένος Στρατηγὸς ἐτίθετο εἰς τὴν διάδεσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν. Τὸ κατωτέρω ἔγγραφον ὠριζε τὰ ἐξῆς:

«Α. Τμήμα Στρατιᾶς

Τὸ Α. Τμήμα Στρατιᾶς διαλύεται. Αἱ Μεραρχίαι VI, VIII καὶ ἡ Μικτὴ Ταξιαρχία θὰ ὑπάγονται ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς μου. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Τμήματος Στρατιᾶς ὡς καὶ τὸ λοιπὸν προσωπικὸν τῶν Στρατηγείων σας νὰ παρουσιασθῶσι εἰς τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον μου ὅπως λάβωσι περαιτέρω διαταγὰς περὶ διαθέσεως των. Τὸ ἀρχεῖον τοῦ Τμήματος Στρατιᾶς ὡς καὶ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ πρώην Ἀρχηγείου Στρατοῦ Ἡπείρου, τὸ μὴ εἰσέτι παραδοθέν, νὰ παραδοθῶσι μέχρις 24ης ἐσπέρας εἰς τὸ ἐνταῦθα Γενικὸν Στρατηγεῖον μου. Ἐν καιρῷ δὲ θέλομεν διατάξῃ νὰ τεθῶσι εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν τὰ ἔγγραφα τὰ ἀναγκαιοῦνται πρὸς σύνταξιν τῆς Ἐκθέσεως τῶν ἐπιχειρήσεών σας. Ὁ Ἀντιστράτηγος Σαπουντζάκης μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς παρούσης νὰ μεταβῆ εἰς Ἀθήνας καὶ νὰ τεθῆ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἐπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν.

Ἰωάννινα 22—2—1913 ὥρα 8 ἐσπέρας. Κωνσταντῖνος».

Ἔτσι ἔληξε μιὰ ἀναγκαστικὴ συνεργασία.

Ὁ Στρατὸς τώρα ἐστρέφετο πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ αἰσιος τερματισμὸς τῶν ἐπιχειρήσεων ἐν Ἡπείρῳ μᾶς ἔδιδε τὴν δυνατότητα νὰ λογαριασθοῦμε μὲ τοὺς Βουλγάρους πού εἶχον γίνει πολὺ προκλητικοί.

Τὴν ἐπομένην τῆς εἰσόδου τοῦ Στρατοῦ μας εἰς τὰ Ἰωάννινα ὁ Βενιζέλος ἀπέστειλεν εἰς τὸν Διάδοχον τὸ ἀκόλουθο τηλεγράφημα.

«Α.Β.Υ. Διάδοχον Ἀρχηγὸν Στρατοῦ Ἰωάννινα.

Μετὰ ἐκπόρθησιν Ἰωαννίνων ὑπέρτατον πολιτικὸν συμφέρον ἐπιβάλλει νὰ διατεθῆ μὲν ἐκ τοῦ αὐτόθι Στρατοῦ ἀναγκαία δύναμις ὅπως ἐκκαθαρίσῃ ὑπόλοιπον Ἡπείρου μέχρι τῶν ὀριστικῶν ὀρίων ἅτινα διεκδικοῦμεν καὶ ἐξασφαλίσῃ τὴν κατοχὴν τῆς ἐντὸς τῶν ὀρίων τούτων κειμένης χώρας, μεταφερθῆ δὲ τὸ ταχύτερον ὑπόλοιπος δύναμις εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπως εἶναι μὲν ἐτοίμη ὅπως σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῶν συμμάχων, ἀν ἡ βοήθεια αὕτη ζητηθῆ ὅπερ ὅμως ἀπίθανον, ἀλλὰ κυρίως καταστήσῃ ἐμφανὲς εἰς πάντας ὅτι ἐκ τῆς χώρας ἦν διὰ τιμίου αἵματος τοῦ Στρατοῦ μας κατεκτήσαμεν, μόνον κατόπιν νέου ἀτυχοῦς πολέμου δυνάμεθα νὰ ἀπομακρυνθῶμεν.

Ἐὰν δύο Μεραρχίαι εἶναι ἀρκεταὶ διὰ τὸ ὑπολειπόμενον ἐν Ἡπείρῳ ἔργον ὅλη ἢ ἄλλη διαθέσιμος ἐν Ἡπείρῳ δύναμις πρέπει μετὰ ἀνάπαισιν 4 ἢ 5 ἡμερῶν

ΚΩΣΤΑ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗ

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΜΙΣΙΑΙΩΝ*

(ΑΠΟ ΤΟ ΜΟΝΟΔΕΝΤΡΙ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ)

ΑΛΕΞΙΟΣ Μ. ΜΙΣΙΟΣ Ο Α΄

Είναι τὸ ἄλλο παιδί τοῦ Μιχ. Μίσιου τοῦ Α΄ ὅπως εἶδαμε παραπάνω καὶ ἀδελφὸς τοῦ Γιώργη Μίσιου. Αὐτὸς ἔκανε τὸ γεφύρι στὴν ἀρχὴ τοῦ Βίκου ἀνάμεσα στὸ Κουκούλι καὶ στὴ Βίτσα στὰ 1748. Ἦταν γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα «ἄρχων Ἀλέξιος Μίσιος».

Ὁ Ἀλέξιος Μίσιος ἀνήκε σ' ἐκείνη τὴν ομάδα τῶν Ζαγορίσιων ποὺ δὲν ὑποστήριζαν τὸν Ἀλῆ γιὰ νὰ πάρη τὸ πασαλίκι τῶν Γιαννίνων. Ὁ Λαμπρίδης (Ἡπειρ. Μελετήματα Ζαγορ. Β. σελ. 26) γράφει: «Οὗτος (ἐννοεῖ τὸ Β. Ράδο ἀπ' τὸ Τσεπέλοβο) μετὰ τοῦ Ἀλεξίου Μίσιου καὶ ἄλλων τοῦ Ζαγορίου προκρίτων ἦτον ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τοῦ Ἀλῆ μερίδος»

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΙΣΙΟΣ

Ὁ Στέφανος Μίσιος ἦταν κι' αὐτὸς παιδί τοῦ Μιχ. Μίσιου καὶ ἀδελφὸς τῶν δύο προηγούμενων Γιώργη Μίσιου καὶ τοῦ ἄρχοντα Ἀλεξ. Μίσιου.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ 1.000^{ου} τεύχους 11^{ου} Τόμου, σελ. 11.

νὰ μεταφερθῆ εἰς Θεσσαλονίκην. Οὕτω θὰ συγκεντρωθῶσιν ἐντὸς δεκαπενθημέρου 4 πλήρεις Μεραρχίαι εἰς Θεσσαλονίκην καὶ τὰ περίεξ.

Μετὰ τὴν πάροδον δὲ δεκαπενθημέρου, συντελουμένης ἐκκαθαρίσεως Ἡπείρου καὶ συντόμως ἐπιδιωκομένου ἀφοπλισμοῦ Τουρκαλβανῶν, ἴσως θὰ εἶναι δυνατόν νὰ φυλάξωμεν τὰ ἀπὸ Χειμάρρας μέχρι Φλωρίνης νέα σύννορά μας καὶ ἀσφαλίσωμεν τὴν κατοχὴν τῆς ἐντὸς τῶν συνόρων τούτων νέας χώρας διὰ τριῶν μόνον Μεραρχιῶν καὶ τῶν ἐκτὸς τούτων Στρατευμάτων κατοχῆς, ὅλην δὲ τὴν λοιπὴν δύναμιν πέντε Μεραρχιῶν καὶ τῶν Εὐζωνικῶν ταγμάτων νὰ συγκεντρώσωμεν μετὰ τὸ Βοδενῶν καὶ Νιγρίτης. Εἰς τὴν Υ.Β.Υ. ἀπόκειται ἐν γνώσει τῶν πολιτικῶν ἀναγκῶν νὰ προσαρμόσῃ, καθ' ὅσον εἶναι τοῦτο δυνατόν, τὴν στρατιωτικὴν αὐτὴν ἐνέργειαν. Ἐν τῷ μεταξύ προσπαθῶ ἐντεῦθεν νὰ προλάβω περαιτέρω ἐκτράχυνσιν τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ σχέσεων πρὸς συμμάχους ἀπειλουμένην ἐκ τῆς συστηματικῆς τούτων προσπαθείας νὰ ἐπεκτείνουν τὴν κατοχὴν των, συνιστῶν εἰς Πρίγκηπα Νικόλαον πολλὴν μετριοπάθειαν καὶ τινα ἀνεκτικότητα ἐπὶ δευτερονότων ζητημάτων μέχρις οὗ ἐνισχυθῆ ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ στρατὸς μας, ὅτε ἐλπίζω ὅτι ἀνευ ἀνάγκης προσφυγῆς εἰς βίαν... θὰ ἐπιβληθῶμεν.

Ἀθῆναι 22—2—1913, ὥρα 11 μ.μ. Ὑπουργὸς Βενιζέλος.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀρχίζει μιὰ νέα σελίδα δόξης καὶ ἀγώνων διὰ τὸ Ἔθνος.

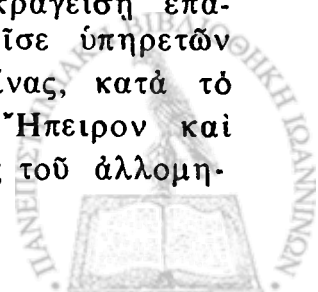

Καθώς είδαμε παραπάνω, αὐτός, ἅμα δολοφόνησαν τὸν πατέρα του, πήγε στὴν Βλαχία, ὅπου πήρε τὸν τίτλο τοῦ Σπαθάρη. Πολλὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Στέφανο Μίσιο ἀναγράφονται σὲ κάποια πραγματεία ποὺ ἔκανε γιὰ τὸν «Καμπαρίας Θεόφιλο» ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης (βλ. «Ἡπειρωτικά Χρονικά» ἔτος Β' (1727) τεύχον Α'—Β' σελ. 54—97). Ἀρκετὰ πάλι στοιχεῖα ἀναφέρονται γι' αὐτὸν κι' ἀπ' τὸν Ἄθαν. Ὑψηλάντη στὸ βιβλίο του: «Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν». Μὲ τὰ ὅσα γράφτηκαν ἀπ' τοὺς παραπάνω γίνεται γνωστὸ πὼς ὁ Στέφανος Μίσιος ἢ Μισιογλου εἶχε γίνει γαμπρὸς τοῦ ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Ἄλεξ. Μαυροκορδάτου παίρνοντας γιὰ γυναῖκα τὴν ἀδελφή του Εὐφροσύνη.

Ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης στὴ σελ. 64 τῶν Ἡπειρ. Χρονικῶν, ποὺ ἀναφέρθηκαν πιὸ πάνω, γράφει τὰ ἐξῆς σχετικὰ καὶ μὲ κάποιον συγγενικὸ δεσμὸ τοῦ Καμπαρίας Θεοφίλου πρὸς τὸς Στέφανο Μίσιο: «...Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναμφισβητήτως καταφαίνεται ὁ μετὰ τῶν εἰρημένων ἀρχόντων Ἰωαννιτῶν συγγενικὸς δεσμὸς τοῦ Θεοφίλου. Ποῖον ἐκ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ Καμπαρίας Παπᾶ Φίλου συνεδέθη μετὰ τῆς ἀρχοντικῆς τοῦ Σπαθάρη Μίσου οἰκογενείας ἐκ τῆς περισωθείσης ἀλληλογραφίας δὲν καταφαίνεται...» Καὶ παρακάτω ὁ ἴδιος ὁ Εὐστρατιάδης ἀναγράφει: «Τὸν συμπέθερον αὐτοῦ Στέφανον ὅτε μὲν ὁ Καμπαρίας ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του Χάτμανον, ὅτε δὲ Σπαθάρην ὑποδηλῶν διὰ τούτου τὸν τίτλον αὐτοῦ τὸν ὑψηλόν, ὃν εἶχε παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῖ: ἡγεμόνος Βλαχίας Ἄλεξ. Μαυροκορδάτου. Εἶδομεν προηγουμένως, ὅτι συνεπεία τῆς φυγῆς τοῦ ἡγεμόνος Μαυροκορδάτου ἐκ τῆς Βλαχίας εἰς Ρωσσίαν, ὁ γαμπρὸς αὐτοῦ ἐπ' ἀδελφῇ Σπαθάρης Στέφανος τῇ ἐνεργεία τοῦ ἡγεμόνος Βλαχίας Ὑψηλάντου ἀπηλλάγη τῶν φυλακῶν καὶ ἀφέθη ἐλεύθερος». Καὶ ἄλλοῦ ὁ Εὐστρατιάδης μᾶς δίνει τὰ παρακάτω στοιχεῖα γιὰ τοὺς Μισιαίους: «Ὁ Στέφανος Μίσου εἶχε καὶ ἄλλον ἀδελφὸν ἐν Κων)πόλει διαμένοντα, πρὸς ὃν γράφει ὁ Καμπαρίας τῷ 1790 καὶ παραπονεῖται, ὅτι ὀλόκληρος χρόνος παρῆλθε χωρὶς νὰ ἀξιωθῇ ἀπαντήσεως οὔτε παρ' αὐτοῦ, οὔτε παρὰ τοῦ ἀταδέλφου του ἀρχοντος Χατμάνου (Στεφάνου). Οὗτος εἶχε σύζυγον τὴν Δομήτζαν, ὁ δὲ Στέφανος τὴν Εὐφροσύνην». Ἀπ' αὐτὰ γίνεται φανερὸ πὼς ὁ ἀρχοντας Ἄλέξιος Μίσιος δὲν κάθονταν πάντοτε στὰ Γιάννινα, ἀλλὰ καὶ στὴν Πόλη.

ΙΩΑΝΝΗΣ ἢ ΓΙΑΓΚΟΣ ΜΙΣΙΟΣ (ὁ ΦΙΛΙΚΟΣ)

Γιὰ τὸ Φιλικὸ αὐτό, ἀπόγονο τῆς ἱστορικῆς οἰκογένειας τῶν Μισιαίων ἀπ' τὸ Μονοδέντρι, ὁ Π. Ἀραβαντινὸς γράφει τὰ ἐξῆς στὸ βιβλίο του: «Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας» (σελ. 123—124): «**Ἰωάννης ἢ Γιάνκος Μίσος**: Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Κων)πόλει κατὰ τὸ 1790 ἀπὸ πατρὸς Ἡπειρώτου, τοῦ Ζαγορισίου Ἄλεξίου Μίσου, Ἀρχοντος Σπαθάρη καὶ μητρὸς ἐκ τῆς ἡγεμονικῆς τῶν Μαυροκορδάτων οἰκογενείας. Ἐκεῖσε ἐκπαιδευθεὶς εἰς τὰ ἐγκύκλια καὶ κατὰ βάθος τὴν ἀραβικὴν φιλολογίαν, μετέβη εἰς Βλαχίαν, ὅπου διὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὰς σχέσεις του κατέλαβε καὶ διετήρησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπιζήλου βαθμοῦ πολιτικὸν ὑπουργημα. Μέλος δὲ γενόμενος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας συνηγωνίσθη ἐν τῇ ἐκεῖσε ἐκραγείσῃ ἐπαναστάσει καὶ ἐκεῖθεν μεταβὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα διέμεινεν ἐκεῖσε ὑπηρετῶν ὡς πολιτικὸς ἐν αὐταπαρνήσει. Οὗτος ἀπεβίωσεν, ἄγαμος μείνας, κατὰ τὸ 1837, ὅτε, ἐνταλθεὶς ἵνα ἐπὶ σκοπῷ πολιτικῷ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν, παρουσιάσθη καὶ εἰς Ἰωάννινα, λόγῳ ἐπισκέψεως τοῦ ἀλλομη-

τρίου αὐταδέλφου του Μιχαήλ Μίσιου, ἐπιστρέφων δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς Θεσσαλίας ἀπεβίωσε καθ' ὁδὸν προσβληθεὶς ὑπὸ ἐγκεφαλίου». Περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὸν παραπάνω Φιλικὸ Ι. Μίσιο δὲν κατάρθωσα νὰ βρῶ. Πάντως, ἀπ' τὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς δίνει ὁ Ἀραβαντινὸς γίνεται φανερὸ πὼς ὁ Ἄρχοντας Ἀλέξιος Μίσιος εἶχε πρώτη γυναῖκα τοῦ ἀπ' τὰ Γιάννινα ἀπ' τὴν ὁποία ἀπόχτησε παιδί, τὸν Μιχ. Μίσιο, γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ δοῦμε παρακάτω, καὶ ἡ δεύτερη γυναῖκα τοῦ ἦταν ἀπ' τὴν Πόλη, μὲ τὴν ὁποία ἀπόχτησε τὸν παραπάνω Γιάγκο Μίσιο, τὸ Φιλικό.

ΜΙΧΑΗΛ ΜΙΣΙΟΣ Ο Β΄

Στὰ χρόνια τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐμφανίζεται ἐξαιρετικὰ ἐπίσημο πρόσωπο μὲ ἀρκετὴ δραστηριότητα καὶ μεγάλο κῦρος ἄλλο μέλος τῆς οἰκογένειας τῶν Μισιαίων, ὁ Μιχαήλ ἢ Μιχαλάκης Μίσιος. Παιδί τοῦ Ἀλεξίου Μίσιου, καθὼς εἶδαμε.

Ὡς τὶς μέρες τοῦ φαίνεται πὼς ἡ οἰκογένεια τῶν Μισιαίων παρέμεινε καὶ στὸ Μονοδέντρι, στὸ ἀρχοντικὸ τους. Ἀπ' τὶς μέρες τοῦ ξέκοψαν πιά ἀπ' αὐτὸ καὶ ἐγκαταστάθηκαν μόνιμα στὰ Γιάννινα, ὅπως θὰ δοῦμε καὶ παρακάτω.

Τὸν μικρὸ Μιχαλάκη Μίσιο ὁ Ι. Λαμπρίδης τὸν παρουσιάζει (Ἑπειρωτικὰ Μελετήματα: Ζαγορ. Β' σελ. 16) ἔτσι: «Ἦν τιμιώτατος· οὐδέποτε τοὺς καθ' ἐξαμηνίαν ὑποβαλλομένους λογαριασμοὺς τῆς ἐπιστασίας ὑπέγραφε, γνωρίζων τὰς φοβερὰς καταχρήσεις τῆς τριανδρίας ἐκείνης, περὶ ἧς παρακατιόντες. Διὸ καὶ κατὰ μικρὸν ἀπεσύρθη αὐτὸς τε καὶ οἱ συγγενεῖς του, τὰ ἐν Ζαγορίῳ πολιτικὰ αὐτῶν δικαιώματα καταλιπόντες καὶ ἐν Ἰωαννίνοις πολιτογραφηθέντες. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα αἷτια συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς ἀρχαίας ταύτης οἰκογενείας ἀπὸ τοῦ Ζαγορίου, οἷον δεσμοὶ ἐπιγαμιῶν, ταυτότης συμφερόντων κλπ.». Σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῶν ἐπιγαμιῶν ποὺ ἀναφέρει ὁ Λαμπρίδης πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐδῶ πὼς ὁ Μιχαλάκης Μίσιος πῆρε γυναῖκα τὴν κόρη κάποιου πλούσιου Γιαννιώτη, τοῦ Κρομμύδα. Κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινὸ («Χρονογραφία τῆς Ἑπείρου» σελ. 266): «Ἡ γενεὰ τῶν Κρομμυδαίων ἔσχε τὴν καταγωγὴν τῆς ἐκ τῆς χώρας τοῦ Ἀργυροκάστρου». Ἀναφορικὰ δὲ μὲ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο πῆρε ὁ Μιχαλάκης Μίσιος γυναῖκα τοῦ τὴν κόρη τοῦ Στεφ. Κρομμύδα διαβάζουμε σὶ τὸ βιβλίον τοῦ Σπυρ. Π. Ἀραβαντινοῦ: «Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ» (σελ. 361—362) τὰ ἐξῆς: «Ἐκτὸς δὲ τῶν περιουσιῶν ἐκείνων, αἷτινες ὡς ἀδέσποτοι κληρονομίαι (μαχλοῦλ) περιήρχοντο εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Ἀλῆ καὶ οὐχὶ εἰς τὸ τοῦ Δημοσίου, ὡς ἔδει, οὐχὶ σπανίως καὶ ἐκ διαθηκῶν τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ ἐπλούτει, ἐπιβάλλων καὶ ὑπαγορεύων τὰς τοιαύτας διαθήκας αὐτὸς οὗτος. Οὕτω περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ἐποφθαλμιῶν εἰς τὴν μεγάλην περιουσίαν τοῦ Ἰωαννίτου εὐπατρίδου Στεφάνου Κρομμύδα, πατρὸς τριῶν θυγατέρων καὶ ἐνὸς ἄρρενος ἀνηλίκου, πρόσκομμα δὲ ἀπαντῶν τὴν ὑπαρξίν του εἰς ὄν καὶ μόνον κατὰ τὸν ὀθωμανικὸν νόμον ἠδύνατο νὰ περιέλθῃ ἡ πατρικὴ κληρονομία, τῶν θηλέων ἀποκληρουμένων, ἐν πρώτοις μὲν, δι' ἐμπειρικοῦ τινος χειρουργοῦ, αἰσχροῦ αὐτοῦ ὄργανου, θεραπεύοντος τὸν παῖδα ἐξ ἀπλοῦ δοθυῆνος, ἐδηλητηρίασεν αὐτόν, κατόπιν δὲ κατηνάγκασε τὸν δύστηνον πατέρα, καταβεβλημένον ἐκ τῆς θλίψεως καὶ τοῦ γῆρατος, νὰ συντάξῃ διαθήκην καταλείπων αὐτῷ πᾶσαν τὴν οὐσίαν καὶ παρακαλῶν αὐτόν νὰ μεριμνήσῃ περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν ἀνηλίκων θυγατέρων του. Τὴν διαθήκην ταύτην, χρονολογουμένην ἀπὸ τοῦ ἔτους 1795, εἶδεν ὁ ἡμέτερος

πατήρ εἰς χεῖρας τοῦ ἀποθανόντος προκρίτου Ἰωαννίτου Νικολάου Κ. Ἀθανασίου. Τό περίεργον δέ εἶναι, ὅτι ὁ ἐκ τῆς συναρπαγῆς καὶ ἐκβιάσεως κληρονόμος, ἐξεπλήρωσεν ἀκριβῶς τὴν ἐντολὴν τοῦ διαθέτου, συζεύξας τὰς τρεῖς αὐτοῦ θυγατέρας μετὰ πλουσίων εὐπατριδῶν Ἰωαννιτῶν, ἤτοι τοῦ Κων. Ἀθανασίου, τοῦ Μιχαήλ Μίσιου καὶ τοῦ Νικολάου Μακρῆ. Νοεῖται ὁμως οἰκοθεν, ὅτι οὔτε τὸ δεκατημόριον τῆς ὄλης περιουσίας ἐχορήγησεν αὐταῖς ὡς προῖκα».

Πάρα πολλὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ δράση καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Μιχαλάκη Μίσιου βρίσκει κανένας στὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ» (Τόμος 14ος τεῦχος Α—Γ) ὅπου δημοσιεύεται τὸ ἀρχεῖο τοῦ Σταύρου Ἰωάννου.

Ὁ Σταῦρος Ἰωάννου ἢ Σταῦρος Τσαπαλάμος ἦταν πατέρας τοῦ Γεωργίου Σταύρου καὶ ἦταν ταμίας ἢ ἀρχιεισπράκτορας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἐκεῖ ἀναφέρεται σὲ πολλὰ σημεῖα πὼς κάποια Σωσάνα Μίσιου Τσουκαλᾶ ἦταν πεθερὰ τοῦ Σταύρου Ἰωάννου.

Παραθέτω μερικά ἀπ' τὰ στοιχεῖα αὐτὰ γιὰ νὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης τὸ κῦρος καὶ τὴ δραστηριότητα τοῦ Μιχαλάκη Μίσιου στὴν ἐποχὴ πού ἐζησε: Στὴ σελ. 5 τοῦ τεύχους τῶν Ἡπ. Χρ. πού ἀναφέρθηκε παραπάνω ἀναγράφεται: «Ποικιλώτατοι εἶναι οἱ παρατιθέμενοι λογαριασμοὶ (δηλ. τοῦ Σταύρου Ἰωάννου) μετὰ τὴν πολιτεία Ἰωαννίνων, μετὰ τὰ σχολεῖα Καπλάνη καὶ Ζωσιμᾶ καὶ μετὰ διάφορα πρόσωπα ἐμπόρων, ἢ προεστῶν ὡς π.χ. μετὰ τόν....., τόν Μιχαήλ Μίσιον..... καὶ λοιπούς». Στὴν σελ. 50 ἀναγράφεται μιὰ ἀπόδειξη ἀπ' τὸν Ἀλῆ πού διαλαβαίνει τὰ ἐξῆς: «ἔλαβα μετὰ χερί τοῦ Μιχαλάκη Μίσιου τὰ πεντακόσια φλωριά πολιτικά πού μοῦ ἄφησεν εἰς τὴν διαθήκην τοῦ ὁ Χριστόδουλος Παπᾶ - Νικολάου καὶ ἐδόθη τὸ παρόν μου εἰς ἐνδειξίν. Δεκεμβρίου 11 1808 Ἰωάννινα».

(Μονογραφὴ Ἀλῆ Πασᾶ)

Κι ἀπ' τὸ παρακάτω μπουγιουρντί τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καταφαίνεται ἡ προσωπικὴ ἀξία τοῦ Μιχαλάκη Μίσιου: «Δαοτζήδες μου Σταῦρε Ἰωάννου, Ἀλέξη Νούτσου, Κωνσταντῆ Ἀθανασίου, Δημήτρη Δρόσου, Μιχαλάκη Μίσιο...καὶ ἀπὸ ὄλα τὰ ἰσνάφια ἀπὸ ἓνας ὁ ἐγκριτώτερος σᾶς φανερώνω νὰ μαζωχθῆτε ὄλοι εἰς τὴν Μητρόπολιν, παρόντος τοῦ Μητροπολίτου, νὰ πάρετε τὸν λογαριασμόν τοῦ Ἀναστάση Σαμαρινιώτη...κλπ.

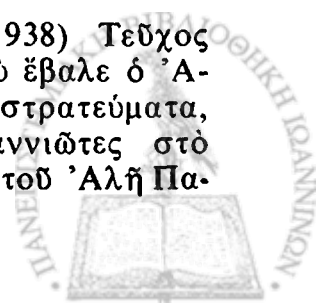
1818 Ὀκτωβρίου 24 Ἰωάννινα»

(Μονογραφὴ Ἀλῆ Πασᾶ).

Στὴ σελ. 116 ἀναγράφεται πάλι: «Δευτέρι εἰς ποίους ἔχει νὰ μοιρασθῆ τὸ αὐθεντικὸ λάδι καὶ ἀπὸ πόσον. 1820 Ἰουνίου 28 Ἰωάννινα. Τὰ κάτωθι ὀσπίτια ἔχει νὰ μοιρασθῆ φορτώματα 200 ἤτοι διακόσια λάδι ἀφεντικὸ δομένον διὰ μέσου κυρίου Ἀρμάση διὰ νὰ φυλάττεται εἰς κάθε ζήτησιν τοῦ ἀφεντός μας... Φορτώματα 2 1)2 εἰς τὸν Μιχαλάκη Μίσιον...».

Στὴ σελ. 118 διαβάζει κανένας πάλι: «20 Ἰουλίου 1820 Ἰωάννινα. Μπουγιουρντί ἀπὸ τὸν Βεζύρ ἐφέντη μας νὰ δεχτοῦν φαμίλιες Ἰωαννίτες..., Μιχαλάκη Μίσιου...».

Ἀπὸ ἄλλον πάλι τόμο τῶν Ἡπειρ. Χρονικῶν (Τ. 13ος (1938) Τεῦχος Α. σελ. 136), μαθαίνουμε πὼς ὕστερα ἀπ' τὴ μεγάλη φωτιά πού ἔβαλε ὁ Ἀλῆς στὰ Γιάννινα κατὰ τὴν πολιορκία τοῦ ἀπὸ τὰ Σουλτανικὰ στρατεύματα, ἡ οἰκογένεια τοῦ Μιχαλάκη Μίσιου κατάφυγε μετὰ ἄλλους Γιαννιώτες στὸ Ζαγόρι. «Ἡ οἰκία Βρεττοῦ ἐκάη κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ Πα-

σᾶ μεγάλην πυρκαϊάν τοῦ 1820, ἣ ὁποία ἀπετέφρωσε πλατεῖαν ζώνην τῆς πόλεως περίξ τοῦ φρουρίου. Οἱ Βρεττοὶ εἶχον φύγει ἐξ Ἰωαννίνων, ὅπως ὅλοι σχεδὸν οἱ Χριστιανοί, τῶν ὁποίων αἱ συνοικίαι εἶχον τεθῆ μεταξὺ δύο πυρῶν κατὰ τὴν ἐν λόγῳ πολιορκίαν. Ἐζήτησαν καταφύγιον μετὰ τῶν οἰκογενειῶν Μιχαήλ Ἀλεξ. Μίσιου καὶ Κωνσταντίνου Ἀθανασίου, ὡς γνωρίζομεν ἐξ οἰκογενειακῶν παραδόσεων, εἰς τὸ Ζαγόριον».

Πόσον καιρὸν παράμεινε τότε στὸ Ζαγόρι δὲν τὸ ξέρουμε μὲ ἀκρίβεια. Ἴσως νὰ βρίσκονταν στὸ Μονοδέντρι καὶ ὕστερα ἀπ' τὸ σκοτωμὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1821 ἦταν πάντως στὸ Μονοδέντρι. Μᾶς τὸ φανερῶνει αὐτὸ ἓνα γράμμα ποῦ ἔστειλε ὁ Χριστ. Εὐθυμίου ἀπὸ τὴν Πρέβεζα (11 Ἰουνίου 1821) πρὸς τὸ Σταῦρο Ἰωάννου, στὸν ὁποῖο τοῦ γράφει: «Ὅλους τοὺς φίλους προσκυνῶ, καθὼς καὶ τὸν κύρ Μιχαήλ Μήσιου ἂν ἦλθεν εἰς τὰ αὐτόθι».

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1821 ὁ δεσπότης τῶν Γιαννίνων Γαβριήλ προσκάλεσε τοὺς πρόκριτους ἀπ' τὸ Ζαγόρι νὰ κατεβοῦν στὰ Γιάννινα νὰ προσκυνήσουν τὸ Χουρσίτ Πασᾶ. Τοὺς γράφει: «Τοῖς εὐγενεστάτοις καὶ ἐν Χριστῷ ἡμῶν υἱοῖς ἀγαπητοῖς καὶ περιποθήτοις κυρίῳ Σταύρῳ Ἰωάννου, κυρίῳ Κων(τίνῳ) Ἀθανασίου καὶ κύρ Μιχαήλ Μίσιῳ εὐχετικῶς. Τὴν εὐγένειάν σας ὀλοψύχως εὐχομαι! Καὶ μετὰ τὴν ἔρευναν τῆς περιποθήτου μοι ἀγαθοὺς ὑγείας σας σᾶς φανερῶνω, ὅτι ἐκ θείας εὐσπλαχνίας μᾶς ἐλευθέρωσεν ὁ πολυχρόνιος Βεζῆρ ἐφέντη μας Χουρσίτ Πασᾶς ἀπὸ μέγαλον του μερχαμέτι. Ἐγὼ καὶ ἄλλοι καλοθελητές σας δὲν τὸ εὐρομεν εὐλογον ὅπου δὲν ἦλθετέ εἰς προσκύνησιν τοῦ πολυχρονίου ὕψους του, διὰ τοῦτο λοιπὸν νὰ ἔλθετε εἰς προσκύνησίν του καὶ πάλιν ξαναγυρίζετε ἕκαστος εἰς ὅποιον μέρος κατοικεῖ, ἐπειδὴ εἶναι ἀνάγκη διὰ νὰ ἔλθητε χωρὶς ἄλλο.

Ταῦτα μὲν εὐχετικῶς κλπ.

ἽΟ Ἰωαννίνων Γαβριήλ».

Ἐπ' ὅσα γράφονται δὲ στὴ σελ. 304 τοῦ παραπάνω τόμου τῶν Ἠπειρ. Χρον. γίνεται φανερὸ πὼς ὑπῆρχε κάποιος δισταγμὸς στὸ νὰ πᾶνε οἱ πρόκριτοι αὐτοὶ νὰ προσκυνήσουν τὸν Χουρσίτ. Ὁ Σταῦρος Ἰωάννου ἔγραφε τότε στὸ Μιχαλάκη Μίσιο: «Τῷ εὐγενεστάτῳ κυρίῳ κύρ Μιχαήλ Μήσιῳ. Τὴν εὐγένειάν σας κύρ Μιχαλάκη προσκυνῶ. Τὸ περιεχόμενον γράμμα τοῦ ἀρχιερέως δὲν ἀμφιβάλλω ὅπου νὰ μὴ σᾶς ἐπαρουσιάσθῃ, ὅθεν ζητῶ τὴν γνώμην σας τὸ ἀποφασίζετε διὰ τὴν προσκύνησιν ὅπου γράφει καὶ ἂν καὶ ὁ κύρ Κωνσταντῖνος ἔχη εἶδησιν ἢ νὰ τοῦ στείλωμεν ἄνθρωπον καὶ νὰ ἔχω τὴν τιμίαν σας ἀπόκρισιν μὲ τὸν παρόντα.

Εἰς τοὺς ὀρισμούς σας

10 Ἰουλίου 1821

Σταῦρος Ἰωάννου»

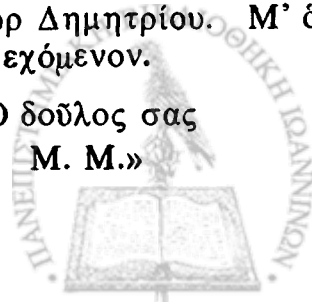
ἽΟ Μιχαλάκης Μίσιος τοῦ ἀποκρίθηκε ἔτσι:

«Σᾶς ταπεινοπροσκυνῶ,

Τὸ περιεχόμενον γράμμα τὸ εἶδα, ἀπόφασιν διὰ νὰ πηγαίνω δὲν ἔχω, ὡσὰν ὅπου κανέναν ἀπὸ τοὺς Ζαγορίσιους δὲν κράζουν, ὁ κύρ Κων(τίνος) δὲν πιστεύω νὰ ἔχη εἶδησιν, ἀλλ' οὔτε στοχάζομαι νὰ ἀποφασίσῃ τὸν πηγαιμόν του χωρὶς τὴν ἐρώτησιν τοῦ αὐταδέλφου του κύρ Δημητρίου. Μ' ὅλον τοῦτο, ἂν τὸ κρίνετε εὐλογον, στείλετέ του τὸ περιεχόμενον.

ἽΟ δοῦλος σας

Μ. Μ.»

Φαίνεται πώς δὲν κατέβηκε τότε ὁ Μιχαλάκης Μίσιος γιὰ νὰ προσκυνήση. Μέχρι τὸν Ὀκτώβρη μῆνα τοῦ 1821 ἦταν ἀκόμα στὸ Μονοδέντρι. Κάποιος Δημήτριος Βασιλείου ποὺ γράφει στὸ Σταῦρο Ἰωάννου στὸ Μονοδέντρι ἀπὸ τοὺς Κορφοὺς μὲ ἡμερομηνία 5 Ὀκτώβρη 1821, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα γράφει καὶ τοῦτα: «...τὸν εὐγενέστατον κύρ Μίσιο καὶ ἀρχόντισσά του μὲ ἀρχοντόπουλά τους προσκυνῶ».

Πότε κατέβηκε ὁ Μιχαλάκης Μίσιος στὰ Γιάννινα στὰ χρόνια ἐκεῖνα δὲν τὸ ξέρουμε μὲ ἀκρίβεια. Ἄλλ' οὔτε περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ του κατώρθωσα νὰ συγκεντρώσω, οὔτε καὶ πότε πέθανε.

ΤΟ ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ ΣΠΙΤΙ ΤΩΝ ΜΙΣΙΑΙΩΝ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Καθὼς εἶδαμε παραπάνω ἡ οἰκογένεια τῶν Μισιαίων εἶχε ἀρχοντικὸ σπίτι (Σαράϊ) στὸ Μονοδέντρι. Ταυτόχρονα ὅμως εἶχε ἀπὸ τὴ 17ῃ ἑκατονταετηρίδι τέτοιο καὶ στὰ Γιάννινα. Σήμερα σώζεται τὸ Μισιάτικο σπίτι στὰ Γιάννινα σὲ καλὴ σχετικὰ κατάσταση, γιὰτι ἔχουν γίνεῖ σ' αὐτὸ κατὰ καιροὺς διάφορες ἐπισκευές. Τὸ ἀρχοντικὸ αὐτὸ εἶναι στὴν ὁδὸ Ἀσωπίου 7.

Εἶναι τὸ οἰκοδόμημα ποὺ κατὰ τὰ χρόνια τοῦ συμμοριτοπολέμου (1947—1949) στεγάζονταν τὰ γραφεῖα τῆς Ἀνοικοδόμησης. Σήμερα στὴν ἐξώθυρά του, πολὺ παλιὰ μὲ καρφιὰ σιδερένια, διαβάζει κανένας τὴν ἐπιγραφὴ «ΛΕ-ΑΝΔΡΟΣ ΜΙΣΙΟΣ. ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ». Γιὰ τὴν ἐξώπορτα αὐτὴ μὲ τὰ μεγάλα σιδερένια καρφιὰ ὁ γνωστὸς λόγιος καὶ ἐκλεκτὸς συμπατριώτης μου ἀπὸ τὸ Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγοριοῦ κ. Γεώργιος Ἀχ. Βάντζος, μοῦ ἔδωκε τὴν πολὺτιμη πληροφορία, πὼς μεταφέρθηκε αὐτὴ ἀπ' τὰ Κάτω Σουδενά. Ἄνῆκε σ' ἓνα ἀνάκτορο ποὺ εἶχε γίνεῖ ἐκεῖ στὴ θέση «Στουπέϊκα», ποὺ εἶχε γίνεῖ αὐτὸ ἀπ' τὸ Μιχαὴλ Λεμίσιο Θεριανὸ Δεσπότη στὸ Δεσποτάτο τῆς Ἠπειροῦ. Ἀκόμα ὁ κ. Βάντζος μοῦ ἔδωκε τὴν πληροφορία πὼς στὰ Κάτω Σουδενά εἶχε ἐξοριστῆ ἡ πριγκήπισσα Θεοδώρα. Στὴν ἀνατολικὴ του πλευρὰ εἶναι ἐντοιχισμένη μιὰ μαρμάρινη πλάκα, στὴν ὁποία εἶναι σκαλισμένα τὰ ἐξῆς:

«ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΙΚΙΑΝ ΤΑΥΤΗΝ ΟΠΟΥ
ΔΙΕΜΕΝΟΝ ΟΙ ΒΑΣΙΛΙΚΟΙ ΠΡΙΓΚΗΠΕΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΝΗΓΓΕΛΘΗ ΤΟ ΘΛΙΒΕΡΟΝ
ΑΓΓΕΛΜΑ ΤΗΣ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙ-
ΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α.

5—3—1913».

Σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ του ἀξία ὁ Ἄριστ. Ζάχος γράφει τὰ ἐξῆς στὸν Γ' τόμο τῶν Ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν σελ. 298: «...ὡς ἄριστον ἀντιπροσωπευτικὸν ὑπόδειγμα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ταύτης κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας δύναται νὰ θεωρηθῆ ἡ οἰκία τῆς οἰκογενείας Μίσιοι. Ἡ ἀρχοντικὴ αὕτη οἰκία καίπερ κτισθεῖσα συμφώνως τῇ ἐπιγραφῇ, τὴν ὁποίαν φέρει ἄνωθεν τοῦ κεντρικοῦ τόξου τῆς πρὸς τὴν αὐλὴν ὄψεως τοῦ κτιρίου, 1844 Μαΐου 18, διετήρησεν ὅμως ἀνεπηρέαστον τὸν πατροπαράδοτον παλαιὸν τύπον τῶν ἀρχοντικῶν σπιτιῶν τῆς Ἠπειροῦ ἐν γένει. Ὁ τύπος οὗτος ἐκτὸς μικρῶν τινῶν παραλλαγῶν ἐν ταῖς λεπτομερείαις εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν τύπον τῶν κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνας ἀρχοντικῶν ὄλης τῆς Ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος».

ΑΛΕΞΙΟΣ ΜΙΧΑΛΑΚΗ ΜΙΣΙΟΣ ό Β΄

Παιδί του Μιχαλάκη Μίσιου του Β΄ ήταν ό Άλέξιος Μίσιος, καθώς αναφέρεται και παρακάτω σέ κάποιο γράμμα του έγγονου του Μιχαήλ Μίσιου. Ό Άλέξ. Μίσιος γεννήθηκε και πέθανε στα Γιάννινα. Για τή δράση του δέν υπάρχουν και πολλά στοιχεία. Πάντως θά έχαιρε κι αυτός κάποιας μεγάλης έχτίμησης, γιατί για πολλά χρόνια και μέχρι τό θάνατό του διεύθυνε τό κληροδότjμα τών αδελφών Πασχάλη άπ' τό Καπέσοβο. Είναι δέ γνωστό πώς για τή διαχείριση του κληροδοτήματος αυτού διωρίζονταν τά πιό ευϋπόληπτα πρόσωπα άπ' τό Ζαγόρι. Για τούτον αναφέρονται άπ' τό Ι. Λαμπρίδη («Περί τών έν Ήπειρω άγαθοεργημάτων» Μέρ. Β΄ σελ. 94) τά έξής: «...Ήν δίκαιον άχρι περίσου τήν Πασχάλειον περιουσίαν νά διευθύνη μόνος ό έπιζών Άλέξιος Μίσιος και ό παρά τούτου και μόνον έκλεχθείς Χρ. Βουλόδημος;.....άποθανόντος ήδη του Άλεξίου Μίσιου.....κλπ.». Έπειδή τό βιβλίο του αυτό ό Λαμπρίδης τόγραψε στα 1880. βγαίνει τό συμπέρασμα πώς πέθανε ό Άλέξ. Μίσιος στα 1879. Παιδί του ήταν ό Γεώργιος Μίσιος, πατέρας του βουλευτή Μιχαήλ Μίσιου που τόν αναφέρουμε παρακάτω σαν Μιχ. Μίσιο τόν Γ΄.

ΜΙΧΑΗΛ ΜΙΣΙΟΣ ό Γ΄

Άπόγονος του Μιχαήλ Μίσιου του β΄ ή Μιχαλάκη που είδαμε παραπάνω, δισέγγονός του κατά πāσαν πιθανότητα, υπήρξε κι άλλος Μιχαήλ Μίσιος, ό δικαστικός και πολιτευτής, αυτόν που όνοματίζουμε με τή σειρά του Μιχαήλ Μίσιο τόν Γ΄.

Αυτός, κατά τά όσα γράφει ή Μεγάλη Έλληνική Έγκυκλοπαίδεια, γεννήθηκε στην Ήπειρο στα 1874. Ασφαλέστατα θά γεννήθηκε στα Γιάννινα στο άρχοντικό τών Μισιαίων. Σπούδασε νομικά και σαν δικαστικός έφτασε στο άξίωμα του Άρεοπαγίτη. Πολιτεύτηκε στην Ήπειρο. Βγήκε βουλευτής τών Γιαννίνων στα 1923. Στη δικτατορία του Πάγκαλου έγινε Υπουργός τής Δικαιοσύνης (9—1—1923). Με Διάταγμα δέ τής 8 Αυγούστου 1923 αναπλήρωσε προσωρινά για κάμποσο χρονικό διάστημα και τόν ύπουργό Κρατικής Υγιεινής και Αντίληψης Άπόστ. Δοξιάδη. Από άποψη πολιτικών φρονημάτων άνήκε στη Βενιζελική παράταξη. Καθώς θά διαβάσουμε πιό κάτω πλατύτερα, αυτός ξαναπολιτεύτηκε στο νομό τών Γιαννίνων και βγήκε βουλευτής στα 1928, αλλά τήν ίδια χρονιά πέθανε στην Άθήνα.

Ό Σωφρόνιος Εϋστρατιάδης στην πραγματεία του, που αναφέραμε πιό πάνω για τόν Καμπανίας Θεόφιλο, γράφει τά έξής: «Έπιθυμών νά συμπληρώσω τά παρουσιαζόμενα κενά, άπετάθην δι' έπιστολής μου προς άπόγονον τής οικογενείας Μίσιου, τόν έγκριτον δικηγόρον Μ. Μίσιον, παρακαλών νά μοι παράσχη οίανδήποτε πληροφοριάν σχετιζομένην προς τόν πατριάρχη τής οικογενείας του διαπρεπή Σπαθάρην του ήγεμόνος τής Μολδαβίας Στέφανον Μίσιον και ευγενώς λίαν προς τήν παράκλησίν μου ανταποκριθείς έσπευσε διά τής κάτωθι έπιστολής του νά μοι παράσχη τās γνωστές αυτώ πληροφορίας».

Τό σχετικό γράμμα του Μιχ. Μίσιου προς τόν Σωφρ. Εϋστρατιάδην λέγει τά έξής:

«Έν Άθήναις τή 2 Ίανουαρίου 1924

Σεβασμιώτατε,

Γενικός τινας και στοιχειώδεις άπαντήσεις δύναμαι νά δώσω έπί τών

ἐρωτημάτων τῆς πρὸς ἐμὲ ἐπιστολῆς σας, διότι ἐγεννήθην καὶ ἐζήσα ἐν τῇ Παλαιᾷ Ἑλλάδι, ὅπου ὁ πατήρ μου, ἅμα ὡς ἐπεράτωσε τὰς Πανεπιστημιακὰς σπουδὰς του ἐγκατεστάθη, ἀκολουθήσας δὲ τὸ δικαστικὸν στάδιον δὲν ἠδυνήθην νὰ μεταβῶ εἰς Ἑπειρον, εἰμὴ πρὸ τριῶν περίπου μηνῶν, ὅτε παρητήθην τῆς θέσεώς μου, ἵνα πολιτευθῶ.

Ἡ οἰκογένειά μου ἦτο ἀρχικῶς ἐγκατεστημένη ἐν Μονοδενδρίῳ τοῦ Ζαγορίου, ὅπου ἐσώζοντο πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐτῶν τὰ ἐρεῖπια τῆς οἰκίας της (Σαράϊ Μίσιου κοινῶς καλούμενον), πωληθέντα ὑπὸ τῶν κληρονόμων τῆς περιουσίας θεῶν μου Θεμιστοκλῆ καὶ Ἰωάννου Μίσιων εἰς τὸν ἐν Μονοδενδρίῳ διαμένοντα κ. Σεμιτέλον. Περισώζεται δ' ἔτι καὶ σήμερον ἐξ αὐτῶν ἐρειπωμένος τις πύργος (Κούλια κοινῶς καλούμενος). Πρὸ ἑκατὸν καὶ πλέον ἐτῶν κατήλθεν ἐκ Μονοδενδρίου καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Ἰωάννινα, ὅπου ὑφίσταται μέχρι σήμερον ἡ οἰκία της, ἐν ἣ διαμένουν οἱ πρωτοεξάδελφοί μου, υἱοὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πατρός μου Θεμιστοκλῆ. Δὲν γνωρίζω ἐκ πόσων καὶ ποίων μελῶν ἀπετελεῖτο, ὅτε τὸ πρῶτον ἐγκατεστάθη ἐν Ἰωαννίνοις, οὐδὲ τὴν προτέραν γενεαλογίαν της, μὴ περισωθέντος ἐγγράφου τινὸς σχετικοῦ. Ἡ μνήμη μου ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ προπάπου μου Μιχαὴλ Μίσιου, ὃν κατ' Ἀραβαντινόν, ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, ἀπογυμνώσας τῆς περιουσίας του τὸν ἄρχοντα Κρεμύδαν καὶ μεριμνῶν περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν θυγατέρων του, ὑπεχρέωσε μετὰ τῶν Ν. Ἀθανασίου καὶ Δ. Μακρῆ νὰ νυμφευθῆ μίαν ἐξ αὐτῶν. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐγεννήθησαν ὁ Ἀλέξιος Μίσιου καὶ ὁ Στέφανος, ἀμφότεροι ἐν Ἰωαννίνοις ζήσαντες καὶ ἀποθανόντες τοῦ Ἀλεξίου δὲ τέκνον ἦν ὁ πατήρ μου Γεώργιος. Ἄν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, ὁ Μιχαὴλ Μίσιου εἶχεν ἀδελφὸν ἑτεροθαλῆ ἐν Κων)πόλει διαμένοντα, ἐξ αὐτοῦ δέ, ἂν δὲν ἀπατώμαι, εἶναι καὶ ἡ πρὸς Μαυροκορδάτον συγγένεια. Δὲν γνωρίζω ἂν εἶχε καὶ ἄλλον ἀδελφόν, θὰ ἠδύνατο νὰ σᾶς πληροφορήσῃ περὶ τούτου ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ ὑπουργὸς τῆς Αὐλῆς καὶ ἄλλοτε πρέσβυς ἐν Λονδίῳ τῆς Ρουμανίας κ. Μίσου (1), ὅστις, ὡς μανθάνω, κοινὴν μεθ' ἡμῶν τὴν καταγωγὴν ἀξιοῖ. Ἐπίσης θὰ ἠδύνασθε νὰ ἀρυσθῆτε χρησίμους πληροφορίας ἐκ τῶν Ζαγοριακῶν τοῦ Ἰ. Λαμπρίδου, ἂν δύνασθε νὰ εὔρητε, διότι εἶναι σπανιώτατα.

Ὅταν πρὸ ὀλίγου ἤμην ἐν Ἰωαννίνοις, μοῦ ἐπεδείκνυον οἱ ἀδελφοί μου διάφορα συμβόλαια, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τινα ἐν Ρουμανίᾳ γενόμενα, εἰς τι δὲ ἐξ αὐτῶν, νομίζω, ὄχι μετὰ πολλῆς πιθανότητος, ὅτι ἀνεφέρετο τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος Βλαχούτση. Τὴν ἐπιστολήν σας διεβίβασα πρὸς τὸν ἐν Ἰωαννίνοις ἐξάδελφόν μου κ. Λέανδρον Μίσιον, δικηγόρον, ὅστις, κατέχων ὅτι περισώζεται ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς οἰκογενείας μας, θὰ εἶναι εἰς θέσιν ν' ἀπαντήσῃ ἐπὶ τῶν ἐν αὐτῇ.

Μετὰ σεβασμοῦ

Μ. Μίσιος»

Μέσα στὸ γράμμα αὐτό, νομίζω πὼς ἀναφέρονται ἀρκετὰ χρήσιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Μισιαίων. Παρακάτω δὲ ὁ Εὐστρατιάδης γράφει καὶ τὰ ἐξῆς: «Καὶ τὸν μὲν κ. Μιχ. Μίσιον, τὸν εὐγενῶς λίαν σπεύσαντα νὰ μοὶ παράσῃ τὰς ἀνωτέρω πολυτίμους οἰκογενειακὰς αὐτοῦ πληροφορίας, εὐχαριστῶ δημοσίᾳ, τὸν δὲ κ. Λέανδρον, τὸν κατέχοντα τὸ οἰκογενειακὸν ἀρχεῖον τῶν Μισίων, παρακαλῶ νὰ γνωρίσῃ διὰ τῶν Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν

1. Ἀσφαλῆστα αὐτὸς ὁ Μίσου ἦταν ἀπόγονος τοῦ Στέφανου Μίσιου ἢ Μισιογλου πού εἶχε καταφύγει στὴ Ρουμανία, ἅμα σκότωσαν τὸν πατέρα του τὸ Μιχ. Μίσιο. Ὁ Μίσου αὐτὸς πρόσφερε πολλὰς ὑπηρεσίες στὴν ἐθνικὴ μας ὑπόθεση, κατὰ μιὰ συνθήκη πού ὑπογράφηκε στὸ Βουκουρέστι στὰ χρόνια τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου.

εἴ τι περισώθη σχετικὸν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἀρχοντικῆς του οἰκογενείας λείψανον, ἵνα φωτισθῇ ἐν τῷ συνόλω ἡ ἐθνικὴ αὐτῆς δρᾶσις καὶ περισωθῶσιν ἐκ τῆς φθορᾶς τοῦ χρόνου τὰ πολύτιμα γραπτὰ καὶ προφορικὰ μνημεῖα, ἐξ ὧν διαφωτίζεται ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἢ τῶν ἀτόμων ἱστορία καὶ ἡ κοινωνικὴ αὐτῶν δρᾶσις».

Σχετικὰ μὲ τὴν τελευταία πολιτικὴ δραστηριότητα τοῦ Μ. Μίσιοι, πέρα ἀπ' ὅσα παραπάνω διατυπώθηκαν, πρέπει νὰ εἰπωθοῦν καὶ τὰ παρακάτω: Αὐτὸς ἐκτέθηκε σὰν ὑποψήφιος βουλευτῆς στὸ νομὸ τῶν Γιαννίνων στὰ 1928. Συμμετέσχε στὸ δημοκρατικὸ συνδυασμὸ τοῦ Δημ. Μπότσαρη ἐδῶ στὴν Ἡπειρο. Οἱ ἐκλογεὶς πού ἔγιναν στίς 19 Αὐγούστου 1928 ἔδωκαν τὰ παρακάτω ἀποτελέσματα (βλ. ἔφημερ. τῶν Γιαννίνων «Ἡπειρ. Ἀγών» τῆς 21—8—28). Ἐψηφισαν συνολικὰ 21.000 (δὲν ψήφισαν τότε οἱ γυναῖκες στίς βουλευτικὰς ἐκλογεὶς). Ἐλαβον Δ. Μπότσαρη ψήφους 16.150, Μ. Μίσιος 15.400, Ἄλκ. Λούλης 15.150, Γ. Καλούδης 14.600, Κ. Κατσαδήμας 14.400 κλπ. Καθὼς διαφαίνεται ἀπὸ τοὺς παραπάνω ἀριθμοὺς, ὁ Ἡπειρωτικὸς λαὸς τίμησε καθὼς ἔπρεπε τὸ Μ. Μίσιο.

Γιὰ κακὴ τύχη ὅμως ὁ Μίσιος δὲν ἔζησε γιὰ νὰ ἀποδώσῃ σὰν πληρεξούσιος τοῦ νομοῦ τῶν Γιαννίνων. Κατὰ τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1928 πέθανε. Ἡ ἔφημερ «Ἡπειρ. Ἀγών» στὸ φύλλο τῆς 26—9—28 ἔγραψε: «Κατ' ἰδιωτικὰς πληροφορίας ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις ὁ βουλευτῆς Ἰωαννίνων Μίσιος προσβληθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ δαγκείου».

Κατὰ τὴν κηδεαία του παρευρέθησαν τὰ πιὸ ἐκλεκτὰ μέλη ἀπὸ τὸν πολιτικὸ καὶ νομικὸ κόσμον τῆς Ἀθήνας. Ὁ ὑπουργὸς τότε τῆς Δικαιοσύνης Παν. Πετρίδης ἀντιπροσώπευσε τὴν κυβέρνησιν καὶ κατάθεσε στεφάνι, ὁ μακαριώτατος τότε ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀθήνας Χρυσόστομος χοροστάτησε στὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία. Παρευρέθηκα τὸ προεδρεῖο τῆς Βουλῆς καὶ οἱ Ἡπειρωτὲς πολιτευτὲς Ἄλ. Μυλωνᾶς καὶ Περ. Γεωργίτσης. Ἀπὸ μέρους τῶν βουλευτῶν τοῦ νομοῦ τῶν Γιαννίνων ἀποχαιρέτησε τὸ νεκρὸ Μίσιο ὁ βουλευτῆς Σταυρόπουλος μὲ τὰ ἑξῆς:

«Ἐξ ὀνόματος τῶν θρηνοῦντων σε συναδέλφων βουλευτῶν Ἰωαννίνων καταθέτω, ὦ πολὺκλαυστε καὶ πολὺτιμε φίλε Μιχαῆλ Μίσιε, τὸν στέφανον τοῦτον, τοῦ ὁποίου ἡ δάφνη συμβολίζει τὸν καρπὸν καὶ τὸ ἀπόκτημα τῆς ἐναρέτου, ἐργώδους καὶ πατριωτικῆς σου δράσεως.

Εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ φυσιογνωμίαι σπανίζουν καὶ αἱ τάξεις τῶν ἐναρέτων εἶναι ἀραιαί, εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Πατρίς ἀγωνιῶσα προσκαλεῖ ἀπεγνωσμένως περὶ ἑαυτὴν τοὺς ὀλίγους ἐκλεκτοὺς καὶ καλοὺς, ἡ ἀπώλειά σου ἀποτελεῖ πλῆγμα δεινὸν καὶ κενὸν δυσαναπλήρωτον.

Ἐξέλιπες ἐν πλήρει ἀκμῇ καὶ δράσει, ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἡ ἐντολὴ τῶν συμπολιτῶν σου διήνοιγεν εὐρεῖς ὀρίζοντας ἐργασίας καὶ ἀγῶνων. Τὸ παρελθόν σου ἠγγυᾶτο διὰ τὸ παρὸν καὶ ἐπέβαλλε τολμηρὰς προσδοκίας διὰ τὸ μέλλον, διότι καθ' ὅλον σου τὸν βίον, βραχὺν εἰς χρόνον καὶ πλούσιον εἰς ἔργα, διέπρεπες εἰς πᾶν ὅ,τι ἐπεδόθης.

Ὡς ἀνώτατος δικαστικὸς ἀνῆκες εἰς τὴν ὀλιγάριθμον πλειάδα τῶν ἐκλεκτῶν μυστῶν τῆς θέμιδος, τοὺς ὁποίους ὀνομαστὶ θὰ ἀναφέρῃ ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς δικαιοσύνης. Ὡς ὑπουργὸς εἰς τὴν κρισιμωτέραν καὶ πλεον ἀνώμαλον διὰ τὸ ἔθνος μας περίοδον ἀνεδείχθης ἄφθαστος μὲ τὴν πολὺτιμον συμβουλήν τῆς φρονήσεώς σου, τῆς ἀρετῆς σου καὶ τῆς ὀρθῆς σου κρίσεως. Ὡς πολιτευτῆς ἀφιέρωσες ὅλας σου τὰς δυνάμεις πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν συμπατριωτῶν σου καὶ τῶν γενικῶν τῆς ἰδιαίτερας σου πατρίδος ἀναγκῶν.

Ἡ σταδιοδρομία σου ὑπῆρξεν ἀνταξία ἀρίστου Ἑλλήνου, ἐκλεκτοῦ Ἡ-

πειρώτου και διακεκριμένου επιστήμονος, υπερόχου και έναρέτου ανθρώπου. Ἡ μνήμη σου θὰ ἀπομείνη ζωηρά, θὰ ἀπομείνη ἀνεξίτηλος εἰς τὰς καρδίας πάντων ἡμῶν ἀπηχούντων τὸ φρόνημα καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ Ἑπειρωτικοῦ λαοῦ, θὰ ἀπομείνη σεβαστὴ καὶ ὑποδειγματικὴ εἰς ὅσους σὲ ἐγνώρισαν καὶ ἤκουσαν περὶ σοῦ. Θὰ παραμείνη εἰς τὴν νεοελληνικὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν διανοουμένων τῆς χώρας ὡς πρότυπον μαθήσεως, ἀρετῆς καὶ φρονήσεως. Ἡ δάφνη τοῦ στεφάνου τούτου, τὸν ὁποῖον καταθέτομεν ἐπὶ τῆς σοροῦ σου, οἱ συνάδελφοί σου καὶ δι' ἡμῶν ὁ λαὸς τῶν Ἰωαννίνων, παριστᾷ τὸ ἐπαθλον, τὸ ὁποῖον ἐκέρδισες ἀγωνιζόμενος καὶ μοχθῶν ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, τῆς κοινω- νίας καὶ τῆς πατρίδος. Εἶναι ἡ δάφνη τῆς δόξης, τῆς τιμῆς, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐργασίας.

Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ὦ ἀλησμόνητε Μιχαὴλ Μίσιε, προσφιλῆ συνάδελ- φε, ἐκλεκτὴ Ἑπειρώτα, ἄσπιλε, εἰς ὄλην σου τὴν ζωὴν ἦσουν προετοιμασμέ- νος νὰ ἐμφανισθῆς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, δικαστῆς σὺ μὲ τὸ μέτωπον ὑψηλὰ εἰς τὸ θεῖον δικαστήριον. Αἰωνία σου ἡ μνήμη».

Τέτοιος λοιπὸν ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος Μιχαὴλ Μίσιος. Ἀπ' ὅλους τότε χαρακτηριζόταν σὰν φωτεινὴ διάνοια, ὑπέροχος χαρακτήρας, ἐξαιρετικὸς ἄν- θρωπος, νομικὸς ἀπ' τοὺς ὀλίγους, εὐρυμαθέστατος καὶ σοφός. Τὸν ἔφαγε παρά- καιρα ἡ ἐπιδημία τοῦ δάγγειου τότε. Πέθανε, ὅπως εἰπώθηκε καὶ παραπάνω, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1928 στὸ νοσοκομεῖο «Εὐαγγελισμός».

ΚΑΠΟΙΟΣ ΝΕΩΤΕΡΟΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ ΜΙΣΙΟΣ

Ὁ Μιλτιάδης Σεϊζάνης στὸ βιβλίον του «Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878» ἀνα- φέρει καὶ κάποιον Μίσιο ἀγωνιστὴ στὴν ἐπαναστατικὴ ἐκείνη προσπάθεια. Δὲν ἀναγράφει τὸ μικρὸ του ὄνομα. Τὸν χαρακτηρίζει μόνον σὰν Ἑπειρώτη. Νὰ ἦταν ἄρα γε μέλος τῆς οἰκογένειας Μισιαίων ὁ ἀγωνιστῆς αὐτός; Παρα- θέτω ὅσα στοιχεῖα διαλαμβάνει γι' αὐτὸν ὁ Σεϊζάνης μὲ τὴν πρέπουσα ἐπιφύ- λαξη. Ἴσως δοθῆ ἡ εὐκαιρία ἀπὸ ἄλλες πηγές καὶ ἄλλους ἱστορικοὺς νὰ διευ- κρινισθῆ ποῖος ἦταν ὁ Ἑπειρώτης Μίσιος, ὁ νεώτερος αὐτὸς ἀγωνιστῆς. Γρά- φει λοιπὸν ὁ Μιλτ. Σεϊζάνης: σελ. 114: «Ὁ ἐξ Ἑπείρου Μίσσιος, πρῶην ὑπα- ξιωματικὸς τοῦ Πεζικοῦ, ἀφίκετο μετὰ 11 ἀνδρῶν τὴν 27 Δεκεμβρίου 1877 εἰς Βόνιτσαν, ὁπόθεν ἀπέστειλεν εἰς Ἄρταν καὶ Πρέβεζαν ἄνθρωπον πρὸς συνεν- νόησιν, μεταβὰς δὲ καὶ ἐν Καρβασαρά εὔρε τὴν συνήθη ἀντίπραξιν.....». Καὶ παρακάτω στὴν ἴδια σελίδα: «...Ἐν τούτοις ὁ Μίσσιος, βλέπων τὸ ἔργον αὐ- τοῦ ἀποτυγχάνων ἐν Βάλτῳ, εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν ἔδαφος μετὰ 2 φορ- τίων ὀπλων καὶ πολεμοφοδίων, μετ' ὁπαδῶν δὲ 26.....». Σελ. 115: «Περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 3 Φεβρουαρίου ὁ ἀπελπισ ἤδη Μίσσιος εὐρίσκετο ἐν τῷ χωρίῳ Σκλούπῳ, ὅτε εἰδοποιήθη, ὅτι ἄγνωστον ἐπαναστατικὸν σῶμα ἐμάχετο κατὰ τῶν ἐν τῷ σταθμῷ τῆς Πλάκας Ἀλβανῶν, ὅθεν ἔσπευσε μετὰ τῶν ἀνδρῶν αὐ- τοῦ πρὸς τὸ μέρος τῆς συμπλοκῆς». Σελ. 116: «...Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπιστολῶν ἐγένετο δῆλον, ὅτι ἡ ἀναμενομένη ἐχθρικὴ δύναμις δὲν θὰ ἐβράδυνε, τὰ δὲ ἐνοχοποιηθέντα ἤδη χωρία διὰ τῆς προσβολῆς τοῦ σταθμοῦ τῆς Πλάκας οὐ- δεὶς ἄλλος ἐπρόκειτο νὰ προστατεύσῃ ἢ ὁ δημοδιδάσκαλος καὶ ὁ Μίσσιος μετὰ 50 μόλις ἀνδρῶν». Σελ. 117: «...Καὶ τότε μὲν ὁ ἐγχώριος δημοδιδάσκα- λος ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Μίσσιος, κατὰ παράκλησιν τῶν ἐγχωρίων, ἀνα- χωρήσας ἐπίσης, ἐπανεκάμψε μετὰ 35 ἡμερῶν ἐκδρομὴν εἰς τὴν μεθόριον...».

Ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος ἄς ξεκαθαρίσῃ ἂν αὐτὸς ὁ ἀγωνιστῆς, ὁ Ἑπειρώτης Μίσσιος, ἦταν ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ δέντρο τῶν Μισιαίων ἢ ἄλλος.

εἴ τι περισώθη σχετικὸν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἀρχοντικῆς τοῦ οἰκογενείας λείψανον, ἵνα φωτισθῇ ἐν τῷ συνόλω ἡ ἐθνικὴ αὐτῆς δρᾶσις καὶ περισωθῶσιν ἐκ τῆς φθορᾶς τοῦ χρόνου τὰ πολύτιμα γραπτὰ καὶ προφορικὰ μνημεῖα, ἐξ ὧν διαφωτίζεται ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἢ τῶν ἀτόμων ἱστορία καὶ ἡ κοινωνικὴ αὐτῶν δρᾶσις».

Σχετικὰ μὲ τὴν τελευταία πολιτικὴ δραστηριότητα τοῦ Μ. Μίσιοι, πέρα ἀπ' ὅσα παραπάνω διατυπώθηκαν, πρέπει νὰ εἰπωθοῦν καὶ τὰ παρακάτω: Αὐτὸς ἐκτέθηκε σὰν ὑποψήφιος βουλευτῆς στὸ νομὸ τῶν Γιαννίνων στὰ 1928. Συμμετέσχε στὸ δημοκρατικὸ συνδυασμὸ τοῦ Δημ. Μπότσαρη ἐδῶ στὴν Ἑπειρο. Οἱ ἐκλογές πού ἔγιναν στίς 19 Αὐγούστου 1928 ἔδωκαν τὰ παρακάτω ἀποτελέσματα (Βλ. ἔφημερ. τῶν Γιαννίνων «Ἑπειρ. Ἀγών» τῆς 21—8—28). Ἐψηφισαν συνολικὰ 21.000 (δὲν ψήφισαν τότε οἱ γυναῖκες στίς βουλευτικὰς ἐκλογές). Ἐλαβον Δ. Μπότσαρη ψήφους 16.150, Μ. Μίσιοι 15.400, Ἀλκ. Λούλης 15.150, Γ. Καλούδης 14.600, Κ. Κατσαδήμας 14.400 κλπ. Καθὼς διαφαίνεται ἀπὸ τοὺς παραπάνω ἀριθμοὺς, ὁ Ἑπειρωτικὸς λαὸς τίμησε καθὼς ἔπρεπε τὸ Μ. Μίσιο.

Γιὰ κακὴ τύχη ὅμως ὁ Μίσιος δὲν ἔζησε γιὰ νὰ ἀποδώσῃ σὰν πληρεξούσιος τοῦ νομοῦ τῶν Γιαννίνων. Κατὰ τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1928 πέθανε. Ἡ ἔφημερ «Ἑπειρ. Ἀγών» στὸ φύλλο τῆς 26—9—28 ἔγραψε: «Κατ' ἰδιωτικὰς πληροφορίας ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις ὁ βουλευτῆς Ἰωαννίνων Μίσιος προσβληθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ δαγκείου».

Κατὰ τὴν κηδεαία του παρευρέθησαν τὰ πιὸ ἐκλεκτὰ μέλη ἀπὸ τὸν πολιτικὸ καὶ νομικὸ κόσμον τῆς Ἀθήνας. Ὁ ὑπουργὸς τότε τῆς Δικαιοσύνης Παν. Πετρίδης ἀντιπροσώπευσε τὴν κυβέρνησιν καὶ κατὰθεσε στεφάνι, ὁ μακαριώτατος τότε ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀθήνας Χρυσόστομος χοροστάτησε στὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία. Παρευρέθηκε τὸ προεδρεῖο τῆς Βουλῆς καὶ οἱ Ἑπειρωτὲς πολιτευτὲς Ἀλ. Μυλωνᾶς καὶ Περ. Γεωργίτσης. Ἀπὸ μέρους τῶν βουλευτῶν τοῦ νομοῦ τῶν Γιαννίνων ἀποχαιρέτησε τὸ νεκρὸ Μίσιο ὁ βουλευτῆς Σταυρόπουλος μὲ τὰ ἑξῆς:

«Ἐξ ὀνόματος τῶν θρηνοῦντων σε συναδέλφων βουλευτῶν Ἰωαννίνων καταθέτω, ὦ πολὺκλαυστε καὶ πολὺτιμὲ φίλε Μιχαῆλ Μίσιε, τὸν στέφανον τοῦτον, τοῦ ὁποίου ἡ δάφνη συμβολίζει τὸν καρπὸν καὶ τὸ ἀπόκτημα τῆς ἐναρέτου, ἐργώδους καὶ πατριωτικῆς σου δράσεως.

Εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ φυσιογνωμίαι σπανίζουν καὶ αἱ τάξεις τῶν ἐναρέτων εἶναι ἀραιαί, εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Πατρίς ἀγωνιῶσα προσκαλεῖ ἀπεγνωσμένως περὶ ἑαυτὴν τοὺς ὀλίγους ἐκλεκτοὺς καὶ καλοὺς, ἡ ἀπώλειά σου ἀποτελεῖ πλῆγμα δεινὸν καὶ κενὸν δυσαναπλήρωτον.

Ἐξέλιπες ἐν πλήρει ἀκμῇ καὶ δράσει, ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἡ ἐντολὴ τῶν συμπολιτῶν σου διήνοιγεν εὐρεῖς ὀρίζοντας ἐργασίας καὶ ἀγῶνων. Τὸ παρελθόν σου ἠγγυᾶτο διὰ τὸ παρόν καὶ ἐπέβαλλε τολμηρὰς προσδοκίας διὰ τὸ μέλλον, διότι καθ' ὅλον σου τὸν βίον, βραχὺν εἰς χρόνον καὶ πλούσιον εἰς ἔργα, διέπρεπες εἰς πᾶν ὅ,τι ἐπεδόθης.

Ὡς ἀνώτατος δικαστικὸς ἀνῆκες εἰς τὴν ὀλιγάριθμον πλειάδα τῶν ἐκλεκτῶν μυστῶν τῆς θέμιδος, τοὺς ὁποίους ὀνομαστὶ θὰ ἀναφέρῃ ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς δικαιοσύνης. Ὡς ὑπουργὸς εἰς τὴν κρισιμωτέραν καὶ πλέον ἀνώμαλον διὰ τὸ ἔθνος μας περίοδον ἀνεδείχθης ἄφθαστος μὲ τὴν πολὺτιμον συμβουλὴν τῆς φρονήσεώς σου, τῆς ἀρετῆς σου καὶ τῆς ὀρθῆς σου κρίσεως. Ὡς πολιτευτῆς ἀφιέρωσες ὅλας σου τὰς δυνάμεις πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν συμπατριωτῶν σου καὶ τῶν γενικῶν τῆς ἰδιαίτερας σου πατρίδος ἀναγκῶν.

Ἡ σταδιοδρομία σου ὑπῆρξεν ἀνταξία ἀρίστου Ἑλληνοῦ, ἐκλεκτοῦ Ἑ-

πειρώτου και διακεκριμένου ἐπιστήμονος, ὑπερόχου καὶ ἐναρέτου ἀνθρώπου. Ἡ μνήμη σου θὰ ἀπομείνη ζωηρά, θὰ ἀπομείνη ἀνεξίτηλος εἰς τὰς καρδίας πάντων ἡμῶν ἀπηχούντων τὸ φρόνημα καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ Ἑπειρωτικοῦ λαοῦ, θὰ ἀπομείνη σεβαστὴ καὶ ὑποδειγματικὴ εἰς ὄσους σὲ ἐγνώρισαν καὶ ἤκουσαν περὶ σοῦ. Θὰ παραμείνη εἰς τὴν νεοελληνικὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν διανοουμένων τῆς χώρας ὡς πρότυπον μαθήσεως, ἀρετῆς καὶ φρονήσεως. Ἡ δάφνη τοῦ στεφάνου τούτου, τὸν ὁποῖον καταθέτομεν ἐπὶ τῆς σοροῦ σου, οἱ συνάδελφοί σου καὶ δι' ἡμῶν ὁ λαὸς τῶν Ἰωαννίνων, παριστᾷ τὸ ἔπαθλον, τὸ ὁποῖον ἐκέρδισες ἀγωνιζόμενος καὶ μοχθῶν ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, τῆς κοινω- νίας καὶ τῆς πατρίδος. Εἶναι ἡ δάφνη τῆς δόξης, τῆς τιμῆς, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐργασίας.

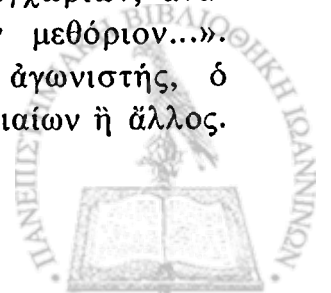
Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ὦ ἀλησμόνητε Μιχαὴλ Μίσιε, προσφιλεῖ συνάδελ- φε, ἐκλεκτὲ Ἑπειρώτα, ἄσπιλε, εἰς ὄλην σου τὴν ζωὴν ἦσουν προετοιμασμέ- νος νὰ ἐμφανισθῆς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, δικαστῆς σὺ μὲ τὸ μέτωπον ὑψηλὰ εἰς τὸ θεῖον δικαστήριον. Αἰωνία σου ἡ μνήμη».

Τέτοιος λοιπὸν ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος Μιχαὴλ Μίσσιος. Ἀπ' ὅλους τότε χαρακτηριζόταν σὰν φωτεινὴ διάνοια, ὑπέροχος χαρακτήρας, ἐξαιρετικὸς ἄν- θρωπος, νομικὸς ἀπ' τοὺς ὀλίγους, εὐρυμαθέστατος καὶ σοφός. Τὸν ἔφαγε παρά- καιρα ἡ ἐπιδημία τοῦ δάγγειου τότε. Πέθανε, ὅπως εἰπώθηκε καὶ παραπάνω, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1928 στὸ νοσοκομεῖο «Εὐαγγελισμός».

ΚΑΠΟΙΟΣ ΝΕΩΤΕΡΟΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ ΜΙΣΣΙΟΣ

Ὁ Μιλτιάδης Σεῖζάνης στὸ βιβλίον του «Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878» ἀνα- φέρει καὶ κάποιον Μίσσιο ἀγωνιστὴ στὴν ἐπαναστατικὴ ἐκείνη προσπάθεια. Δὲν ἀναγράφει τὸ μικρὸ του ὄνομα. Τὸν χαρακτηρίζει μόνον σὰν Ἑπειρώτη. Νὰ ἦταν ἄρα γε μέλος τῆς οἰκογένειας Μισσιαίων ὁ ἀγωνιστῆς αὐτός; Παρα- θέτω ὅσα στοιχεῖα διαλαμβάνει γι' αὐτὸν ὁ Σεῖζάνης μὲ τὴν πρέπουσα ἐπιφύ- λαξη. Ἴσως δοθῆ ἡ εὐκαιρία ἀπὸ ἄλλες πηγές καὶ ἄλλους ἱστορικοὺς νὰ διευ- κρινισθῆ ποῖος ἦταν ὁ Ἑπειρώτης Μίσσιος, ὁ νεώτερος αὐτὸς ἀγωνιστῆς. Γρά- φει λοιπὸν ὁ Μιλτ. Σεῖζάνης: σελ. 114: «Ὁ ἐξ Ἑπείρου Μίσσιος, πρῶην ὑπα- ξιωματικὸς τοῦ Πεζικοῦ, ἀφίκετο μετὰ 11 ἀνδρῶν τὴν 27 Δεκεμβρίου 1877 εἰς Βόνιτσαν, ὁπόθεν ἀπέστειλεν εἰς Ἄρταν καὶ Πρέβεζαν ἄνθρωπον πρὸς συνεν- νόησιν, μεταβάς δὲ καὶ ἐν Καρβασαρά εὔρε τὴν συνήθη ἀντίπραξιν.....». Καὶ παρακάτω στὴν ἴδια σελίδα: «...Ἐν τούτοις ὁ Μίσσιος, βλέπων τὸ ἔργον αὐ- τοῦ ἀποτυγχάνων ἐν Βάλτω, εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν ἔδαφος μετὰ 2 φορ- τίων ὀπλων καὶ πολεμοφοδίων, μετ' ὁπαδῶν δὲ 26.....». Σελ. 115: «Περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 3 Φεβρουαρίου ὁ ἄπελπις ἤδη Μίσσιος εὐρίσκετο ἐν τῷ χωρίῳ Σκλούπῳ, ὅτε εἰδοποιήθη, ὅτι ἄγνωστον ἐπαναστατικὸν σῶμα ἐμάχετο κατὰ τῶν ἐν τῷ σταθμῷ τῆς Πλάκας Ἀλβανῶν, ὅθεν ἔσπευσε μετὰ τῶν ἀνδρῶν αὐ- τοῦ πρὸς τὸ μέρος τῆς συμπλοκῆς». Σελ. 116: «...Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπιστολῶν ἐγένετο δῆλον, ὅτι ἡ ἀναμενομένη ἐχθρικὴ δύναμις δὲν θὰ ἐβράδυνε, τὰ δὲ ἐνοχοποιηθέντα ἤδη χωρῖα διὰ τῆς προσβολῆς τοῦ σταθμοῦ τῆς Πλάκας οὐ- δεὶς ἄλλος ἐπρόκειτο νὰ προστατεύσῃ ἢ ὁ δημοδιδάσκαλος καὶ ὁ Μίσσιος μετὰ 50 μόλις ἀνδρῶν». Σελ. 117: «...Καὶ τότε μὲν ὁ ἐγγχώριος δημοδιδάσκα- λος ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Μίσσιος, κατὰ παράκλησιν τῶν ἐγγχωρίων, ἀνα- χωρήσας ἐπίσης, ἐπανεκάμψε μετὰ 35 ἡμερῶν ἐκδρομὴν εἰς τὴν μεθόριον...».

Ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος ὡς ξεκαθαρίση ἂν αὐτὸς ὁ ἀγωνιστῆς, ὁ Ἑπειρώτης Μίσσιος, ἦταν ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ δέντρο τῶν Μισσιαίων ἢ ἄλλος.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Προσπάθησα, με τις μικρές μου δυνάμεις, να παρουσιάσω μερικά στοιχεία για την ιστορική οικογένεια των Μισιαίων. Με όσα γράφονται εδώ, καθώς είναι αυτονόητο, δεν εξαντλείται το θέμα αυτό. Θάπρεπε να ολοκληρωθῆ κατά κάποιον πιό πλατὺ καὶ ἐπιστημονικὸ τρόπο ἢ ἐξιστόρηση ὁλόκληρου τοῦ γενεαλογικοῦ δέντρου τῶν Μισιαίων. Ἡ οἰκογένεια αὐτή, ξεκινώντας ἐδῶ καὶ 500 χρόνια ἀπὸ τὴν Βασιανὴν σὰν οἰκογένεια τοῦ Βοεβόδα Θερειανοῦ, ἐγκαταστάθηκε στὸ Μονοδέντρι, ὅπου ἐλάμπρυνε τὸ ὄνομά της με εὐεργετικὲς πράξεις καὶ ἔργα εὐποιίας. Μάλιστα δυὸ ἀπ' τὰ θρησκευτικὰ κειμήλια ποὺ σώζονται ἀπ' τὴν οἰκογένεια αὐτὴ ἔχουν ἀνακηρυχθῆ τελευταία διατηρητέα ἱστορικὰ μνημεῖα (τὸ καθολικὸ τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τὸ ἐκκλησάκι «Ἅγιος Μηνᾶς» στὸ Μονοδέντρι). Ἡ οἰκογένεια αὐτὴ προσέφερε ἀρκετὰ θύματα στὸ βωμὸ γιὰ τὴ λευτεριά τῆς πατρίδας.

Κλείοντας τὴν ἐργασία μου αὐτὴ εὐχομαι νὰ συμπληρωθοῦν τὰ κενὰ ποὺ παρουσιάζει καὶ νὰ διαλευκανθοῦν ὠρισμένα σημεῖα ποὺ δημιουργοῦν διαφορὰ ἐρωτηματικὰ ἀπὸ ἐργασίες ἄλλων πιὸ ἱκανῶν καὶ πιὸ ἐιδικῶν ἀπὸ μένα στὰ τέτοιου εἶδους θέματα.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Ἔχει ἀναγραφῆ στὸ σχετικὸ κεφάλαιο γιὰ τοὺς κτίτορες τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τοῦ Μονοδεντριοῦ πὼς στὶς προσωπογραφίες ποὺ βρίσκονται στὸ ἐκκλησάκι εἰκονίζονται ὁ «πανευγενέστατος Μιχαὴλ Βοηβώντας ὁ Θερειανός, κτίτωρ», «ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος» καὶ «ὁ πανευγενέστατος Θεόδωρος σύνευνος αὐτοῦ». Νομίζω πὼς στὸ ζήτημα αὐτὸ ἐγίνε κάποιον λάθος, γιὰτὶ εἶναι χαλασμένο κάπως τὸ τρίτον πρόσωπον καθὼς καὶ μερικὰ γράμματα ἀπὸ κείνον ποῦναι γύρω σ' αὐτὸ γραμμένα. Στὸ ἴδιον λάθος ἔπεσε κι ὁ Ἄθηναγόρας με ὅσα ἔγραψε γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ στὰ Ἡπειρωτικὰ Χρονικά (Τόμ. Δ σελ 4) με τίτλο: «Νέος Κουβαρᾶς». Ἐγραψε: «Ὁ Πάνσεπτος Μιχαὴλ Βοηβώντας ὁ Θερειανός κτίτωρ, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος, Θεόδωρος σύνευνος αὐτοῦ». Τόσον καθ' αὐτὸ σημασία τῆς λέξης «σύνευνος» ὅσον καὶ ἡ ἀμφίεση τοῦ προσώπου ποὺ εἰκονίζεται μᾶς ὁδηγοῦν στὴ διαπίστωση πὼς τὸ τρίτον πρόσωπον εἶναι «Θεοδώρα» καὶ ὄχι «Θεόδωρος». Σχετικὰ με τὴν ἀμφίεση βεβαιώθηκα ἀπὸ πρόσφατη ἐπίσκεψή μου στὸ μοναστήρι (Ὀκτώβριος 1964). Πάνω κάτω στὴν ἴδια διαπίστωση εἶχε καταλήξει κι ὁ ἀείμνηστος Δημ. Σάρρος, γιὰτὶ ἔγραψε στὰ Ἡπειρωτικὰ Χρονικά (Τόμος ΙΒ' σελ. 124) με τίτλο: «Ἡπειρωτικὲς ἐνθυμήσεις καὶ ἐπιγραφαι» τὰ ἐξῆς: «...Τὴν ἐν λόγῳ Μονὴν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ὡς καὶ τὰς τοιχογραφίας Μιχαὴλ τοῦ Θερειανοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Γεωργίου καὶ τῆς συνεύνου αὐτοῦ Θεοδώρας; (ἐν μέρει) φωτογραφήσας ἐδημοσίευσεν μετ' ἀντιγράφου τῆς ἐπιγραφῆς ἐκ τοῦ Παλαιογραφικοῦ ἐράνου ἡμῶν ὁ Ρωμοῦνος πρόξενος καὶ ἀρχαιολόγος Marcu Beza ἐν σελ. 134 τοῦ καλλιτεχνικωτάτου βιβλίου του: *Urme Românești in Răsăritum Ortotox. Impri-meria Natională. București 1935*».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Γιὰ τὸ παραπάνω θέμα βοηθήθηκα ἀπ' τὶς παρακάτω πηγές:

Παν. Ἀραβαντινοῦ: «Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου».

» » » «Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας».

Σπ. Π. Ἀραβαντινοῦ: «Ἱστορία τοῦ Ἁλφ Πασᾶ».

ΣΠΥΡΟΥ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

Τ Ο Π Ο Π Ο Β Ο *

(ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΑ)

Ν Ε Ρ Α

Λέν πώς ὄπου φυτρώνει φτελιάς ἢ ἰτιά κρατάει νερό. Καὶ πράγματι οὔθε ὑπάρχει φτελιάς ἢ ἰτιά βρίσκεται ἀπὸ κάτω νερό, γιατί τὰ κλαριά αὐτὰ θέλουν νερό στὴ ρίζα τους ὅπως ὁ νεροπλάτανος. Ὅλο τὸ γούπατο τοῦ χωριοῦ εἶναι γεμάτο φτελιάδια κι' οὔθε σκάψεις βγαίνει πηγάδι. Στὸ Πόποβο κοντεύει κάθε σπίτι νάχει καὶ τὸ πηγάδι του. Τὸ καλλίτερο νερό εἶχε τὸ ἀναβρυστικὸ πηγάδι τῆς Βρυσούλας, ἀλλὰ ἀπὸ τότε πὺν βάθουν τὸ νερογῶϊ τῆς βρύσης τοῦ Πασᾶ—Γιώτη, στέρεψε. Ἄλλα πηγάδια μὲ κρύο νερό εἶναι τὰ δυὸ στὴν κορφή τοῦ χωριοῦ. Τὸ ἓνα στὴ συνοικία Μουσελίμη καὶ τ' ἄλλο στοὺς Κατσατες. Αὐτὰ κρατοῦν κι' ὅλο τὸ καλοκαίρι, δὲ στύφουν, ἐνῶ τ' ἄλλα τὸν κατήφορο ἅμα μπεῖ ὁ Αὐγουστος κοκκαλιάζουν καὶ τότες οἱ νιές κι' οἱ κοπέλες μὲ τὶς βαρέλες ζάλικα ξεροσταλιάζουν νὰ βροῦν ἀράδα στὶς δυὸ βρύσες τοῦ Πασᾶ Γιώτη καὶ τῆς Παναγίας ἢ στὸ πηγάδι τοῦ Πασᾶ πὺν δὲν παρὰ στύφει. Πολλές φορές ὅσες δὲ φτουρᾶν νὰ καρτεροῦν ροβολᾶν μισὴ ὥρα δρόμο στὴν κάτω βρύση καὶ γεμίζουν.

Ἡ παράδοση λέει πὺν κάτω ἀπὸ τὸ χωριὸ περνάει ποτάμι καὶ ἴσως τοῦτο νάειναι σωστό, γιατί κάποιος γεωλόγος πὺν πέρασε κι' ἀνάλυσε τὸ νερό τῆς κάτω βρύσης εἶπε πὺν εἶναι ποταμήσιο

Στὰ παλιὰ χρόνια ἦταν περισσότερα τὰ νερά, ἀφοῦ στὸ λάκο τοῦ Γκούμου διακρίνεται ἀκόμα τ' αὐλακόμυλο πὺν ἄλεθε μύλος καθὼς καὶ στοῦ Καντίλη, ὅπως εἰπώθηκε καὶ παραπάνω, πὺν δούλευε μὲ τὸ νερό τοῦ Καλαερακιοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τότε πὺν κάηκε ὁ Κορύλας καὶ ἀραίωσαν τὰ ἐλάτια πὺν ἦταν ἀπάνου ἀπὸ τὸ χωριὸ, χάθηκαν τὰ νερά καὶ οἱ μύλοι σταμάτησαν.

Ἄλλες πηγές ἐξωχωριοῦ πὺν μερικὲς τρέχουν ὅσο κατουράει τὸ κατσίκι καὶ λίγες περισσότερο εἶναι:

1) Ἡ βρύση τῆς Φέτσαινας, τῆς ὁποίας τὸ νερό στὰ χρόνια τοῦ Ἄλῃ—πασᾶ μεταφέρονταν μὲ ἀσβεστόχτιστο ὑδραγωγεῖο στὴν ποταμιὰ πὺν ροβολάει ἀπὸ τοῦ Γκούμου τὸ ρέμα, ὄπου διέρχονταν ὁ λιθόστρωτος (γκαλντερίμι) δρόμος ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὴ Παραμυθιά. Ἰχνη τοῦ ὑδραγωγείου διακρί-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 948.

«Ἐλευθερία» Ἐφημερίδα τῆς Ἀθήνας. Ἔτος 1964.

«Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ» Περιοδικό. Διάφοροι Τόμοι,

«Ἡπειρωτικὴ Ἔστια» Περιοδικό. Διάφοροι Τόμοι.

«Ἡπειρωτικὸς Ἄγων» Ἐφημερίδα τῶν Γιαννίνων. Ἔτος 1928.

Ἰ. Λαμπρίδη: «Ζαγοριακὰ».

Ἰ. Λαμπρίδη: «Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα».

Ἰ. Λαμπρίδη: «Περὶ τῶν ἐν Ἡπειρῷ ἀγαθοεργημάτων».

Ἰ. Νικολαΐδου (Οἰκονόμου): «Ἱστορικὴ μονογραφία περὶ Βίτσης-Μονοδενδρίου».

Μιλτ. Σεϊζάνη: «Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878».

Ἀθ. Ὑψηλάντη: «Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν».

νονται ακόμη στὸν ἀριστερὸ ὄχτο τοῦ ὁμώνυμου «Λάκου τῆς Φέτσαινας».

2) Τὸ Νεράκι, μεσοπλαγίς τοῦ λόφου τῆς Τσίγδας βγαίνει μέσα ἀπὸ χαλίκια. Κρύο νερό, βουνήσιο, πολὺ χωνευτικό. Κάποτε πήγαμε ἐκδρομὴ μὲ τὸ μακαρίτη Βαγγέλη Ντάνη κι' ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τ' ἀπόγιομα φάγαμαν τρεῖς ὀκάδες ψωμί, καθάριο, μισὸ κουφιστὸ μπομπότα καὶ δύο πέρδικες ψημένες καὶ κάμποσο τυρὶ καὶ πάλι φύγαμε νηστικοί. Τρῶς, χορταίνεις, πίνεις νερό, ἄδειο τὸ στομάχι.

3) Ὁ Γιωργολάμπρος, κοντὰ στὸ Νεράκι, μιὰ ράχη τοὺς χωρίζει, γλυφὸ νερὸ ποὺ πηγάζει μέσα ἀπὸ ξεκόμματα καὶ βουλιάσματα γαλάζιων χωμάτων καὶ πετροστρωμάτων.

4) Ὁ Πηλός, ἀναβρυστικὸ πηγάδη στὸ δρόμο Ποπόβου—Χάβου, κάτω ἀπὸ τὸ δάσος τῆς Κόαινας. Πῆρε τὸνομα ἀπὸ τὸ πηλόχωμα ποὺ περιέχει τὸ ἔδαφος. Γυρίζοντας ἀπὸ τὸ λόγγο ζαλικωμένες κατακέφαλα οἱ καπογυναῖκες μὲ ξύλα, ξεφορτώνονται καὶ μὲ τὸν παλιοτενεκὲ ποὺ κρέμεται σκαλωμένος στὸ κορμὶ τοῦ ἔλατου βγάζουν καὶ πίνουν, καταἰδρωμένες κι' ἀναμμένες. Δὲν ἀρωσταίνουν, δὲν εἶπε ποτὲ καμμιά κεφάλι, φυλάει ὁ Θεός.

5) Τὸ Καλαεράκι, κάτω ἀπὸ τὸ ραϊδιὸ τοῦ Μελισιοῦ. Κάποτε ἀνέβηκε ἓνα παιδί τοῦ Ροῦμπου νὰ μάσει μπόρμπολα στὴ ζανάκα καὶ νὰ κόψει κλαρί στὸ πρινάρι τοῦ γκρεμοῦ, ἔπεσε κάτω καὶ σκοτώθηκε. Βαστάει ὄλο τὸ χρόνο. Δὲν εἶναι φκιασμένη βρύση ἀλλὰ μπουρίμα γεμάτι βατράχους καὶ καλογρίτσες (γυρίνοι).

6) Ἡ Κερασιά, ἢ Νερό τοῦ Κοσιόρη. Πηγὲς ἢ μιὰ πλησίον τῆς ἄλλης. Ἄπαστρο νερό. Δὲν πίνεται.

7) Ὁ Κάντας. Ἄναβρυστικὸ πηγάδι μὲ κατάψυχρο νερό, ἀλλὰ βαρὺ, σὲ γούπατο στὴν κορυφὴ τοῦ Κάντα. Οὔτε ξεχειλίζει οὔτε ἀδειάζε ποτέ, ἐδῶ ἔβανε τὴ στάνη ὁ Κατσιλῆς ποὺ ἀγράμματος σημείωνε μὲ χαρακιές, ἱερογλυφικά, σὲ ξυλόβεργες τὶς ὀκάδες τὸ μασούλι.

8) Τὰ Πηγαδούλια. Πηγὲς μὲ λίγο νερὸ μαζεμένο ἀπὸ τοὺς βοσκούς σὲ πηγαδάκια.

9) Οἱ Κορομηλιές ἢ Νερό τοῦ Γράβου, ὀνομασμένο ἔτσι ἀπὸ γράβο (κλαρί) ποὺ παραστέκει πλησίον. Στύφει γρήγορα.

10) Τὸ Νεροσέλωμα. Ἄνοιξιάτικο νερό, κοντὰ στὸ Σέλλωμα ποὺ διατηριέται ὅσο κρατοῦν τὰ χιόνια στὸν Κορύλα.

11) Τὸ Στρουμπί, νερό στὴ ράχη ἐπάνω ἀπὸ τὸ Σέλλωμα. Βαστᾶ καὶ τὸ καλοκαίρι, μόλις δακρῦζει.

12) Ὁ ἄγι' Ἀρσένης. Πηγάζει δακρῦζοντας ἀπὸ τὸ βράχο τῆς σπηλιᾶς τ' ἄγι' Ἀρσένη. Συγκεντρώνεται σὲ τεχνητὴ γούρα σκαμμένη στὸ ριζὸ τοῦ βράχου. Γιὰ νὰ πιεῖς ἀπ' αὐτὸ πρέπει νὰ εἶσαι καλοχορταμένος. Ἄλλιῶς σὲ κόβει.

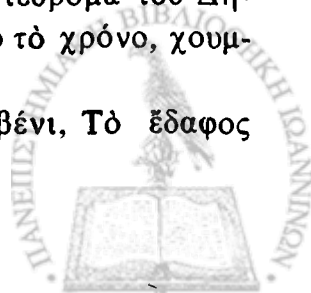
13) Ἡ Χούνη. Δακρυροοῦσα γούρα στὸ γύρμα τοῦ Κορύλα ἀγνάντι τοῦ κάμπου τῆς Παραμυθιάς.

14) Τὰ χωράφια. Μικὴ μπουρίμα ποὺ στύφη πολὺ γρήγορα σ' ὁμώνυμη τοποθεσία.

15) Ὁ Φράξος, ἀνοιξιάτικη μπουρίμα σ' ὁμώνυμη τοποθεσία

16) Ἡ Τριανταφυλιά, ἢ Νικκλι ἀπεριποίητη πηγὴ κατέδρομα τοῦ Δημοσίου δρόμου Ποπόβου—Παραμυθίας. Βαστάει τὸ νερό ὄλο τὸ χρόνο, χουμώθηκε ὁμως ἀπὸ τὸν ἰδιοχτήτη τοῦ πλησίον χωραφιοῦ

17) Τὰ Βαρκά, πηγὴ μὲ πολὺ νερό, κοντὰ στὸ Ντερβένη, Τὸ ἔδαφος βαρκίζει ἀπὸ τὸ ὁποῖο πῆρε καὶ τ' ὄνομα.

18) Οί Πέτρες, βαρὺ καὶ γλυφὸ νερὸ ποὺ πηγάζει ἀπὸ λίσβα χώματα καὶ βούρλα.

19) Ὁ Κοντοδημος, πηγὴ κατέδρομα τοῦ δρόμου Παραμυθιάς—Σαλονίκης καὶ στὰ κοινοτικὰ σύνορα Ἐλευθεροχωρίου—Ποπόβου,

20) Τὰ Βαΐα, μικρὲς πηγές, σ' ὁμώνυμα ξεκόμματα. Βαστᾶν ὄλο τὸ καλοκαίρι.

21) Τὸ Στενὸ Τσιώτση. Δακρυρροοῦσα πηγὴ καταδρομὶς. Τὸ νερὸ της ἔχει ἰδιάζουσα ὁσμὴ καὶ δὲν πίνεται. Πίνουν μονάχα οἱ σφήκες καὶ τὰ μελίσια τοῦ λόγγου.

22) Τὸ Νερούτσικο, ἄπεριποίητη πηγὴ στὴν ἀριστερὴ ὄχθη κοντὰ στὸ Βαλτσάρι. Λίγο νερὸ ἀλλὰ βαστάει ὄλο τὸ καλοκαίρι.

23) Ὁ Κακόλακος, ἄγνωστη πηγὴ στοὺς πολλούς, πίσω ἀπὸ τὶς Πλακοῦλες στὴ λακιά ποὺ ροβολᾷ ἀπὸ τὸ «Νεράκι».

Πολλὲς φορὲς οἱ βοσκοὶ ἀπ' ἀνάγκη πίνουν βρόχινο νερὸ ποὺ συγκεντρώνεται σὲ γούρες (στέρες) μεγάλων λιθαρῶν ἢ σὲ κουφάλες δένδρων, γεμάτες σκουλίκια καὶ μυγαροῦδια.

ΣΠΙΤΙΑ

Οἱ ψηλοὶ ὄγκοι τοῦ Κορύλα καὶ τοῦ Κάντα, ἡ ράχη τοῦ Κίτσιου μαζί με τὰ Τρόχαλα κι' ὁ λόφος τοῦ Καταθηκιοῦ σχηματίζουν στρούγκα στὴν ὀποία, κάτω ἀπὸ τὰ πολλὰ φτελιάδια, τὰ πρινάρια καὶ τὶς δαμασκηνιές, κοιμούνται σὰν πρόβατα σὲ στάλο τὰ σπίτια καὶ τῶν τριῶν συνοικιῶν, τῆς Γκαντουσαριάς, τῆς Ράχης καὶ τῆς ἄλλης πρὸς τὴ μεριά τοῦ Κορύλα, ἔτσι ποὺ δὲ φαίνεται ἀπὸ πουθενὰ χωριό.

Τὰ σπίτια ἀσβεστοχτισμένα, δίπατα, με ἀνώγι καὶ κατώγι, με στέγη ἀπὸ χονδρὲς ψαλιδιές καὶ πέτροβα καὶ σκεπὴ ἀπὸ μαῦρες πλάκες, παρουσιάζουν ἐξαίσια θέα, Μάλιστα τὴν ἀνοιξὴ ποὺ ὄλα τὰ κλαριά εἶναι καταπράσινα κι' ἡ γῆς ἀνθοφορεμένη, θεώμενα ἀπὸ τὸ λόφο τοῦ Καταθηκιοῦ παρουσιάζουν, ὄλα μαζί, σπίτια, δένδρα, ξυλοθεμωνιές, φράχτες, χορτάρια, ἄνθρωποι, φωνὲς παιδιῶν, γαυγίσματα σκυλιῶν, κοσυβολαλήματα, κελαηδήματα τοῦ τσιῶνη καὶ τοῦ κιτερολαίμη καὶ κουδουνίσματα προβάτων, ἓνα ὁμορφο πανόραμα με ποικίλη μουσικὴ. Νομίζει κανένας πὼς βρίσκεται μπροστὰ ἀπὸ πολὺ μεγάλο κι' ἀπέραντο ἀρχαῖο ἑλληνικὸ θέατρο.

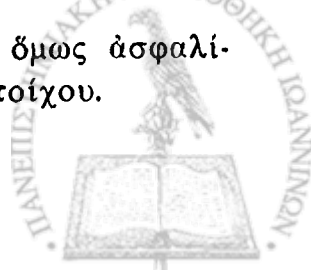
Τ' ἀνώγια ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὸ κιόσκι καὶ τὸ στρωτό. Τὸ κιόσκι φέρει σανιδένιο πάτωμα ἐνῶ τὸ στρωτό τὸ φυσικὸ χῶμα τῆς γῆς.

Στὸ κιόσκι, σὲ μιὰ πλευρὰ τοῦ τοίχου, ἀπλώνεται ἡ ἀγκωνίστρα με λιθαρένιο ἢ γύψινο μουχαρή, κι' ἀπεδαπέκει ὀρθώνονται οἱ δύο μολίττες γιὰ τὰ καφόμπρικα τοῦ παπποῦ. Τὸ στρωτό χρησιμεύει γιὰ μαγειρειό.

Ὅταν ἀνάφτεται φωτιά με βρεμένα ξεράδια, χλωρὰ δεντρήσια κουτσουρα ἢ σάπια κούφαλα, ἀνταριάζει ὁ καπνὸς ποὺ δὲν μπορεῖ κανένας νὰ μείνει μέσα.

Διηγοῦνται πὼς ἓνας δεσπότης κάποτε ποὺ φιλοξενοῦνταν στοῦ Δήμο Βλάχου, πρῶτο σπίτι τοῦ χωριοῦ, κι' εἶδε τὰ σταλίκια μαῦρα, νόμισε πὼς τὸ χρῶμα στὰ ξύλα δίνεται γιὰ νὰ προφυλάγονται ἀπὸ τὴ σήψη καὶ τὸ σαράκι καὶ γιὰ νὰ βεβαιωθεῖ ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸν καπνὸ ἔβαλε τὸν νοικοκύρη καὶ ἄναψε τὴν ἀγκωνίστρα με τοῦφες, ὅποτε ἀπὸ τὴν πνίχτρα τοῦ καπνοῦ πετάχθηκε ὁ ἴδιος ἔξω.

Ἡ θύρα τοῦ σπιτιοῦ κλειέται με τὸ μάνταλο. Τὴ νύχτα ὁμοῦς ἀσφαλί-
ζεται με τὸ σύρτη ὁ ὁποῖος τὴν ἡμέρα κρύβεται σὲ ὀπὴ τοῦ τοίχου.

Ὁ φούρος πού δὲ λείπει ἀπὸ κανένα σπίτι βρίσκεται στὸ στρωτὸ ἢ προσκολλημένος ἀπέξω μὲ τὸ φουρῶστομα μέσα.

Κάποιος ἀπὸ τῆ Σαμονίβα ὑπηρετώντας χωροφύλακας στὴν Κόνιτσα, ἀγάπησε μιὰ κοπέλα, ἢ ὁποία προτοῦ ἀποφασίσει νὰ τὸν παντρευθεῖ, τὸν ἐρώτησε πόσους φούρους ἔχει τὸ χωριό του.

—Τὸ χωριό μου, ἀπάντησε, ἔχει 15 φούρους.

Κάνει λογαριασμό ἐκεῖνη: Ἡ Κόνιτσα κασαμπὰς ἔχει μόνο τρεῖς φούρους, τὸ χωριό του πού ἔχει 15 θάειναι πέντε φορές μεγαλύτερο, κι' ὅταν πῆγε στὸ χωριό του παντρεμένη καὶ τὴν ἐπιακε ἢ γιῶρα τῆς ἀπὸ τὰ 15 σπίτια πού εἶδε ψηλὰ στὰ κρέκουρα τοῦ Σουλιοῦ τοῦ παραπονέθηκε πού τὴν ἐγέλασε.

—Δὲ σὲ γέλασα καθόλου, ἀπάντησε. Γιά τοὺς φούρους μὲ ρώτησες. Γιά, ιδέες, μέτρα, ἓνα σπίτι, δυό, πέντε, δέκα, δεκαπέντε. Κάθε σπίτι ἔχει καὶ φούρο. Δεκαπέντε σπίτια, δεκαπέντε φούροι.

Τὰ κατώγια, σκοτενοὶ κι' ὑγροὶ θάλαμοι, εἶναι ἢ ἀποθήκη τῶν ξηρῶν καποξύλων πού πανουτιάζονται στὴ στιά, ὅταν τὸ χιόνι σκεπάζει τὶς θεμωνιές καὶ τὰ κρύσταλα κρέμονται ἀπὸ τὶς στέγες τῶν σπιτιῶν σάν χοντρά ἢ —βασιλιάτικα γένεια. Στὶς γωνιές τοποθετοῦνται τάλαροι, ὁ ἀργαλειὸς τῆς νύφης κοντὰ στὴ θύρα, γιὰ νὰ ὑφαίνει ἢ ἀνδραδέρφη τὰ προικεῖα, ἢ τζούμπα γιὰ νὰ στομπίζουν ἀλάτι, ὁ χειρόμυλος γιὰ κοφτό καὶ γιὰ ἀλεύρι προσώρα ὅταν ἀργεῖ τὸ ἄλεσμα ἀπὸ τὸ μύλο, σκουριαζόμενοι τενεκέδες κι' ἀλλὰ ξυλάγγια. Στὸ βάθος τὸ μουλάρι, δεμένο στὴν κρικέλα τοῦ τοίχου, ματσαλάει τὴ θρούμπη ἢ τὸν πλαβό, καὶ τὸ μανάρι ξιπλωμένο παρεκούλα ἀρμακιέται τὰ φτελιαδόφυλλα πῶχει γάψει.

Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος τῆς Γκαντουσαριᾶς καὶ μέρος τῆς ράχης δὲν εἶναι στέριο, τὰ σπίτια κατακάθονται. Γι' αὐτὸ δὲ βρίσκεται σπίτι χωρὶς χαραμάδες καὶ ἀνοιχτὲς σχισματιές, ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἰσέρχεται ὁ ἀέρας καὶ παινοβγαίνουν οἱ ποντικοί. Κάνουν κι' οἱ σφήκες καὶ τὰ σερσένια φωλιές.

Ὅταν χιτίζεται καινούργιο σπίτι, στὸ κουβάλημα τῶν λιθαριῶν καὶ τῆς ξυλείας βοηθοῦν ὅλες οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια.

Γιὰ χρεια, χαλέ, ἢ οἰκογένεια ἔχει τ' ἀπόσκεπα μέρη τῆς αὐλῆς, τοῦ κήπου ἢ καὶ πίσω τὸ σπίτι.

Τὰ γεννήματα ἀλέθονται στοὺς μύλους τῆς Παραμυθιάς. Τὰ δὲ βηλάρια γιὰ τὶς κάπες καὶ τὰ προικεῖα, τὰ καλτσερά καὶ τὰ δίμυτα στὶς γούρες, τὰ μαντάνια τοῦ Λιμπονιοῦ, τοῦ Κεφαλόβρυσου, τῆς Τσουρίλας, καὶ ὄσοι ἔχουν φορτιάρα πηγαίνουν στοῦ Κακοσουλιοῦ, τοῦ Πετουσιοῦ κι' ἀκόμα στῆς Παλιουρῆς στὴ Βελτσίστα.

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Ἡ ἐνδυμασία τῶν ἀνδρῶν ἀποτελοῦνταν ἀπὸ:

1) Μάλλινη ἐσωτερικὴ φανέλα, σχιστὴ ἀπὸ τὸ μπροστινὸ μέρος, μὲ πολλὰ σειρίτια καὶ κεντίδια στὶς ἄκρες τῶν μανικιῶν καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ λαιμοῦ.

2) Ὑποκάμισο ἀπὸ χονδροπάνι κεντημένο στὸ ἄνοιγμα τοῦ στήθους καὶ τῆ λαιμαργιά.

3) Κεντημένο μάλλινο σεμαντάνι (γιλέκο) ἄσπρο ἢ μαυρο, χωρὶς μανίκια.

4) Μάλλινη ἄσπρη σεγκούνα πνιγμένη στὰ κεντίδια μὲ κρεμασμένα τσακιστὰ μανίκια πίσω.

5) Μακρὺ σεγκούνι ἄσπρο φθάνοντας ὡς τὸ γόνα.

6) Μάλλινο άσπρο έσωτερικό κοντοβράκι από καλτσερό.

7) Άσπρες μάλλινες κάλτσες δεμένες με δυο βρακοζώνια από το βρακοκούλουρο ζωμένο στη μέση, για να μη πέφτουν. Οί κάλτσες, για να μη φέρουν γύρα το πόδι, δένονται από το πέλμα με τα σκαλοπάτια και περιζώνοντας στοφυρό του γόνατος με τις καλτσοδέτες.

8) Μάλλινο άσπρο κοντό σιλιβάρι το όποιο δένεται στη ζώση, πάνω από τους γλουτούς, με περαστό σχοινί.

Πατοδνες δέ φόραε κανένας δσο κρύο κι' άν έκανε. Τα τσαρούχια, πίγκες από ανάργαστο γουρουνοτόμαρο ή γελαδήσιο, κρατιούνταν στο ποδάρι με λουρίδες από τομάρι.

Το κεφάλι σκεπαίνονταν με άσπρη σκούφια της μηχανής από βαμπάκι ή πλεχτή τσουρλωτή. Τα δέ μαλλιά της κεφαλής κωλοκουρίζονταν (κουτουπίζονταν) όλόγυρα και μοναχά στο κουρκοκέφαλο έμνησκε μακρής τσαμπάς.

«Μουστάκι μου καραμπογιά και φρύδια μου γραμμένα
και συ τσαμπά περήφανε που φτάνεις ως τη μέση
θα να σās φάει ή μαυρογής, θα λυώσετε στο χώμα».

(Δημοτικό)

Ο νέος δέ γένονταν γαμπρός χωρίς φουστανέλα και σουλιάφι. (Ο παπᾶ Δημήτρης Λιόντος από το Βερνίκο, όταν χειροτονήθηκε, έγινε παπᾶς με φουστανέλα κι' άσπρη μακριά σεγκούνα.

Τών γυναικῶν ή ντυμασιά αποτελούνταν από:

1) Μάλλινη άσπρη έσωτερική φανέλα, όμοια με των άνδρων.

2) Μακρὸ από χοντροπάνι άσπρο, ξεξασπαρο ρουτί, με μανίκια κοντά και φουσκωτά άκροκεντισμένα, με έπίσης κεντισμένο ποδόγυρο, με τρυπητά πλεχτά σειράδια,

3). Μάλλινη σεγκούνα μέχρι τη ζώση.

4) Μάλλινο κατουσέγκουνο χωρίς μανίκια, το όποιο τις καθημερινές φοριόνταν από την ανάποδη και μόνο τις γιορτές και Κυριακές από την όρθα.

5) Παρδαλές πλεχτές κάλτσες μάλλινες ως το γόνα, από διαλεμένο γνέμα, ξαθέρι, το καλούμενο «άσπρο φτενό».

6) Μαντίλι της κεφαλής χρώματος γαλάζιου με άστερίσκους και

7) Πλατὸ διμιτήσιο ζωνάρι, μακρὸ μιὰ όργυιά και μισή, από άσπρο φτενό, με έσωτερικούς ύφαντους ρόμβους, τύλιγε πολλές φορές τη μέση,

Κουπωτές τοκάδες σκέπαζαν τα δυο μηλα του κόρφου και γκρέπι με πολλά άλύσια στόλιζε το στηθος ως τη μέση.

Άργότερα προστέθηκε έντυμασιά και το τουμάνι (φούστα),

Τα τσαρούχια όπως των άνδρων, πίγκες.

Η νυφική στολή ήταν όμοια με περισσότερα όμως κεντίδια και στολίδια.

Έχτος από το γκρέπι και τις τοκάδες ή νύφη φόραε κι' άλλα άσημικά και στολίδια, την κλιτσοζώναρα, την άσημοσόγια, το κεμέρι, την πλεχτή σκούφια στο κεφάλι με τα φλωριά, δώρα τῶς συγγενῶν, και την κλειτσα των μαλλιών που τ' άλύσια της έφταναν ως τη μέση πίσω.

Το Πόποβο κουνάραε τις ωραιότερες καλοσούσουμες γυναίκες κι' ανεχτίμητες νοικοκυρές. Γι' αυτό ό ξενοχωρίτης τόχε μεγάλο καύχημα άν έπαιρνε Ποποβίτισσα σύζυγο. Άλλά κι' αυτές δέν καταδέχονταν καλεπίχερα να παντρευθοῦν έξωχωριού. Σπάνια δέ να πάρουν άντρα Κατωσκαλήσιο κι'

οὐδέποτε Φαναρήσιο. Γιὰ καμμιὰ, πὺ νὰ μὴ ταίριαζε μὲ τὸ γαμπρὸ στὰ χούγια, τὸ χαρακτήρα καὶ τὸ σόϊ, ἔλεγαν:

—Τὶ ἔκαμαν αὐτοὶ οἱ γονεοὶ, δὲν τὴν ἔδιναν καλλίτερα στὸ Μπεςερέ. (χωριὸ τοῦ Φαναριοῦ πὺ εἶχε πολλοὺς γύφτους κάτοικους σὲ πρωτόγονη κατάσταση),

Παλιότερα οἱ προξενειὲς καὶ παντρειὲς γένονταν χωρὶς τὴ γνώμη καὶ τὴ συγκατάθεση τῶν ἐνδιαφερομένων νέων, ἀλλὰ μὲ μόνη τὴν ἀπόφαση τοῦ πατέρα. Κι' ἂν δὲν ταίριαζε στὸ χαρακτήρα κανένα ζευγάρι ὑπέμενε, ἔτσι ἦταν γραμμένο.

Ὁ Γιώργο Ροῦμπος εἶχε ἓνα μοναχοπαίδι. Ὅταν ἔγινε τῆς παντριάς, παίρει ὁ πατέρας ἓνα σφαχτὸ ψημένο, κρασί στὴν πλόσκα, πλαστάρι κι' ὅτι ἄλλο χρειάζομενο δῶρο στὴν ἀρραβῶνα, καὶ καβάλα στὸ μουλάρι πηγαίνει νὰ βρεῖ νύφη.

Εἶχε ἀκουστὰ πῶς στὴ Ρεβενή, χωριὸ ἀπόπερα τοῦ Καλαμά, ἦταν κάποιος νοικοκύρης ἀπὸ σόϊ πὺ εἶχε μοναχοκόρη καὶ κινάει κατὰ κεῖ.

Σνὰ πρόθυρα τοῦ χωριοῦ συναντάει μιὰ κοπέλα καὶ τὴ ρωτᾷ γιὰ τὸ σπίτι τοῦ μελλοῦμενου συμπέθερου. Ἐκείνη τὸν ὁδηγεῖ στὸ σπίτι τῆς γιὰτὶ ὁ ζητούμενος ἦταν ὁ πατέρας τῆς.

Οὔτε ὁ νοικοκύρης ρώτησε τὸν ξένο τὴν αἰτία τοῦ ἐρχομοῦ οὔτε τοῦτος εἶπε τὸ σκοπὸ τῆς ἐπίσκεψης,

Ἐφαγαν, ἔπιαν καὶ στὴ φευγάλα λέει ὁ Γιώργος τὸ σκοπὸ τοῦ ἐρχομοῦ.

—Ἐγώ, εἶμε ὁ Γιώργο Ροῦμπος ἀπὸ τὸ Πόποβο κι' ἔχω παιδί γιὰ πάντρεμα. Ἐμαθα πῶς κι' ἐσὺ ἔχεις τσουπρά συνομίλικη. Δέχεσαι νὰ γένομε σπῆτι;

—Δικὴ σου νᾶναι, ἀπαντᾷ ὁ νοικοκύρης.

Ἀμέσως ὁ Γιώργος βγάζει τὰ δῶρα ἀπὸ τὸ δισάκι καὶ γέγονται οἱ ἀρραβῶνες. Κόβουν καὶ τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου καὶ τελειώνουν. Τόσο ἦταν.

Κάποτε, ἐνῶ μετέβαινα ἀπὸ τὸ Φροσύνη στὸ χωριὸ μου μὲ συντροφιά τὴν Παπᾶ—Βασίλαινα, πέσαμεν σὲ κουβέντα γιὰ τὴν ἀνεψιά τῆς πὺ εἶχε ἐγκαταλείψει τὸν ἄντρα τῆς κι' ἤθελε νὰ χωρῖσουν. Ὅταν τὴν πάντρεψε ὁ πατέρας τῆς ἦταν δώδεκα χρονῶν κι' ὁ ἄντρας εἶχε σκαπετημένα τὰ τριάντα καὶ τώρα πὺ ἦρθε αὐτὴ σ' ὠριμὴ ἡλικία καὶ τὴ χουγιάζει ὁ Μᾶης, ἐκεῖνος ἀνέρχεται τὶς πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ κινημένος γιὰ τὴν κορυφορραχὴ.

—Ἀκοῦς ἐκεῖ; τί τσουπρες εἶναι τοῦτον τὸν καιρὸ, νὰ μὴ θέλει τὸν σύντροφο πὺ τῆς ἔδωκεν ὁ πατέρας τῆς. Ἡ τέτοια, ἡ πάντοια.

Ἐγώ, ὅταν πῆρα τὸν παπᾶ—Βασίλη, πέρασαν δεκαπέντε μέρες καὶ δὲν τὸν ἐγνώριζα καλὰ-καλὰ. Ὅταν γύριζα ἀπὸ τὴ μάνα μου, (ἦταν ἀπὸ γειτονικὸ χωριὸ) πὺ εἶχα πάει πιστρόφια, νὰ περάσω τὴ βδομάδα, ὕστερα ἀπὸ τὸ γάμο, ζύγωσα στὸ σπίτι κι' εἶδα τὸν ἄντρα μου ψηλὰ στὴ σκεπὴ νὰ πιάνει κάποια σταλαματιά, τὸν κοίταξα μὲ τὶς οὐρὲς τῶν ματιῶν κι' εἶπα μὲ τὴ γνώση μου: «νᾶν' ὁ ἄντρας μου τάχ' αὐτός;»

Οἱ γκαστρωμένες δὲν τρῶν κριάσι ἀπὸ λαγὸ γιὰτὶ πιστεύουν πῶς τὸ παιδί πὺ θὰ γεννηθεῖ θὰ γίνεῖ δειλὸ καὶ φοβιτσιάρικο καὶ θᾶχει τὴν καρδιά τοῦ λαγοῦ.

Στὸ Πόποβο τὸ ξακουστὸ
δὲν τρῶει ἢ γκαστρωμένη
κριάσι ἀπὸ λαγὸ γιὰτὶ
μέσ' στὴν κοιλιὰ πὺ μένει

Τὸ τέκνο παίρει τοῦ λαγοῦ
τὸ φοβισμένο μάτι

κι' από την κιοταμάρα του
μερίδιο ένα κομμάτι.

Μετά τὸ 1900 ἡ ἐνδυμασία καὶ τῶν ἀντρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἄλλαξε χρῶμα. Ἄπο ἄσπρη ἐγίνε μαύρη, πλὴν τοῦ ρουτιοῦ καὶ τῶν καλτσῶν ποὺ παρέμειναν ὅπως ἦταν.

Ἡ μαύρη φορεσιά καὶ τὸ τουμάνι (γυναικῆσια φούστα) ἦρθαν ἀπὸ τὸ Ρουμανό. Τᾶφερε ἡ Δῆμο—Κατσίλαινα Ρουμανιώτισα.

Στὸ χωριό της οἱ γυναῖκες νιές καὶ γριές δὲν τῶχουν σὲ τίποτα νὰ μποῦν καβάλα σὲ ἄλογο ἢ καὶ γομάρι. Στὸ Πόποβο ὁμως τῶχει σ' ἐντροπή καὶ προσβάλλεται μιὰ γυναῖκα νὰ μπεῖ καβάλα σὲ οἰοδήποτε φορτιάρικο ζῶο, πολὺ δὲ περισσότερο σὲ γομάρι.

Ἄν καμμιά κοπελίτσα τῶφερ' ἡ πείραξη καὶ καβαλίκευε γομάρι, οἱ ἄλλες περιγελοῦσαν.

—Οὔγγζου, οὔγγζου, καβάλα σὲ γομάρι! Χαντακώσου μωρή.

Κι' ἐκείνη ξεπέζεγε κι' ἐκρῦβε τὰ μούτρα.

Ἡ γυναῖκα τοῦ Κατσίλη, συνηθισμένη ἀπὸ τὸ χωριό της, ὅταν, νιόνυφη πῆγε ἀπὸ τὸ σπίτι στὸ γρέκι τὰ σέα τῆς στάνης φορτωμένα στὸ γομάρι, γυρίζοντας, τὸ καβαλίκευει, ἀφοῦ ἄδειο ἦταν. Οἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ τὴν παίρουν στὸ στόμα γι' σούρ.

Ὁ ἄντρας της προσβάλλεται ἀπὸ τὴν πράξη αὐτὴ καὶ τὴ διώχνει. Τὴ στέλλει στὸν πατέρα της.

Ἡ τσούπρα ὅταν παντρεύονταν κι ἔμπαινε στὴ σειρά τῶν γυναικῶν, ἐπλεκε τὰ μαλλιά κόσες προσθέτοντας μακρὸ μαῦρο ξαθέρι μαλλί προβάτου, γιὰ διάκριση ἀπὸ τὶς ἀνύπαντρες.

Ἐνῶ τοῦ κοριτσιοῦ οἱ πλεξίδες ἦταν λιανές τῆς παντρεμένες οἱ κόσες ὁμοιάζαν μὲ κέρατα βοῖδιοῦ

Ἡ γυναῖκα τότε σὲ προσβολὴ νὰ μὴν ἔχει τὶς πρόσθετες κόσες. Κάποτε ὁ πατέρας μου γιὰ νὰ χωρατέψει ἔκαψε στὴ στάνη τὶς κόσες τὶς μάνας μου ἐνῶ χτενίζονταν, καὶ κείνη ἔβαλε τὸ κλάψιμο σὰν νᾶχει πάθει πολὺ μεγάλο κακό. Πῆγε νύχτα στὸ χωριό νὰ μὴ τὴ γελάσουν κι' ἔμεινε κλεισμένη στὸ σπίτι ὡς ὅτου βρῆκε μαλλί καὶ συμπλήρωσε τὶς πλεξίδες. Ἡ συνήθεια τῶν πρόσθετων μαλλιῶν λέγεται πῶς ἐξακολουθεῖ ἀκόμα σὲ χωριὰ τῆς Κέρκυρας.

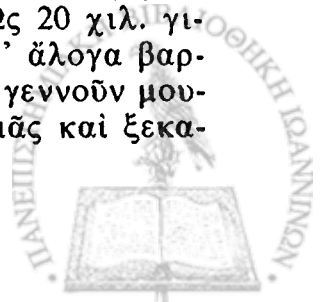
Τὸ χειμῶνα, ὅσοι ἄντρες ἔμνησκαν στὰ σπίτια, οἱ σπιτήσιοι, ἐφοδιάζονταν μὲ πρόβειες κλωσσιαρὲς φλοκάτες, οἱ δὲ βοσκοί, οἱ στανήσιοι, μὲ τράγιες κάπες καὶ κοντοκάπια, ἄσπρου, σταχτεροῦ ἢ μαύρου χρώματος. Οἱ ἄσπρες καὶ κανοῦτες κάπες ἦταν λουσάτες ἀλλ' ἄσαρκες ἐνῶ οἱ μαῦρες φτούραγαν.

Τὰ μανικοκάπια, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε φοριοῦνταν, χρησιμοποιοῦνταν γιὰ τὰ πυργιοβόλια καὶ τὴν ἴσκνα, νὰ μὴ βρέχεται γιὰ τ' ἀνάπιασμα στιᾶς.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Κύρια ἐπαγγέλματα οἱ Ποποβίτες εἶχαν: Τοῦ βοσκοῦ (κτηνοτρόφου), τοῦ ράφτη (κοποτᾶ) καὶ τοῦ ξυλᾶ (ύλοτόμου). Ἦταν καὶ μερικοὶ ἀγωγιάτες.

Οἱ περισσότεροι ἔβοσκαν καὶ φύλαγαν γιδοπρόβατα δικά τους ἢ ξένα (πιστικοὶ) μὲ μισθὸ ψωμί καὶ τσαρούχια καὶ λίγους παράδες. Ὡς 20 χιλ. γιδοπρόβατα καὶ μερικά δεκάρια ἐργικιλίτικες (ἄγριες) φοράδες μ' ἄλογα βαρβάτα νὰ τὶς φυλᾶν ἀπὸ τὸ λύκο καὶ γομάρι πηδηχτιάρικο γιὰ νὰ γεννοῦν μουλάρια ξεχειμάζαν στὰ λιβάδια τοῦ Σουλιοῦ καὶ τῆς Τσαμουριάς καὶ ξεκα-

λοκαιρίαζαν στα γύρω βουνά, τὸ Λιβάδι τῆς Σέλλιανης, τὴ Φραξουλιά, τὸν Κορύλα, τὸν Κάντα, τὸ Χάβο, τὸ Νερὸ τῆς Προβατίνας, τὸ Ντομπλίρο, τὸ Μεγασέλωμα, τὴ Βριτζάχα, τὰ Κουκουρέλια, τὴν Κοπάνισα, τὴν Καστανιά, τὴ Γκούρα, τὴ Μούργκα, τὸ Λιονὸ καὶ τὸ Φλάμπουρο. Μερικοὶ ποὺ εἶχαν λίγα περνοῦσαν τὸ καλοκαίρι στὴν κοινοτικὴ ἔκταση τοῦ χωριοῦ καὶ πότιζαν στὴ βρύση τῆς Φέτσαινας, τὴν Κάτω Βρύση, στὸ Πηγάδι τῆς Βρυσούλας, πρὶν χάσει τὸ νερὸ τῆς, στὴ Πηγαδούλια, στὸ ἀναβρυστικὸ πηγάδι τοῦ Κάντα καὶ στὸ Νερὸ τοῦ Γράβου.

Ὅλον τὸν καιρὸ γεννητῆτοι στὴν οὐρὰ τῆς προβατίνας καὶ τῆς γίδας ἦταν φυσικοὶ βοσκοί. Γνώριζαν ὅλα τὰ ζῶα τοῦ κοπαδιοῦ. Ἀκόμα καὶ τὶς κοπριές καταλάβαιναν ἀπὸ ποιά γίδα ἢ προβατίνα ἦταν.

Οἱ ἀδελφοὶ Κίτσος καὶ Σπύρος Βέρμπας, ὅταν χώρισαν, μοίρασαν τὰ πρόβατα, ποὺ ἔβοσκαν στὸν Κορύλα, ἀπὸ τὸ σπίτι, χωρὶς νὰ μεταβοῦν ἐπὶ τόπου.—«Ἐγὼ θὰ πάρω τὴ μπούτσικα μὲ τὸ κουδούνι, ἐσὺ τὴ μπέλα τὴ θυγατέρα τῆς κάλεσις».

Τὴν ἀνοιξη, ὅλες οἱ οἰκογένειες, κι' ἐκείνες ποὺ δὲν εἶχαν, σιμάζευαν ἀπὸ πεντέξη γαλάρια προβατίνες ἢ γίδες γιὰ γάλα καὶ τὸ χινόπωρο ποὺ στείρευαν τᾶρριναν στοὺς τσελεγκάδες

Ὅνομαστὲς στάνες, γύρα τὰ 500 γιδοπρόβατα καὶ μ' ἄλλο βιό, καὶ μπινέκι γιὰ τὸν τσέλεγκα ἦταν:

Τοῦ Ἀναστάση Γιάννη (Κάτσο) ποὺ τᾶχε φκιάκει δυὸ χιλιάδες,

Τῶν ἀδερφῶν Μπούση καὶ Γιώρη Τελέλη, τοῦ Τσάβο Κατσιλή, Λάμπρο Δῆμο Κατσιλή, Γιάννη Σακαρέλη, Κώστα Κούρτη, τοῦ πατέρα μου Γιωργάκη Γιάννη Μουσελίμη ποὺ τᾶχε ὅλα γκιοσολάγια, (Στὸ Μαμάκο ὑπάρχει τοποθεσία «Τσέπι τοῦ Γιωργάκη Γιάννη» ὅπου συνήθως ἔβγαινε κι' ἀγνάντευε), Γιώργου Τσίλη Μουσελίμη, Ζώη Μηλιώνη, ποὺ αὐτοκτόνησε ἐπειδὴς στὰ γεράματα φτώχηνε, Γιάννη Κουτούπη, Κώστα Τούλα, Δήμου Σπύρου Κάτσου καὶ Δήμου Ρούκου.

Γιὰ τοὺς Γιώρη Τελέλη, Δῆμο Σπύρο (Κάτσο) καὶ Γιωργάκη Γιάννη (Μουσελίμη) σώζεται στὸ χωριὸ ἡ ρῆση:

«Γιῶρ' Τελέλης γιόρτακας

Δῆμο Σπύρος δαίμονας

Γιωργιάκη Γιάννης γραμματικὸς».

Ὁ Δῆμος Κατσιλῆς ὅπου πήγαινε μετέβαινε καβάλα στὴ μούλα μὲ τὴν πάλα στὸ πλευρό.

Οἱ Σκαπετινοὶ ἦταν ψόφιοι, δὲν εἶχαν δικά τους ζωντανὰ καὶ γύριζαν, ἄλλοι τσοπαναραῖοι στοὺς Ποποβίτες, ἄλλοι ἐργάτες στὸ Φανάρι, χουλιαράδες κα' ἀλετράδες κι' οἱ γυναῖκες τους ἔβγαζαν τσερμεντζέλα καὶ μάζευαν πυροκόκκι. Τὸ βιὸ γλένταε, ὑπαρχε βοσκὴ, χορτάρι καὶ κλαρί. Τὰ γίδια χόρταιναν τὴν ἡμέρα καὶ δὲ σκάριζαν τὴ νύχτα. Ὁ πατέρας μου ἀπὸ ἑκατὸν πενήντα γίδες τυροκόμαε ἑβδομῆντα πέντε ὀκάδες τυρὶ τὴν ἡμέρα. Εἶχαν τόσο γάλα οἱ γαίγες ποὺ ἀρμέγονταν τρεῖς φορές τὴν ἡμέρα καὶ μιὰ τὴ νύχτα.

Εἶχε καὶ τρακόσιες προβατίνες, ὅλες γκιοσολάγιες, καὶ τὶς κούρευε πάντα στὴ χάση τοῦ φεγγαριοῦ, κι' ὄχι στὴ γιόμωση, γιὰ νὰ μὴ τρώει ὁ κόπτσας τὸ μαλλί.

Οἱ τσελεγκάδες ἦταν ψυχόπονοι. Ὅποιος φτωχὸς πήγαινε στὴ στάνη δὲν ἔφευγε χωρὶς νὰ φάει καὶ νὰ πάρει κι' ἓνα μανάρι.

Τὸ μασούλι πουλιόνταν κρεβατοτύρι στὰ Γιάννινα μὲ τοὺς ἀγωγιάτες κι' ἄλλο στὸ τομάρι στὴν Παραμυθιά, τὸ Λάμποβο.

Βούτυρο δὲν ἔβγαινε, γιὰτὶ θεωροῦταν μαγάρισμα τοῦ κοπαδιοῦ νὰ

ψευτίσουν τὸ βιό τους (μασοῦλι). Μόνο γιὰ τὰ περέτια τοῦ σπιτιοῦ βάρειαν γλυκόγαλο ἢ ξυνὸ στὴ βλάντα καὶ τὸ ἐξαγόμενο βούτυρο φύλαγαν ἀναλυμένο σὲ ξέστρες. Στὴ βράση ἔριναν καὶ ντιντιλίνα καὶ μοσχοβόλαε. Τὸ τρωγαν δμως ἀψυχιστὸ καὶ μὲ νάρκει γιὰ νὰ τοὺς βρεῖ ἢ ἄλλη χρονιά, τὰ δέρματα ἀπὸ τὰ γιδερά, ἄλλ' τὰ φκίαναν γαλάσκια γιὰ ξυνόγαλο, ἄλλα τυράσκια γιὰ τυρὶ κι' αὐγουστιάτικο γαλουτύρι ἢ μπιντούνικες ντραβιτζίκες κι' ὄσα περίσευαν τὰ πούλαγαν στοὺς τομαράδες στὴν Παραμυθιά. Τὰ τομάρια ἀπὸ τὰ πρόβατα ἐπειδὴ εἶναι ἄσαρκα δὲν τὰ παραμεταχειρίζονται οἱ ἴδιοι ἀλλὰ τὰ πούλαγαν.

Σκληρὴ ἡ ζωὴ τῶν τσοπαναραίων. Σηκώνονται χαραὴ κι' ἀρμέν, ξεροσταλιάζουν τὸ χειμῶνα μὲ τὰ κρύα καὶ τοὺς πάγους προσθηλαίνοντας τὰ ἀδύνατα κι' ὀρφανὰ ἀρνοκάτσικα στὶς τσακάδες, βρέχονται καὶ χιονίζονται. Τραβοῦν τοῦ λιναριοῦ τὰ πάθια. Ἀνάλαγοι κι' ἄπλυτοι καὶ ψειριασμένοι δὲ βλέπουν ποτὲ σπίτι μὲ τὰ μάτια. Μὲ τὸ δίκιο τῆς ἡ γυναῖκα τοῦ βοσκοῦ παρακαλεῖ:

«Θέ μου γιὰ βρέξε χιόνισε,
βαρὺ χαλάζι ρίξε
γιὰ νὰ σαπίσουν τὰ λουριά
νὰ πέσουν τὰ κουδούνια
νὰ πάει ὁ νιὸς στὸ σπίτι του
νὰ ἰδεῖ τοὺς ἰδικούς, του...»

Ἡ θροφή τους ξεροκόμματο καλαμποκήσιο ψωμί. Ὅταν τρῶν (ἀρτυμὴ καὶ κρεάσι) βουτοῦν τὴ χασιά σὲ λίγο γαλοτύρι ἢ γκίζα, καμμιά γουρούδα τυρὶ, κριάσι στὴ χάση καὶ στὴ φέξη, κανένα πεσμένο (ἀρωστημένο) ἢ κλεμμένο, σὲ γάμο τὶς τρωγόσιμες καὶ τὶς ἀποκριές, κι' ὅταν εἶναι σαρακοστὴ ψωμί καὶ ρίγανη, παπάρα καὶ τὸ χειμῶνα κουρκούτι.

Τοὺς ραφτάδες ἐπειδὴς πένουν καὶ ζοῦν πάντα μέσα στὰ σπίτια ἀπὸ τὴ δουλειά τους, τοὺς λὲν κοτοφώληδες. Τὴ ραφτικὴ στὸ χωριὸ ἔφεραν οἱ Βλαχαῖοι ἀπὸ τὶς Καλαρύτες. Ἡ δουλειά τῶν ραφτάδων εἶναι νὰ ἐτοιμάζουν τὰ προικεῖα τῶν τσουπριῶν, νὰ ράβουν τὰ γαμπριάτικα, νὰ φουντουκῶνουν τὶς κάπες, νὰ συμπολιάζουν τὶς φλοκάτες, νὰ τσιατίζουν τὶς κάλτσες. Οἱ γυναῖκες τους ὄλο τὸ χρόνο ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ κλώσιμο τοῦ στημονιοῦ, τοῦ ὑφαδιοῦ στὸ ροδάνι, τὸ ὕφασμα καὶ τὸ βάψιμο.

Οἱ ραφτάδες τρῶν τὸ πιὸ διαλεχτὸ φαῖ. Οἱ νοικοκυρὲς φυλᾶν τὸ καλύτερο φαγώσιμο γιὰ τὸ ράφτη. Τὸ πιὸ συνηθισμένο εἶναι ἡ τηγανιά αὐγά μὲ τυρὶ. Γιὰ τοὺς ἄλλους τεχνίτες δὲν τοὺς μέλλει καὶ τόσο. Τοὺς βάζουν στὸ τραπέζι ὄ,τι λαχάινει, σκόρδο, κρεμίδι, ἀλάδωτη φακὴ.

(Συνεχίζεται)

ΟΛΙΓΑ ΓΙΑ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΟΥ ΑΝΑΡΓΥΡΟΙ

Τὸ χωριὸ ὅπου γεννήθηκα, εἶναι οἱ Ἀνάργυροι, πρώην «Βράβουρη», ἓνα ἀπὸ τὰ Γραμμενοχώρια. Ἀπέχει ἀπὸ τὰ Γιάννινα περὶ τὰ 17 χιλιόμετρα, καὶ συνδέεται διὰ βατῆς ὁδοῦ ἀπὸ τοῦ 1932.

Κεῖται ἐπὶ λόφου εἰς ὑψόμετρον 620 μ., μὲ ὄριζοντα ἀρκετὰ ἐκτεταμένον, καὶ εἶναι κατάλληλον διὰ παραθερισμόν.

Εἶναι πυκνοκατοικημένον. Ὑδρεύεται ἀπὸ πηγαδίσιο νερό, πολὺ ὑγιεινόν, καὶ ἀπὸ τὴν κοινοτικὴν στέρνα.

Ὑπάρχουν καὶ τρία παλαιὰ πηγάδια: 1) τὸ ὑπερκείμενον τῆς Λούτσας βάθους 15 περίπου μέτρων καὶ πλάτους 5, 2) ὁ Περόνης, καὶ αὐτὸς εἶναι ἰδίας προσεκτικῆς τοιχοποιίας μὲ τὸ προηγούμενον, βάθος 10 μέτρων 3) καὶ ὁ Φτελιάς, αὐτὸς εἶναι πολὺ παλαιός, ἢ δὲ τοιχοποιία του εἶναι μὲ πολὺ μεγάλες καὶ ἀκανόνιστες πέτρες.

Τὸ χωριό μου ἔχει περὶ τὰ 80 σπίτια, ἔχει καὶ καλὸ μεσοχώρι, ὅπου ἀνηγέρθη δαπάνη τοῦ συγχωριανοῦ μου κ. Σπύρου Σίκλα, μία στήλη τῶν πεσόντων εἰς τοὺς διαφόρους πολέμους μὲ 13 ὀνόματα ὡς ἔπεται:

1) Νικόλας Γ. Βασδέκης, 3) Χρῆστος Εὐστ. Ζαφείρης, 3) Θεοχάρης Ν. Βλέτσας, 4) Μιχαῆλ Γ. Σίκλας, 5) Βασίλειος Ἀθ. Τσίγκας, 6) Στέφανος Δ. Νούσιος, 7) Παναγιώτης Σπ. Τσαγκούλης. 8) Σταῦρος Γ. Βαντόλας, 9) Κωνσταντῖνος Π. Κολόκας, 10) Φίλιππος Σ. Λέχος, 11) Ἀλκιβιάδης Ι. Τζούμας, 12) Ἰωάννης Σπ. Ζαφείρης, 13) καὶ Δημήτριος Α. Σταῦρος, ὅστις ἦτο ἀξιωματικός.

Πρὸ ἑκατονταετίας, περίπου, ἐπεξετάθη τὸ δίκτυον τῆς Δ.Ε.Η. εἰς ὅλα τὰ Γραμμενοχώρια, καὶ ἔτσι ἠλεκτροφωτίσθη καὶ τὸ χωριὸ μου. Ἠλεκτροφωτίσθη ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Σχολεῖον. Τὰ ἔξοδα τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατέβαλεν ἕξ ἰδίων ὁ κ. Σπύρος Σίκλας. Ἐδώρησεν ἐπίσης ὁ κ. Βασίλειος Μιχ. Ζέρης τὸν μεσαῖον Πολυέλαιον καὶ τὲς ἀπλίκες τῶν Βημοθύρων.

ΤΟ ΠΑΛΑΙΟ ΚΑΙ ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Στὸ παραπλεύρωσ τοῦ κωδωνοστασίου ἐρειπωμένον τώρα παλαιὸ σχολεῖο εἶναι ἐντειχισμένη μία πλάκα ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή: «Παναγιώτης Μέρτζος Ἐπίτροπος 1850.»

Τὸ ἔμβαδόν τοῦ παλαιοῦ σχολείου ἦτο 10 μέτρα ἐπὶ 6, καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἰσόγειον, καὶ ἓνα ὄροφον. Τὸ ἰσόγειον ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς σιταποθήκη, (ἀμπάργια) τῶν προϊόντων ἀπὸ τὰ ἀγροκτήματα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ δὲ ἄνω ὄροφος περιελάμβανε μίαν αἴθουσαν διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ ἓνα δωμάτιον ὡς κατοικίαν τοῦ διδασκάλου. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μου, δύο φορές ἐκεραυνοβολήθη τὸ Κωδωνοστάσιον, διότι εἶχεν ἐπὶ τῆς στέγης ἓνα σιδηροῦν σταυρόν. Τὴν πρώτην προυξένησε ἐλαχίστας ζημίας εἰς τὴν στέγην, ἀλλὰ τὴν δευτέραν ὁ κεραυνὸς ἦτο ἐπισκεπτικός, καὶ εἰσέβαλε διὰ τοῦ πρὸς τὸ Κωδωνοστάσιον παραθύρου, ἐντὸς τοῦ Σχολείου καὶ τὰ παιδιὰ ἔχασαν τὰς αἰσθήσεις των, ἐσώθησαν δὲ χάρις εἰς τὴν ψυχραιμίαν τοῦ διδασκάλου, ὁ ὁποῖος τὰ ἐτίναξεν ἓνα πρὸς ἓνα, καὶ ἔτσι δὲν ἐσημειώθη κανὲν

ἀπευκταῖον. Τὸ σοβαρὸν τοῦτο συμβάν ἔσπευσεν ἀμέσως νὰ γνωρίσῃ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ—παρισταμένου καὶ τοῦ γράφοντος—εἰς τὸν τότε Μητροπολίτην ἀείμνηστον Σπυρίδωνα ὅστις καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ φροντίσῃ νὰ ἐξεύρῃ πάση θυσίᾳ τὸ ποσὸν ποῦ ἀπητείτο διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ νέου Σχολείου ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Ἀοιδίμου Μελά.

Ὁ Σεβασμιώτατος, τηρήσας τὴν ὑπόσχεσιν, ἅμα ὡς ἐξησφάλισε τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην, παρήγγειλε τὸν Μηχανικὸν τῆς Μητροπόλεως ἵνα ἐξεύρῃ τὴν κατάλληλον τοποθεσίαν καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ 1922 ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος.

Μετὰ τριετίαν ἐπερατώθη καὶ ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια κατὰ τὰ ὁποῖα παρέστη ὁ Σεβασμιώτατος Σπυρίδων μετὰ τοῦ Ἀλεξ. Μελά, ἀπογόνου τῆς οἰκογενείας τοῦ Μεγάλου Εὐεργέτου. Ἐνθυμοῦμαι κάλλιστα ὅτι ὀλόκληρον τὴν δαπάνην τὴν κατέβαλεν ἡ Ἐπιτροπὴ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Μελά, τὸ δὲ Ἐκκλησιαστικὸν Ταμεῖον τοῦ χωρίου ἐπρομηθεύθη ἐξ Ἰταλίας μόνον τὰ κεραμίδια τῆς στέγης, Γαλλικοῦ τύπου, τὰ ὁποῖα ἐφθασαν δι' Ἀγίων Σαράντα. Ἔτσι χάρις, εἰς τὴν φροντίδα τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Σπυρίδωνος, τὸ χωριὸ μου ἀπέκτησε νέο συγχρονισμένον Σχολεῖον, καὶ ἵνα ἀποτίσῃ ἐλάχιστον φόρον εὐγνωμοσύνης, ἀνήρτησεν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῆς σχολῆς τὴν φωτογραφίαν τοῦ Σπυρίδωνος, ὄντος τότε, ὡς προεῖπον, Μητροπολίτου Ἰωαννίνων.

Ἡ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Ἡ Ἐκκλησία μας ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ χώρου ὅπου ὑπῆρχεν ἓνα παλαιὸ Μοναστήρι. Ἐκτίσθη δὲ τὸ ἔτος 1813, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ καὶ ἐπὶ τῆς τοιχοποιίας διὰ κεράμων χρονολογία 1813, καὶ δεξιὰ τοῦ Ἁγίου Βήματος ἐπὶ μαύρης ἐντειχισμένης πλακῶς εἶναι χαραγμένη ἡ χρονολογία 1813 Σεπτέμβριος πρώτη. Λόγω φθορᾶς δὲν μπορεῖ νὰ ἀναγνωσθῇ ὀλόκληρος ἡ πλάκα. Ἐκτὸς τῶν ἄνω εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἐπαργύρου Εὐαγγελίου ἀναγράφεται τὸ κάτωθι. «Ναὸς Κοιμήσεως Θεοτόκου καὶ ἐδώσαμε μαστορικὰ σακοῦλες τέσσαρες καὶ μισὴ (1) καὶ Ἀρχιερέας Ἰωαννίνων Γαβριήλ, καὶ Ἐφημέριος Πρωτόπαπας Παναγιώτης Ἱερεὺς. Ἐπιστάτης Χριστόδουλος Διαμάντης μαζὺ μὲ ὅλη τὴ χώρα ἄνδρες γυναῖκες ἐδούλευαν μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ μνημόσυνόν τους, νὰ μνημονεύωνται νύχτα καὶ ἡμέραν, καὶ ὅποιος ἐφημέριος δὲν τοὺς μνημονεύσῃ ἅς ἔχη τὴν ἁμαρτίαν. 1813 μῆνας Σεπτέμβριος, πρώτη, διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ Γεωργίου Εὐσταθίου, τὸ παρὸν γράμμα ἔγραψα».

ΕΜΒΑΔΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ὁ κύριος Ναὸς ἔχει πλάτος μέτρα 7,36 καὶ μῆκος 7,46. Τὸ Ἅγιον Βῆμα πλάτος 7,25 μῆκος 2,43 ἀπὸ τῆς Ὁραίας Πύλης μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς κόγχης μέτρα 3,82, τὸ ἀνοιγμα τῆς κόγχης 2,85.—Ὁ Νάρθηξ τῆς ἰδίας εἶναι 7,62 X 5,46, ἡ Ἐκκλησία εἶναι θολωτή.

ΠΟΤΕ ΙΣΤΟΡΗΘΗ

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ναοῦ καὶ ὑπεράνου τῆς εἰσόδου πρὸς τὸν γυναικωνίτην σώζεται ἡ κάτωθι ἐπιγραφή μὲ κεφαλαῖα Βυζαντινὰ γράμματα: «Ἰστορήθη ὁ Πάνσεπτος οὗτος καὶ θεῖος ναὸς τῆς ὑπεραργίας Θεοτόκου δι' ἐξόδων τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, ἐπιτροπεύοντος τοῦ Παναγιώτου Τζούμα, ἀρχιερατεύοντος τοῦ Πανιερωτάτου Γαβριήλ, ἐφημερευόντων τῶν κυρίων Παναγιώτου Πρωτοπαπᾶ καὶ

1. Ἦτοι γράσια 2250.

Κυρ. Παπανδρέα, διὰ χειρὸς Θεοδοσίου καὶ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου τῶν Ἰωαννιτῶν ἐν ἔτει 1826».

Δεξιὰ τοῦ ἐπιτροπικοῦ καὶ κατέναντι τῆς εἰσόδου, εἰκονίζεται ὀλόσωμος ὁ διατελέσας τὸ 1826, ὅτε ἐγένετο ἡ εἰκονογράφησις τοῦ Ναοῦ, ἐπίτροπος Παναγιώτης Τζούμας. Ἐπεκράτει φαίνεται τότε τὸ ἔθιμον νὰ ἀποθανατίζωνται εἰκονογραφημένοι οἱ Ἐπίτροποι, διότι τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν κεντρικὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ταξιαρχῶν, τῆς γειτονικῆς Κοινότητος Γραμμένου, ὅπου εἰκονίζεται ὁ διατελέσας κατὰ τὴν εἰκονογράφησιν Ἐπίτροπος Ἰωάννης Ἀν. Γούδας, πατὴρ πιθανώτατα τοῦ Ἀναστασίου Γούδα, συγγραφέα τῶν «Παραλλήλων Βίων». Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐκτίσθη τὸ 1814 καὶ ἡ εἰκονογράφησις ἐγένετο τὸ 1819. Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ Γραμμένου, κρίνω σκόπιμον νὰ ἀναφέρω διὰ πλὴν τοῦ Ἀναστασίου Γούδα, τὸ Γραμμένον ἀνέδειξε καὶ ἄλλους διαπρεπεῖς λόγιους, ἤτοι τὸν Κωνσταντῖνον Ἀσώπιον, τὸν Χριστόφορον Φιλητᾶν, τὸν Γεώργιον Κρανᾶν ἢ Αἰσωπον, διατέλεσαντα Γυμνασιάρχην τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, καὶ τὸν Χριστοδουλίδην. Εἶναι ἡ πατρὶς τῶν Μεγάλων Εὐεργετῶν Ζωσιμαδῶν καὶ Καπλάνη. Οἱ Ζωσιμάδαι ἐδώρησαν τὰς δεσποτικὰς εἰκόνας τῆς Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι φέρουν ἐπιγραφὴν «Μόσχα 1848». Μετὰ τὴν παρέκβασιν αὐτὴν ἐπανέρχομαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Βράβουρης. Ἀνέφερα ἀνωτέρω διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς παλαιᾶς Μονῆς ἡ ὁποία εἶχε γύρωθεν πολλὰ ιδιόκτητα χωράφια καλλιεργήσιμα τὰ ὁποῖα ἐπάκτωνε (ἐμίσθωνε) καὶ εἶχεν ἀρκετὰ ἔσοδα ἐξ αὐτῶν, καὶ τῆς κτηνοτροφίας ποῦ διετήρει. Καὶ μὲ αὐτὰ ἐπληρώνετο καὶ ὁ ἐκάστοτε διδάσκαλος. Καθὼς γράψαμε ἀνωτέρω, ἡ Ἐκκλησία, ἐκτίσθη στὸ ἔτος 1813 καὶ ἐξωγραφήθη στὸ 1826. Τὸ τέμπλον, ποῦ εἶναι ὠραίας τέχνης σκαλιστὸ καὶ ἐπιχρυσωμένο, καὶ αἱ ἐπ' αὐτοῦ ἐξαιρετικῆς τέχνης Δεσποτικαὶ καὶ ἄλλαι εἰκόνες, φαίνεται ὅτι προϋπήρχον τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ εἶχαν γίνῃ πρὸ τοῦ 1813. Εἶχον τότε ἀναμφιβόλως χρήματα διαθέσιμα οἱ προπάτορές μας, ἐγνώριζον ἐπίσης τὸ ἐμβαδὸν καὶ τὸ ὕψος τῆς ὑπὸ ἀνεγερσιν Ἐκκλησίας. Τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῆς χρονολογίας ποῦ ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ λαβάρου τῆς Δεσποτικῆς Εἰκόνας Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου 1789, καὶ ἐκ τοῦ Ἄμβωνος ὁ ὁποῖος ἔγινε μετέπειτα, διότι τὸ σκάλισμα ποῦ εἶναι ἐπίσης καλῆς τέχνης διαφέρει, λείπει δὲ τὸ ἐπιχρυσωμα. Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι οἱ τεχνῖται τοῦ Ἄμβωνος δὲν ἐγνώριζον πρὸ τῶν θεμελίων τῆς Ἐκκλησίας τὴν διάμετρον τῶν στύλων. Τὸ τέμπλον εἶναι ἀκριβῶς ἐφηρμοσμένον, καὶ δὲν ὑπάρχουν διάκενα ζωγραφικῆς ἔνθεν καὶ ἐνθεν.

Ἀπὸ τὸ παλαιὸν Μοναστηράκι ἐναπέμειναν καὶ σώζονται 1) τὸ ἀνωτέρω ἀνεφερθὲν σκαλιστὸν ἐπάργυρον Εὐαγγέλιον, ὑπὸ χρονολογίαν «Ἐνετίησιν 1776», 2) τὰ ἀργυρᾶ Δισκοπότηρα πολὺ καλῆς τέχνης, 3) ἓνας ἀργυροῦς Σταυρὸς Ἁγιασμοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον λείπει ἓν τεμάχιον σκαλιστὸν ξύλινον, 4) μία μεγάλη ἀργυρᾶ κανδήλα ἰδίας κατασκευῆς μὲ τὰ δισκοπότηρα, 5) Ὀρμαθὸς μὲ ἀργυρᾶ στρογγυλὰ καὶ σκαλιστὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα νῦν ἐπικρέμανται εἰς τὴν Εἰκόνα τῆς Ὑπεραργίας Θεοτόκου, ἀναγράφεται δὲ εἰς ἓν τετράγωνον ἀργυροῦν μικρὸν σκεῦος τὰ κάτωθι: «Τοῦτα τ' ἀσημικὰ εἶναι τῆς Παναγίας Βράβουρης διὰ χειρὸς τοῦ Χατζηθεοφάνη 1751», 6) ἐκ τῶν 60 περίπου εἰκονισμάτων, ποῦ ὑπήρχον πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ τὰ ὁποῖα ἀνῆκον εἰς τὸ παλαιὸν Μοναστήρι, σώζεται ἡ ὠραίας τέχνης Εἰκὼν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, εὐρισκομένη νῦν εἰς τὴν Ἁγίαν Πρόθεσιν, 7) ἡ ἐπίσης καλῆς τέχνης Εἰκὼν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἡ ὁποία εἶναι ἀνηρητημένη εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Σχολῆς καὶ 8) ὁ «Παντοκράτωρ», ἡ μόνη διασωθεῖσα δεσποτικὴ Εἰκὼν ἀπὸ τὸ παλαιὸν Μοναστήρι, διαστάσεων 55 X 40, ποῦ κοσμεῖ τὴν ὄροφὴν τοῦ Παρεκκλησίου τοῦ χωριοῦ μου ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων. Τὰ ἀναφερθέντα 60 περίπου εἰκονίσματα τοῦ παλαιοῦ Μοναστηριοῦ ἐξηφανίσθησαν. Σημειωτέον ὅτι ὑπῆρχε μία ὄχι ἐπαινετὴ συνήθεια, καθ' ἣν τὴν προ-

τεραίαν τῆς Ἑορτῆς τῶν Θεοφανείων τὰ παιδιὰ τοῦ Σχολείου ἐπαιρναν τὰ εἰκονίσματα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ ψάλλοντα «Κύριε ἐλέησον, Κύριε ἐλέησον» ἐφθάναν ἕως τὸ Παρεκκλήσι, ὅπου εἰς ἓνα ἀβαθεῖς πηγάδι ἐβάπτιζαν τὰ εἰκονίσματα — τρόπος τοῦ λέγειν—καὶ κατόπιν τὰ ἐναπέθετον ἐν τῇ ἐπιστροφῇ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ φαίνεται δὲν ἐγένετο ὁ ἀπαιτούμενος ἐλεγχος τῶν εἰκονισμάτων, καὶ ἔτσι σιγὰ σιγὰ ἐχάθησαν.

9) Ἐκ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τοῦ παλαιοῦ Μοναστηρίου διεσώθησαν:

α) Τὸ «Πεντηκοστάριον». Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου φύλλου διαβάζομεν: «Πᾶσι τοῖς Ἱερολογιωτάτοις καὶ Χριστιανοφιλοσοφωτάτοις ἐντευξομένοις».

«ΓΕΩΡΓΙΟΣ ἹΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΣ ΣΟΥΓΔΟΥΡΗΣ, ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, τὸ χαίρειν», καὶ εἰς τὰς τρεῖς τελευταίας παραγράφους τοῦ Προλόγου, διαβάζομεν: «Ταύτην τὴν Ἱερὰν Βίβλον καθὰ καὶ ἄλλας, ὁ Πανευγενέστατος καὶ Φιλέλλην Νικόλαος ὁ Γλυκὺς, ἐκ τῶν οἰκείων τύπων, καὶ ἰδίων ἀναλωμάτων, τοῖς Ὑμετέροις δξυδερκέσιν ὄμμασιν ὑποτίθησι. Λάβετε οὖν αὐτήν, καὶ εἰ μὴ πάντῃ εὐδιόρθωτον εὗρητε, τὸν Τύπον, ἀλλ' οὐ τὸν Τυπογράφον, μήτε τὸν διορθωτὴν ἐπαιτιάσθε. Καθάπερ γὰρ οὐρανὸν ἐκτὸς νεφελῶν ἰδεῖν χαλεπὸν, ὡσαύτως Τύπεν (sic) οὐχ οἶον τε δίχα σφαλμάτων εὗρεῖν».

«ΕΡΡΩΣΘΕ Οἱ ΕΝΤΥΓΧΑΝΟΝΤΕΣ ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ ΕΝ ΕΤΕΙ ΧΙΛΙΟΣΤΩ ΕΞΑΚΟΣΙΟΣΤΩ ΟΓΔΟΗΚΟΣΤΩ ΠΡΩΤΩ».

β) Μηνιαῖον τοῦ Σεπτεμβρίου ἐνετίησιν 1775 παρὰ Δημητρίῳ Θεοδοσίῳ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

γ) Μηνιαῖον τοῦ Ὀκτωβρίου ἐνετίησιν 1777 παρὰ Δημητρίῳ Θεοδοσίῳ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

δ) Μηνιαῖον τοῦ Νοεμβρίου ἐνετίησιν 1777 παρὰ Νικολάῳ τῷ Σάρῳ.

ε) Μηνιαῖον τοῦ Μαΐου ἐνετίησιν 1778 παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

ζ) Μηνιαῖον τοῦ Ἰουνίου ἐνετίησιν 1781 παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

η) Μηνιαῖον τοῦ Δεκεμβρίου ἐνετίησιν 1781 παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

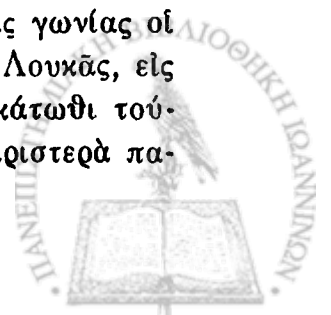
θ) Μηνιαῖον τοῦ Φεβρουαρίου ἐνετίησιν 1784 παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

ι) Μηνιαῖον τοῦ Ἰουνίου ἐνετίησιν 1801 παρὰ Πάνῳ Θεοδοσίῳ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω εὗρισκονται, ἐν τῷ Ναῶ, τρία Ἀντιμήγισια. Εἰς τὸ πρῶτον διαστάσεων 76X62, ἀριστερὰ ἄνω καὶ δεξιὰ μὲ κεφαλαῖα γράμματα, διαβάζομεν: «Θυσιαστήριον Θεῖον καὶ Ἱερὸν τοῦ τελείσθαι τὰς θείας λειτουργίας», καὶ εἰς τὸ κάτω μέρος μέρος διὰ σινικῆς μελάνης:

«Καθιερώθη ὑπ' ἐμοῦ τοῦ Ἐπισκόπου Περιστερᾶς Εὐσταθίου τὴν 28 Ἰουνίου 1837, ἐν τῷ Ναῶ Ἁγίου Ἀθανασίου Σκούπας». Ἐν αὐτῷ εἰκονίζονται εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας οἱ τέσσαρες Εὐαγγελισταὶ καὶ εἰς τὸ μέσον ὁ Ἐπιτάφιος Θρῆνος. Εἰς τὸ δεύτερον, διαστάσεων 50X65, διαβάζομε τὰ κάτωθι: «Θυσιαστήριον θεῖον καὶ Ἱερὸν τοῦ τελείσθαι τὴν θείαν μυσταγωγίαν ἐν παντὶ τόπῳ τῆς Δεσποτείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἸΗΣΟΥ ΧΟΥ (Ἰησοῦ Χριστοῦ) ἁγιασθὲν καὶ καθιερωθὲν ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Παναγίου καὶ ΖΩΑΡΧΙΚΟΥ πνεύματος. Ἡ παροῦσα εἰκὼν ἐχαράχθη παρὰ Ἀνθίμου Πελοποννησίου ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν φιλοχρήστων 1837 Δεκεμβρίου ΚΕ (25)».

Ἐπὶ τοῦ Ἀντιμηνίου τούτου εἰκονίζονται εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας οἱ Εὐαγγελισταὶ ΙΩ ΜΤΘ ΜΡΚ ΛΚ ἤτοι Ἰωάννης, Ματθαῖος, Μάρκος, Λουκᾶς, εἰς δὲ τὸ μέσον καὶ ἄνω εἰκονίζεται ἡ Ἁγία Τριάς ἐν μέσῳ νεφελῶν καὶ κάτωθι τούτων ἀναγράφεται: «τῶν Ἀγγέλων ὁ Δῆμος». Ἐκατέρωθεν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ πα-

ρισιάνονται εικονογραφημένοι 16 Ἄγγελοι καὶ ἀναγράφεται ἡ φράσις «κατεπλάγη ὄρων σε». Κάτωθι τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου εἰκονίζεται ἡ ἀποκαθίλωσις καὶ ἡ ἀποκύλησις τοῦ λίθου. Κάτωθεν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀναγράφεται «Ἄνωσε ἐν θρόνῳ», εἰς τὸ κέντρον εἰκονίζεται ὁ Ἐπιτάφιος Θρῆνος, καὶ ἐν κατανύξει κύπτουν ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰκονιζόμενοι φέροντες στεφάνους, καὶ ἐπὶ τῶν στεφάνων μὲ μικρὰ κεφαλαῖα γράμματα ἀναγράφονται τὸ ὄνομα: Ἰωσήφ, Σαλώμη, Μαρία τοῦ Κλωπᾶ, Μαρίη ἡ Μαγδαλ., Μαρία Ἰακώβου, δεξιὰ εἰκονίζεται ὁ Νικόδημος, καὶ ἔμπροσθεν ἡ Παναγία ἡ ὁποία, φέρουσα στέφανον ἐπίσης μὲ κεφαλαῖα γράμματα ΜΤ. ΘΟΥ, κύπτει καὶ ἀσπάζεται τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κάτωθεν τοῦ Ἐπιταφίου Θρήνου εἰκονίζεται «ὁ Μυστικὸς δεῖπνος» πλαισιούμενος ἀριστερὰ μὲ τὸν ἀλέκτορα, τὴ μάστιγα, τὸν σπόγγον, τὸ κύπελλον καὶ τὴν σφύραν, καὶ δεξιὰ μίαν περόνην, τὴν μάχαιραν, τὴν λεκάνην ἐπὶ δύο στηριγμάτων, καὶ τρεῖς πεσοῦς.

Εἰς τὸ τρίτον Ἀντιμήσιον διαστάσεων 51X62 διαβάζομεν: «Γρηγόριος ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ἀπὸ τῶν Πατριαρχείων ἐν ἔτει ΑΩΞΗ (1868) κατὰ μῆνα Μάρτιον».

Εἰκονίζονται ἐν αὐτῷ 1) ὁ ΩΝ ἐπιθέτει τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς Ἄγγελου ἐν κατανύξει καὶ ἐπὶ εἰληταρίου διαβάζομεν: «Ἅγιος Ἅγιος» 2) ὁ Ἐπιτάφιος Θρῆνος μὲ ἐπιγραφὴν «ὁ χερουβικὸς ὕμνος», εἰκονίζεται τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὑποβασταζόμενον ὑπὸ τριῶν Ἀγγέλων, ἐν κατανύξει. 3) Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν μέσῳ νεφελῶν πλαισιούμενος καὶ ὑπὸ δύο ἀγγέλων ἐκατέρωθεν εὐλογεῖ Ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς ἐν κατανύξει. 4) Εἰκονίζεται ἡ βάπτισις. 5) ἡ ἐπίδοσις τοῦ Ἄρτου, ὁ ΩΝ κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὸ Ἅγιον ποτήριον εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς, 6) Εἰκονίζεται ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ, 7) ἡ θυσία τοῦ Ἄμνου, ὁ ἄγγελος κρατεῖ διὰ στενῆς ταινίας ἄμνον, καὶ παρ' αὐτὸν εἰκονίζεται ὁ Προφήτης Ἡσαΐας, καὶ ἐπὶ εἰληταρίου διαβόζομεν καθέτως «ὡς ἄμνος ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη». 8) Εἰκονίζεται ἡ Ἁγία Τριάς, 9) ἡ Ἀνάληψις τοῦ Χριστοῦ, 10) ἡ θεία Μυσταγωγία, 11) ἡ Ἀνάστασις, 12) ἡ Σταύρωσις 13) ἡ ἀποκαθίλωσις καὶ εἰς τὸ μέσον ὁ Ἐπιτάφιος Θρῆνος.

Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ὑπάρχει καλλιτεχνικὸν Ἄρτοφόριον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναγράφεται «Ζωηφόρος Ἄρτος» καὶ στὸ κάτω μέρος «χειρὶ Χριστοδούλου καὶ Θωμᾶ Ἀναστασίου ζωγράφων ἐκ κώμης Χιονιάδων 1888 Ἀπριλίου 20». Ὁμοίως ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης εὐρίσκεται μετάλλινος Ῥωσικὸς σταυρὸς ὕψους 60 περίπου ἑκατοστῶν ὁ ὁποῖος ἔχει ὠραίαν σκαλιστὴν βᾶσιν εἰς τὴν ὁποίαν εἰκονίζονται οἱ τέσσαρες Εὐαγγελισταί. Ὑπάρχει καὶ ἐπιγραφὴ χαραγμένη Β.Χ.Σ. ὄνομα ἀγνώστου συγχωριανοῦ μας ταξειδευομένου εἰς τὴν Ῥωσίαν. Ἄνωθεν τῆς βάσεως ὑπάρχει καλλιτεχνικὴ θήκη εἰς τὴν ὁποίαν ἐφαρμόζεται ὁ Σταυρὸς, διὰ σφιγκτήρος. Ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ εἶναι χαραγμένα Ῥωσικὰ κεφαλαῖα γράμματα (μεταφραζόμενα) «τὸν Σταυρὸν σου Προσκυνοῦμεν Δέσποτα».

Ἐπὶ τῆς Ὁραίας Πύλης τοῦ Ἁγίου Βήματος εἰς τὴν ὁποίαν ἐπὶ μουσιμαῖ εἰκονίζεται «ὁ Ζωηφόρος Ἄρτος» εἰς μέγα σχῆμα διαβάζομεν εἰς τὸ κάτω μέρος «Ἱστορήθη ἡ Ἁγία Πύλη αὕτη ἐν ἔτει 1950 Ἰουνίου 17, ἐπιτροπεύοντος τοῦ Παναγιώτου Μέρτζου. Ὁ Ζωγράφος Πέτρος Γεωργιάδης Πρωτοψάλτης τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων».

Εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Δεσποτικοῦ «ὁ Ποιμὴν ὁ καλὸς» διαβάζομεν: 1873 Νοεμβρίου 17 χεῖρ Γεωργίου Νούλη Νίκου Σαμαριναίων, καὶ κάτω δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Γεωργίου ἱερέως εἰς βοήθειαν αὐτοῦ. «Ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ Σταυροῦ τῶν ἑξαπτερῶν ἀναγράφεται» Δ.Σ. ΜΕΡΤΖΟΣ ἐπιτροπεύων 1906. «Ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἀναγράφεται: «δαπάνη Σπυριδῶν Ν. Βλέτσας 1910». Οὗτος γεννηθεὶς στὸ χωριό, ἦτο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Μοναχὸς Ἀγιορείτης.

Ἡ ἐπὶ τοῦ προσκνηταρίου εἰκὼν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου φέρει χρονολογίαν 1907. Ἡ εἰκὼν ἄνωθεν τῆς εἰσόδου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ ἀναγράφει «ΜΡ ΘΕΟΥ ἡ ἔλεουσα».

Ἄλλαι ἐπιγραφαὶ εἶναι μία ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ περιβόλου τῆς Ἐκκλησίας χαραγμένη ἐπὶ πλάκας «Μῆχος λέχος—ἐπίτροπος». Ἐπὶ τοῦ Κωδωνοστασίου τὸ ὁποῖον ἔχει ὕψος περὶ τὰ 15 μέτρα καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία διαμερίσματα ἀψίδων, ἐπὶ πλάκας, ἀριστερὰ μὲ σκαλιστὰ γράμματα, διαδάζομεν: « Παναγιώτης Μέρτζος ἐπίτροπος 1868 » καὶ δεξιὰ ἐπὶ ἑτέρας πλακός: « διὰ χειρὸς Κώστα Χαρίση Κεράσοβον Κόνιτσα » καὶ εἶναι ὁ κτίστης ποὺ ἀνήγειρε τὸ καλοκαωμένο κωδωνοστάσιον.— Ἐν τῷ Ναῷ εὐρίσκεται καὶ χρυσόδετον Εὐαγγέλιον ἐκδοθὲν ἐν Βενετία τὸ 1887 παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Τυπογραφείου ὁ Φοῖνιξ. Εἰς τὸ πρῶτον φύλλον τοῦ Εὐαγγελίου ὁ ἀείμνηστος Παπαπέτρος ἐκ Πολυλόφου (Κοβίλιανης) πατὴρ τοῦ ἐν Ἀμερικῇ διαπρεποῦς συμπατριώτου καὶ Μεγάλου Εὐεργέτου τῆς γενετέρας του κ. Δημητρίου Παπαπέτρου, ὑπηρετῶν τὸ 1913 ὡς Ἐφημέριος τῆς Κοινότητος Ἀναργύρων (Βράβουρης) ἔχει γράψῃ ἰδιοχείρως: « Πέτρου Ἱερέως Ἀγγελικῆς Πρεσβυτέρας ἐκ Κοβίλιανης 1913 Ἰανουαρίου 20, ὑγιένετε ἢ μὲν χεῖρ γράψασα τίθεται ἐν τάφῳ, ἢ δὲ βίβλος σώζεται ἐν βίῳ μικροτάτῳ ».

Ὅμοίως εἰς τὸ τελευταῖον φύλλον τοῦ Τριωδίου ἐκδόσεως 1901 διαβάζομεν: « Ἄνθρωπον μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ » Παπᾶς Πέτρος ἐκ Κοβίλιανης 1913 Ἀπριλίου 5 ».

Ο ΑΜΒΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ὁ Ἄμβων τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς ἀναφέραμεν ἀνωτέρω, ἔγινε μετὰ τὸ τέμπλον καὶ μετὰ τὸ κτίσιμον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ξυλογλυπτικὴ του διαφέρει ἀπὸ τὴν τοῦ τέμπλου, καὶ εἶναι καωμένος ἀπὸ καλὸν τεχνίτην, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐπιχρυσωμένος ὅπως τὸ τέμπλον. Ἐπὶ τοῦ Ἄμβωνος εἰκονίζονται ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὸν Ναὸν ὁ Πρωτομάρτυς Στέφανος, ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος.

Ὡς πρὸς τὸν Γυναικωνίτην τῆς Ἐκκλησίας οὗτος εἶναι χωρισμένος ἀπὸ τὸν Ναόν, καὶ τὸν δάπεδόν του εἶναι κατὰ 30 ἑκατοστὰ ὑψηλότερον. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Γυναικωνίτου εἰκονίζεται εἰς μέγα σχῆμα καὶ μὲ πᾶσαν λεπτομέρειαν ἢ δευτέρα παρουσία, ἔργον τῶν ἰδίων τεχνιτῶν ποὺ ἐξωγράψασαν τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ ὁποία εἶναι πλήρης τοιχογραφιῶν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥστε δὲν ὑπάρχει τι τὸ κενόν.

ΤΟ ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ

Εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τοῦ χωρίου καὶ εἰς ἀπόστασιν δύο περίπου χιλιομέτρων εὐρίσκεται, ἐπὶ ὠραιότητι τοποθεσίας, τὸ Παρεκκλήσι τοῦτο μέσα εἰς ἕνα φραγμένο χῶρον μὲ πυκνὰ ὑψηλὰ δένδρα. Τοῦτο ἐκτίσθη τὸ ἔτος 1878 ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἄνω τοῦ Ἁγίου Βήματος εὐρισκομένη πλάκα. Φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ παλαιότερον παρεκκλήσι τὸ ὁποῖον εἶχε καταρρεῦση. Τὸ Τέμπλον καὶ ἡ ὀροφή (νταβάνι) τοῦ ἀνεργεθέντος Παρεκκλησίου, ἔγιναν τὸ 1892, ὡς καὶ αἱ δεσποτικαὶ εἰκόνες. Αἱ δὲ ἐπὶ τοῦ τέμπλου ἔγιναν πρὸ δεκαπενταετίας περίπου. Εἰς τὸ Παρεκκλήσι τοῦτο τελεῖται κατ' ἔτος καὶ ἐκάστην Πέμπτην τοῦ Πάσχα πανηγυρις. Πανηγυρίζει συγχρόνως καὶ τὸ χωριὸν καὶ καταφθάνουν οἱ κάτοικοι τῶν γειτονικῶν χωριῶν Παλαιῶν Ἀλωνίων, Σεργιανῆς, Γραμμένου, Πολυλόφου, καὶ ἄλλων πλησιεστέρων χωριῶν. Ἀπὸ τὸ Παρεκκλήσι αὐτὸ ἐπῆρεν ἡ ἀρμοδία Ἐπι-

τροπή τὸ ὄνομα Ἀνάργυροι καὶ ἔδωκεν εἰς τὸ χωριὸν ποῦ ἐλέγετο προτιήτερα Βράβουρη. Τὸ χωριὸν ἔχει σήμερα πολὺ λίγους κατοίκους, διότι οἱ ἄλλοι μετώκησαν, οἱ περισσότεροι εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἄλλοι ἄλλαχού. Εἰς τὰ Γιάννινα πρέπει νὰ εὐρίσκωνται τριάκοντα περίπου οἰκογένειες καλῶς ἀποκατεστημένες.

Ἐν ἔγγραφον ἐπιτροπικὸν τοῦ ἔτους 1906, τὸ μόνον ἔγγραφον ποῦ διεσώθη, εἶναι τὸ ἐπιτροπικὸν τοῦ 1906 τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἔπεται:

Ἀριθμ. Πρωτ. 111
Αὔξ. ἀριθ. 108

† Ὁ Ἰωαννίνων Γεράσιμος (1) ἐπιβεβαιοῖ
Τ.Σ.

Ε Π Ι Τ Ρ Ο Π Ι Κ Ο Ν (πιστὸν ἀντίγραφον)

«Διὰ τοῦ παρόντος ἐπιτροπικοῦ γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι σήμερον 15ην Αὐγούστου μηνὸς τοῦ ἔτους 1906 ἔξ οἱ ὑποφαινόμενοι κάτοικοι τοῦ χωρίου ἡμῶν Βράβουρης ὁμοφώνως διορίζομεν ἀπὸ σήμερον ἐφοροεπιτρόπους τῶν εἰσοδημάτων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐπὶ δύο ἤτοι 2 ἔτη τοὺς ἐξῆς συγχωριανούς μας «Δημήτριον Σ. Μέρτζον Ταμίαν, Δημήτριον Β. Τζιούμαν καὶ Ἰωάννην Κ. Τζιούμαν Ἐφόρους καὶ Γεώργιον Σ. Μέρτζον ἐπίτροπον». Αὐτοὶ θὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ πράττωσι πᾶν τὸ ὠφέλιμον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, οὐδεὶς δὲ ἐξ ἡμῶν ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀντιλέγη. Οἱ δὲ Ἐφοροεπίτροποι μετὰ τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους θέλουσι παραδίδη (λο)σμὸν ἐνώπιον τῆς Κοινότητος. Ὁ παρενρισκόμενος ἐπίτροπος θέλει παραδίδη (λο)σμὸν εἰς τοὺς Ἐφόρους, οἱ δὲ ἔφοροι εἰς τὸν εἰρημένον Ταμίαν. Κανεὶς δὲ ἐξ αὐτῶν δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ πράττη τι ἄνευ τῆς συναίνεσεως τῶν ἄλλων.

Διὸ ἐγένετο τὸ παρὸν ἐπιτροπικὸν ὑπογραφὲν ὑπὸ τῆς κοινότητος ἐπικυρωθὲν δὲ καὶ παρὰ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Ἐν Βράβουρη τῇ 15 Αὐγούστου 1906

Ἐ π ο φ α ι ν ὀ μ ε θ α

Θοδωρῆς Γ. Γρίβας
Γεώργει Α. Τζούμας
κόστας χρῆσ ζούμας
Πέτρος Π. Σταυρος
βασιελ. Α. γρίβας
Ἀναστάση Ἀνδρέας
Βασιλι Μ. Σάνας
γεόργι Δ. σίκλας
Κωψ)τίνος Νούσιας

Ἀλέξιος Σ. Μέρτζος
Βαγγέλης ζαφίρης
Μήτηρο Θοδωρῆς
γεοργι θοδορῆς
γηοργη λεχος
Σταθι θ. ζαφίρις
Ἰωαν. Σ. κορδιάς
Αποστολη σταβρος
σταθι χαράλαμπος

βεβεὸ τὸ γνίσιον τὸν ἄνο ἡπογραφὸν

Ἱερεὺς Χρηστόδουλος»

Εἶδομεν διὰ συμφώνως τῶ ἐπιτροπικῶ οἱ Ἐφοροεπίτροποι διωρίσθησαν διὰ δύο ἔτη 1906—1908, ἀλλ' ἐπειδὴ εἰργάσθησαν μετὰ ζῆλον, παρετάθη ἡ θητεία των δι' ἄλλην μίαν διετίαν, ἤτοι μέχρι τοῦ 1910. Ἐκείνην τὴν τετραετίαν ἔγιναν ἐκτὸς ἄλλων τὰ κάτωθι ἔργα.

1) Τὸ ἀριστερᾶ τοῦ εἰσερχομένου καὶ πρὸ τοῦ Ἀμβωνος Προσκυνητᾶρι πα-

1. Γεράσιμος Τανταλίδης, ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Ἡλία Τανταλίδη.

ρόμοιον πρὸς τὸ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης Ἰωαννίνων, καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ εἰκὼν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ποὺ φέρει χρονολογίαν 1907.

2) Παρὰ τοῦ ἐκ Χιονιάδων Σωκράτους Ζωγράφου ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἐξ Ἁγίου Ὄρους, ἔφερε μαζὺ του ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ἓνα ἐπιτάφιον τὸν ὁποῖον ἠγόρασε διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Μακαρίτης Πατὴρ μου, ὢν ἐπίτροπος, ἀντὶ 9 χρυσῶν εἰκοσοφράγκων. Κατὰ τὴν γνώμην εἰδικῶν, ἡ ζωγραφικὴ του εἶναι ἀρίστης τέχνης, τὴν ἰδίαν ἐποχὴν παρηγγέλθη καὶ ἡ κορνίζα του, ὡς αἱ τῶν Ἰωαννίνων. Τότε ἐγιναν οἱ φανοὶ καὶ τὰ ἐξαπτέρυγα τῆς Ἐκκλησίας. Θὰ ἦτο μεγάλη παράλειψις δι' ἐμέ, ἐὰν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἱστορίας τοῦ χωριοῦ μου δὲν ἀνεμνησκόμεν τοῦ συντάξαντος καὶ γράψαντος τὸ ἀνεφερθὲν ἐπιτροπικὸν τοῦ 1906 ἀειμνήστου Γεωργίου Κ. Νάση, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀπόφοιτος τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς τῆς Νήσου Ἰωαννίνων.

Ἦτο κάτοχος τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς, καὶ διετέλεσε ἐπὶ συνεχῆ ἔτη διδάσκαλος τοῦ χωριοῦ μας καὶ δεξιὸς ψάλτης. Εἶχε ὠραίαν καὶ μελωδικὴν φωνήν, καὶ προσεῖλκυε τὸ ἐκκλησίασμα. Ὄταν μετετέθη καὶ ἀνέλαβε ἀλλαχοῦ ὑπηρεσίαν, ἤρχετο πάντοτε κατὰ τὰς ἐπισήμους ἡμέρας, καὶ ἐλάμπρυνε διὰ παρουσίας του τὸ στασίδι τοῦ δεξιοῦ ψάλτου. Ἦτο καλὸς ἄνθρωπος καὶ ἀριστος οἰκογενειάρχης.

Κατὰ τὸ ἔτος 1909, οἱ καλλιεργηταὶ τῶν ἀγροκτημάτων τῆς Ἐκκλησίας ἠρνήθησαν νὰ δώσουν εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τὸ κεκανονισμένον ἐπὶ τῶν βακουφιῶν κτημάτων γεώμορον 22⁰/₀ ἐπὶ τῆς παραγωγῆς, καὶ ἔτσι ἡ Ἐκκλησία ἔχασε τότε ὅλην τὴν ἀξιόλογον κτηματικὴν περιουσίαν της, διότι δὲν ὑπῆρχον τίτλοι (ταπιά), οὔτε καὶ εἰς τὸν Κώδικα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως εὐρέθησαν καταχωρημένα. Καὶ ἐστερήθη ἔκτοτε ἡ Ἐκκλησία τοῦ μοναδικοῦ αὐτοῦ πόρου, καὶ μετ' ὀλίγα ἔτη ἐπώλησε τὰς ἐν τῷ ἰσογείῳ τῆς σχολῆς ξυλίνας σιταποθήκας.

Σημειωτέον, ὅτι τὸ χωριὸν μας ἦτο κτῆμα τοῦ Τουρκικοῦ δημοσίου (ἰμπλιάκι) καὶ οἱ καλλιεργηταὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ δίδουν γεώμορον 30⁰/₀ ἐπὶ τῆς παραγωγῆς εἰς τοὺς Τούρκους. Ἡ ἀπαλλοτριώσις ἐγένετο τὸ ἔτος 1923.

Ἰωάννινα Δεκέμβριος 1964

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

ΤΟΥ ΧΑΜΕΝΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Μὰ τ' εἶδαν τὰ ματάκια μου, ἐφῆς στὸ πανηγύρι,
ἄρπαξ' ὁ λύκος τὸ παιδί 'πὸ τὴν ἄγκαλιὰ τῆς μάννας,
χίλιοι πεζοὶ ἐτρέξανε καὶ πεντακόσ' καβάλα,
κανεὶς δὲν τὸν ἐζύγωσε, κανεὶς δὲν τὸν ζυγώνει·
ἢ μάννα ποῦχε τὸν καῦμόν, ποῦχε τὴ σκορπισμάρα,
ἐκείνη τὸν ἐζύγωσεν, ἐκείνη τὸν ζυγώνει.

5

— Ἄφησε λύκε τὸ παιδί καὶ πάρε μεν ἐμένα,
νὰ φᾶς κοιάσ' καὶ κόκκαλα, νὰ φᾶς καὶ νὰ ἀπομείνη.
— Δὲν θέλω παληοκρίασα, νὰ φάγω καὶ νὰ μείνονν.

Καὶ τὸ παιδί τῆς ἔκρινε 'πὸ τοῦ λύκου τὸ στόμα:

10

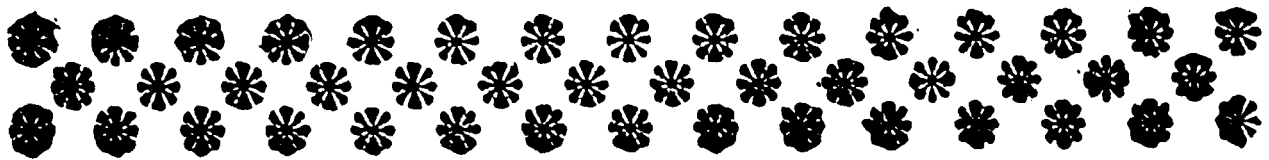
— Μάννα κακὴ, μάννα τρελλή, πώχεις γυναικογνώσι,
θυμᾶσαι ὄντας ἐπούλαγες τ' ἀλεύρι μὲ τὴ στάχτη,
καὶ τὸ κρασί μὲ τὸ νερό, τὸ λάδι μὲ μολόχα,
τὸ βούτ'ρο μὲ χοιράλεμα, τὸ στάρι μὲ τὸ χῶμα;
σύρε μάννα στὸ σπίτι σου, σύρε στὴν ἐρημιὰ σου,
χτύπα καὶ τὸ κεφάλι σου μὲ δυὸ μαῦρα λιθάρια·
εἶπε καὶ τοῦ πατέρα μου νὰ μάθῃ νὰ ζυγιάζῃ,
κι' ὄντας νὰ στίψ' ἢ θάλασσα νὰ γίνῃ περιβόλι,
κι' ὄντας ν' ἀσπρίσ' ὁ κόρακας νὰ γίνῃ περιστέρι,
τότε κ' ἐγὼ θέλανα ναβγῶ 'πὸ τοῦ λύκου τὸ στόμα.

15

20

Ἀνακοίνωσις ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΛΩΛΗ
ἀπὸ τὴν ἱστορία ΤΕΡΙΑΧΙΟΥ—ΠΩΓΩΝΙΟΥ.

ΓΙΑΝΝΗ ΣΑΡΑΛΗ, Γυμνασιάρχου

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

Τὰ δημοτικά αὐτὰ τραγούδια πὺ δημοσιεύονται στὴν Η.Ε. τ' ἄκουσα ἀπὸ τὸ στόμα τῆς μητέρας μου καὶ μεταφέρονται ὅπως ἀκριβῶς εἰπώθηκαν, χωρὶς κιμμιὰ μεταβολή.

Στὴν κατάταξή τους δὲν ἀκουλούθησα κανένα σύστημα, ἀλλὰ γράφτηκαν ὅπως ἔτυχε τὸ καθένα, ἀνάλογα μὲ τὴν περίσταση, πὺ τὸ ξανάφερνε στὴ μνήμη, κάθε φορὰ πὺ τύχαινε νὰ γίνεται λόγος γιὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα καὶ γιὰ ξεχασμένα τραγούδια. Ὅλα αὐτὰ τὰ τραγούδια συγκεντρώθηκαν στὰ φοιτητικά μου χρόνια κατὰ τὰ ἔτη 1928—30. Ἡ πρόθεσή μου ἦταν, μετὰ τὴν καταγραφή της, νὰ δώσω μιὰ ἱστορικὴ ἐρμηνεία καὶ γλωσσικὴ, ὅπου χρειάζονταν, καὶ κάθε πληροφορία, πὺ θὰ συντελοῦσε στὴν καλύτερη κατανόηση. Οἱ ἐπαγγελματικὲς ὁμως ἀσχολίες δὲ μοῦ ἐπέτρεψαν νὰ τὸ κάνω αὐτὸ καὶ ἀναγκάζομαι νὰ τὰ προσφέρω σὰν λαογραφικὸ ὕλικό, χρήσιμο στὸ μελετητή, πὺ θ' ἀσχοληθῆ μιὰ μέρα μὲ τὸ Ἑπειρωτικὸ θησαυρὸ καὶ πὺ ἀσφαλῶς θάναί καὶ ὁ ἀρμόδιος γιὰ τὴ δουλειὰ αὐτή.

Τὰ περισσότερα, βέβαια, ἀπὸ τὰ τραγούδια αὐτὰ εἶναι καταγραμμένα. Αὐτὸ ὁμως δὲν ἔχει καμιά σημασία.

1

Σειέται, σειέται ἡ Ἀνατολή κι' ἀναστενάζει ἡ Πόλι!
Ποιδς ἦταν π' ἀναστέναξε καὶ στάθη τὸ καράβι;
Ἐγὼ εἶμουν π' ἀναστέναξα καὶ στάθη τὸ καράβι!
Τριῶν μερῶν εἶμουν νιόγαμπρος, δώδεκα χρόνια σκλάβος.
Ποτὲς δὲν ὠνειρεύτηκα τὸ δόλιο μου τὸ σπίτι
κ' ἀπόψε ὠνειρεύτηκα, παντρεύετι ἡ καλή μου!
Κατέβα βρὲ Βελέντζενα ποκάτω στὸ κελλάρι,
πεντέξ ἄλογα ἔχω γὼ κι' ὅποιο σ' ἀρέσει πάρε.
Θέλεις τὸ γρίβα νέπαρε, θέλεις τὸν παιγνιδιάρη,
θέλεις τ' ἀράπη τ' ἄλογο, τ' ἀνεμοσουρισμένο.
Ἐμένα ὁ γρίβας μᾶρεσε, τὸ γρίβα θέλ' ἀπάρω.
Στὸ δρόμο ὅπου πήγαινε, στὸ δρόμο πὺ πηγαίνει,
παρακαλοῦσε κ' ἔλεε, παρακαλάει καὶ λέει,
Κύργιεμ' νὰ βρῶ τὴ μάνα μου στὴ βρύση νὰ γιομίζει,
νὰ βρῶ καὶ τὸν πατέρα μου στ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύει.
Ὅπως ἐπαρακάλεσε ἐπάσι καὶ τοὺς ἡῦρε!
—Καλὴ μερὰ σοῦ γέρο μου, καὶ σέν' καὶ τῆς δουλιᾶς σου.
—Καλῶς τὸν ξένο πόρχεται, καλῶς τὸν τὸν διαβάτη.
—Θὰ σὲ ρωτήσω γέρο μου, νὰ μοῦ τὸ μαρτυρήσης.
Τὸ τίνος γάμος γένεται, τὸ τίνος νύφη παίρουν;
—Τῆς ἀστραπῆς καὶ τῆς βροντῆς, τοῦ Κώστα τοῦ χαμένου!
—Θὰ σὲ ρωτήσω γέρο μου, προφταίνω ν' ἀρραβῶνα;
—Ἄν ἔχεις γρίβα γρήγορο, προφταίνεις ν' ἀρραβῶνα,

κι ἂν ἔχεις γρίβα ἀναργο προφταίνεις τὰ στεφάνια.
 — Καλὴ μερὰ σου μπρὲ γριά, καὶ σέν' καὶ τῆς βρυσούλας.
 — Καλῶς τὸ ξένο πῶρεται, καλῶς τον τὸ διαβάτη.
 — Θὰ σὲ ρωτήσω μπρὲ γριά, νὰ μοῦ τὸ μαρτυρήσης.
 Τὸ τίνος γάμος γίνεται, τὸ τίνος νύφη παίρουν;
 — Τῆς ἀστραπῆς καὶ τῆς βροντῆς, τοῦ γιουῦ μου τοῦ χαμένου!
 — Θὰ σὲ ρωτήσω μπρὲ γριά, προφταίνω ν' ἀραβῶνα;
 — Ἄν ἔχεις γρίβα γρήγορο, προφταίνεις ν' ἀραβῶνα,
 κι ἂν ἔχεις γρίβα ἀναργο προφταίνεις τὰ στεφάνια.
 Κλωτσὰ ἔδωκε τοῦ γρίβα του καὶ στὴ χαρὰ εὐρέθη.
 — Κακὸ ζακόνι ἔχετε ν' ἐσεῖς οἱ Ζαγορίσιοι,
 π' δὲ βγάξετε τὴ νύφη σας νὰ τὴν κερνοῦν οἱ ξένοι.
 Ν' ἔβγαλαν καὶ τὴν κέρασε τὴν πρώτην ἀραβῶνα!
 Σύρτε φίλοι στὰ σπίτια σας, καὶ ξένοι στὰ δικά σας.
 καὶ σὺ μπρὲ δόλιε νιόγαμπρε, ἀπὸ τὸ δρόμο ποῦρθες.
 Ἐμένα ἦρθε ὁ ἄντρας μου, τὸ πρῶτο μου στεφάνι.

2

Ἐνύχτωσε μῶρ' γέλα μου,
 μῶρ' κοντοῦλα χαμωϊδούλα,
 πῆρε νὰ σκοτιδιάσει.
 Πάνουν οἱ ἄσπρες γιὰ νερό,
 μῶρ' κοντοῦλα χαμωϊδούλα,
 κι ἔμορφες στὸ πλῦμα.
 Παίρω κ' ἐγὼ τὸ γρίβα μου,
 μῶρ' κοντοῦλα χαμωϊδούλα.
 λέει καὶ πὰ' νὰ τὸν ποτίσω.
 Βρίσκω τὴν κόρη πῶπλενε,
 μῶρ' κοντοῦλα, χαμωϊδούλα,
 λέει ποὺ πλένει καὶ λευκαίνει.
 Σαράντα σιούκλους ἔβγαλα,
 μῶρ' κοντοῦλα, χαμωϊδούλα,

λέει στὰ μάτιαμ' δὲν τὴν εἶδα,
 κι' ἀπ' τοὺς σαράντα κ' ὕστερα,
 μῶρ' κοντοῦλα χαμωϊδούλα.
 λέει τὴ βλέπω δακρυσμένη!
 Τ' ἔχεις κόρη μ' καὶ θλίβγισαι,
 μῶρ' κοντοῦλα χαμωϊδούλα,
 λέει καὶ βαργιαναστενάξεις;
 Ἐγὼ ἔχα ἄντρα στὴν ξενητεία,
 μῶρ' κοντοῦλα, χαμωϊδούλα,
 λέει δωδέκα χρόνους τώρα.
 Κόρη μ' ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄντρα σου,
 μῶρ' κοντοῦλα, χαμωϊδούλα,
 λέει νεγὼ εἶμαι ὁ καλὸς σου!

3

Μαῦρα μου χελιδόνα ἀπὸ τὴν Ἀραπιά
 κι ἄσπρα μου πιλιστέρια ἀπὸ τὰ Γιάννινα,
 κατήβαστ' τὴ φτερούδα, τὰ γράψω μὲ γραφή,
 νὰ γράψω τῆς ἀγάπης νὰ μὴ μὲ καρτερεῖ.
 Γιατὶ ἐγὼ παντρέφτκα, κόρη τῆς Μάγισσας,
 μαεῦει τὰ καράβια τὰ ζαγοριανά,
 μὲ μάϊψε καὶ μένα καὶ δὲν ἔρχομαι.
 Ὅταν κινῶ γιὰ ν' ἀρθῶ, χιόνια καὶ βροχές,
 κι ὅταν γυρίζω πίσω ἥλιο καὶ ξεστεριά

4

Μπρόμορφος Γιανίτσαρης Κιράσιος,
 στὸ σεφέρι πάενε γιὰ πόλεμο.

Πόλεμο δὲν ἦρε ὁ νῆος καὶ γύρισε,
 γύρισε δύο, γύρισε στὸν Τούρναβο.
 Κλέφτες τὸν ἐβίγλιζαν ἀπὸ μεριά.
 Μαχαιριές καὶ χατσαριές μέσ' στὴν καρδιά,
 ντουφεκιές καὶ πιστολιές στὸ ψυχικό.
 Εἶχε δούλους ποῦ κληγαν φλεβὰ—φλεβὰ,
 Τ' ἔχεις, δούλε μου, καὶ κλαῖς φλεβὰ—φλεβὰ.
 Σὺρ' ἀπῆς τῆς μάνας μου, τῆς αἰμοιοῆς
 τὰ σαράϊα πῶφκιασα νὰ τὰ πωλήσει,
 τὸ δτι ἐγὼ παντρέφτηκα στὸν Τούρναβο.
 Πῆρα τῆς ἠγῆς ἠγῆς πλάκας χωριό,
 τῆ μαύρη γῆς γυναῖκα, στὸν Τούρναβο
 κι' αὐτὰ τὰ λιανολίθαρα, στὸ Τούρναβο,
 ὄλο γυναικοσὸϊ στὸν Τούρναβο.

5

Ὅσα λουλούδια ἀπ' τὴν ἠγῆ καὶ φύλλα ἀπὸ τὰ δέντρα,
 τόσα φλουράκια ξόδεψα, κόρη μου, γιὰ τεσένα,
 Δὲν τῶξερα ἀφεντούλη μου, ποῦ ξόδεψες γιὰ μένα,
 νὰ γένω γῆς νὰ μὲ πατῆς, γιοφύρι νὰ περάσης,
 νὰ γένω κι' ἀσημόκουπα νὰ σὲ κερνῶ νὰ πίνης.
 Ἐσὺ νὰ πίνης τὸ κρασί καὶ ἔγὼ νὰ λάμπω μέσα.
 Ὁ ἥλιος λάμπει τὸ πρωτὶ κι' ἐγὼ τὸ μισημέρι.
 Ἐσὺ κι' ἂν λάμπης ἥλιε μου μαραίνεις τὰ χορτάρια,
 κι' ἐγὼ κι' ἂν λάμπω ἥλιε μου μαραίνω παλληκάρια.

6

Ἄνάμεσα τρεῖς θάλασσες
 τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο,
 πύργος θεμελιωμένος,
 νεράντζι καὶ λεμόνι.
 Καὶ πάνω κόρη κάθονταν
 τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο,
 καὶ τὰ φλουριά ἀρμαθιάζει
 νεράντζι καὶ λεμόνι.
 Ἀρμάθιαζε, ξαρμάθιαζε
 τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο
 ἐννιά ἀρμαθοῦλες φκιάχνει
 νεράτζι καὶ λεμόνι
 Τὶς πέντε βάζει στὸ λαιμὸ
 τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο,
 τὶς τέσσερις στὸ χέρι,
 χειμῶνα καλοκαίρι.

Καὶ μὲ τὸν ἥλιο μάλωνε
 τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο,
 μὲ τὸν ἥλιὸ μαλώνει
 νεράντζι καὶ λεμόνι.
 Γιὰ ἔβγα ἥλιε μ' γιὰ νὰ βγῶ
 τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο,
 γιὰ λάμψε γιὰ νὰ λάμπω
 νεράντζι καὶ λεμόνι.
 Ἐσὺ κι' ἂν λάμπης ἥλιε μου
 τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο,
 μαραίνεις τὰ χορτάρια,
 νεράτζι καὶ λεμόνι.
 Κ' ἐγὼ κι' ἂν λάμπω ἥλιε μου
 τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο,
 μαραίνω παλληκάρια
 νεράντζι καὶ λεμόνι.

7

Νεράτζι ἀπὸ τῆ νεραντζιά καὶ μῆλο ἀχ τὸ Μεσίρι,
 νᾶχα νεράντζι τᾶρριχνά στὸ πέρα παραθύρι,
 νὰ τσάκιζα τὸ μαστραπᾶ πῶχει τὸ καριοφύλλι (1).
 Νὰ χύνονταν νὰ νίβομουν μόσχον καὶ καριοφύλλι.
 Σὲ σέν' τὸ λέω ἀγάπη μου, πὺ εἶσαι στὸ παραθύρι.
 Τὸ μαντηλάκι πὺ κεντᾶς, ἐμένα νὰ τὸ στείλεις.
 Ἐπὸ βραδιοῦ τῆς τῶλεγε, ἀπὸ βραδιοῦ τὸ λέει
 καὶ τὸ ταχὺ τὸ στέλνει.
 Στὰ γόνατά του τῶρριχνε καὶ τὸ καλορωτάει.
 Γιὰ πές μου μαντιλάκι μου πὺς μ' ἀγαπάει ἡ Κυρά σου.
 Σὰ θάλασσα βουρλίζεται, σὰν κῦμα δέρνει ὁ νοῦς της.
 Πὺς τρέμει τοῦ πουλιοῦ ἡ καρδιά στοῦ κυνηγοῦ τὰ χέρια,
 Ν' εἶται ἔτρεμε ἡ καρδοῦλα της γιὰ σὲ τὸ παλληκάρι!

8

Μπρὰ αὐτὰ τὰ μάτιας, Δῆμο μ' τᾶμορφα,
 τὰ φρούδια τὰ γραμμένα, γειὰ σ' ἀγάπη μου,
 τὰ φρούδια τὰ γραμμένα, σὲ κλαῖν' τὰ μάτια μου.
 Μπρὰ αὐτὰ μὲ κάνουν Δῆμο μ' κι ἀρρωστῶ
 μὲ κάνουν καὶ πεθαίνω, γειὰ σ' ἀγάπη μου,
 μὲ κάνουν νὰ πεθαίνω, σὲ κλαῖν' τὰ μάτια μου.
 Γιὰ βγάλε Δῆμο μ' τὸ σπαθάκι σου
 καὶ κόψε τὸ λαιμό μου γειὰ σ' ἀγάπη μου
 καὶ κόψε τὸ λαιμό μου, σὲ κλαῖν' τὰ μάτια μου.
 Καὶ μάσε Δῆμο μ' καὶ τὸ αἷμα μου
 σ' ἓνα φτινὸ μαντήλι, γειὰ σ' ἀγάπη μου
 σ' ἓνα φτινὸ μαντήλι, σὲ κλαῖν' τὰ μάτια μου.
 Καὶ σύρτα Δῆμο μ' στὰ ἐννια χωριά,
 στὰ δέκα βιλαέτια, γειὰ σ' ἀγάπη μου,
 στὰ δέκα βιλαέτια σὲ κλαῖν' τὰ μάτια μου
 κι' ἂν σὲ ρωτήσουν Δῆμο μ' τ' ἔχεις αὐτοῦ,
 τὸ αἷμα τῆς ἀγάπης, γειὰ σ' ἀγάπη μου
 τὸ αἷμα τῆς ἀγάπης, σὲ κλαῖν' τὰ μάτια μου,

9

Ποῦ εἶσουν πουλί πεντάπλουμο καὶ πενταπλουμισμένο
 κορμὶ ζωγραφισμένο;
 Ἦμουν στὰ πλάγια πῶβροσκα, στὰ δέντρα πὺ κοιμῶμουν
 καὶ σένα σὲ θυμῶμουν.
 Καὶ στὴν ψηλὴ τὴν πιπιριά, πὺ μάζωνα πιπέρι
 πὺ εἶσουν χρυσό μου ταίρι;
 Πιπέρι γιὰ τὶς ἔμορφες καὶ γιὰ τὶς μαυρομάτες,

1. Σὲ κάθε στίχο στὸ τραγούδι ὅταν τραγουδιέται ἐπαναλαμβάνεται σὰν ἐπωδός:

νὰ νίβομουν ρόϊδο μου,
 μόσχον καὶ καριοφύλλι.

ἀγλίστρισα ἄχ τὴν πιπεριά καὶ μέσα στὰ σιντόνια
στοὺς πάγους καὶ στὰ χιόνια.

10

Ἄνάθεμα ποὺ μῶρριχναν τὰ μάϊα στὸ πηγάδι
μοῦ μάϊψαν τὸν ἄντρα μου καὶ θέλ' νὰ μὲ χωρίση!
Ἄς μὲ χωρίσ' κιαπὲ νὰ ἰδῆ τὶ θὰ τοῦ κάνω.
Στὶς δυὸ στὶς τρεῖς θὰ λούζομαι στὶ τέσσερις θ' ἀλλάζω
καὶ μὲς στὶς δεκατέσσερες ἄλλον ἄντρα θὰ πάρω.
Θὰ φκιάσω καὶ τὰ σπίτια μου κοντὰ μὲ τὰ δικά του,
θ' ἀνοίξω καὶ παράθυρα καρσὶ στὴν περγουλιὰ του,
νὰ μπαίν' νὰ βγαίνω πέρδικα νὰ καίτι ἢ καρδιά του!

11

Τῆς νύχτας οἱ ἀρματωλοὶ καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφτες,
δλη τὴν νύχτα περπατοῦν καὶ τὴν αὐγὴ κοιμοῦνται.
Κοιμοῦνται στὰ ψηλὰ βουνὰ καὶ στοὺς χοντροὺς τοὺς ἡ-
[σχιους.

Εἶχαν ἀρνιὰ ποὺ ψένονταν, κριάρια σουβλισμένα.
Εἶχαν κι ἓνα γλυκὸ κρασί, ὅπου κερνοῦν καὶ πίνουν.
Ὁ πρῶτος πίν' μὲ τὸ γυαλὶ κι' ὁ δεύτερος μὲ κοῦπα
μ' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο μὲ μαστραπᾶ φλουρένιο.
Ἄνάθεμα τὸ μᾶστορα ποῦφκιαν' τοῦ μαστραπάδες
ἀπόξω βάνει τὸ φλουρὶ καὶ μέσα τὸ φαρμάκι!

12

Ποιδὸς εἶδε πράσινο δεντρὶ
μαυροματοῦσα μ' καὶ ξανθὴ.
Πράσινα κάνει τὰ φύλλα
μαῦρα μάτια, μαῦρα φρύδια.
Καὶ στὴν κορφή μαλάματα
κορίτσια μὲ τὰ κλάματα.
καὶ στὴ ρίζα κρύα βρύση
ποιδὸς τὴν κρένει τέτοια κρίση.
Κ' ἐκεῖ ἔσκυψα νὰ πιῶ νερὸ
γιὰ τῆς ἀγάπης τὸν καημό.
Λέει νὰ πιῶ καὶ νὰ γιομίσω
τὴν καρδιά μου νὰ δροσίσω.
Μοῦπισε τὸ μαντήλι μου
καημὸν πῶχει τ' ἀχείλι μου,
λέει τὸ χρυσοκεντημένο,
μιὰ χαρὰ ἦταν τὸ καημένο.
Ὅταν μοῦ τὸ κεντούσανε
καὶ μοῦ τὸ τραγουδούσανε,
τρία ἀπάρθυνα κεράσια
σὰν τοῦ Μάη τὰ κοράσια.
Τῶνα ἦταν ἀπ' τὸ Γαλατᾶ,

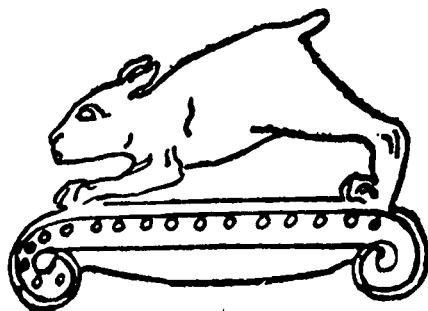

βάστα τὸ νοῦ σου δυνατά,
λέει καὶ τ' ἄλλο ἀπ' τὸ Νιοχώρι,
τοῦ Παπαγιωργάκι ἢ κόρη.

13

Τὰ τέσσερα, τὰ πέντε, τὰ ἔννια ἴδερφια
τὰ δώδεκα ξαδέρφια, τὰ λιγόνερα.
τὸ μήνυμα τοὺς ἔρθε μέσ' ἀπ' τὴ Φραγκιά,
νὰ πᾶν' νὰ πολεμήσουν τὰ λιγόνερα.
Σελώνουν, ξεσελώνουν, τρέμουν τ' ἄβουνά,
ζώνονται τὰ σπαθιά των, λάμπει ἡ θάλασσα.
Κινῆσαν καὶ πηγαίνουν τὰ λιγόνερα.
Σαράντα μέρες κάνουν, δίχως τὸ ψωμί,
κι' ἄλλες σαράντα πέντε, δίχως τὸ νερό.
Κι ἐκεῖ ἦσαν τὸ πηγάδι τῶν χιλίων ὄργυιων,
χιλίες ὄργυιες τὸ βάθος κ' ἑκατὸ πλατύ.
Λαχνίζουν ξελαχνίζουν, ποιὸς νὰ πρωτομπῆ.
Ὅλο τοῦ Κώστα πέφτει τοῦ μικρότερου.
Τὴν ἄλυσσὸ ἐζώθη μέσα ρίχτηκε,
Στάλα νερὸ δὲ ἦρε αἷμα πάτησε!
Τραβάτε μ' ἀδερφάκια, τὸ ὅτι πνίγηκα
Καὶ μεις τραβοῦμε Κώστα μ' γιὰ π' δὲ φαίνεσαι.
Γιὰ βάλτε τὸ βουβάλι κι ἄς τραβάει κι αὐτό.
Βαλάμαν τὸ βουβάλι καὶ γονάτισε.
Γιὰ βάλε καὶ τὸ γρίβα κι ἄς τραβάει κι αὐτός.
Βαλάμαν καὶ τὸ γρίβα καὶ χλεμίτισε.
Γιὰ βάλτε τὴν καλή μου κι ἄς τραβάει κι αὐτή.
Βαλάμαν τὴν καλή σου καὶ γουργιάχτηκε.

(Συνεχίζεται)

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ, Δημ)λου

ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ἘΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΥΡΕΝΤΩΝ

«συναγάγετε τὰ περισσεύσαντα
κλάσματα, ἵνα μὴ τι ἀπόληται»

(Ἰωάν. 8στ', 12)

Σὲ προηγούμενο τεύχος τῆς «Ἡπειρ. Ἐστίας», ἔδωσα μικρὴ μου συλλογὴ ἐνθυμήσεων καὶ ἐπιγραφῶν ἀνεκδότων τῆς περιοχῆς Γραμμενοχωρίων. Ἦδη παρουσιάζω σχεδὸν στὸ σύνολό του τὸ ἐπίσης ἄγνωστο καὶ πλέον ἀξιόλογο ἐπιγραφικὸ καὶ ἐνθυμησιακὸ ὕλικὸ καὶ τῶν ὑπόλοιπων χωριῶν τῆς ἄλλοτε ἐπαρχίας Κουρέντων (ἐκτὸς τοῦ τμήματος Ντουσκάρας), τίς ἐκκλησίες κυρίως τῶν ὁποίων, καὶ τίς πιὸ ἀπόμαρες, ἐπισκέφθηκα κατὰ τὸ περασμένο καλοκαίρι σὲ ἐπὶ τοῦτο μακρὰ καὶ ἐπιπονεὰς περιοδεῖες μου. Περιττὸ νὰ τονίσω καὶ πάλι τὴν κεφαλαιώδη σημασία τῶν καθαρῶν καὶ ἀπὸ πρῶτο χέρι τούτων πηγῶν γιὰ τὴν Ἱστορίαν τοῦ τόπου μας. Θὰ ἐπισημάνω ὅμως μὲ τὴν εὐκαιρίαν τοὺς κινδύνους, ποὺ διατρέχουν, παραμένουσες ἀθησαύριστες στῆ θέσῃ τους, ὅσες ἀπὸ τίς ἐπιγραφὰς αὐτὰς δυνήθησαν νὰ ἐπιζήσουν τῶν τελευταίων περιπετειῶν. Γιατί, κοντὰ στὶς τόσες φθορὰς ποὺ σωρεῖται πάνω τους ὁ χρόνος, ἔτσι λησμονημένους καθὼς μένουν, καθιστῶντας τες κάποτε γρίφους πραγματικῶν καὶ γιὰ τοὺς εἰδικοὺς ἀκόμα, ἐπιχειρεῖται τελευταῖα ἀπὸ τέλεια ἀγνοία τῆς ἀξίας τους καὶ ἡ σκόπιμη καταστροφὴ τους.

Μερικοὶ δηλ. ἱερεῖς, κινούμενοι ἀπὸ ἀνεπίτρεπτη φιλοδοξία νὰ εὐρύνουν στὶς μέρες τους τὸ γῶρον τῶν ναῶν τους, κατὰ κανόνα παλαιῶν καὶ κατάγραφων, γκρεμίζουν τὸ μεταξὺ νάρθηκα καὶ κυρίως ναοῦ μεσότοιχο, πάνω ἀπὸ τὴ θύραν τοῦ ὁποίου συνήθιζαν οἱ κατὰ καιροὺς ἱστορητὲς τους νὰ χαράσσουν τὴν ἰδιότυπὴ μικρὴ τους ἱστορίαν. Ἔτσι, μαζὶ μὲ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν συχνὰ πολυτιμῶν κῦτῆς τῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ εἰκόνων, χάνεται ὀριστικὰ καὶ ἡ φυσιογνωμία τοῦ μνημείου, τόσο ἀπαραίτητη στὴν καθολικὴ καὶ ἐμπεριστατωμένη μελέτη του.

Ἄλλοι τέλος—διαπιστώσεις μου προσωπικὰς αὐτὰς—στὴν προσπάθειαν νὰ διατηροῦν καθαρὸ τὸ ναὸ, καλύπτουν ἀπρόσεχτα τίς ἐπιγραφὰς καὶ μέρος τῶν τοιχογραφιῶν μὲ ἀσβέστη, κανοντὰς τες ὀλοτέλα ἀγνώριστες.

Οἱ ταπεινὰ ἐκκλησοῦλες ὅμως τῶν χωριῶν, οἱ παλαιότερες, μὲ τὸ φτωχὸ ἴσως ἀλλ' ἀνεπανάληπτο διάκοσμό τους τὸν ἐσωτερικὸ, μὲ τίς ἐπιγραφὰς καὶ χρονολογίας τους, ἀναστημένους στὰ χρόνια τῆς Τουρκίας κάτω ἀπὸ τίς πιὸ δυσμενεῖς συνθήκας μέσων καὶ καταστάσεων, θὰ πρέπει νὰ διατηρήσουν κατὰ τὸ δυνατὸ ἀσπίλωτη τὴν ἀρχικὴν τους ὄψη, γιατί δὲν εἶναι οἴκοι προσευχῆς τῶν χριστιανῶν μόνον ἀλλὰ καὶ μουσεῖα τοπικά, ὅπου ἀντιπροσωπεύονται πλούσια οἱ καλὰ λαϊκὰς τοῦ καιροῦ τους τέχνες (ἀρχιτεκτονικὴ, ζωγραφικὴ, γλυπτικὴ) καὶ δείγματα πιὸ πέρα ἐπιβλητικὰ ἐθνικοθηρασκευτικῆς τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς μαύρης καὶ πολυχρόνης σκλαβιάς ἀντίστασης.

Ἀξίζουν, λοιπόν, τὸ σεβασμὸ καὶ τὴ στοργὴ ὅλων μας τὰ πολυτίμα αὐτὰ.

μνημεῖα, ὥσπου νὰ γίνη ὁμως τοῦτο συνείδησι, γενική, ἃς σπεύσουν, ὅσο εἶναι ἀκόμα καιρός, οἱ ἐνδιαφερόμενοι στή διάσωσι τῶν ἐπιγραφῶν τους τοῦλάχιστον, ὅπου τῆς Ἡπείρου κι ἂν βρίσκονται.

Ἡ Ἱστορία θὰ τοὺς εὐγνωμονεῖ.

1

916; «ἀνηγέρθη ἐκ θεμελίων (;) καὶ ἀνιστορήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου πάντων τῶν εὐρησκομένων ἐν τῇ γόρᾳ τῆς λαψίστας.....ἐν ἔτει ΖΙΒ (=1054); ϞΙΣΤ' (=916) Νοεμβρίου ε'» (1).

Ἐπιγραφή κάτω ἀπὸ τὸ καρασάνι τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ ναοῦ Ἅγιος Γεώργιος Κ. Λαψίστας, χαρραχθεῖσα πιθανώτατα κατὰ τὴν πρώτη ἱστορήσῃ του. Οἱ δυὸ μόλις διακρινόμενες καὶ ἀρκετὰ μεταξύ τους ἀπέχουσες παραπάνω χρονολογίες, θὰ ἀναφέρονται στὴν ἀρχικὴ ἀνέγερσι καὶ τὴν ἐπακολουθήσασα ἱστορήσῃ τοῦ ναοῦ, πρόβλημα γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν μποροῦμε νὰ ἔχουμε γνώμη. Σημειώνομε μόνο, πῶς ἡ ἐκκλησοῦλα αὐτὴ εἶναι ἀπὸ τίς ἀρχαιότερες τῆς Ἐπαρχίας, μνημονευόμενῃ σὲ χρυσόβουλο τοῦ Αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου, ἀπολυθὲν τὸ 1321. (Ἄραβ. Χρον. Β', σελ. 308) ἀποτελοῦσε δὲ καθολικὸ μονῆς διαλυθείσης παλαιότερα.

2

1567 «ΕΠΕΤΟΥΣ ΖΟΕ (1567)»

Ἐπιγραφή μὲ κεραμίδια στὴ κόγχῃ παρεκκλησιοῦ τοῦ χωριοῦ Ζαγόριανη, τιμώμενου στὸ ὄνομα τῶν Ταξιαρχῶν.

3

1628 «ΕΤΟΥΣ ΖΡΑΣΤ' (=1628)»

Ἐγγάραχτη σὲ ἀγκωνάρι τῆς Β. πλευρᾶς ἐπιγραφή, στὸ ἐκκλησιάκι Ἅγια Παρασκευὴ Βλαχατάνου.

4

1631 «ΕΤ' ΖΡΑΘ' (=1631)»

Ἐπιγραφή μὲ κεραμίδια στὴ Δ. πλευρὰ τῆς ἐκκλησίας Ἅγιος Γεώργιος τοῦ χωριοῦ Σέλτσινα.

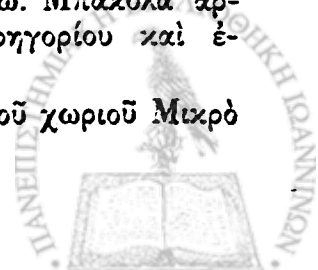
5

1635 «Ἀνηγέρθη ἐκ θεμελίων ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος οὗτος ναὸς τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου δι' ἐξόδων τοῦ Κυρίου Κυ Κωνσταντίνου Ἰωαννίτου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τὸ 1635 κατὰ μῆνα μάρτιον.

Ἐξωγραφίθη καὶ ἐκαλοπίσθη δι' ἐξόδων τῶν ρουφετίων Κονταζίδων Ἰότα Δῆμα Ἰω. Διαμάντη, Ἰω. Λόλη Γεωργ. Πανταζῆ, Γόλης Βάρδας, Δῆμο Ρίζο Βενέτη, Δημήτριος Θίμα καὶ ἐπιτροπεύοντος τοῦ κυ κυρ Πάνου ἀρχιερατεύοντος δὲ τοῦ σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου κυρ κυρίου Γρηγορίου. Διὰ χειρὸς Ἰω. Σταύρου ἀπὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ Ἰω. Καπεσοβίτου ετ 1765 Ἰουλίου 28 καὶ ἐφημερευόντων τοῦ κυρ Παπαναστασίου καὶ Παππᾶ Ἰωάννου.

Ἀνεκαινίσθησαν ἅπαντα ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἐξωγραφίθη, ὁ παντοκράτωρ καὶ λοιπὰ διὰ συνδρομῆς τῶν χριστιανῶν τῆς πόλεως Ἰωαννίνων ἐπιτροπευόντων τῶν Κυρίων Ἰωάννου Δ. Φώτου Γ. Ντίνου καὶ Ἰω. Μπακόλα ἀρχιερατεύοντος δὲ τοῦ Σεβασμιωτάτου μητροπολίτου κ.κ. Γρηγορίου καὶ ἐφημερευόντος τοῦ κ. Παππᾶ Ἀθανασίου 1899».

Ἐπιγραφή εὐρισκόμενῃ στὴν ἐκκλησία Ἅγιος Ἰωάννης τοῦ χωριοῦ Μικρὸ Μπισδούνη παρὰ τὰ Γιάννινα.

Ἐπὲρθυρη ἐπιγραφὴ στὸ Καθολικὸ τῆς μονῆς Στούπαινας εὐρισκόμενης στὴν πλαγιὰ τοῦ Μιτσικελιοῦ πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ Περίλεφτη.

12

- 1739 «Ἰστορήθη ὁ θεῖος οὗτος καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ τιμίου Προδρόμου διὰ χειρὸς Ἀναστασίου Καπεσοβίτου καὶ τῶν ἐκείνου υἱῶν τοῦ Ἰωάννου καὶ Γεωργίου ἀρχιερατεύοντος τοῦ πανιερωτάτου Κυρίου Γρηγορίου καὶ ἡγουμενεύοντος ἐν ταύτῃ τῇ μονῇ τοῦ πανοσιωτάτου πνευματικοῦ κυρ Ἀνανίου ὑφ' οὗ (;) καὶ ἡ δαπάνη ἐγένετο ἀψλθ' (=1739) κατὰ μῆνα Ἰανουάριον κ'».

Ἐπὲρθυρη ἐπιγραφὴ ἀποκείμενη στὸ καθολικὸ παλαιᾶς μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τῆς ἐπιλεγόμενης Λυκοτρίχι; παρὰ τὸ χωριὸ Κρύα.

13

- 1740 «Ἰστορήθη ὁ θεῖος οὗτος καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου κατὰ τὸ ΑΨΜ (=1740) κατὰ μῆνα Ἰούνιον ἡγούμενος Παΐσιος Ἱερομόναχος διὰ χειρὸς ἀμαρτωλοῦ Νικολάου. Εἰχρυσώθηκαν τὰ στέφανα καὶ λαζούρι(;) κατὰ τῷ ἀψνστ' κατὰ μῆνα ὀκτώβριον δι' ἐξώδον τοῦ πανοσιωτάτου κυρίου ανανήου Ἱερομονάχου καὶ ἡγουμένου τῆς αγίας μονῆς ταύτης διὰ χειρὸς Ἰωάννου καὶ υἱοῦ ἀναστασίου Καπεσοβίτου».

Ἐπὲρθυρη ἐπίσης ἐπιγραφὴ στὸ Καθολικὸ τῆς μονῆς Ζαγόριανης τιμώμενης στόνομα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ἐπὶ τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἱστοροῦνται ὁ Ἀκάκιος Ἱερομόναχος καὶ ὁ Ἄρχων Κύρος κρατοῦντες τὸ μοναστήρι, παρὰ τὸν Ἄρχοντα δὲ «Ἡ κυρα Τρανταφυλος» (γυναίκα τοῦ Ἰσως) κτίτορας τῆς μονῆς.

14

- 1750 «Ἡστόριστε ἡ παροῦσα ηκῶν του σωτήρος Χριστοῦ ἐπὶ ἔτους 1750 δια χειρὸς ἀμαρτολοῦ νικολάου καὶ ἐπιτρόπου νικολάου ἰοῦ μάνθου».

Ἐπιγραφὴ κάτω ἀπὸ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ στὸν τέμπλο τοῦ παρακλησιοῦ «Παναγιά» Ζαγόριανης.

15

- 1752 «Ἡστοριθη ουτος κε πανσεπτος ναος τῆς πανηπερηυλογημένης ἐνδόξου δεσπηνης ημον Θεωτόκου κὲ ἀηπαρθένου Μαριας δηα σηνδρομῆς κε ἐξόδου Πανταζῆ ἱερεος εκ κομης Τζεροκοβητζα του εβρισκομένου Παησήου ηερομονάχου Αρχιερατεβοντος του θεωφιλεστάτου ἀφεντου κὲ δεσποτου Γερμανου επησκόπου Βελᾶς επη ἔτους απο Χριστου 1752 Ἰουλιου 7.

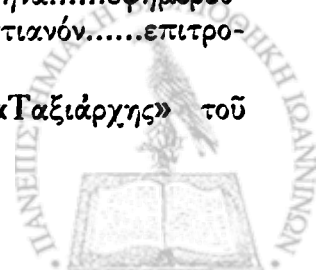
Ἰστορήθη δηα γηρὸς καμοῦ τοῦ ἀμαρτολοῦ κε ἀναξίου δουλου Νικολάου ἱερεος κε Νικολαου εκ κομης Λοζετζη ἔτους ἀπὸ Ἀδαμ ΖΣΞ (=1752)».

Ἐπὲρθυρη ἐπιγραφὴ στὸ καθολικὸ μονῆς τοῦ χωριοῦ Τσαρκοβίστα ἐπονομαζόμενης «Μπαρδάστανη». Σημειώνω πὼς τὸ μονίδριον αὐτὸ μνημονεύεται καὶ στὸ κατὰ Ἰούνιο τοῦ 1321 ἀπολυθὲν Χρυσόβουλλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τὸ ἐνδιαφέρον τὴν Μητρόπολη Ἰωαννίνων (Ἀραβ. Χρ. Β', σελ. 310).

16

- 1754 «ἀνηστορηθη ο θεῖος οὗτος καὶ πάνσεπτος ναὸς.....Ἰωαννου υἱοῦ αὐτοῦ ἐκ κομης Καπεσόβου κατὰ τὸ ἔτος ΑΨΝΔ' (=1754) κατὰ μῆνα.....εφημερεύοντος κωνσταντίνου ἱερέος ἐξ ἀναλομάτων τον εὐσεβὸν Χριστιανόν.....επιτροπεύοντος κυρίου Νικολάου υἱοῦ μάνθου».

Ἐπὲρθυρη ἐπιγραφὴ μισοκατεστραμμένη στὸ ἐκκλησάκι «Ταξιάρχης» τοῦ χωριοῦ Ζαγόριανη.

17

1756 Η πορταίτισσα ΤΩΝ ΙΒΗΡΩΝ. Δεξις τοῦ δούλου του θεοῦ Ανανίου Ἱερομονάχου. Χεῖρ εὐτελοῦς Ἰωάννου ἀναστασίου ἐκ κόμης Καπεσώβου ἔτους ἀψνστ' (=1756)».

Ἐπιγραφή κάτω ἀπὸ εἰκόνα τῆς Παναγίας Τέμπλου, στὸ καθολικὸ τῆς μονῆς «Ἅγιος Ἀθανάσιος» Ζαγόριανης.

18

«Δεξις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ Ανανίου ἱερομονάχου χεῖρ εὐτελοῦς Ἰωάννου Ἀναστασίου ἐκ κόμης Καπεσώβου ἔτος ἀψνστ' (1756)».

Κάτω ἀπὸ εἰκόνα φορητῆ Ἁγίου Ἀθανασίου στὴν ἴδια προηγούμενη ἐκκλησούλα.

19

«1756 Ἰουνίου 10.

Ετελιοθη η στερνα του.....Αγιου Αθανασιου χωριο Βεϊτζα Διονυσιας Μοναχης».

Ἐγγάραχη σὲ πλάκα ἐπιγραφή τοποθετημένη στὴ Δ. πλευρὰ τοῦ ὑποστέγου τῆς στέρας τῆς μονῆς Ζαγόριανης, διατηρούμενη σὲ ἄριστη ὡς σήμερα κατάσταση.

20

1771 Εἰστορίθη ὁ θεῖος οὗτος καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς παναχράντου Θεοτόκου κατὰ τὸ ΑΨΞα' (ἀντὶ ΑΨΟΑ=1771) κατὰ μῆνα Ὀκτωμβριον ἀρχιερατεύοντος τοῦ Θεωφλεστάτου κυρίου Παΐσιου Βελᾶς ἐφημερεύοντος ἀναστασίου νικολάου γεοργίου τῶν ἱερῶν ἐπετροπευοντος πολυζῶης καὶ πάντος δι ἀναλοματον τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας. Δὴα χειρὸς εὐτελὸν ἱστοριογράφον ἀθανασίου μοναχου καὶ Ἰωάννου του υἱοῦ αὐτοῦ ἐκ κόμης Καπεσώβου ἐξ ἐπαρχίας Ἰωαννίνων ἐκ Ζαγόρη.

οὗτος (;) ἱστορῆ καὶ τέμπλο καὶ Δεσπότι»

Ἰπέρθυρος τῆς Ν. εἰσόδου ἐπιγραφή στὸ ἐκκλησάκι «Παναγιά» τοῦ χωριοῦ Ζελίστα. Σὲ πλάκα τῆς Ν. Πλευρᾶς ἀπ' ἐξω διαβάζω: «εκτίσθη ὁ παρὼν ναὸς κατὰ τὴν ΑΨΞστ' (=1766)».

21

«ΕΤΟΥΣ 1771 ΑΠΡΗΛΗΟΥ 13

ΕΤΕΛΗΘΗ»

Ἐπὶ πλακὸς Ν. πλευρᾶς ἐκκλησίας «Ἅγιος Ἀθανάσιος» Γκριμπόβου.

22

1767 «Ἱστοριθη ὁ θιος ναὸς τῆς υπεραγίας Δεσπινας Θεοτόκου και αειπαρθενου Μαρίας χωριων Γαρδικι ονομαζόμενο εἰκονισματα ὅπου εὔρεθι και νέας (;) δια συνδρομῆς καὶ ἐξωδου των εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδοξων Χριστιανῶν τῆς πολιτίας ταύτης και ἡ χορα εβοηθησαν ὡς καθὼς ἠδυνήθησαν ἀρχιερατεύοντος τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ἰωαννίνων κυριου Γρηγοριου ἐφημερεύοντος ἱερεος παπα κυρ Ἰωάννου ἀπο χωριου Λα(ψίστα) ἐπιτροπεύοντας οἱ κυρι ἐπίτροπη ὁ κυριος Δημήτριος τοῦ ποτε κυρ Πάνου Μπαλωματάρης καὶ ὁ κυρ ξακουστὸς Λεοντάρης ὁ Δῆμος ἀπὸ τῆ χώρα Ταφι (;) καὶ ὁ κυρ Θεοδόσης υἱὸς τοῦ Τζιτζικα εδω εὐκίασε τη στερνα καὶ εβοηθησε και στὴν ἐκκλησιά ἐν ετη απο Χριστοῦ Γεννήσεος 1767 ἐν μινὶ μαΐου 30 δια χειρος του νικόλα ραπίνου (;)».

Ἐπιγραφή ἐσωτερικά καὶ πάνω ἀπὸ τὴ Ν. εἴσοδο στὴν Παναγία τοῦ χωριοῦ Γαρδίκι, γνωστότερη μὲ τὸ ὄνομα «Εἰκονίσματα».

23

1769 «Ἰστορήθη ὁ θεῖος οὗτος καὶ πανσεπτος ναὸς τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους κατὰ τὸ ἔτος ΑΨΞΘ' (=1769).....Χριστοδουλου ἱερεὺς επιτροπευόντων δια ἐξόδου κυρ Ἀναστασίου υἱοῦ...ἐκ πόλεως Ἰωαννίνων δια χειρὸς Αθανασίου μοναχοῦ καὶ τοῦ τεκνοῦ αὐτοῦ Γεωργίου ἐκ Κόμης Καπεσώβου—Ἐπητροπος Σταῦρος ἱερεύς (;)».

Ἐπιτοίχια ἐπιγραφή μερικὰ δυσανάγνωστη στὸν Ἅγιο Χαραλάμπο τοῦ χωριοῦ Πέραμα.

24

1774 «ΕΤΟΥΣ ΑΨΟΔ—1774 Απρηληου...»

Ἐπιγραφή σὲ πλάκα πάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδο τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς τοῦ χωριοῦ Βάρβεση.

25

«ΕΤΟΥΣ 1774 ΜΑΓΗΟΥ 4».

Ἐπιγραφή σὲ μαυρόπλακα πάνω ἀπὸ τὴν κόγχη Ἁγίου Γεωργίου Κουρέντων. Σὲ πλάκα ἐπίσης ἐπὶ τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ ἴδιου ναοῦ διαβάζω: «Ἐγὼ ὁ πρᾶγμα καλατζὶς στον κερὸ ὅπου ἡμουν σούμπασης εγγηνα σεμπετη κε εφτιασαν τὴν εκλησα μινὰ μαγὶς 1774».

26

1775 «Ἐχρισθη τὸ παρον τεμπλεον το 1775 εν μηνὶ Δεκεμβριου Διὰ ἀναλωμάτων τῆς εκκλησίας ταύτης επιτροπος κυρ ἀναστασι ἀργηρης του ἐξὶ (;)

Δια χιρος δὲ ἀθανασίου μοναχοῦ καὶ τοῦ ἐμοῦ τεκνοῦ ἐκ χορας Καπεσώβου».

Ἐπιγραφή στὸν τέμπλο πάνω ἀπὸ τὴν Ὠραία Πύλη τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Ζέλοβας.—Τὴν ἐπιγραφή αὐτὴ συμπεριέλαβε στὴ γνωστὴ συλλογὴ του καὶ ὁ ἀείμνησος Χρ. Σούλης, ἀλλοιωμένη ὁμως (Δὲς Ἡπ. Χρον. Θ' σελ. 105).

27

1777 Ἰστορήθη ὁ θεῖος οὗτος καὶ πανσεπτος ναὸς τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου κατὰ τὴν ΑΨΟΖ' εἰ... Ἀρχιερατεύοντος τοῦ θεοφιλεστάτου κυρίου Παΐσιου επιτροπος καὶ ἐπιστατεύοντος τόσον το κτιριον ὅσον καὶ Ἱστορία...τοῦ τε Χριστοῦ (;) τοῦ κε ἱεράρχου...Ἰωαννης Κοντζιότης Διὰ χειρὸς εὐτελοῦς Ἀθανασίου μοναχοῦ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ Ἰωαννου καὶ Γεωργίου ἐφημερεύοντος Ἀναστασίου ἱερεως Ἰωαννου...του Καπεσοβίτου ἀναλώμασιν τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν».

Ἐπιγραφή ἐσωτερικά καὶ πάνω ἀπὸ τὴ νότια εἴσοδο τοῦ Ἁγ. Γεωργίου Κουρέντων ἀρκετὰ δυσανάγνωστη.

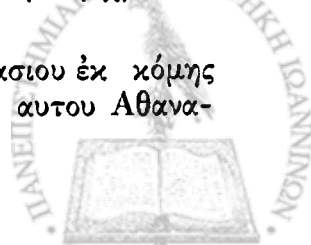
28

«Κτιτορες του αβωνος ἀναστάσιος ἱερεὺς ἱκονομος τᾶσι καλοερος κοστας μανουσις κε πεδιά του βασιλις (;) Γεωργίου».

Σκαλιστὴ στὸν παλιὸν ἄμβωνα τῆς παραπάνω ἐκκλησίας ἐπιγραφή ἀχρονομολόγητη, τῆς ἴδιας ὁμως, καθὼς συμπεραίνομε, μὲ τὴν προηγούμενη χρονιάς.

29

1788; «Ἰστορήθη ἡ παρούσα ἡκονα δια χειρὸς Ἰωαννου υἱου ἀναστασίου ἐκ κόμης Κοπεσώβου δι ἐξοδον των Χριστιανων Ἰωαννου καὶ τῶν γονεων αὐτου Αθανασίου καὶ Λάμπρως ΑΨΠΗ (;)».

Κάτω από παλιά εικόνα Παναγίας τέμπλου στην κεντρική εκκλησία του χωριού Σταυράκι μη διακρινόμενης καθαρά τῆς χρονολογίας της.

30

1793 «Τοσον εσταθη μηα μαιγαλη ακρηβηα τοσον επηγε το δεκαρι το αλεβρι παραδες 40 το καθαρηο κε αραποσιτικο δεκαρι παραδες 25».

31

1794 «σιμηονο αφου εκτηστη η κουλα στη ζιτζα 1794 Νοεμβριου 1 και εκοψαν κε τὰ δεντρα»,

Ἐνθυμήσεις οἱ παραπάνω ἀποκείμενες σὲ παράφυλλο Εὐαγγελίου ἔκδοσης Δημ. Θεοδοσίου (1768) ἀνήκοντος δὲ στὸν Ἄϊ-Λιά τοῦ χωριοῦ Σούλι—Χριστοβασίλη.

32

1796 «Ιστοριθη ὁ πανσεπτος και θεῖος οὔτος ναὸς τοῦ ἁγίου μεγαλομαρτυρος Γεωργιου δι αναλοματων τῆς αὐτῆς ἐκκλησιας ΑΨῆΣΤ' (=1796) ἀρχιερατεύοντος του πανιερωτατου Κυριου Κυριου Μακαριου ἐπιτροπεύοντος του κυρ Νικολάου Ἴω. ἐφημερεύοντος του αἰδεσιμοτάτου παπα κυρ Δημητριου

απριλίου 12 επιτροπεύοντος καὶ ὁ κυρ Χριστόδουλος

δια χειρος του ταπινοῦ Θεοδοσιου Ζώη Ἰωαννίτου».

Ἐπέρθυρη πρὸς τὸ Νάρθηκα ἐπιγραφή τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Λαφίστας, χαρὰ θεῖσα κατὰ τὴν τελευταία ἱστορήσή του.

33

1798 «1798 Ιουνιου 10.

Τοσο εγηνε ενα θαυμα ἰς τα ηοανηα επηασε τὸ παρούτη και εκαψε κοσμον εος χηληους πεντακοσίους ονοματους εκαη το παζαρη ὄλο κὲ τα σπητηα τον εβρεον οσα ηταν εξο απο το καστρο δεν εμηνε ενα γερο τετηο θαυμα εκανε η φοτηα».

Ἄντέγραψα ἀπὸ παράφυλλο τοῦ ἴδιου ἐκείνου Εὐαγγελίου τοῦ Ἄϊ-λιά στὸ Σούλι—Χριστοβασίλη.

34

«1798 ηουνιου 9 ημερα τεταρτη ορα τριτη και μυσι ηδου γραφο ενα θαυμα οπου ακολουθισε ης τα ηοανινα οπου εκαγικε το παζαρι και η οβρηακη η εξο ολι μονον εμιναν εβρεηκα σπιτια 4 και καγικε και το σιναγογι και το τζαμη του παζαριου και οποιος να το διαβασι να μας σιχορεσι».

Ἄπὸ παράφυλλο παληοῦ μηνιαίου ἀνήκοντος στὸ παρὰ τὴν Κρύα μοναστήρι, γνωστότερο ὑπὸ τὸ ὄνομα Λυκοτρίχι.

35

1801 «ετους 1801 ηγε το αλεβρι το δεκαρι το καθαριο παραδες 10 κὲ αραποσιτικο παραδες 45».

Ἄπὸ παλιὸ μνηαῖο τῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ χωριοῦ Σούλι—Χριστοβασίλη.

36

1804 «Χουμελητζα 1804 Απριλιου 10

Κονσταντηνου Δημητριου Σπιρο Κοτζο

Καθε ιερευς εχι χρεος να τα μνιμονεύη εος να ηνε το αγιον ποτηριον».

Ἐγγάραχτη στὸ Ἅγιο Ποτήριο τῆς κεντρικῆς ἐκκλησιᾶς Ζαγόριανης ἐπιγραφή μὲ κεφαλαία γράμματα.

37

1810 «ετη Χριστου 1810 γεναρι 20 εξεκοπη ενα μαρμαρων αγουπανω στο πηγαδη και εκρεμησε κε εχαλασε τα κελια και την εκλησήαν και τα εύκασα τὰ κελιά και τον αρθηκα καθος φενοντε ος την σημερον και μου απέρασαν εξοδα γροσια 1500 χηλια πεντακοσια γροσια τον αριθμον κι εγραψα εγο ανανίας ηγουμενος ευχεστε και μη καταραστε αδελφή δια τον κηριον».

38

1811 «ετη Χριστου 1811 σεπτεμβρίου 10 εξαγορασα το χοράφη εγδ ο ανανιας ηγουμενος στην γληνα λεγομενο στου Περαμα απο το βεζηρη αλη πασηά οπου το ηχε παρη να το βαλη αμπελη και το βασταζε και εληψε του μοναστηριου χρονια 151 κε το εξαγορασα εγο ο ανανίας ηγουμενος με αρκετα εξωδα κε δια τουτου εγραψα δηα ενθιμισην ευχεστε και μη καταρασθε αδελφη δηα τον Κηριον».

Τις δυο παραπάνω ένθυμήσεις άντέγραψα από μηναιο του Δεκεμβρίου έκδοσης Δ. Θεοδοσιου (1774) άνήκοντος παλαιότερα στη μονή «'Ελεούσα» τής νήσου άποκειμένου δέ σήμερα στην κεντρική έκκλησιά του χωριου Ψήνα. Για τὸ στην πρώτη άπ' αυτές άναφερόμενο γεγονός, δές και Σπ. 'Αραβαντινου: 'Ιστορ. 'Αλή-Πασιᾶ, σελ. 440.

39

«Ιστορηθη ὁ πανσεπτος ουτος και θειος ναος της αγιας και μεγαλομάρτυρος Παρασκευῆς έν έτει 1811 δι εξοδων της αυτης εκλησιας αρχιερατεύοντος του πανιεροτατου αγιου 'Ιωαννινων Κυριου Κυριου Γαβριηλ επιτροπεύοντος του κυρ Κωστα τζολη δια χειρος θεοδοσιου ζοη έξ 'Ιωαννινων

εν μηνί 'Ιουλιου 7

τα δέ έπιληπα μπογιατίσματα και λουλουδια δια χειρος μαστόρων».

'Επιγραφή πάνω από την προς τὸν νάρθηκα θύρα τής στο όνομα τής 'Αγ. Παρασκευῆς τιμώμενης κεντρικῆς έκκλησιας του χωριου Τζοντίλα.

40

«Οὔτος ὁ πανσεπτος ναος τής υπεραγίας Θεοτόκου τῶν έσοδίων άνιερθη παρα του πανοσιωτάτου πρωην καθηγουμενου κυριου Γρηγοριου έν έτει 1779 και έξογραφησθη παρα Θεοδώρου Κερκυρεου και άυταδελφων άυτου Σταματιου άρχιερατεύοντος του θεοφιλεστάτου κυριου κυριου Θεοδωσιου επισκοπου Βελλας και Κονίτζης και ήγουμενευοντος του πανοσιωτάτου κυριου Νικηφορου και οσιοτάτου πνευματικου κυριου Παρθενίου έν έτει 1811 οκτωβριου 26».

41

1812 «'Ιστορηθη ὁ θεϊος και πανσεπτος θεϊος ναος της θεοτοκου των είσοδίων δια συνδρομῆς κοπου και έξόδου κυριου Νικηφορου καθηγουμένου και του πνευματικου κυρ Παρθενίου άρχιερατευοντος κυριου Θεοδοσιου Βελλᾶς και Κονίτζης έκ της νουσου τῶν 'Ιωαννίνων έν έτει 1812 ετελιοθη οκτωβριου 27 ὁ ευφημερεύων Χρύσανθος».

'Υπέρθυρες οί δύο παραπάνω έπιγραφές του καθολικου τής μονῆς 'Αγγελομάχου παρα τὸ χωριό Κούρεντα.

42

«Δια χιρὸς Λαζαρου άπο απανο σουδενά 1812

'Ιουλιου 10».

Κάτω από εικόνα τής Παναγίας στον τέμπλο τής κεντρικῆς έκκλησιᾶς του χωριου Λιγοψᾶ.

43

1814 «Δια συνδρομης χατζηνικηφόρου ιερομοναχου 1814».

Ἐπιγραφή ἐπὶ ἐπάργυρης φορητῆς εἰκόνας Ἀγίων Ἀναργύρων, ἀποκειμένης στὴν ὁμώνυμη ἐκκλησιά τοῦ χωριοῦ Στροῦνι, παρά τῆ λίμνη (μὲ κεφαλαία γράμματα).

44

1815 «Ἐτοὺς 1815 μαγῆου 10 ἐπρόσταξε ο βεζηρη αληπασηας κε εὐκηασε τὸ καστρον γηρον απο το παλεὸν καθὸς φαίνεται εὸς την σήμερον. κε εὐκηασε νταπιες χορταρενιες απο χομα γηρο ης τρης μεργιές κε ἕναν τεκέν κενουργῆο απο κατο απο το μετζητη καθος φενετε ομhos κε το τζηπεένε απο κατο ης στο μαρμαρον στο μετζητη οπου ητον σπηλεον μεγα κε ετραβησαν βαसानα πολα ο κοσμος χορηά κε ηωανινα απο ξιλα οπου εκουβαλαγαν κε ασβεστη κε λογγους (κε τα μονα)στηρια ομhos το νηση κε ημης η (καλογεροι εκουβα)λουσαμαν ληθαρῆα με τα καήκια...κε μας επέρασαν κε αρκετα (ασπρα τον μονα)στηρήον κε βαसानα οπου της διη(γῆσεται η)τον επεστατης δηα το καστρον α(νθρωπος αφθεν)τικὸς λεγόμενος θαναση βαγῆας.....κε εγραψα δια ενθιμισιν εγὸ ο ηγουμενος

ανανιας παντελεημονητης
ευχεστε κε μη καταραστε
αδελφῆ δηα τον Κηρηον—αμήν».

Ἄντέγραψα ἀπὸ παράφυλλο παλιοῦ μηναιοῦ Δεκεμβρίου ἐκδοσης Δ. Θεοδοσίου (1774) τῆς μονῆς Ἐλεούσης τῆς νήσου, εὑρισκόμενον στὴν ἐκκλησιά τοῦ χωριοῦ ψήνα.

45

1830 «Κατὰ τοὺς 1830 ἀπριλιου 22 ἔρριξε χαλάζι χόνδρον ὡς κοκόσια καὶ ἦταν δραμια 15 ζυασμένα με περιεργηαν καὶ τοσον πολὺ ὥστε ὁποῦ τὰ σπίτια τοῦ κόσμου ἦταν σκεπασμένα ἀπὸ χαλάζι ὡσαν χιόνι τρεῖς ἡμέραις καὶ ἐγράφη τὸ παρὸν διὰ ἐνθύμησιν καὶ μὴ ἀπιστῆτε ἀλλὰ πιστευσατε».

Ἐνθύμηση ἀποκείμενη σὲ παράφυλλο Ἀνθολογίου ἐκδ. Γλυκῆ 1792 τῆς κεντρικῆς ἐκκλησίας Λιγοψᾶς.

46

1831 «κε εγινε μηα ακρηβηα μεγαλη εις το καθεένα το γενημα η οκα ηκοση γροσῆα το κραση η οκα παραδες 48 το τερη η οκα γροσῆα 3 και 20 τὸ βούτῆρο η οκα γροσῆα 8

αναγνωστης δηδασκαλος ο γραψας 1831 Ιοναριου 28».

Ἐνθύμηση σὲ παράφυλλο μηναιοῦ Ἰανουαρίου ἐκδ. Δ. Θεοδοσίου (1778) ἀνήκοντος στὴν ἐκκλησιά τοῦ χωριοῦ Σταυράκι. Λίγο πιὸ κάτω ἀπ' αὐτὴ γραμμένα με τὸ ἴδιο γέρι:

«Ἀρξου χειρ μου αγαθῆ γραψου γραμματα καλὰ
μὴ δαρθῆς καὶ μαλοθῆς καὶ εἰς φαλαγκα βαλθῆς καὶ ξυλοισθῆς».

47

1833 «Ανακ(αινιστ)η η περιοχῆ του Αγίου Νικολαου ετος 1833 Ἰουνιου 20 Χα-ραλαμπος νικολαου ἐπίτροπος».

Ἐπιγραφή σὲ τεχνικὸ ἀπὸ μαυρόλιθο πράκι κατακείμενο στὴν αὐλὴ τῆς Ἰ-δίας πιὸ πάνω ἐκκλησίας (Λιγοψᾶς).

48

1833 «1833 γεναριου 7 εχεροτονιθη ο γριγοριος απο επησκοπον ηοσηφ βελάς ης

χωριον Χινικα δια γρόσια 330 αναγνώστης φηλγης απο Κουρεντα».

Ἐντέγραφα ἀπὸ Πεντηκοστάρει ἔκδοσης Σάρου (1746) τῆς μονῆς Ἀγγελομάχου Κουρέντων.

49

1834 «Ἰστορηθη ο πανσεπτος ουτος και θειος ναος του αγιου μεγαλομαρτυρος Δημητριου κατα τὸ ΑΩΛΔ' (=1834) αρχιερατευοντος του πανιερωτατου μητροπολιτου Ἰωαννινων Κυριου Ιωακειμ ἐπιτροπεοντος Κυριου Γεωργι Νικολα. Δια χειρὸς Θεοδοσιου και Κωνσταντινου του υιοῦ αὐτοῦ εφημερευοντος του αιδεσιμωτατου κυρ Ἰωαννου πνευματικῶ 1834 εν μηνι Ἰουνίου 18».

Ἐπέρθυρη πρὸς τὸ νάρθηκα ἐπιγραφὴ στὸν Ἀϊ-Δημήτρῃ τοῦ χωριοῦ Ζέλοβα καταστραφεῖσα.

50

1842 «1842 αβγοστος απω δεκα ενηὰ εως ηκοση δυω εγινε λημωσ εις ωλων των τοπων κατεβήκαν τὰ νερα ις ωλα τα κεφαλα κε δηα τουτο εγραφθη δια θημησην

εγο ο βασιλη θανασης γραφο».

Ἀπὸ μηναιὸ Αὐγούστου τῆς κεντρικῆς ἐκκλησιᾶς Δραγοψᾶς.

51

1846 «1846 Απριλιου 25. Δια χειρὸς αναστασιου αναστασιου (;) τζεπελοβίτου». Ἐπὶ φορητῆς εἰκόνος Ἀγίου Συμεὼν στὸν Ἀϊ-Θανάση Ζαγόριανης. Ἡ ἐπάργυρος κἀρα τοῦ Ἀγίου τούτου φυλάσσεται στὴν κεντρικὴ ἐκκλησιᾶ τοῦ χωριοῦ.

52

1842 «Ἰστορηθη και ἐκαλλωπίσθη ὁ θεῖος ουτος και πανσεπτος ναὸς των ἁγίων ιερομαρτύρων αναργύρων Κοσμᾶ και Δαμιανοῦ Δι ἐξόδον των εὔσεβων Χριστιανῶν ἐπιτροπεύοντος του Κυριου Βασιλειου Νικολαου Μουμουδῃ δια χειρος Θεοδοσιου και Κωνσταντινου υιοῦ αὐτοῦ 1848 Ἰουλιου 10».

Ἐπέρθυρη ἐπιγραφὴ στοὺς Ἀναργύρους τοῦ χωριοῦ Στροῦνι.

53

«Δεησις του εὐγενεστάτου κυρίου Νικολάου Ζώη
διὰ χειρὸς Θεοδοσιου 1848».

Κάτω ἀπὸ φορητὴ εἰκόνα Ταξιαρχῶν τῆς ἴδιας πιὸ πάνω ἐκκλησιᾶς.

54

1849 «Δεησις πανοσιωτάτου Σακελαρίου και Ἀλεξάνδρας συζύγου αὐτοῦ 1849». Κάτω ἀπὸ φορητὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ στὸ Καθολικὸ τῆς Μονῆς Πατέρων. Ἐπίσης κάτω ἀπὸ παλαιότατη εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς ἴδιας ἐκκλησιᾶς μόλις διαβάζω:

«Δεησις του Δουλου του Θεοῦ Αλεξιου... Παχωμιου μοναχοῦ...».

55

1850 «1850 απριληου 23 τη μεγαλη μπεφτη ἦλθε ὁ ηὸς του αληπασα αγγωνη του αληπασα πεδι του Βεληπασα ζαπήτης ης ησανινα τοτες ἐγινε το σκουλεῖον εκινη τη χρονιὰ στη δραγοψα».

Ἐντέγραφα ἀπὸ μηναιὸ Αὐγούστου τῆς κεντρικῆς ἐκκλησιᾶς Δραγοψᾶς.

56

«Αἱ πεντε ἅγιοι εἰκονες του Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ Προδρομου τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου και ἡ μικρότερη τῆς Θεοτόκου ἐζωγραφήσθη-

σαν εἰς τὰ 1850 Ἀπριλίου 10 ἡγουμενεύοντος τοῦ πανοσιωτάτου ἡγουμένου κυρίου Χρυσάνθου με ἐξοδα τοῦ Χριστοῦ Θανάση τοῦ Βασίλη Θανάση τοῦ Θεοδωρῆ Χρηστοῦ τοῦ Ἀναστάση Γιάννη τοῦ Ἀγγέλη Γιάννη τοῦ Γιάννη Γιώργη τοῦ Βασίλη Ζώη τοῦ Μηχάλη Ζώη τοῦ Δημήτρι Τάφλου τοῦ Βασίλη Τάφλου τοῦ Γιάννη Τάφλου τοῦ Γιάννη Παπαβασίλη τοῦ Γιώργη Παναγιώτου τοῦ Κωσταντῆ Ζώη

ὁ ζωγράφος Πέτρος Γεωργιάδης πρωτοψάλτης τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων».

Κάτω ἀπὸ εἰκόνα τῆς Παναγίας στὸν τέμπλο τοῦ μοναστηριοῦ «Μπαρδά-στανη» Τσαρκοβίστας.

57

«Ἐπιτροπεύοντος τοῦ κυρ Βασίλη Παναγιώτη 1850 Οκτωβρίου 7 ὁ Ζωγράφος Πέτρος Γεωργιάδης πρωτοψάλτης τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων».

Ἐπὶ φορητῆς εἰκόνας τῆς κεντρικῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ χωριοῦ Μπριάνιστα.

58

1852 «Ἀφιέρωμα του Κυρίου Γιαννη Ζώτου 1852 μαρτίου 28 ο Ζωγράφος Πέτρος Γεωργιάδης πρωτοψάλτης τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων».

Κάτω ἀπὸ φορητὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ τῆς κεντρικῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ χωριοῦ Μπουτζαρά.

59

1853 «Ἰστορηθῆ ο θεῖος καὶ ἱερός ναός τοῦ Ἀγίου Μεγαλομαρτυρος Δημητρίου ἀρχιερατεύοντος τοῦ πανιερωτάτου κυρ Ἰωαννικη καὶ ἐφημερεύοντος Κωνσταντίνου καὶ Δημητρίου τῶν ἱερεων ἐπιτροπεύοντος ἀναγνώστη Καίμου... Ἰω. Φώτου, ἡστορηθῆ διὰ χειρὸς Νικολάου Ματθαίου καὶ Κωνσταντίνου τῶν ἀυταδέλφων ἐκ κόμης Χιονιάδες ἐκ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἀγίου Βελᾶς 1853 Μαρτίου 26».

Ἐπὶ ἐπιγραφὴ ἐπιγραφὴ τῆς στὸ ὄνομα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου τιμώμενης κεντρικῆς ἐκκλησιᾶς Μπουτζαρά.

60

1855 «Ἰστορηθῆ ἡ παρῶσα ἱστορία εἰς τους 1855 Ἀπριλίου 25 ἀρχιερατευοντος του πανιερωτατου κυριου Παρθενιου καὶ ἐπιτροπευοντος του Τζιτζου ἱστορηθῆ δὲ διὰ χειρὸς τῶν ἀυταδελφων Νικολάου Ματθαίου καὶ Κωνσταντίνου ἐκ κόμης Χιονιάδων ἰανουαρειου».

Ἐπιγραφὴ κάτω ἀπὸ ὀλόπλευρη τοιχογραφία Δευτέρας Παρουσίας στὸ νάρθηκα τοῦ Ἀϊ-Δημήτρη Ζέλοβας καταστραφεῖσα ἤδη. Στὸ ἴδιο μέρος κάτω ἀπὸ φορητὴ εἰκόνα Ἀγίου Γεωργίου διαβάζω: «δεησις του δούλου του θεοῦ Ἰωαννου ἱερεως διὰ χειρος θεοδοσιου 1817», σὲ εἰκόνα δὲ τῆς Παναγίας φορητῆ ἐπίσης: «1691 ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ ΑΛΦΑΤΟΥ».

61

«1855 Ἀπριλίου 30 Ἐπιτροπευοντος του κυρ Κωσταντῆ Δημήτρι Χαταλι ο Ζωγραφος Πέτρος Γεωργιάδης Πρωτοψαλτης τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων».

Ἐπὶ φορητῆς εἰκόνας Χριστοῦ στὴν κεντρικὴ ἐκκλησιᾶ τοῦ χωριοῦ Γερομνήμη.

62

1858 «Διὰ συνδρομῆς τῶν Χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ Χίνκας δι ἐπιστασίας τοῦ Σπυ-

ριδωνος Παναγιώτου και Κωνσταντίνου 'Ανιστασιου 1858 Μαρτίου 15 ὁ Ζωγράφος Πέτρος Γεωργιάδης...».

Κάτω ἀπὸ εἰκόνα 'Αγίου Νικολάου τῆς Ἰβας πρὸ πύκω ἐκκλησίας.

63

- 1859 «Διὰ συνδρομῆς τῶν Χριστιανῶν τῆς γῆρας Χίνιας ἐπιτελεῖσθαι τοῦ Κλωστα 'Ανιστασιου 1859 Μῆνι 1 ὁ Ζωγράφος Πέτρος Γεωργιάδης Πρωτοψάλτης τῆς Μητρ. 'Ιωαννίνων.
'Απὸ εἰκόνα Κωνσταντίνου καὶ 'Ελένης στὴν τέμπλῳ τῆς νεοφωτῆς ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ Χίνια.

64

- 1859 «'Αφιέρωμα τοῦ Σπύρου Παναγιώτη 1859 'Απριλίου 10 ὁ Ζωγράφος Πέτρος Γεωργιάδης.
'Επιγραφή, σὲ εἰκόνα φορητῆ τοῦ 'Αγ. Σπυρίδωνα σ' ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν Χίνιας.

65

«1859 Ἀπριλίου 10 δια γρῶς Δ. Ποντικ. Καλαφτινῶν δια συνδρομῆς κα ἐπιτροπῆς Δ. ιερῶς κα Ἀπιστοῦ Ζ. Αἰῶς τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ Νικολάου χωριοῦ Αγγυλῆ».
'Επιγραφή, σὲ 'Αγιο Ποτήριον τῆς ἐκκλησίας Αγγυλῆς ἐπιγραφή, μὲ κεφαλαιὰ γράμματι.

66

- 1860 «1860 Σεπτεμβρίου 28 καὶ 29 ἐξεργασθηκα ἐγὼ ὁ διοικητὴς ιερομοναχὸς ἐπὶ τοῦ ἱερειοπολιτικῶν ἡμῶν Παρθένου 'Ιωαννου καὶ πρὸ τοῦ ἐπισκοπικοῦ τμήν Χριστοφόρου δικαιοσύς εἰς χωριον ἱεραρχοῦμενα καὶ πρεσβύτερος εἰς μαγιστήριον Πύλλης».
'Αντέγραφο ἀπὸ παρὰφύλλο μηνίου Σεπτεμβρίου τῆς μυστῆς 'Αγγελολογίου Κοκρέτων.

67

«1860 ηνύμιον 10.

σημηνο δηα την αταξην οπου εγηνε ης καληον τοσον της ανατολης ης το μητηρη οπου εκοψαν η Τουρκη χαμποσοις Χρηστηανοῦς ο Κασαλῆς ονομάζετε δαμασχο τους εκοψε ης την ἐκλήρηαν με πόνηρηαν κα εγηνε μεγαλο σημηον κα δηα τοιτο εγραψαμαν δηα ενθημηρην».

'Αντέγραφο ἀπὸ παρὰφύλλο παλαιοῦ μηνιαίου 'Ιουλίου τῆς κεντρικῆς ἐκκλησίας Δραγοφῆς.

68

- 1861 «Διὰ δαπάνης τῶν ἐντίμων ἐπιτροπῶν κυρίου Παναγιώτη Παπαῦ ἐν ετει 1861 Μαρτ. 28.

γιαρ 'Ανιστασιου Ζωγράφου Ζαγοροισου
'Ιωαννου Μπουζα Χιοναδίτου»

Κάτω ἀπὸ ταχογραφία τῆς Παναγίας σὲ Νάρθηκα τοῦ ὁμώνυμου ἐξωκλήσιου Γκομπόβου τοῦ ἐπιλεγόμενου «Γουλαίτα».

68a

- 1862 «1862 ἀρχή.ηρον τῆ ημέρα Κηριακή θημηρη φατερονο εγὼ ο δοδορος φότης ὀτη εμακα δασκαλος ης χορήον δραγοφῆ κα αρχηρα τον σιέφον προτον μαθητην ἡδς του Κωστα Παλαχορηστου».

'Αντέγραφο ἀπὸ παρὰφύλλο παλαιοῦ Πεντηκοσταίου 'Αγίου Νικολάου Δραγοφῆς.

69

- 1864 «1864 'Ιανουαριου 8.

εγίνε χιμονας φρηκιος εκρουσταλιασε η λοιμοι δπου απερασαν χαμαλοιδες φορτομενι με αλεβρι και πηγεναν σιδ Τουραχανι και εκαμαν εναν κρουσταλιασμον δια τουτο γραφο εισηφησαν τα ζσα του κοσμου Αναγνωστης δάσκαλος».

Ἐνθύμηση πού ἀντέγραψα ἀπὸ παλῆδ μηναῖο Ἰανουαρίου τῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ χωριοῦ Σταυράκι.

70

1865 «Διὰ χειρὸς Μιχαὴλ καὶ Κωστα Κωνσταντινοῦ ζωγράφου Χιονιαδιτου ἐπαρχίας του ἁγίου Βελλᾶς.

1865 Νοεμβρίου 21 Ἰωαννενα».

Κάτω ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ στὸν τέμπλο τῆς κεντρικῆς ἐκκλησιᾶς Ζαγόριανης.

71

«1865 οκτοβρι 6

οπου εφλάκοσε τον μοιχο παπασοτηρη ο γηανη ποκοβαλας δηα την ηποθεσιν του σικοιρ αφεντη του χοντζα ο μοιχος απεταξε τον ζαλμα (;) του σικοιρ αφεντη και τον εβαλαν στι φιλακι 2 μινες το μοιχο κε τειρις τον αδερφο του τον νικολα στου τζαβελα ταργαστηρι δουλεβι στο δρομον με τη πρᾶκα στα ποδαρηα μαζη με τον νικολα τον αδερφό του».

Ἄπὸ παράφυλλο παλῆδου Τριωδίου Ἁγ. Νικολάου Δραγοψᾶς.

72

1866 «1866 γηναρης προτη ημερα σαβατο φανερονο εγο ο φωτοπαπας δηδασκαλος ης χορηον δραγοψα κῆ αρχησα τον παναγηοτη προτον μαθητην ηος το θημηο τολη»

Ἐνθύμηση ἀντιγραφείσα ἀπὸ παράφυλλο πωληοῦ Πεντηκοσταρίου Ἁγίου Νικολάου Δραγοψᾶς.

73

«Ἰστωρηθη ὁ θεῖος οὔτος ναος τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου κατὰ τῷ ΑΩΞΣΤ' (=1866) ἐπισκοποῦντος τοῦ θεοφιλεστάτου Ἁγίου Βελλᾶς κ. Γερμανοῦ ἐπιτροπεύοντος κυρίου Δημητρίου.

Δια χειρὸς Κωνσταντίνου Θεοδοσίου Ἰωαννίτου 1866

Παναγιώτου Μπούζα».

Ἐπέφθυρη ἐπιγραφὴ στὸ ἐκκλησάκι «Γουλαῖτα» Γκριμπόβου.

74

1868 «Δαπαναις του Κυριου Δημητριου Αναστάσι καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ 1868 Μαρτίου 15

εν χοριον Ζαγοριανη

Χειρ Μιχαὴλ Ἰω. σαμαρινέος».

Κάτω ἀπὸ εἰκόνα φορητῆ Ἰω. τοῦ Προδρόμου ἀποκείμενη στὴν κεντρικὴ ἐκκλησιᾶ Ζαγόριανης.

75

1869 «1869 σημηόνο δια την βροχῆν του έτους τούτου απο δεκα οχτο μαρτιου έος ήκοση διω απρηλήου εγηνε μεγαλη ξερασια κε έβρεξε μονον απο διο απριληου έως ήκοση τεσαιρες ταιτοῦ μηνός ξερασια μεγάλη έος τές ηκοση τρίς ιουλιου κε τοτες έβρεξε διο ήμερες κε επρόφθασεν τα οψημα αραποσητια όμως τα προημα τῆς πρωημοιές εχάθηκαν διολου κε δια τοῦτο εγραφεη

Αναγνωστεις Ιω. Παπαγεοργιου

διδασκαλος Δραγοψᾶ».

Ἐνθύμηση ἀπὸ παράφυλλο μηναίου Σεβρίου τῆς ἐκκλησιᾶς Ἁγίου Νικόλαος Δραγοψᾶς.

76

«ηδοῦ σημιονο κε δηα την φοτιὰν οπου εγηνε στα ηωαννινα εις τους 1869 ηουλιου 5 ξιμερονοντας ημερα Κηριακή ης τας 4 ορας της νικτὸς οπου εγε-νε μιγαλος θρίνος και εκλιγαν ο κοσμος μι μιγαλο χαλι ὄστε οπου εβαλθι-καν μερικι να ζουραθοῦν απο τον στεναγμῶν τούτον οπου ελιόθηκε το παζαρι ὄλο απο την φλογαν κε εξιμοσε ο κοσμος μιλιουνια φλουρια κε αν κανῆς να πιγινε να παυσι τη φοτιὰ δεν τον αφινε το στρατεβμα διοτι ητον προκιρηγμενο ἔκ βασηλείας κε δια τουτο εγραφθη

1869 σεπτεμβριου 12—διδάσκαλος

Αναγνωστῆς Ἰωαννου παπας—Δραγοψά».

Ἐνθύμησι συνέχεια τῆς προηγούμενης στὸ ἴδιο μηναιὸ τοῦ Ἁγίου Νικο-λάου Δραγοψᾶς.

76

«Κανο τιμησην ης τους χηλιους ὀκτακοσιους ἐξήντα ενεα ημουν διδάσκα-λος εγο ο Κοστας Δημητριου εκ χορας τζοντιλας ης χοραν Γαρδικη μικρον κε μο ἔδιναν τον μισθόν μου γροσια 480 τετρακοσια ογδοηντα 1869 Μαρ-τιου 12».

Ἄπο παράφυλλο μηναιὸ Δεκεμβριου ἐκδοσης Ν. Γλυκῆ ἀνήκοντος στὴν Πα-ναγιὰ Μ. Γαρδικίου τὴν ἐπιλεγόμενη «Εἰκονίσματα».

77

1871 «Την σιμαιρον φανερονο εγο αναγνωστῆς γηοργηου οπιος δηδασκαλος να ερθη ης χορήον πρηανηστα προτα να πηῆ το φαρμακη με το πρηκη και η-στερος να επι δηδασκαλος της 28 Φεβρουριου 1871».

Ἄντέγραφα ἀπὸ παράφυλλον μηναιὸ Φεβρουαριου τῆς κεντρικῆς ἐκκλη-σίας τοῦ χωριου Μπριάνιστα.

78

«Ιστορηθη ο θειος ουτος ναὸς τῆς Κοιμησεως της υπεραγιας θεοτοκου αρ-χιερατεύοντος του πανιερωτροτου γυρ Σωφρονιου και ἐφημερευοντος Πολυ-καρπου ιερομοναχου εκ Ζελοβου και επιτροπεύοντος του Πανταζῆ Ζώη Λάλα ιστορηθη δε δια χειρος των αὐταδελφων Ζήκου και Ματθαίου και Ἄποστόλου του υιου αὐτου εκ κώμης Χιονιαδες ἔκ της επαρχίας του αγιου Βελλᾶς 1871 Μαρτίου 28».

Ἐπέρθυρη πρὸς νάρθηκα ἐπιγραφὴ Παναγίας Μεγ. Μπισδουνίου. Σὲ λίθι-νη πλάκα πάνω ἀπὸ τὴν Ν. εἴσοδο τοῦ ναοῦ διαβάζω: «1862 Επιτροπευ-οντος Πανταζῆ» (μὲ κεφ. γράμματα).

79

1872 «Ὁ ιερὸς οὗτος ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐκτίσθη ἐν σωτηρίῳ ἔτει 1872 ἀρχιε-ρατεύοντος τοῦ Σεβασμιωτάτου Σωφρονίου ἐφημερευοντος Παπαδημητρίου και ἐπιτροπεύοντος Νικολάου Ἀθανασίου, ιστορήθη δὲ τὸ 1914 ἀρχιερατεύ-οντος τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Γερβασίου ἐφημερευοντος Παπα-θανασίου και ἐπιτροπεύοντος Θεοδοσιου Ἀδαμαντίδου δαπάνη τῆς Κοινό-τητός μας και συνδρομητῶν ἔκ τῶν Ἰωαννίνων και τῶν περιχώρων—Ζω-γράφος Ἰ. Παπακώστας ἔκ Χιονιάδες».

Ἐπέρθυρη ἐπιγραφὴ Φανερωμένης τοῦ χωριου Ζέλοβα.

80

1877 «Συνδρομὴ των Χριστιανῶν ἔκ χωριου Ραϊκου

1877 Ἀπριλίου 10».

Ἐγχάραχτη σὲ πλάκα ἐπιγραφή πάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδο τῆς κεντρικῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ χωριοῦ Ραΐκου.

81

1878 «Ἀφιέρωμα Χριστοδοῦλου Ἰωάννου Λάξου.

Ἔργον Δημητρίου καὶ Χριστοδοῦλου Χιονιαδίτων 1878».

Κάτω ἀπὸ εἰκόνα φορητῆ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ἀποκείμενης στὴν κεντρικὴ ἐκκλησίᾳ Ζαγόριανης.

82

1880 «Κατὰ το 1880 ἐγίνε η μεγάλη η ακριβια οπου διαρκισε διο ετη οπου ευθα-
σε εος 6 γροσια την οκα το γενιμα κε εστο ης ενθιμισιν—Παπαλεξις».

Ἄντέγραφα ἀπὸ παράφυλλο μηναιοῦ τῆς μονῆς Ἀγγελομάχου Κουρέντων.

84

1882 «ὁ πάνσεπτος οὔτος τῆς Θεοτόκου ναὸς ἀνηγερθῆ δαπάναις μὲν τοῦ πανοσιωτάτου ἡγουμένου Ἐλεούσης κ. Ἀββακοῦμ καὶ τῆς συνδρομῆς τῆς ὀρθοδόξου Κοινότητος Ψίνας ἐπιστάσις δὲ τοῦ ἐν αὐτῇ Ἐπιτροπεύοντος κ. Κωνσταντίνου Παπαχρίστου ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1882 Μαρτίου 18».

Ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς Παναγίας τοῦ χωριοῦ Ψίνα.

84

1884 «Τρίκαλα 23 Ἰουνίου 1884

ὁ Ζωγράφος Ἰωάν.».

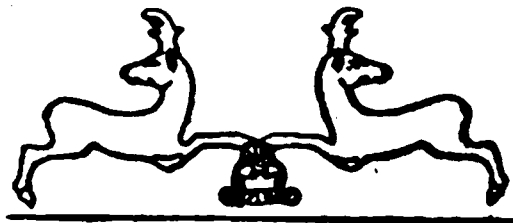
Κάτω ἀπὸ φορητῆ εἰκόνα Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἀποκείμενη στὸ μοναστήρι τῆς Ζαγόριανης.

85

1909 «Ἱερὰ μονὴ Σιουτίστης

ἀνακαινισθεῖσα τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ φροντίδι τοῦ πανοσιωτάτου ἡγουμένου καὶ προσκυνητοῦ Χριστοφόρου Ζωγράφου ἐκ Δολιανῶν καὶ διαφόρων συνδρομητῶν καὶ Ἰωάννου Καλαμπόκα καὶ ἀδελφοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλη ἐν ἔτει Σωτηρίῳ 1909 Ὀκτωβρίῳ α^οθ'».

Ἐπιγραφή σὲ πλάκα ἐντοιχισμένη στὴ Ν. πλευρὰ τοῦ Καθολικοῦ τῆς μονῆς Σουτίστης πάνω στὸν Κασιδιάρη.

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΚΩΣΤΑ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

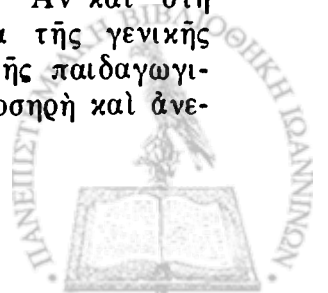
ΤΟ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ*

II

Οι μέθοδοι διδασκαλίας, όπως ή 'Ενιαία Συγκεντρωτική Διδασκαλία, ή ιδεοπτική της Πρώτης Ανάγνωσης του Ντεκρολύ, δοκιμασμένης αξίας με βάσεις ακλόνητες στην Ψυχολογία του παιδιού, ενώ έπρεπε να πάρουν την ανάλογη θέση τους μέσα στην πολύπλευρη συνθετική εργασία του Σχολείου, θεωρήθηκαν και ακόμη θεωρούνται το άπαν της σχολικής δραστηριότητας. Παιδαγωγικά βιβλία βλέπουν συνεχώς το φώς της δημοσιότητας, εκθέτοντας τις θεωρητικές απόψεις των μεθόδων αυτών και παρουσιάζοντας τα πρακτικά τους αποτελέσματα, κατά τρόπον που να διευκολύνεται ή κατά γράμμα μίμηση από τους πολλούς. Το ίδιο παρατηρείται και στα παιδαγωγικά περιοδικά και στα παιδαγωγικά συνέδρια. Συζητήσεις, διαφορές θεωρητικών απόψεων και πρακτικής αποτελεσματικότητας, αντιρρήσεις ή αφελείς ύμνοι και δεξυτάτες έριστικές απαντήσεις καλύπτουν το πλείστον της δραστηριότητας των νέων δασκάλων και κατήντησε να χωρίζονται σε ομάδες, σαν να είναι το άπαντο της εργασίας του Δημοτικού Σχολείου ή Πρώτη Ανάγνωση και ή 'Ενιαία Διδασκαλία. Μάλιστα, για την 'Ενιαία Διδασκαλία, γίνονται προσπάθειες εφαρμογής της στην Γ' και Δ' τάξη και, όσοι κατορθώνουν να συγκολλήσουν κατά κάποιο τρόπο τα τεμάχια της κατά μαθήματα διδασκομένης ύλης, θεωρούνται οι άριστοτέχνες της Διδακτικής. Οι άλλοι, τους παρακολουθούν, τους μιμούνται, αντιγράφουν ύποδείγματα τέτοιων διδασκαλιών και την ώρα που και αυτοί αποφασίζουν επί τέλους να συγχρονισθούν προσβλέπουν με αγωνία το παιδί για να προφέρει επί τέλους τη μεγάλη λέξη, που θεωρείται το κίνητρο της διδασκαλίας, το μαγικό κλειδί που θ' ανοίξει στο παιδί το δρόμο της Γνώσης. Αν, κατά τύχη, το παιδί άγνοήσει το μαγικό κλειδί, ο δάσκαλος επιμένει, εμπλέκεται με τα παιδιά σε μιá άτέρομη και φλύαρη συζήτηση, αναγκάζοντας τα παιδιά να μιλούν «περί ανέμων και υδάτων». Ενώ μπορούσε και μόνος του, θαυμάσια, να τα παρακινήσει στην άποδοχή του νέου μαθήματος, γιατί ο φυσικός τρόπος, στην κοινωνία και στο σπίτι, μαθήσεως του παιδιού δεν στηρίζεται στις τυχαίες γνωστικές απαιτήσεις του, αλλά μάλλον στην κατ' έπιταγή και αναγκαιότητα προσφορά των μεγάλων.

Όμιλοῦμε κατά τρόπο ίσως σκληρό για τις μεθόδους διδασκαλίας, χωρίς να παύουμε να εκτιμούμε τη συμβολή τους στη βελτίωση των συνθηκών της Αγωγής και την επιστημονική τους προέλευση, που είναι καρπός πειραματικού μόχθου έρευνητών θεμάτων της Παιδαγωγικής και της Ψυχολογίας. Αν και στη χώρα μας ο μεθοδολογικός συγχρονισμός δεν είναι το επιστέγασμα της γενικής εκπαιδευτικής βελτιώσεως και το προϊόν μιáς άνετης και έξελικτικής παιδαγωγικής δραστηριότητας. Σ' έμάς, τούναντίον, είναι ή φωσφορίζουσα νοσηρή και άνε-

* Συνέχεια εκ του προηγούμενου τόμου, σελ. 77δ.

δαφική παιδαγωγική δραστηριότης, πού είτε δὲ συλλαμβάνει τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ προβλήματος καὶ «τυρβάζει περὶ πολλά», μεταφυτεύουσα ἀπὸ ἄλλες χώρες μὲ λυμένα τὰ βασικά προβλήματα μεθοδολογικοὺς ἀκροβατισμούς, εἴτε κατανοεῖ μὲν αὐτό, ἀλλὰ ἀπὸ ἔλλειψη ἀγωνιστικοῦ δυναμισμοῦ, γεναιόφρονος ἀποφασιστικότητος καὶ εἰλικρινοῦς παρρησίας, προσπαθεῖ νὰ ἀσωτεύει τὴν λιμνάζουσα δραστηριότητα στὶς μεθοδολογικὰς ἀναζητήσεις, πού γυαλίζουν ἀπατηλὰ χωρὶς νὰ ἀναταράξουν τὰ λιμνασμένα νερά, ἀπαιτοῦν εὐστροφίαν χωρὶς τόλμην, καταναλίσκονται στὶς ἀτομικὰς ἰδιορρυθμίες, χωρὶς νὰ ἀνησυχοῦν γιὰ τὸ εὐρύτερο κοινωνικὸ καὶ ἔθνικὸ περιβάλλον.

Εἶναι, σὲ τελευταία ἀνάλυση, ὁ μεταπολεμικὸς μεθοδολογικὸς διδακτικισμὸς, γιὰ τὸν τόπο μας, ἕνας καθαρὸς βυζαντινισμὸς πού κατέχει τὴν δεξιότεχνία τῆς τυπικῆς τεχνικῆς καὶ ἀποφεύγει νὰ ἰδῇ τὸ δυνατὸ φῶς καὶ ἀσωτεύεται μὲ ναρκισσιστικὴ νωχέλεια στὴν περίτεχνη συγκρότηση μεθοδολογικῶν ἐπινοήσεων, μὲ τὴν ψευδαίσθησιν ὅτι ἔτσι ἐκπληρώνει στὸ ἀκέραιο τὸ καθῆκον τοῦ πρὸς τὴν νέα Γενιά καὶ τὴν Κοινωνία.

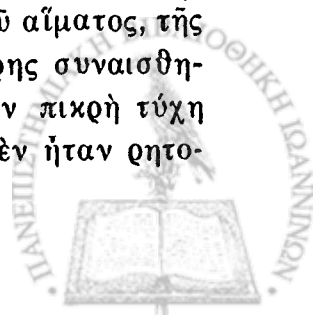
Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ, ποιά πρέπει νὰ εἶναι ἡ στάση μας πρὸς τὰς μεθόδους διδασκαλίας; Οἱ μέθοδοι, προϊόντα ψυχολογικῶν καὶ παιδαγωγικῶν ἐρευνῶν καὶ πειραματισμοῦ, θὰ χρειασθῆ νὰ ἀναθεωρηθοῦν;

Ἀσφαλῶς ὄχι. Οἱ παρατηρήσεις μας γιὰ μιὰ ἀναθεώρηση τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν μέσων Ἀγωγῆς τοῦ Μεταπολεμικοῦ Σχολείου, δὲν ἀποβλέπουν στὴν ὑποτίμηση τῆς σημασίας τῆς Διδακτικῆς στὸ ἔργον τοῦ Σχολείου, ἀλλὰ θέλουν νὰ τολήσουν τὴ μονοπωλιακὴ ὑπερτίμηση τῆς μεθοδολογίας σὲ βάρος τοῦ γενικώτερου παιδευτικοῦ ἔργου, πού δὲν εἶναι μόνον μορφικὴ δεξιότεχνία τοῦ ὕλικου τῆς διδασκαλίας, ἀλλά, γιὰ τὴν παρούσα τοῦλάχιστο περίοδο, εἶναι περισσότερο ὕλικὸς καὶ τεχνικὸς ἐξοπλισμὸς καὶ ἀναμόρφωση τῶν μορφωτικῶν ἰδεωδῶν πού κλιμακώνουν τὸ σκοπὸ τῆς ἀγωγῆς. Τὸ Σχολεῖο μας νοσεῖ, ὄχι ἀπὸ μεθοδολογικὴ στείρότητα, ἀλλὰ ἀπὸ νοσηρὴ καχεξία πού τὸ ἀποξενώνει ἀπὸ τὶς καινούργιες ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος καὶ τῆς ἔθνικῆς ομάδος. Καὶ γιὰ νὰ προσαρμωσθῆ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς μεταπολεμικῆς πραγματικότητος, ὀφείλει νὰ περιορίσει τὴν πρωτεύουσα θέση τῆς Διδακτικῆς στὸ σχολικὸ ἔργο, ἀφοῦ κρατήσῃ ἀπ' αὐτὴν τὶς βασικὰς ἀρχὰς τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν πού θεμελιώνουν τὸ κείριο αἶτημα τῆς προσφορᾶς τῆς ὕλης καὶ τῆς παιδικῆς δεκτικότητος καὶ νὰ προσβῆ, ἀκολούθως, στὴν ἐναρμόνιση τῶν σκοπῶν τοῦ πρὸς ἐκείνους τῆς Κοινωνίας καὶ τοῦ Ἔθνους, γιὰτὶ εἶναι πρὸ παντὸς κοινωνικὴ λειτουργία πού ριζώνει στὸν ἰδιαιτέρο χῶρον τῆς Ἐθνικῆς μας ομάδος.

Σήμερον ἡ μεταπολεμικὴ Κοινωνία κάμει σκληρὸν ἀγῶνα ὕλικῆς βελτιώσεως, δίνει συνεχῶς τὴ μάχη τῆς ὕλικῆς ἀνορθώσεως καὶ δημιουργίας τῶν προϋποθέσεων γιὰ τὴν αὔξησιν τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τὴν ὕψωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κοινωνία μὲ τὴν Πολιτεία θέτουν, στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς ἔθνικῆς εὐθύνης, τὸν ἀγῶνα γιὰ τὸ ψωμί, τὴ στέγη, τὴν ἐνδυμασία, τὴν ὑγείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Καὶ πάνω ἀπ' αὐτὰ καὶ σὰν ἐπιστέγασμα καὶ ἀπακορύφωμα αὐτῶν, προβάλλει ὡς μονιμώτερη ἔκφραση τῶν ἰδεωδῶν τοῦ λαοῦ ἢ Ἐθνικὴ ἰδέα, ὄχι σὰν θεωρητικὸ ἀφαιρετικὸ σχῆμα, ἀλλὰ σὰν καυτὸ βίωμα πού περισώνεται παρὰ τὶς ταξικὰς ἔριδες, τὶς οικονομικὰς ἀντιθέσεις καὶ τὴ διαφορὰ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δυστυχίας, σὰν ἐνωτικὴ ἐκδήλωση τῆς κοινῆς θρησκείας, τοῦ κοινοῦ αἵματος, τῆς αὐτῆς Ἱστορίας, τοῦ ἴδιου ψυχικοῦ ὑποστρώματος καὶ τῆς ὁμόκεντρης συναισθηματικῆς ἀντιδράσεως στὶς μεγάλας ἱστορικὰς στιγμὰς, πού εἴχαμε τὴν πικρὴ τύχη νὰ διαπιστώσουμε μόνοι μας κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον. Ὅταν δὲν ἦταν ρητο-

ρικό κήρυγμα καφφενειακής εὐφορίας, δημαγωγικοί φανφαρισμοὶ εὐτελοῦς φραστικῆς δεξιότητάς, ἀλλὰ ὀδυνηρὴ ἐκτίναξη τοῦ συσσωρευμένου ψυχικοῦ πλούτου τοῦ ἀνώνυμου λαοῦ, μὲ τὴ γλῶσσα του, τὰ ιδεώδη του, τὰ ἔθιμά του, τὶς παραδόσεις του, τὴν τοπικὴν του ἰδιομορφίαν, τὴν ἀρετὴν τῆς θυσίας καὶ τὴν ἀγνήν παλληκαριὰ καθὼς γεννιέται καὶ ἀναπτύσσεται μέσα στὴν πεζὴν καθημερινότητα, στὸ χωράφι, στὸ βουνό, στὴ θάλασσα, στὸ μαγαζὶ καὶ στὸ ἐργοστάσιον. Σὲ ἄλλους καιροὺς, ἐνομιζέτο μετουσίωση τῆς ἐθνικῆς ἰδέας στὶς ἐορταστικὰς στιγμὰς, ἡ ἀφαιρετικὴ ἱκανότητα ἀπορρίψεως κάθε ὑλικῆς μέριμνας καὶ ἡ ψυχικὴ μέθεξις μὲ τὴν μεταφυσικὴν ἰδέαν, ἐνῶ σήμερον ἡ ἐθνικὴ ἰδέα ὀλοκληρώνεται καὶ πραγματοποιεῖται στὴν εἰρηνικὴ μάχην γιὰ τὴν ὑλικὴν ἐπιβίωσιν καὶ βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ πνευματικῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ.

Καλύτερον σπῆτι, περισσότερον ψωμί, ζεστότερα φορέματα, ὑγιεινότερη διαβίωσις, πλουτίζουν τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν καλύτερα ἀπὸ κάθε ρητορικὴν κενολογίαν.

Γι' αὐτό, καὶ τὸ Μεταπολεμικὸ Σχολεῖον ἀρχίζει ἤδη μιὰ ἀναθεωρητικὴ στάσις πρὸς τὴν Διδακτικὴν καὶ εἰδικότερα πρὸς τὴν Μεθοδολογίαν. Ἐπαψε πλέον νὰ θεωρῆται πρωταρχικὸς συντελεστὴς τῆς Σχολικῆς ἐπιτυχίας, γιὰ νὰ περιορισθῆ στὸ δικαιούμενον ρόλον τοῦ βασικοῦ μὲν ἀλλὰ ὄχι καὶ τοῦ κυριωτέρου καὶ μοναδικοῦ παράγοντος. Ἡ μέθοδος, ἀπλῶς διαρθρώνει τὴν πορείαν τῆς διδασκαλίας καὶ ἐπινοεῖ σχήματα καὶ μορφὰς διδακτικῆς πράξεως καὶ δὲ μπορεῖ νὰ προβάλῃ νόμους ἀπαρέκκλιτους ἐπιστημονικῆς συνέπειας, γιὰτὶ οὔτε ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ περισσότερον τοῦ παιδιοῦ ἔχει μελετηθῆ σὲ τέτοιον σημεῖον πού νὰ μπορεῖ νὰ περικλεισθῆ μέσα σὲ νόμους φυσικῆς νομοτέλειας, ἀλλὰ συνεχῶς διαφεύγει σπάζοντας τὰ καλούπια καὶ τὶς λογικὰς ὑποθέσεις, ὅπως τὸ ζωντανὸ ψάρι, σὲ πείσμα τῶν ἀκάματων ἐρευνητῶν.

Κατὰ συνέπειαν, ἡ παρατηρούμενη μεθοδομανία καὶ ἡ προβολὴ τῆς ἀπὸ πολλοὺς σὰ σημεῖον ἐκπαιδευτικῆς προόδου καὶ στοιχείου οὐσιαστικῆς διαβαθμίσεως τῆς διδασκαλικῆς ἱκανότητος, πρέπει νὰ σβῆσιν. Ἡ συγκρότησις τῆς διδασκαλίας κατὰ μορφικὴν τελειότητα, ὅπου τὸ πᾶν κουρτίζεται ἐπιμελῶς καὶ βαδίζει μὲ προκαθορισμένον σχέδιον καὶ ὅπου τὸ παιδί ὑποχρεώνεται νὰ κινεῖται μέσα σ' αὐτό καὶ ἡ μάθησις συμπίπτει μέσα στὴν Ἐνιαίαν Διδασκαλίαν μὲ τὸν τρόπον τῆς ἐφευρετικῆς συγκολλήσεως διαφόρων εἰδῶν κατὰ τέλειον μηχανικὸν τρόπον, ἔχουν τὴν προέλευσίν τινος ἀπὸ τὴν μηχανικὴν ζωὴν τοῦ καιροῦ μας ὅπου τὸ πᾶν ἐναρμονίζεται σ' ἓνα σύστημα μηχανημάτων καὶ ἐλατηρίων καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔχει χάσει τὴν παρθενικὴν ἰδέαν τῆς δημιουργικότητος καὶ περιορίζεται στὸ ρόλον τοῦ μηχανικοῦ ρομπότ.

Τὸ μεταπολεμικὸ Σχολεῖον, περιορίζοντας τὴν μεθοδολογίαν, δὲν ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ὀλοκληρωτικῆς αὐτοδιαθέσεως του, ἀλλὰ ἀποβλέπει στὴν ἔνταξίν του διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν «ἐν δυνάμει» ἱκανοτήτων του στὸν εὐρύτερον καὶ οὐσιαστικώτερον γιὰ τὴν ζωὴν του προσανατολισμὸν πρὸς τὴν Κοινωνικὴν ζωὴν καὶ πρὸς τὴν ἀνάγκην, στὸν ψυχικὸν συνταυτισμὸν μὲ τὴν Ἐθνικὴν ψυχὴν, πού ὀλόγυρά του μάχεται τὸν καθημερινὸν του μόχθον τῆς σκληρῆς βιοπάλης.

Ἡ διδακτικὴ ἔχει νὰ προσφέρῃ πολλὰ στὸ Σχολεῖον στὸ ρόλον τῆς τεχνικῆς δεξιότητάς, πού ἀπὸ καιρὸν σὲ καιρὸν θὰ βελτιώνεται, ὅπως θὰ δοκιμάζεται στὴν σχολικὴν πράξιν καὶ σύμφωνα μὲ τὰ πορίσματα τῆς ψυχολογίας καὶ τῶν συναφῶν Ἐπιστημῶν, ἀλλὰ ἡ ἐξελικτικὴ πορεία, θὰ προχωρῆ μὲ ρυθμὸν βραδύ, γιὰτὶ οὔτε καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ψυχικῶν ἐρευνῶν παρουσιάζουν καθημερινῶς νέες ἀνακαλύψεις πού ριζικὰ νὰ ἀναθεωροῦν τὶς προηγούμενες, καὶ ἔπειτα τὸ Σχολεῖον, σὰ λειτουργοῦν τῆς Πολιτείας καὶ ὑπεύθυνον σ' αὐτήν, δὲν πρέπει νὰ μεταβληθῆ σὲ ἐργαστήριον πειραματισμῶν καὶ ἀναζητήσεων, πού γιὰ χάριν μιᾶς ἀβέβαιης ἐπι-

στημόνικῃς συμβολῆς νὰ θυσιάξῃ τὰ βασικά καθήκοντά του. Τὸ Σχολεῖο θ' ἀκολουθῆ ἓνα συγχρονισμένο διδακτικὸ σχέδιο, ποὺ καλὸ θὰ ἦταν οἱ Ἐπιθεωρηταὶ τῶν Σχολείων, ποὺ βλέπουν στὴ σχολικὴ πράξι τὸ βαθμὸ ἐπιτυχίας τοῦ καθενός, νὰ ἐπιλέγουν τὰ καλύτερα, δεχόμενοι τὰ προτερήματα τῶν μὲν καὶ ἀπορρίπτοντας τὰ μειονεκτήματα τῶν ἄλλων καὶ καταρτίζοντας ἓνα κοινὸ καὶ σαφὲς συνοπτικὸ σχέδιο, ποὺ θὰ διευκολύνη τοὺς δασκάλους στὴν τεχνικὴ ἐπεξεργασία τῆς γνωστικῆς ὕλης, ἀφήνοντας ἀπερίσπαστους αὐτοὺς στὴ λοιπὴ σχολικὴ δραστηριότητα ποὺ εἶναι καὶ ἡ σημαντικώτερη.

Ἴσως νὰ παρατηρηθοῦμε ὅτι, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ἀφαιροῦμε τὴν πρωτοτυπία σκέψης τοῦ δασκάλου, τὸν μεταβάλλομε σὲ ἄνθρωπο πνευματικὰ νεκρὸ ποὺ τὰ δέχεται ὅλα ἔτοιμα, χωρὶς νὰ ἔχει περιθώρια προβληματισμοῦ, νὰ θέτῃ στὴ βάση τῆς πράξης τὶς διδακτικὲς του ἀνησυχίες, μ' ἓνα λόγο τὸν κάνομε, λίγο-πολύ, ἄνθρωπο τῆς ρουτίνας.

Δὲν πιστεύομε τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ νὰ γίνῃ. Γιατὶ ἡ μέθοδος εἶναι ἓνα εἶδος τεχνικῆς, μιὰ δεξιότητιὰ ποὺ ὀργανώνει τὴν ὕλη τῆς διδασκαλίας. Καὶ σὰν δεξιότητιὰ καθαρῶς τεχνικῆς φύσεως, πρέπει νὰ στηρίζεται στὶς κοινὰ παραδεκτὲς ἐπιτεύξεις ποὺ εἶναι δοκιμασμένες, νὰ προσαρμόζεται σ' αὐτές, ὅπως ἄλλωστε κάνουν καὶ οἱ χειριστὲς τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ ἀφοσιώνονται στὴν κίνηση τῶν τεχνικῶν ὀργάνων χωρὶς νὰ διακινδυνεύουν ὅλοι καὶ σὲ κάθε περίπτωση νὰ προβληματίζονται, ἐπινοώντας καινούριους τρόπους χειραγωγήσεως τῶν μηχανημάτων.

Καὶ πάλι ἐνεδρῶει ἡ ἀντίρρηση.

Καὶ ὁ δάσκαλος θὰ γίνῃ ἓνας ἀπλὸς ἐργάτης, ποὺ κινεῖ τὶς ἄψυχες μηχανές, καὶ ὄχι ὁ πνευματικὸς λειτουργός, ποὺ διαμορφώνει ἀνθρώπους;

Βεβαίως ὄχι! Ὁ δάσκαλος μὲ τὰ παιδιά δὲ βρίσκεται στὴν ἴδια σχέση τοῦ ἐργάτη πρὸς τὴ μηχανή, ἀλλὰ βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση ψυχικῶν ἀντιδράσεων ποὺ δημιουργοῦν ἓνα συνεχὲς ρεῦμα ψυχικῆς διαπηδήσεως, ποὺ τοῦ μὲν παιδιοῦ μορφοποιοῦν τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμο, τὸ δὲ παιδαγωγὸ ἀνεβάζουν σὲ ἄξιο λειτουργὸ τῆς νέας γενιᾶς, ὀδηγὸ καὶ πλάστη τῶν ψυχῶν. Καὶ αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τὴν ποιότητα τῆς προσφορᾶς καὶ ἀπὸ τὴν σχέση τοῦ παιδαγωγοῦ πρὸς τὸν παιδαγωγούμενο καὶ καθόλου ἢ ἐλάχιστα ἀπὸ τὴ μεθοδολογικὴ δεξιότητιὰ, ποὺ ἢ—ἔστω—εὐρυθμία τῆς δὲ μπορεῖ νὰ γεμίσῃ τὴ ψυχὴ τοῦ δασκάλου ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ πάθος τῆς παιδαγωγίας, ἴσα ἴσα ἢ ἐπανάληψή τῆς μὲ τὸν καιρὸ ἀποβαίνει μονότονη, ἐπαναλαμβανόμενη κίνηση μὲ τὴν αὐτὴ ἀφετηρία καὶ τὸ γνωστὸ ἀποτέλεσμα.

Ὁ δάσκαλος, πῶς πάνω ἀπὸ τοὺς διδακτικοὺς πειραματισμοὺς, ἔχει κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ ὑποχρέωση νὰ δώσῃ στὸ παιδευτικὸ του ἔργο κοινωνικὴ ἀποστολή, ποτὲ νὰ μὴ λησμονῇ τὴ σημασία τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς ὀργανώσεως, γιατί τὸ περιβάλλον αὐτὸ τῆς ἀναγκασίας ὁμαδικῆς συμβιώσεως εἶναι ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἐξελίξῃ τὸν ψυχικὸ κόσμο τοῦ νέου ἀπὸ τὴν κατάσταση τῆς ἐνστικτώδους μορφῆς ἱκανοποιήσεως τῶν πρωταρχικῶν λειτουργιῶν σὲ μιὰ τελειότερη μορφή, ὅπου τὸ πνεῦμα καὶ τὸ συναίσθημα δέχονται τὶς ἐπιδράσεις τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, ὅπως ἀποκρυσταλλώνεται σὲ αὐτοδύναμες μορφές τῆς ἀνθρώπινης ὁμάδος.

Τὸ Σχολεῖο μας σήμερα, στὶς καινούργιες καταστάσεις ποὺ διαμορφώνονται στὸν κόσμον ὁλόκληρον, πρέπει νὰ προσανατολισθῇ σ' ἓναν νέο, σύγχρονον, ἀνάλογο μὲ τοὺς καιροὺς κανόνα ἐργασίας, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν ἔντονον, σκληρὸ ἴσως, ἀγώνα μαθήσεως. Ἡ μάθησις, ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, θὰ πάρῃ τὴ μορφή τῆς ἐργασίας καὶ ὄχι τοῦ εὐκόλου παιγνιδιοῦ καὶ τῆς ρομαντικῆς ἀρχῆς «ὄλα γιὰ τὸ παιδί».

Ἀναφέρομε τὴ μάθησις ποὺ πρέπει νὰ δίνῃ τὸ χαρακτηριστικὸ τόνον τῆς σχολικῆς ἐργασίας καὶ πιστεύομε ὅτι σήμερα δὲν ὑπάρχει φόβος, ὕστερα ἀπὸ τὴν

ἐπικράτηση στὸ σχολεῖο συγχρονισμένων διδακτικῶν καὶ παιδαγωγικῶν ἀρχῶν, νὰ γίνῃ παρέκκλιση πρὸς καθυστερημένες ἀντιλήψεις παιδονομικοῦ ἐκφοβισμοῦ, ἐπαναφορὰ μεθόδων ἐπιβολῆς καὶ καταδυναστεύσεως τῶν παιδιῶν. Τὸ σύγχρονο λαϊκὸ σχολεῖο, μὲ μορφωμένο διδακτικὸ προσωπικὸ, μὲ σημαντικὴ παράδοση ὑγιῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν καὶ μὲ εὐμενῆ ἀποδοχὴ τῶν πορισμάτων τῆς παιδικῆς ψυχολογίας ὡς πρὸς τὸ δυνατὸ τῆς μαθήσεως καὶ ἡ βαρύνουσα σημασία τῆς πρὸς συγκρότηση τῆς ἐνεργητικῆς προσωπικότητος, δὲν κινδυνεύει νὰ κάμῃ κακὴ χρῆση τῆς ἀρχῆς τῆς μαθήσεως μὲ τὴν ἐπαναφορὰ καταδικασμένων ἀπὸ τὸ χρόνον παλαιῶν παιδαγωγικῶν καὶ διδακτικῶν ἀντιλήψεων.

Γιατί, τὸ Σχολεῖο σήμερα, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀσταθῆ ἀλλὰ ἐπαναστατικὴ περίοδο τῶν συνεχῶν παιδαγωγικῶν καινοτομιῶν, τὴν ἐφαρμογὴ στὴ σχολικὴ πράξι τοῦ «Σχολείου Ἐργασίας», τὴν ἀνεύθυνη ἀποδοχὴ πολὺ ἐκλαϊκευμένων ἀντιλήψεων γιὰ τὴ χορήγηση ἀδέσμευτης ἐλευθερίας πρὸς τὸ παιδί, δὲ μπορεῖ νὰ υἱοθετήσῃ καθυστερημένες ἰδέες μαθήσεως. Ὑπάρχει, καλῶς ἢ κακῶς, μία παράδοση, ποὺ ὑπέρμετρα τονίζει τὴν ἀποφυγὴ κάθε ἐπιβολῆς πρὸς τὴν ἀδιάπλαστη παιδικὴ προσωπικότητα, μίᾳ ὑπεραιοδοξία γιὰ τὴν αὐτοεκκόλαψη τῶν «ἐν δυνάμει» ἱκανοτήτων καὶ ἐπίμονη προσπάθεια καλλιέργειας μιᾶς ἀτμόσφαιρας σχολικῆς ποὺ νὰ κυριαρχεῖ ἢ μὲ κάθε τρόπο φλύαρη καὶ ἄγονη γὰρ καὶ ἐμπιστοσύνη περισσότερη τοῦ δέοντος στὸ συναισθηματικὸ καὶ βιωματικὸ γῶρο τῆς παιδικῆς ψυχῆς, σὲ βάρος τῶν νοητικῶν λειτουργιῶν καί, τέλος, μιᾷ «νευρωτικῆ» κατάχρηση τῶν ψυχαναλυτικῶν ἰδεῶν, ποὺ θεωροῦνται πανταχοῦ παρούσες σὲ κάθε βῆμα τῆς σχολικῆς ζωῆς.

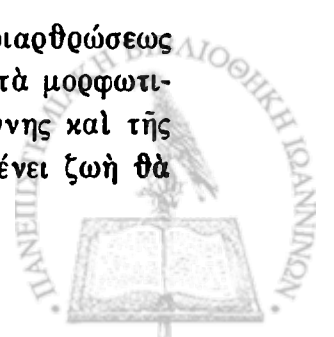
Ἔχομε ἀνάγκη πιά ἀπὸ ἓνα νέο λαϊκὸ Σχολεῖο ποὺ πρέπει νὰ χαρίσῃ αἰσιδόξη πνοὴ καὶ ἀνορθωτικὴ δραστηριότητα στὴ νέα γενιὰ μὲ τὴν προβολὴ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐντατικῆς προσπάθειας, γιὰ νὰ ἐναρμονισθοῦν ὅλες οἱ ψυχικὲς νοητικὲς δυνάμεις καὶ σωματικὲς δεξιότητες στὴ δημιουργία τοῦ νέου τύπου μεταπολεμικοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὰ μεγάλα προβλήματα ποὺ ὀρθώνονται στὴ ζωὴ.

Ἡ μάθηση, ὅταν δὲν εἶναι ξηρὴ ἀπομνημόνευση καὶ ρηγὴ ἐπανάληψη μεμονωμένων γνωστικῶν στοιχείων, θὰ διαπλάσῃ τὸν νέον ἄνθρωπο ὡς ὑπεύθυνο καὶ συντελεστικὸ κύτταρο στὸ πολυσύνθετο σῶμα τῆς σημερινῆς κοινωνίας, ἐνῶ ὁ αὐτοσχεδιασμός, ποὺ στηρίζεται στὶς συναισθηματικὲς ψυχικὲς ἀντιδράσεις, δημιουργεῖ ὑπερτροφικὸ ἐγωϊσμό, περιφρόνηση τῆς κοινωνικῆς εὐθύνης, ψυχικὸν ἐρημητισμό, μὲ ἐπακόλουθα δυσμενῆ γιὰ τὴν κοινωνικὴ προσαρμογὴ.

Τὸ σημερινὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο, ὑπέστη βαθεῖες καὶ οὐσιαστικὲς ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸν τελευταῖο πόλεμο καὶ τὶς μεταπολεμικὲς συνθήκες τῆς πολιτικῆς, οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ὅμως, παρὰ ταῦτα, ἂν θέλῃ κανεὶς νὰ κρίνῃ τὸ ἔργο του, νὰ ἐπεξηγήσῃ τὶς διαφορὰς ἐκδηλώσεις του καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐξελικτικὴ του πορεία, ὀφείλει νὰ τὸ συνδέσῃ μὲ τὸ νεοελληνικὸ παρελθόν, ὅπως εἶχε διαμορφωθῆ κατὰ τὴν περίοδο τοῦ μεσοπόλεμου, μὲ τὰ χρόνια τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Δημοτικισμοῦ στὴν ἀρχή, τοῦ Σχολείου Ἐργασίας ἀργότερα καὶ τὴν κάμψη τῶν δημιουργικῶν του ἐκδηλώσεων πῶς ὕστερα, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν τελευταῖο πόλεμο.

Εἶναι μιᾷ μεγάλῃ χρονικῆς περιόδου, ποὺ οἱ προοδευτικὲς παιδαγωγικὲς δυνάμεις τὸ ἔλεγαν «Σχολεῖον Ἐργασία». Ἄς προσπαθήσουμε νὰ χαρακτηρίσουμε τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο αὐτὸν τὸν καιρὸ, ποὺ ὅπωςδήποτε εἶναι ἀπὸ τοὺς λαμπρότερους τῆς Νεοελληνικῆς Παιδείας καὶ ποὺ οἱ ἐπιδράσεις του βαρύνουν ἀκόμη στὴ σύγχρονη σχολικὴ πραγματικότητα.

Τότε τὸ Σχολεῖο ἀκολουθοῦσε τὸ προοδευτικὸ του στάδιο ἀναδιαρθρώσεως τῶν ὀργανικῶν του στοιχείων γιὰ μιᾷ νέα σύνθεση ἐξελικτικὴ, ὅπου τὰ μορφωτικὰ ἰδεώδη θὰ ἀναζωογονοῦνταν ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς κοινωνικῆς εὐθύνης καὶ τῆς ἐθνικῆς αἰσιοδοξίας, οἱ μέθοδοι, τὰ προγράμματα καὶ ἡ σχολικὴ ἐν γένει ζωὴ θὰ

διασφάλιζαν μιὰ Παιδεία πού νά συντάσσεται μέ τὸ ρυθμὸ τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Ὁ ἴδιος ὁ τίτλος «Σχολεῖον Ἐργασία» ὑποδηλώνει μιὰ τάση ἀποδεσμεύσεως ἀπὸ παραδοσιακὲς καταστάσεις καὶ ἀποδοχὴ νέων μορφωτικῶν στοιχείων, πού ἔχουν σχέση περισσότερη μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς ζωῆς καὶ τὶς δημιουργούμενες συνθήκες κοινωνικὲς καὶ οἰκονομικὲς μιᾶς χώρας πού ἀρχίζει νά αἰσθάνεται τὸν ἀντίκτυπο τῆς ἀνακατατάξεως τῆς Εὐρώπης μεταξὺ τῶν δύο πολέμων. Κατὰ τὸ μεταβατικὸ μάλιστα στάδιο ἐθνισιάσθησαν, γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἀναπροσαρμογῆς καὶ προσωρινῶς ἀτόνησαν, μορφωτικὰ στοιχεῖα τῆς σχολικῆς παραδόσεως ἀδιαφιλονίκητης ἀξίας γιὰ κάθε ἐποχὴ, ὅπως ἡ ἀξία τῆς ἐπίμονης καὶ συστηματικῆς μαθήσεως πού προϋποθέτει ἐργασία ἀκαταπόνητη καὶ προσήλωσις διανοητικὴ, ἡ πολὺπλευρὴ καὶ μὲ σύστημα διδασκαλία τῆς γλώσσας.

Δὲν κρίνουμε φυσικὰ τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο Ἐργασίας στὶς ἐπὶ μέρους ἐπιτεύξεις του, ἀπλῶς διαπιστώνουμε μιὰ κατάσταση, γιὰτὶ, λόγῳ τῶν καιρῶν, δὲν μπόρεσε ἐλεύθερο καὶ ἀδέσμευτο νά ὀλοκληρώσῃ τὴν προοδευτικὴν του πορεία. Γιὰτὶ, ἐν τῷ μεταξὺ, ὑπέστη ἐπικίνδυνη διάβρωση στὰ βασικὰ του στοιχεῖα καὶ παρέμεινε ἀνολοκληρῶτο μεσοστρατὶς, σημειώνοντας μόνον τοὺς σκοποὺς πού θὰ πραγματοποιοῦσε.

Οἱ λόγοι πού ἐμπόδισαν τὴ φυσιολογικὴν του πορεία εἶναι κοινωνικοί, πολιτικοὶ καὶ πνευματικοί, καὶ ἐμφανίζονται στὴν ἀρχὴ σὲ ὑπολανθάνουσα κατάσταση ἀπὸ τὸν Πρῶτον Μεγάλον πόλεμον κ' ἐδῶ, γιὰ νά βαρύνουν ὀριστικὰ ἐπάνω του κατὰ τὸ 1930 καὶ λίγο ἀργότερα, ὅταν ἡ παγκόσμια οἰκονομικὴ κρίσις, ἡ ἀπειλητικὴ ἀνοδος τῆς ἀνεργίας στὰ μεγάλα Εὐρωπαϊκὰ ἐργατικὰ κέντρα καὶ ἡ ἐμφάνιση νέων πολιτικῶν σχημάτων ὀλοκληρωτικῆς μορφῆς, σημαδεύουν ἀνεπανόρθωτα τὴν τύχη τῶν εἰρημιστικῶν πεποιθήσεων καὶ προμηνύουν μιὰ νέα ἐπερχόμενη πολεμικὴ συμφορὰ.

Οἱ νέες σκοτεινὲς δυνάμεις κινοῦνται γιὰ νά ἐπιβάλουν τὸ δικὸν τοῦς τρόπον ζωῆς καὶ σκέψης. Ἡ φιλοσοφία τοὺς ἐκφράζει τὴν ἀπαισιόδοξον στάσην πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὡς φορέαν πολιτισμοῦ, παίρνει κριτικὴν στάσην πρὸς τὶς ὀργανωμένους μορφὰς τοῦ ὀμαδικοῦ πολιτισμοῦ καὶ καταφεύγει σὲ μεταφυσικὰ σχήματα συναισθηματικῆς ἰδεοκρατίας. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀπόψεις τοὺς, ἡ θρησκεία ὀφείλει νά ἐγκαταλείψῃ τὸν μέγαν ῥόλον τὴν ἠθικὴν καὶ γενικώτερην βελτίωσιν τῆς ὀργανωμένης ζωῆς καὶ νά γίνῃ προσωπικὸς τοῦ καθενὸς ἀγῶνας συναισθηματικῆς κατακτήσεως τῶν ὑπερβατικῶν τῆς ἀξιών, ἡ γενικώτερη ἐπιστήμη κρίνεται ὡς ἀρνητικὸς συντελεστὴς τῆς ἀνθρώπινης εὐτυχίας καὶ ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀγωγῆς διαποτίζεται ἀπὸ τὰ ἀπαισιόδοξα κηρύγματα τοὺς.

Ἐπακόλουθον τῶν φιλοσοφικῶν αὐτῶν ἀπόψεων ἔχομε στὸν τομέαν τῆς Ψυχολογίας τὴν ὑπέρμετρον ἀποδοχὴν καὶ διόγκωσιν τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ὑποσυνειδήτου μὲ τὴν προσπάθειαν κάθε ἀνθρώπινης πράξεως ὡς ἐκδήλωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ πρωτογονισμοῦ τῶν ἐνστίκτων. Βεβαίως ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ὑποσυνειδήτου, εἶναι ἀπὸ τὶς μεγαλύτερας ἐπιστημονικὲς κατακτήσεις τοῦ αἰῶνα μας, ἀλλὰ δὲ μπόροῦμε νά μὴ κατακρίνομε τὴν κατάχρησιν πού ἔγινε στὴν ἀποδοχὴν τῆς ἀπὸ τὸ προπολεμικὸν Σχολεῖον.

Ἔτσι λοιπόν, κατὰ τὴν δεκαετίαν πρὶν τοῦ τελευταίου πολέμου, οἱ κοινωνικὲς καὶ τὰ ἔθνη δοκίμασαν βαθύτατην κρίσιν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν. Ὁ 19ος αἰῶνας, μὲ τὶς ἐπιστημονικὲς του πραγματοποιήσεις καὶ τὴν εἰσβολὴν τῆς μηχανῆς στὴν παραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν, ἔδωκεν δύνανμιν στὶς ἀποικιακὰς δυνάμεις, ἐσυστηματοποίησαν τὴν συσσώρευσιν τοῦ πλοῦτου καὶ ὀργάνωσαν τὰ διεθνή συμφέροντα, ὁμοῦς στοὺς λαοὺς δημιούργησαν νέα ὀξύτερα προβλήματα. Ἡ ἐργασία πού ὑμνοῦνταν στὶς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνα ὡς τὸ ἀποκορύφωμα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ κατάκτησις τῆς ἀνθρώπινης εὐφυΐας πού θὰ χάριζε στοὺς λαοὺς παντοεινὴν εὐη-

μερία, άνοδο στὰ ἔθνη, έναρμόνιση τῶν κοινωνικῶν ομάδων καὶ ψυχικὸ δυναμισμό στὸν ἄνθρωπο, γίνεται ὄργανο δυνάμεως, πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ βιαιῶν ταραχῶν.

Ἡ ἐργασία ἀπογυμνώνεται ἀπὸ τὸ ἰδεολογικὸ περίβλημα τῶν ἐπιστημονικῶν κατακτήσεων τοῦ 19ου αἰώνα καὶ γίνεται ἀνταγωνιστικὸ ὄργανο τῆς συσσωρευμένης οἰκονομικῆς δυνάμεως ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καὶ ὀργανωμένων ἐργατικῶν ομάδων ἀπὸ τὴν ἄλλη. Οἱ Πολιτείες, σὰν ρυθμιστικοὶ παράγοντες καὶ φορεῖς τοῦ ἐνωτικοῦ πνεύματος τῶν κατὰ τόπους ἐθνικῶν ομάδων, προστὰ στὴ διεθνή ὀργανωμένη πολιτικὴ βία, στὸ οἰκονομικὸ ἀδιέξοδο καὶ στὴ νοσηρὴ καὶ ἀπαισιόδοξη πνευματικὴ φυγομαχία, μεταβάλλονται σὲ ἀνίσχυρο ὑπηρετικὸ ὄργανο τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας.

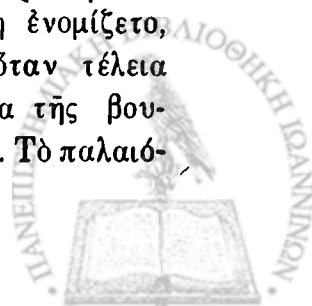
Οἱ πολιτικοὶ πειραματισμοί, ποὺ ἀναφαίνονται στὴν Εὐρώπη καὶ ποὺ ὑπόσχονται έναρμόνιση τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἀντιθέσεων μὲ τὴν μονομερῆ προβολὴ τῶν ἐθνικιστικῶν φιλοδοξιῶν, τῆς ὠμῆς βίας καὶ τῆς ἰδεολογικῆς ἐπιφανειακῆς αἰσιοδοξίας, ὠδήγησαν στὴ συμφορὰ τοῦ 2ου Παγκοσμίου Πολέμου. Στὴ δραματικὴ αὐτὴ ἐποχὴ, τὸ Σχολεῖο Ἐργασίας στὴν πατρίδα μας εὕρισκετο στὸ στάδιο τῆς ὀλοκληρώσεως τῶν καρπῶν μιᾶς πολύχρονης συστηματικῆς καὶ αἰσιόδοξης παιδαγωγικῆς ἐργασίας. Οἱ ἐργάτες αὐτῆς τῆς προσπάθειας, οἱ δάσκαλοι, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἀπὸ τοὺς δημιουργικώτερος δασκάλους ποὺ παρουσίασε ἡ Ἑλλάδα σ' ὄλο της τὸν ἐλεύθερο βίο. Ὅμως τὸ ἔργο τους δὲν ὀλοκληρώθηκε, δὲν πέρασε ἀπὸ τὸ στάδιο τοῦ πειραματισμοῦ στὸ συνθετικὸ στάδιο ὅπου νὰ έναρμονίζονται ὅλοι οἱ παράγοντες καὶ τὰ μέσα μορφώσεως τῶν παιδιῶν καὶ νὰ ἐκτιμῶνται κατὰ ἐπωφελεῆ τρόπο ὅλες οἱ πνευματικὲς καὶ ψυχικὲς λειτουργίες καὶ νὰ συγχωνεύωνται σὲ ἄρρηκτη δέσμη μὲ κορυφὴ τὰ ἰδεώδη, ἐκεῖνα ποὺ ὁ ἄνθρωπος στὴν ἱστορικὴ του πορεία ὑψώνει σὰν ὀρόσημα τῶν ἀνατάσεών του καὶ ποὺ ἡ ἀξία τους ἔχει δοκιμασθῆ μέσα στὸ καμίνι τῆς καθημερινῆς δοκιμασίας καὶ στὸ περιεχόμενό τους εἶναι συσσωρευμένος ὁ ψυχικὸς πλοῦτος σὰν ψήγματα χρυσοῦ ποὺ ἀφήνει στὸ κύλισμα τοῦ χρόνου ὁ λαὸς καὶ τὸ ἔθνος.

Δὲ φταίει λοιπὸν τὸ Σχολεῖο Ἐργασίας ποὺ ἔμεινε ἀνολοκληρωτὸ στὴν Ἑλλάδα. Γιατὶ καὶ ἡ χώρα μας βρέθηκε μέσα στοὺς παγκόσμιους κλυδωνισμοὺς τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, τῆς πολιτικῆς παρακμῆς καὶ τῆς ἰδεολογικῆς στεριότητος.

Παρὰ ταῦτα, ὅμως, τὸ Σχολεῖο Ἐργασίας στὴν Ἑλλάδα προσέφερε πολλὰ στὸν καθαρὰ διδακτικὸ τομέα. Εἰδικώτερα ἡ συμβολὴ του εἶναι μεγάλη στὴν προσπάθειά του νὰ έναρμονίσῃ τὶς τρεῖς βασικὲς ψυχικὲς λειτουργίες: τὴ νόηση, τὴ βούληση καὶ τὸ συναίσθημα.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ οἱ τρεῖς δὲ δροῦν σὰν ἀυθύπαρκες καὶ ἀνεξάρτητες ιδιότητες τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ ὑφίστανται σὰν ἐνιαῖο σύνολο καὶ ἡ ἐκδήλωσή τῆς μιᾶς προϋποθέτει ἀντίδραση τῆς ἄλλης. Οὔτε νοεῖται συστηματικὴ ἀνθρώπινη δράση μὲ ἀπουσία μιᾶς ἀπ' αὐτές.

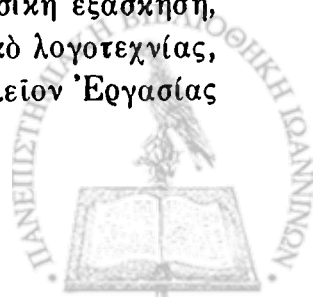
Δὲν θ' ἀναπτύξουμε περισσότερο τὸν ψυχικὸ συσχετισμὸ καὶ τὴν ἀναμφισβήτητη ἀλληλοεπίδρασή τους, γιατί εἶναι θέμα ἐπιστημονικὰ ψυχολογικὸ καὶ ἐξ ἄλλου ἡ πρόθεσή μας νὰ διαπιστώσουμε ἓνα ψυχολογικὸ δεδομένο, κοινῶς παραδεκτό. Ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει ἐμᾶς περισσότερο εἶναι νὰ ἐξετάσουμε ποιά θέση πῆρε τὸ Σχολεῖο Ἐργασίας γιὰ τὴν ἐξισορρόπηση τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ τῶν τριῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν. Εἶναι φυσικὰ γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκπαιδεύσεως, ὅτι τὸ παλαιότερο Σχολεῖο καλλιεργοῦσε, ὑπερεκτιμοῦσε μόνον τὴ νόηση. Αὐτὴ ἔθεωρεῖτο ἡ κυριαρχοῦσα ψυχικὴ δύναμη. Αὐτὴ ἐνομιζέτο, ὅτι ὀργανώνει τὸν ἀνθρώπινο ψυχικὸ κόσμον, δαμάζει, κατευθύνει—ὅταν τέλεια ἀναπτυχθῇ—τὶς ἄλλες ψυχικὲς ιδιότητες. Αὐτὴ χορηγοῦσε τὰ πρότυπα τῆς βουλητικῆς δραστηριότητος καὶ χειραγωγοῦσε πειθήνια τὰ συναισθήματα. Τὸ παλαιό-

τερο Σχολείο, από τὸ ξεκίνημά του ἀκόμη στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ σ' ὄλο τὸν ἐλεύθερο ἀργότερα Ἑλληνικὸ βίον, ἐστήριξε τὴν θεωρητικὴν του δεοντολογία καὶ τὴν πρακτικὴν του ἐπιδιώξεις πάνω στὴν ἀρχὴ τῆς ἀναπτύξεως τῆς νοητικῆς ἰδιότητος. Ἡ βούλησις τῶν παιδιῶν κατὰ τὴν σχολικὴν περίοδον εἶχε ἐλάχιστον περιθώριον ἐκδηλώσεως, γιατί δὲν ἄφηνε ἢ ἀπὸ καθέδρας διδασκαλικὴ αὐθεντία. Ὁ δάσκαλος ἦταν τὸ δρῶν πρόσωπον τῆς σκηνῆς πὺρ μὲ τὴν ὀμίλιαν του ἐκάλυπτε τὸν χώρον καὶ τὸ χρόνον τῆς μαθητικῆς ζωῆς. Ἡ δραστηριότης τοῦ παιδιοῦ ἐθεωρεῖτο κολάσιμη πράξις καὶ κακὴ ἐκδήλωσις τοῦ χαρακτήρος του. Ὁ μαθητὴς ἀκίνητος στὸ μακρόστενον θρανίον μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια ὄφειλε ν' ἀκούει, νὰ ἀντιγράφει, νὰ ἀπομνημονεύει. Οἱ χειροτεχνικὲς ἐργασίαι ἦταν σπατάλη πολυτίμου χρόνου, τὸ παιγνίδιον ἀνυπακοῆ καὶ γενικὰ κάθε ἐλεύθερη ἐργασία παιδικοῦ ἀυθορητισμοῦ, παιδικῆ νωθρότης.

Ἡ ἴδια ἀντίληψις ἐπικρατοῦσε στὸ παλιὸν σχολεῖον καὶ γιὰ τὸν συναισθηματικὸν παράγοντα τοῦ ψυχικοῦ κόσμου. Τὰ πρότυπα τῆς συναισθηματικῆς του συγκινήσεως ἦταν ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν μεγάλων καὶ ὅ,τι ὑπῆρχε ἀπὸ τὴν παιδικὴν ψυχὴν ἦταν εὐνοουχισμένο ἀπὸ τὸν πλοῦτον τοῦ ἀυθορητισμοῦ, τελείως ψεύτικον καὶ παραφορτωμένο ἀπὸ τὰ φτιασιδία τῶν γυναικῶν καὶ τῆς ἀρχαϊκῆς σοφίας. Τὸ παιδί δὲν πρέπει νὰ γελᾷ, νὰ παίζει, νὰ τραγουδᾷ τὰ δικά του τραγούδια, νὰ ὀργανώνει τὴν δικήν του ζωὴν. Ὑστερὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ δεσμευτικὰ ὄρια τῆς συναισθηματικῆς ζωῆς, τὸ παλιὸν σχολεῖον δὲν εἶχε πετύχει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν συναισθημάτων πὺρ ἔχουν σχέση μὲ τὴν Πατρίδα καὶ τὸ Ἔθνος. Γιατί, γιὰ τὸ παιδί ἢ πατρίδα, ἢ κοινωνία καὶ ἢ θρησκεία ἀκόμη δὲν εἶναι ἀφηρημέναι ἐννοίαι τῆς θεωρητικῆς συλλήψεως, ἀλλὰ εἶναι οἱ ζωντανῆς εἰκόνες τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα, ὁ χορὸς καὶ τὸ τραγούδι, οἱ γιορτές, ἡ ὀμαδικὴ ἐργασία, ἡ ἐνεργὸς συμπαραστάσις τοῦ παιδιοῦ στὴν καθημερινὴν σχολικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν.

Σ' αὐτὴν λοιπὸν τὴν νοησιαρχικὴν παντοδυναμίαν ἀντέδρασε τὸ Σχολεῖον Ἐργασίας, καθὼς ἐπικρατοῦσε ἀπόλυτα ἢ πὺρ στείρα καὶ πνευματοκτόνος παιδαγωγικὴ ἀντίληψις. Σ' ἐμᾶς ἐδῶ, δὲν παρουσιάσθηκε σὰν ἓνα ἐξελικτικὸν στάδιον νέων ψυχολογικῶν καὶ διδασκτικῶν ἰδεῶν πὺρ διαδέχθηκε μιὰ ξεπερασμένη πὺρ παιδαγωγικὴ θεωρία καὶ πράξις, ἀλλὰ προῆλθε μέσα ἀπὸ τὸ εὐρύτερον πνευματικόν, πολιτικόν καὶ ἔθνικόν κίνημα καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ παιδαγωγικὰ σπουδαστήρια καὶ τοὺς διδασκτικούς πειραματισμούς. Εἶχε τὴν βᾶσιν του στὴν Νεοελληνικὴν ζωὴν ἔτσι καθὼς διαμορφώνεται μετὰ τὴν ἡττάν τοῦ 1897 καὶ τὴν Ἐπαναστάσιν τοῦ 1909. Σχετίζεται ἀπὸ τὴν γέννησίν του μὲ πολιτικὰς ἐπιδιώξεις ἀναγεννητικῆς κατευθύνσεως, ἰδεολογικὰς τοποθετήσεις, γλωσσικὸν ἀγῶνα καὶ ἐν μέρει κοινωνικὰς διαφοροποιήσεις. Γι' αὐτὸ ἐκδηλώνεται μὲ ἐπαναστατικὴν διάθεσιν, μάχεται νὰ ἀνατρέψῃ τὸ πνευματικόν καὶ ἰδεολογικὸν συντηρητισμὸν καὶ σχετίζεται καὶ ἐμπλέκεται ἀπόλυτα στὸ ὄλον νεοελληνικὸν προοδευτικὸν κίνημα. Στὸ πρῶτον στάδιον, σὰν παιδευτικὸν κίνημα, ἀνατρέπει χωρὶς νὰ οἰκοδομῇ, καθιερωμέναις ἀξίαις καὶ ἰδεώδεσσιν τῆς Ἀγωγῆς, ἐνῶ τὰ νέα πὺρ προβάλλονται δὲν ἔχουν ἀκόμη συνδεθῆν ὀργανικὰ μὲ τὴν νεοελληνικὴν πραγματικότητα. Τὸ Σχολεῖον Ἐργασίας, πὺρ στὴν Εὐρώπην τὰ χρόνια αὐτὰ εἶχε φθάσει σὲ ἀνώτερες μορφὰς διδασκτικῆς τελειότητος, στὴν Ἑλλάδα ἀντιθέτως εὐρίσκετο στὸ ἐπαναστατικὸν στάδιον τῆς ἀνατροπῆς τῶν παλιῶν ἀντιλήψεων ἀγωγῆς, ἦταν ὑποχρεωμένο νὰ παραμερίσῃ τὴν μονομερῆ ἀπασχόλησίν του μὲ παιδαγωγικὰ καὶ διδασκτικὰ θέματα καὶ νὰ ἀγωνισθῇ γιὰ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα καὶ τὴν ἀρχαιοπληξίαν. Ἀγωνίζεται στὴν πρῶτη γραμμὴν σὰν ἐκπαιδευτικὸς Δημοτικισμὸς κατὰ τῆς ὀργανωμένης πνευματικῆς ἀντιδράσεως, πὺρ συσπειρώνεται γύρω ἀπὸ τὴν καθαρῆν καὶ, στὴν τραχύτητα τοῦ ἀγῶνος, παρουσιάζει στὴν σχολικὴν πράξιν ἀτελῆ γλωσσικὴν ἐξάσκησιν, γιατί τὸ γλωσσικὸν ὄργανον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτο ἐπαρκὲς γιὰ ὑλικὸν λογοτεχνίας, ὄχι ὁμως καὶ τοῦ μαθητικοῦ σπουδαστηρίου. Ὡστε, λοιπὸν, τὸ Σχολεῖον Ἐργασίας

στην Ελλάδα, κατά την γονιμότερη και δημιουργικότερη περίοδο, ένωμένο οργανικά με τὸ νεοελληνικὸ προοδευτικὸ κίνημα, δὲν εἶχε καιρὸ νὰ ἀσχοληθῆ ἀπερίσπαστο μετὰ τὸ διδακτικὸ θέμα καὶ νὰ μεταφυτεύσῃ στὴ γῶρα μας τὶς ἀρχὲς τῶν σχολείων τῆς Εὐρώπης. Ὑπηρετήσε ἀνάγκες καὶ βασικὰ προβλήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ πῆρε θέση ἀντιδιανοητικὴ στὴ σχολικὴ πράξι.

Τὴν τελευταία περίοδο, πὺ μποροῦμε κάπως σχηματικὰ νὰ τὴ σημειώσουμε ἀπὸ τὸ 1928 καὶ δῶθε, ἀρχίζει νὰ ἀποδεσμεύεται ἀπὸ τὰ γενικώτερα προβλήματα καὶ νὰ ἀφοσιώνεται στὸ εἰδικώτερο παιδαγωγικὸ του ἔργο. Τῆς περιόδου αὐτῆς τὰ θετικὰ ἀποτελέσματα σὲ ὄλους τοὺς τομείς θεωροῦνται σημαντικά. Τὸ διδακτηριακὸ πρόβλημα ἀντικρούζεται ἀπὸ τὴν Πολιτεία μετὰ τὴ σοβιρότητα πὺ ταιριάζει καὶ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα χτίζονται καινούργια σχολεῖα ὑγιεινά, πρόσχαρα μετὰ τὴ συνεργασία καὶ τῆς Κοινωνίας. Γιὰ τὴ μόρφωση τῶν δασκάλων γίνονται τὰ Πεντατάξια Διδασκαλεῖα καὶ ἐπιχειρεῖται ἡ μετεκπαίδευση τῶν παλαιότερων. Τὰ Πεντατάξια Διδασκαλεῖα γίνονται στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπαρχία φάροι πνευματικῆς ἀκτινοβολίας, ἐπιστημονικὰ κέντρα ἀγωγῆς, ἐστῖες κοινωνικῆς διαπαιδαγωγῆσεως καὶ ἐθνικῆς αἰσιοδοξίας. Οἱ διευθυνταὶ τῶν παίρνουν θέση ὀδηγητικὴ, θέση στὴ διαμόρφωση τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ πὺ θὰ ἐξήλευαν καὶ σημερινὲς κορυφαῖες καθιερωμένες προσωπικότητες τοῦ Κέντρου. Εἶναι ἡ περίοδος τῆς συγγραφῆς ἀπὸ δασκάλους καὶ παιδαγωγούς τῶν καλυτέρων μέχρι σήμερα βιβλίων σχολικῆς πράξεως καὶ ἐπιστημονικῆς ἔρευνας.

Ὅμως τὸ δημιουργικὸ πὺ ἀρχισε ἐσωσχολικὸ αὐτὸ ἔργο δὲν εἶχε τύχη νὰ προχωρήσῃ. Πάνω στὴν εὐτυχισμένη ὥρα, πὺν θὰ ἔδινε τοὺς καρπούς του, σηκώνονται στὸν ἑλληνικὸ καὶ διεθνεῖ ὀρίζοντα τὰ πρῶτα ἀπειλητικὰ νέφη, ὅπως εἶπαμε καὶ πῶ ἀνω. Ἡ οικονομικὴ κρίση τοῦ 1930 ἐπιφέρει στὸ πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ γῶρο τῆς Εὐρώπης τὶς πρῶτες δυσάρεστες συνέπειες. Ἐμφανίζονται οἱ φασιστικὲς καὶ ἐθνικοσοσιαλιστικὲς ἰδεολογίες μετὰ δημαγωγικὰ συνθήματα οικονομικῆς προστασίας τῶν ἀδυνάτων. Ἡ ἐργατικὴ τάξη, κουρασμένη, ἀπογοητευμένη καὶ διχασμένη μετὰ ἀπὸ αἱματηροὺς ἀγῶνες πὺ ἔκανε γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ πολιτικὰ στὴν Εὐρώπη, ὑποδουλώνεται στὴ νέα κατάσταση. Αὐτὰ περίπου, κατὰ τὰ χρόνια τοῦτα, συμβαίνουν καὶ στὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἐπικράτηση τοῦ συντηρητισμοῦ, ἡ συστηματικὴ ἀναθεώρηση κάθε ἀνακαινιστικοῦ ἔργου, ἡ γλωσσικὴ ὀπισθοδρομηση εἶναι ἀπὸ τὰ κυριώτερα ἔργα τῆς ἐποχῆς. Τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο ὑφίσταται τὶς συνέπειες τῆς ἀλλαγῆς. Ἐπαναφέρεται ἡ καθαρεύουσα, ἀναθεωροῦνται ἢ γλευάζονται οἱ διδακτικὲς ἀρχὲς τοῦ Σχολείου Ἐργασίας, ἀνασυντάσσονται τὰ σχολικὰ βιβλία, τροποποιεῖται ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς, ἀποξενώνεται τὸ σχολεῖο ἀπὸ τὴ ζωὴ. Μιὰ μερίδα μικρῆ δασκάλων ἐγκαταλείπει τὸ σχολεῖο καὶ ἀκολουθεῖ πολιτικὲς ἰδεολογίες, ἐνῶ ἡ πλειοψηφία τῶν δασκάλων τραυματίζεται καίρια στὴ δημιουργικὴ τῆς ἔφεση, χάνει τὸν ἐνθουσιασμό τῆς καὶ γνωρίζει τὴν ἀδιαφορία τῆς Πολιτείας. Τὸ Προοδευτικὸ Δημοκρατικὸ Σχολεῖο, πὺν κυοφορήθη μετὰ τὴν ἐθνικὴ ἐξόρμηση τοῦ 1909, ἔδωσε καρπούς σημαντικοὺς τὴν τετραετία 1928—1932 λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν τελευταῖο πόλεμο, κατέρρευσε ὀριστικά.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗ

Φιλολόγου

Η ΜΑΓΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΣΕ ΖΩΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΥΘΟΝ ΤΗΣ ΚΙΡΚΗΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Ὁ μαγικὸς κόσμος, τὰ πολύμορφα καὶ ποικίλα ἀντικείμενά του ἄσκησαν τεράστια ἐπίδρασι, θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ, εἰς τὸν ἄνθρωπο, ἀπὸ τῆς πρωτογονικῆς πολιτιστικῆς του καταστάσεως, κατὰ τὶς διάφορες ἐμφανίσεις του, μέχρι τῆς πολιτισμένης καὶ πρωτογόνου σημερινῆς. Μάρτυρες ἀδιάψευστοι τῆς παραπάνω πραγματικότητος, πιστοποιοῦντες ἀναμφισβήτητα τὸ γεγονός, εἶναι τὸ ἱστορικὸ χθὲς καὶ ἡ σημερινὴ πραγματικότης.

Ποιηταί, λογοτέχναι, καλλιτέχναι, ἱστορικοὶ καὶ φιλόσοφοι, ἔρχονται σ' αὐτὸν τὸν κόσμο καὶ ἀποκαλύπτουν ὠρισμένες περιοχάς του. Ἡ σημερινὴ πραγματικότης εἰς τὴν περιοχὴ τῶν βιωμάτων τῶν λαῶν καὶ τῶν ποικίλων ἐκδηλώσεων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, μὲ τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα, μαρτυρεῖ τὴν ζωντανὴ ὑπαρξί τοῦ μαγικοῦ στοιχείου.

Ἡ ζωὴ τοῦ μαγικοῦ κόσμου ἐγνώρισε τὰ πρῶτα ἀσταθῆ βήματά της μὲ τοὺς πρώτους δρασκελισμοὺς τοῦ πρώτου ἀνθρώπου. Ὁ μαγικὸς κόσμος καὶ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἔχουν ξεκινήσει παράλληλα, σὰν δίδυμα ἀδέρφια, μαζὺ εἶδαν τὸ πρῶτο φῶς στὸ γήϊνο στερέωμα, μαζὺ ἀγωνίστηκαν εἰς τὴν ὑποταγὴ τῆς ἀδάμαστης τότε καὶ παντοδύναμης σήμερα φύσεως, μαζὺ ἐγνώρισαν συναισθηματικὰ καταστάσεις καὶ μαζὺ ἐξακολοθοῦν νὰ ζοῦν σήμερα, μὲ μιὰ διαφορὰ τῆς συνυπάρξεώς των: τὴν ἀπόστασι.

Ἐνῶ τὸ ξεκίνημα τοῦ ἀνθρώπου ἔγινε παράλληλα μὲ τοῦ μαγικοῦ κόσμου, σήμερα πὺν ὁ ἄνθρωπος ἀνέβηκε σημαντικὰ εἰς τὴν πολιτιστικὴ κλίμακα, ἀπομακρύνθηκε ἀπ' τὸν κόσμο τῆς μαγείας, χωρὶς νὰ ἔχη ἐπιτύχει νὰ τὸν ἀπομονώσῃ. Ζῆ, ἔντονα μάλιστα, δείχνει σημάδια ζωῆς καὶ νεανικοῦ σφρίγγους εἰς τὴν ζωὴν κάθε μαγικὸ (οἱ μάγοι, οἱ μάγισσες, τὰ μάγια, τὰ ξόρκια, τὰ βότανα) ἴσως ζῆση μέχρι νὰ ἐκλείψῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν φλοιὸ τῆς γῆς.

Ὁ λόγος τῆς διαβιώσεως τοῦ μαγικοῦ ἐδράζεται εἰς τὰ στοιχεῖα πὺν συνυφαίνουσι τὴν ὑπαρξί του. Αὐτὰ εἶναι, ὁ μυστικισμὸς καὶ ἡ μεταφυσικὴ ὕλη. Οἱ θεράποντες καὶ οἱ θεραπεινίδες τοῦ μαγικοῦ καλύπτονται μὲ μαγικὸ πέπλο. Ἡ μορφὴ μιᾶς γριᾶς, τὰ λόγια της σύντομα καὶ μυστικόπαθα, ἡ βεβαιότητα τῶν λεγομένων, ἡ ἀφέλεια αὐτῶν πὺν ἀκοῦνε, δημιουργοῦν τὴν πλέον ἀπίστευτὴ πλάνη πιστευτῆ.

Δέος καταλαμβάνει τοὺς ἀνθρώπους ὅταν προσέρχονται εἰς τοὺς μύστας τοῦ μαγικοῦ. Τὰ μάγια, μὲ ὁποιαδήποτε μορφὴ ὕλική, σύνθεσι καὶ τελετουργία καὶ ἂν παρουσιάζονται, προξενοῦν ἔλξι καὶ ἀποστροφὴ ταυτόχρονα. Καὶ αὐτὸ στηρίζεται στὸ ἀναμενόμενο ἀποτέλεσμα.

Ἡ διττὴ ἐπίδρασι τῶν παραπάνω δυνάμεων, τόσοσι τῶν φορέων, ὅσον καὶ τῶν παρυσκευασμάτων, ἔχει ἔντονη παρουσία εἰς τὸν λαόν μας καὶ ἐπιφέρει συγκλονιστικὰ ἀποτελέσματα σὲ πολλὰς οἰκογένειες καὶ ἄτομα, περισσότεροσι τῆς ὑπαίθρου. Συνηθισμένα φαινόμενα εἶναι καὶ ἡ, εἰς τοὺς ὑποτιθεμένους πνευ-

ματικούς ανθρώπους, δυσμενής επίδρασις τῶν μαγικῶν, ποὺ τοὺς παραλύει τὸ λογικὸν καὶ—«φεῦ»—γίνονται θύματα ἀλόγων ἐνεργειῶν.

Ἄξιο παρατήρητο εἶναι καὶ τὸ διαφέρον, ποὺ προκαλεῖ ἢ ἐνασχόλησι μὲ τὰ μαγικοῦ περιεχομένου ζητήματα καὶ προβλήματα, ποὺ στηρίζεται τὶς περισσότερες φορὲς σὲ δύο βάσεις: 1) Εἰς τὴν ἐπικαιρότητα ποὺ παρουσιάζουν. Ζοῦν σήμερα, ἐπομένως εἶναι εὐλόγο νὰ ἀσχολούμεθα μὲ μιὰ πτυχή τοῦ παρόντος. 2) Εἰς τὸ γνωσιολογικὸ διαφέρον των, δηλαδὴ ἢ γνῶσι των φωτίζει περιοχὰς τοῦ ἐπιστητοῦ τῆς ἐποχῆς μας, ἐπομένως στρεφόμεθα εἰς τὰ θέματα τῆς Λαογραφίας, ποὺ εἶναι «ἐπιστήμη τοῦ ζῶντος παρόντος ἀνθρώπου».

Μὲ τὴν σύντομη αὐτὴ εἰσαγωγή, εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ἐξέτασι τοῦ θέματός μας, δηλαδὴ τῆς μαγικῆς μεταβολῆς τῶν ἀνθρώπων σὲ ζῶα, ὅπως παρουσιάζεται εἰς τὸν γνωστὸ μῦθο τῆς Κίρκης καὶ σὲ ἀντιπροσωπευτικὰ Νεοελληνικὰ παραμῦθια.

Τὸ φαινόμενο τῆς μαγικῆς μεταβολῆς τοῦ ἀνθρώπου σὲ ζῶο, εἰς τὸν σημαδιακὸ μῦθο τῆς «ΚΙΡΚΗΣ» θὰ παρακολουθήσωμε, α) ὅπως τὸν παρουσιάζει ὁ ποιητὴς Ὅμηρος εἰς τὴν Ὀδύσειά του, σὲ μετάφρασι Ἰακώβου Πολυλά καὶ β) θὰ ἀναφέρωμε τὸν μῦθο, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀπολλόδωρος «αὐτολεξί», γιὰ τὸ κείμενο εἶναι γλωσσικὰ βατό.

ΟΜΗΡΟΥ ΟΔΥΣΣΕΙΑ (Μετάφρασις Ἰακωβ. Πολυλά, ἔκδοσις 1932 κ. 205—240)

«Καὶ τοῦ Εὐρύλοχου ἐβγήκ' εὐθύς ὁ κλῆρος τοῦ γενναίου,
κίνησε αὐτὸς μὲ εἰκοσιδύο συντρόφους, π' ὄλοι ἐκλαίαν
κ' ἐμεῖς, ποῦ ὀπίσω ἐμέναμεν, ἐκλαίειμ' ὡς ἐκεῖνοι,
ἠῦραν εἰς τόπον ἀνοικτόν, τῆς λαγκαδιᾶς τὴν μέση,
ὠραία μαρμαρόκτιστα τὰ μέγαρα τῆς Κίρκης.

Καὶ λύκους εἶδαν ὄρεινους τριγύρω καὶ λεοντάρια,
ὁποῦ μὲ κακὰ βότανα τὰ'χε μαγεύσει ἐκείνη.

Οὐδ' ὠρμησαν ἐπάνω τους, ἀλλ' ὄλοι ἐσηκωθῆσαν,
καὶ τοὺς ἐπεριχάιρονταν μὲ ταῖς μακρναῖς οὐραῖς των.

Καὶ ὡς ἀπὸ γεῦμ' ὄτ' ἔρχονται, μὲ τὴν οὐρὰν οἱ σκύλοι
τὸν Κύριον περιχάιρονται, γλυκάδια καρτερῶντας,
ὅμοια τοὺς περιχάιρονταν οἱ λέοντες καὶ οἱ λύκοι.

Τρόμαξαν κείνοι βλέποντας τὰ φοβερὰ θερία,
καὶ ἔς τῆς καλόκορμης θεᾶς τὰ πρόθυρα ἐστάθησαν.

Καὶ ἄκουσαν τὴν Κίρκη μέσαθεν, ποῦ γλυκοτραγουδοῦσε,
καὶ ἄφθαρτον ὑφαίνει πανί, μέγα λαμπρόν, ὡς εἶναι
ὄλα τὰ ἔργα τῶν θεῶν, ψιλὰ, χαριτωμένα.

Τότε ὁ Πολίτης ὁ ἀρχηγός, ἀπ' ὄλους τοὺς συντρόφους
ὁ φίλος μου ὁ πιστότερος, ἔς αὐτοὺς ἄρχισε κ' εἶπε.

«Κάποια κεῖ μέσα, φίλοι μου, πανὶ μεγάλο ὑφαίνει
καὶ τραγουδᾷ γλυκύτατα, ποῦ ἠχολογᾷ τὸ δῶμα,
εἴτε θεά'ναι, εἴτε θνητὴ καὶ ἄς κράξουμε ν' ἀκούσῃ».

Εἶπε, κ' ἐκεῖνοι ἐφώναξαν σφικτὰ καὶ τὴν ἐκράξαν.

Καὶ αὐτὴ πετάχθη καὶ ἄνοιξε ταῖς φωτοβόλαις θύραις
καὶ τοὺς καλοῦσε ἀστόχαστα κατόπι ἐπῆγαν ὄλοι.

Ἔμειν' ὀπίσ' ὁ Εὐρύλοχος, ὅτι ἐδοκῆθη ἀπάτην,
καὶ μεσ' αὐτὴ τοὺς ὀδηγεῖ, εἰς θρόνους τοὺς καθίζει
καὶ τοὺς ζυμώνει μ' ἄλευρα τυρὶ καὶ ξανθὸ μέλι
μὲ κρασί Πράμναιο κ' ἔσμιγεν εἰς τὸ φαγὶ βοτάνια
φθοροποιὰ νὰ λησμονοῦν καθόλου τὴν πατρίδα.

Καὶ ὡς τὸ ἴδωσεν καὶ τὸ πῖαν, τοὺς κτύπησεν ἐκείνη
 μὲ ραβδί ποῦ ἔχε, κ' ἔκλεισεν αὐτοὺς ἑς ταῖς χοιρομάνδραις.
 κ' ἐκείνοι χοίρων κεφαλαῖς, φωνὴ καὶ τρίχαις εἶχαν,
 Καὶ ὄλο τὸ σῶμα, ἀλλ' ἔμεινεν ὁ νοῦς ὡς ἦταν πρῶτα».

ἽΟ Εὐρύλοχος πηγαίνει στὸ καράβι καὶ λέει τὴν συμφορὰ τῶν συντρόφων εἰς τοὺς ἄλλους καὶ τὸν Ὀδυσσεύα. ἽΟ Ὀδυσσεύς, ἀφοῦ ἔλαβε τὸ ξίφος τοῦ ξεκινᾶ γιὰ τὸ παλάτι τῆς Κίρκης. Στὸ δρόμο, πλησιάζοντας γιὰ τὸν προορισμὸν τοῦ, συνάντησε τὸν χρυσόραβδο Ἑρμῆ. ἽΟ Ἑρμῆς, μεταξὺ τῶν ἄλλων, τοῦ εἶπε (κ. στ. 284—288).....

ἀλλὰ πιστεύω
 δὲν θὰ γυρίσης, ἀλλ' αὐτοῦ θὰ μείνης ποῦ ναι οἱ ἄλλοι
 ἀλλ' ἀπὸ τέτοιον ὄλεθρο ἐγὼ θὰ σὲ λυτρώσω.
 ἽΕμπα μὲ τοῦτο τὸ καλὸ βοτάνι, ὅπου σοῦ δίδω
 τῆς Κίρκης μὲς τὰ δώματα, καὶ αὐτὸ θὰ σὲ φυλάξῃ».

ἽΟ Ἑρμῆς τὸν συμβουλεύει πῶς νὰ φερθῆ εἰς τὴν Κίρκην. Καὶ ὁ Ὀδυσσεύς (στ. 302):

«Εἶπε, κ' ἀνέσπασε ἀπ' τὴν γῆ τὸ βόταν' ὁ Ἀργοφόνος,
 μοῦ τοἴδωσεν καὶ μῶδειξε τὸ κάθε ἰδιωμά του.
 ἡ ρίζα τοῦ εἶναι ὀλόμαυρη, λευκὸν ὡς γάλα τ' ἄνθος,
 μῶλυ τὸ λέγουν οἱ θεοὶ κακὰ τὸ ξεριζώνει
 ἄνδρας θνητὸς ἀλλ' ἠμποροῦν οἱ ἀθάνατοι τὰ πάντα».

ἽΟ Ὀδυσσεύς μὲ τὸ μῶλυ καὶ τὴν διαγωγὴ τοῦ, τὴν γνωστὴ ἀπὸ τὸν Ἑρμῆ, πρὸς τὴν Κίρκην, τὰ μάγια τῆς πολὺ ὁμορφῆς μάγισσας δὲν ἔπιασαν. Μὲ ἔκπληξι ἢ ἴδια λέγει (στ. 326).

«Πῶς ἔπιες καὶ δὲ σ' ἔπιασαν τὰ βότανά μου τοῦτα».

Τέλος μὲ τὸ ραβδί, ἡ Κίρκη καὶ μὲ ἄλλειμμα ἀπὸ βοτάνι μετᾶτρεψε τοὺς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσεύα σὲ ἀνθρώπους, γιὰ χάρι τοῦ πολυμήχανου, ποῦ ὑποσχέθηκε, ὅτι θὰ μείνῃ μαζύ της γιὰ ἓνα χρόνον, ὅπως καὶ ἔκανε.

ἽΟ ἴδιος ὁ μῦθος ἀναφέρεται ὡς ἐξῆς ἀπὸ τὸν Ἀπολλόδωρον.
 (Ἀπολλοδ. Ἑπιτομὴ 7,14).

1) «Μίαν δὲ ἔχων ναῦν Αἰναίη νήσῳ προσίσχει. Ταύτην κατῶκει Κίρκη, θυγάτηρ Ἑλίου καὶ Πέρσης, Αἰτήτου δὲ ἀδελφῆ, πάντων ἔμπειρος οὔσα φαρμάκων, διελθὼν τοὺς ἑταίρους αὐτὸς μὲν κλήρω μένει παρὰ τῆ νηί, Εὐρύλοχος δὲ πορεύεται μεθ' ἑτέρων.

15) Εἴκοσι δυὸ τὸν ἀριθμὸν πρὸς Κίρκην. Καλούσης δὲ αὐτῆς χωρὶς Εὐρύλοχου πάντες εἰσίσιν, ὁ δ' ἐκάστῳ Κυκεῶνα πλήσασα τυροῦ καὶ μέλιτος καὶ ἀλφίτων καὶ οἴνου δίδωσιν, μίξασα φαρμάκῳ, πίνοντων δὲ αὐτῶν, ἐφαπτομένη ῥάβδῳ τὰς μορφὰς ἡλλοίου.

16) Καὶ τοὺς μὲν ἐποίει λύκους, τοὺς δὲ σὺς, τοὺς δὲ ὄνους, τοὺς δὲ λέοντας. Εὐρύλοχος δὲ ἰδὼν ταῦτα Ὀδυσσεῖ ἀπαγγέλει. Ὁ δὲ λαβὼν μῶλυ παρὰ Ἑρμοῦ, πρὸς Κίρκην ἔρχεται, καὶ βαλὼν εἰς τὰ φάρμακα τὸ μῶλυ μόνος πίων οὐ φαρμάσσεται, σπασάμενος δὲ τὸ ξίφος ἠθέλε Κίρκην ἀποκτείνειν. Ἡ δὲ τὴν ὀργὴν παύσασα τοὺς ἑταίρους ἀποκαθίστησι. Καὶ λαβὼν ὄρκους Ὀδυσσεύς παρ' αὐτῆς μηδὲν ἀδικηθῆναι,

17) Συνευνάζεται, και γίνεται αὐτῷ παῖς Τηλέγονος. Ἐνιαυτὸν δὲ μείνας ἐκεῖ, πλεύσας τὸν Ὠκεανόν, σφάγια ταῖς ψυχαῖς ποιησάμενος μαντεύεται παρὰ Τειρεσίου, Κίρκης ὑποθεμένης, καὶ θεωρεῖ τὰς τε τῶν ἡρώων ψυχὰς καὶ τῶν ἡρωίδων».

α) Παραθέσαμε παραπάνω τις δύο μορφές τοῦ μύθου, ὅπως τις ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος. Ἡ οὐσία τοῦ μύθου στὶς δύο μορφές, τόσο εἰς τὴν προγενέστερη τοῦ τυφλοῦ ποιητοῦ, ὅσον καὶ στὴν μεταγενεστέραν τοῦ Ἱστορικοῦ εἶναι ἡ ἴδια.

Ὅμως, οἱ δύο παραλλαγές παρουσιάζουν ἐκδηλες διαφορές. Γενικὰ ἡ ἐπικολυρική Ὀμηρική ἀφήγησι ἔχει τὴν κλασσική χάρι τῶν μεγάλων ποιημάτων, ἐνῶ ἡ ἱστορική ἐνασχόλησις τοῦ Ἀπολλοδώρου τὸ ἀπέριτο καὶ τὸ σύντομο τῶν Ἱστορικών. Εἰδικά, ὁ Ὅμηρος παρουσιάζει τὸν Εὐρύλοχο καὶ τοὺς συντρόφους του μπροστὰ στὸ μέγαρο τῆς Κίρκης, ὅπου ἔμειναν ἐκπληκτοὶ ἀπὸ τὰ μάρμαρα τοῦ κτιρίου καὶ ἐντυπωσιάσθησαν ἀπὸ τὰ ἡμερα ζῶα, λύκους, λιοντάρια. Αὐτὴν τὴν εἰκόνα ὁ Ἀπολλόδωρος τὴν παραλείπει, ἀλλὰ ὅπως θὰ ἰδοῦμε παρακάτω, ἐπέδρασε σ' αὐτόν.

Ὁ Εὐρύλοχος, στὴ συνέχεια, προέβλεψε ἀπάτη, αὐτὸν δὲν ἀναφέρει ὁ Ἀπολλόδωρος, καὶ ἡ πρόβλεψι αὐτῆ τὸν ἠμώδισε νὰ εἰσέλθῃ στὸ μέγαρο τῆς Κίρκης. Τὰ βοτάνια καὶ τὸ μαγικὸ ραβδί, μετέτρεψε τοὺς συντρόφους σὲ χοίρους μαρτυρεῖ ὁ Ὅμηρος, ἐνῶ ὁ Ἀπολλόδωρος λέγει ὅτι ἡ ἴδια ἐνέργεια τῆς Κίρκης «τοὺς μὲν ἐποίει λύκους, τοὺς δὲ σὺς, τοὺς δὲ ὄνους, τοὺς δὲ λέοντας». Ἐδῶ, ὀφείλομε νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν διαφορὰν, σὰν ἐπίδρασι τῆς εἰκόνας τοῦ Ὀμήρου μὲ τὰ ἡμερα ζῶα τοῦ μεγάρου τῆς Κίρκης, μὲ μιὰ παρατήρησι, ὅτι ὁ Ἀπολλόδωρος προσθέτει καὶ τὸ συμπαθητικὸ γένος τῶν ὄνων. Φυσικὸν εἶναι, ἀφοῦ ἔλαβον μορφή χοίρων οἱ σύντροφοι τοῦ Εὐρυλόχου, νὰ συνέχαιρον μαζὺ μὲ τὰ ἄλλα ζῶα, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος ἐξημερωμένα νὰ συμπληρώνουν τὸ γραφικὸ διάκοσμο τοῦ ὄλου μεγαλείου τοῦ μαγικοῦ κόσμου τῆς Κίρκης. Ὁ Ἀπολλόδωρος πλεονεκτεῖ τοῦ Ὀμήρου εἰς τὴν εἰσαγωγήν, παρουσιάζοντας, ὡς ἱστορικός, τοὺς γονεῖς τῆς Κίρκης καὶ διέλαβε στὸ τέλος τὸν καρπὸ τῆς γνωριμίας τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ τῆς Κίρκης, τὸν Τηλέγονον.

β) ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι τὰ παραμυθιακὰ στοιχεῖα ἀποτελοῦν τὰ ὑλικά δομῆς τοῦ μύθου. Πολλές φορές ἡ συνύφανσι, ἡ ἀρμογή λαμπροῦ μύθου, ὅπως εἶναι τῆς Κίρκης, καὶ ἡ συνύπαρξι μυθικοῦ στοιχείου μὲ ἱστορικὰ ὀνόματα καὶ πράγματα, πρῶτον δυσχεραίνουν τὴν διάγνωσι τῶν παραμυθιακῶν στοιχείων, δεύτερον ἐνέχουν πολλὰ ἐμπόδια, ποὺ κατευθύνουν στὴν πλάνη.

Γενικὰ τονίζομεν, ὅτι ἐὰν ἔλειπεν ἀπὸ τὸ μῦθον ὁ «τετραπέρατος» Ὀδυσσεύς, ποὺ συγκεντρώνει τις ἀρετὲς τοῦ κάθε Ἑλλήνου, ὁ Εὐρύλοχος καὶ σύντροφοί του, ἱστορικὰ πρόσωπα, ὁ μῦθος θὰ ἦταν ἓνα παρυμῦθι. Μὲ τις παραπάνω προϋποθέσεις πάντοτε, θὰ προσέθετε καὶ τὸν οἰκεῖο πρόλογο καὶ τὸ ἀνάλογο τέλος τῶν παραμυθιῶν. Ἔτσι μᾶς ἀπομένει παραμύθι καὶ ἡ αἰτία.

Ἀπὸ τὸ παραμύθι, ποὺ γεννᾷ ἡ λογικὴ προσθαφαίρεσι, ὁ Ὅμηρος ἔλαβε τὸ μοτίβο (τὴν φόρμα), ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο παρά, πῶς ἡ μάγισσα μὲ τὸ βότανο καὶ τὸ ραβδί τῆς μεταβάλλει τοὺς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀπὸ ἀνθρώπους σὲ ζῶα. Ἔτσι ὁ ὑψιπέτης ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας, ἀφοῦ ἔλαβε τὸ ὑλικό, δὲν τοῦ ἀπέμεινε πλέον παρὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸν συνδυασμὸν του μὲ τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα καὶ ἔτσι νὰ παρουσιάσῃ τὸν μῦθο (Ὀδ. κ. 240 κ.ε).

Προκύπτουν, ἀπὸ τὴν πληρέστερη γνωριμία μας μὲ τὸν μῦθο, τὰ ἐξῆς παραμυθιακὰ στοιχεῖα.

- 1) Ἡ μάγισσα Κίρκη καὶ τὸ μαγικὸν τῆς περιβάλλον
- 2) Τὰ μέσα τῆς Κίρκης, τὰ βότανα καὶ τὸ ραβδί
- 3) Τὰ ἀποτελέσματα τῶν μέσων τῆς μάγισσας
- 4) τὸ μῶλυ τοῦ Ὀδυσέως.

γ) ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ

Οἱ μεγάλες ἀλήθειες τῶν ζωτικῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς εἶναι δύσκολες εἰς τὴν σύλληψιν, πῶς δύσκολες εἰς τὴν διατύπωσιν. Ἡ δυσκολία τῆς διατυπώσεως μετριάζεται κάπως ἀπὸ τὸ ἔνδυμα, πὺν προσδίδει εἰς τὴν ἀλήθειαν ὁ ποιητὴς ἢ ὁ φιλόσοφος ἢ γενικὰ ὁ λογοτέχνης π.χ. Τὸ σπήλαιον τοῦ Πλάτωνος.

Ἡ Κίρκη, τὸ σύμβολον τῆς ἡδονῆς καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, πὺν καταρρίπτουν τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τὴν θέσιν τῶν ἐλλόγων ὄντων εἰς τὴν κατάστασιν τῶν ζῶων. Ἡ κατάπτωσις γνωρίζει τὴν ἀνόρθωσιν ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεά μετὴν βοήθειαν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Φωτὸς τῆς μυστικῆς γνώσεως, πὺν ἀφνιζοῦν τὴν μὴ ἀπωλεσθεῖσα μνήμη καὶ ἐπαναφέρουν εἰς τὴν αὐτοσυναίσθησιν τοὺς συντρόφους, ὥστε γὰρ κατανοοῦν τὸν προορισμὸν τῶν πάλιν.

Ἐξητάσαμε τὸ φαινόμενον τῆς μαγικῆς μεταβολῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς ζῶον, ὅπως ἀναφέρεται εἰς τὸν μῦθον τῆς Κίρκης. Συνεχίζομεν τὴν ἐξέτασίν μας εἰς τὸ δεύτερον αὐτῆς σκέλος, πῶς ἀπαντᾷ τὸ ἴδιον τὸ φαινόμενον εἰς τὴν σύγχρονην πραγματικότητα.

Στὴν ἀρχὴ ἀναφέρομεν περιληπτικὰ δύο Νεολληνικὰ παραμύθια, α) Τὰ «δυμάρικα» (Νεολληνικὰ Παραμύθια Jean Rio ἔκδοσις 1879, Ἡπειρωτικὰ ἀρ. 20 σελ. 60) καὶ β) «Ὁ Ἀθάνατος» ἀπὸ τὰ δημώδη παραμύθια Θήρας («Παρνασσὸς» σύγγραμμα περιοδικὸν τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσὸς τόμος Ε' 1881 σελ. 438).

ΤΑ ΔΥΜΑΡΙΚΑ

Ἐνας ψαρᾶς δὲν ἀποκτοῦσε παιδιὰ. Μιὰ γριὰ λέει εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ ψαρᾶ: «Ὁ ἄντρας σου ..., ἂν ἔπιανε τὸ χρυσὸν τὸ ψάρι θὰ ἀποχτούσαταν παιδιὰ». Ἡ γριὰ εἶπε ἀκόμη εἰς τὴν κυρὰ τοῦ Ψαρᾶ, τί νὰ κάνουν τὸ ψάρι γιὰ νὰ τεκνοποιήσουν. Ὁ Ψαρᾶς ψάρεψε τὸ ψάρι, συνεμορφώθη μετὴν τῆς συμβουλῆς τῆς γριᾶς καὶ ἡ γυναῖκα τοῦ ἐγέννησε δύο παιδιὰ, ἡ σκύλλα καὶ δύο σκυλλάκια, ἡ φοράδα καὶ δύο πουλάκια καὶ εἰς τὰ πεζούλια φντρώσαν δύο κυπαρίσσια.

Ὁ ἄντρας ἀπὸ τὰ παιδιὰ, σὺν μεγάλωσεν, πῆρε ἕνα ἄλογο καὶ τὸ ἕνα σκυλλὶ καὶ πῆγε νὰ ἀποκτήσῃ ὄνομα: «πῆγε, πολὺ μακριὰ ἀπ' τὸν τόπον σου, καὶ πῆγε καὶ κόνεψε εἰς μιᾶς γριᾶς τὸ σπίτι». Πλάι ἦταν τὸ παλάτι «τῆς Ὀμορφῆς τοῦ τόπου». Τὸ παιδί ἐλάλησε «ταμπῶ» πὺν ἄρεσε εἰς τὴν Ὀμορφη καὶ ζήτησε τὸν νέον. Στὴν συνάντησιν ἡ βασιλοπούλα ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν τῆς νὰ τὸν πάρῃ ἄνδρα, πῶς ἤθελε ὁ νέος. Πηγαίνει εἰς τὸν βασιλεῖα καὶ τοῦ ζητᾷ τὴν κόρη. Ὁ Βασιλεῖα τοῦ εἶπε: «Ἐγὼ ἕνα κούτσορον χονδρὸν εἰς τὸν κάμπο, ὅπου δύο τριχιᾶς δὲν τὸ ἀγκαλιάζουν, ἂν τὸ κόψῃς μιὰ φορὰ μετὴν τὸ σπαθί σου, θὰ σοῦ τὴν δώκω γιὰ γυναῖκα τὴν τσιούπρα μου, εἰδὲ μή, θὰ σοῦ πάρω τὸ κεφάλιν». Ὁ νέος μετὴν βοήθειαν τῆς βασιλοπούλας, πὺν τοῦ ἔδωσε μιὰ τρίχα τοῦ κεφαλιοῦ τῆς καὶ μετὴν αὐτὴ τὴν κόψεν, ἔκοψε τὸ κούτσορον. Ὁ Βασιλεῖα κατόπιν τοῦ εἶπε νὰ κἀνῃ κάτι ἄλλο. Νὰ τρέχῃ τρεῖς ὥρας μετὴν ἄλογο, κρατῶντας δύο μαστραπάδες νερό, χωρὶς νὰ χύσῃ σταλαματὰ. Ὁ νέος τὸ ἐπέτυχεν μετὴν τὸ δαχτυλίδιν «τῆς Ὀμορφῆς» πὺν ἀγάσεν τὸ νερό.

Τέλος Ὁ Βασιλιάς τοῦ εἶπε νὰ παλέψη μὲ τὸν Ἀράπη, κι ἂν τὸ νικήση, θὰ τοῦ δώσῃ γυναῖκα τὴν κόρη του. Ἡ βασιλοπούλα ἔμαθε γιὰ τὴν παραγγελία καὶ λέει στὸ νέο: Ὁ Ἀράπης εἶμ' ἐγώ, καὶ μοῦ δίνουν ἓνα σερμπέτι καὶ γένομαι Ἀράπης».

Ὁ νέος πάλαιψε καὶ νίκησε τὸν Ἀράπη, ἀφοῦ ἔκανε ὅ,τι τοῦ εἶπε ἡ βασιλοπούλα. Ὁ Βασιλιάς δέχθηκε τὸν γάμο. Ὁ νέος ἐζήτησε παράτασι (40) σαράντα ἡμέρες γιὰ νὰ τελειώσῃ τὶς δουλειές του.

Πῆγε, σὲ ξένο τόπο, καὶ «κόνεψε» σὲ μιᾶς γριᾶς τὸ σπίτι. Λειψυδρία μᾶστιζε τὸν τόπο, διότι τὸ νερὸ τὸ ἐμπόδιζε ἓνα στοιχειό, ποῦ τοῦ ἔδιναν ἓνα κορίτσι νὰ φάῃ, γιὰ νὰ ἀφήσῃ τὸ νερὸ. Τὴν ἐπομένη τυχαίνει νὰ τοῦ δώσουν «τὴν τσιούπρα τοῦ Βασιλιᾶ». Ὁ νέος ἐλευθέρωσε τὴν κόρη ἀπὸ τὸ στοιχειό καὶ τὴν παντρεύεται. Διέταξε τὸ σκυλὶ νὰ φάῃ τὸ στοιχειό. Σὲ λίγες ἡμέρες πηγαίνει κυνήγι μὲ τὸ σκυλὶ καὶ τὸ ἄλογο. Κάπου ζητᾶ νερὸ ἀπὸ μιὰ γριά, αὐτὴ εἶπε νὰ τῆς ἐπιτρέψῃ νὰ κτυπήσῃ τὸ σκυλὶ μὲ ἓνα ξύλο καὶ μετὰ νὰ τοῦ δώσῃ νερὸ. Ὁ νέος ἐπέτρεψε, τὸ σκυλὶ μαρμάρωσε, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος μετὰ ἀπὸ χτύπημα τῆς γριᾶς, καθὼς καὶ τὸ ἄλογο.

Στὸ σπίτι ἐμαράγκιασε τὸ κυπαρίσσι. Αὐτὸ τὸ σημάδι παρεκίνησε τὸν ἀδελφὸ του νὰ ξεκινήσῃ νὰ τὸν βοῆ. Μετὰ ἀπὸ πορεία συνάντησε τὴν γριά, ποῦ μαρμάρωσε τὸν ἀδελφὸ του. Ἡ γριά δὲν ἤθελε νὰ ἀπομαρμαρώσῃ τὸ μαρμωμένον καὶ τὰ ζῶα. Τότε ὁ ἀδελφὸς τοῦ μαρμωμένου εἶπε στὸ σκυλὶ νὰ τὴν καταπιῇ, ὡς τὴν μέση. Ἡ γριά εἶπε τότε: «Ἔχω δύο βίτσες, μιὰ πράσινη καὶ μιὰ κόκκινη. Μὲ τὴν μιὰ τὴν πράσινη μαρμαρώνω, μὲ τὴν κόκκινη ξεμαρμαρώνω». Τότε ὁ νέος ξεμαρμάρωσε τὸν ἀδελφὸ του, τὸ σκυλὶ καὶ τὸ ἄλογο.

Στὸ δρόμο συνητοῦσαν καὶ ὁ ἀναστημένος σκότωσε τὸν ἄλλον, γιὰ τὸ τοῦ εἶπε σχετικὰ μὲ τὴν διαμονή του στὸν πεθερὸ τοῦ Βασιλιᾶ. Τὰ σχετικὰ μὲ τὸν φόνο, στὴν ἐπιστροφή τὰ διηγήθηκε στὴν βασιλοπούλα καὶ τὸ «πρῶνὸ πῆγαν καὶ πῆραν κοντὰ τους καὶ μιὰ γαράφα ἀθάνατο νερὸ, καὶ τοῦ ἔρριξαν ἀπάνωτιό του, κι' ἀναστήθηκε». Τέλος τοῦ ἔδωσε γυναῖκα τὴν ὁμορφὴ τοῦ τόπου.

Ο ΑΘΑΝΑΤΟΣ

Μιὰ φορὰ ἓνας Βασιλιάς εἶχε τρεῖς γιούς. Μετὰ τὸ θάνατό του καὶ τὸν χαμὸ τῶν μεγαλυτέρων παιδιῶν του, ὁ μικρὸς γιός, ὁ Γιάννης καὶ βασίλισσα μητέρα του ἔφυγαν στὸ δάσος. Ὁ Γιάννης σκοτώνει τὸν Βασιλιᾶ τῶν Δράκων. Ἀφίνει τὴν μητέρα του στὸ παλάτι καὶ τῆς λέει. «Μάνα θὰ κάθесе ἐδῶ καὶ θὰ φέρνω γὼ πουλιὰ νὰ τρῶμε. Μὰ θωρεῖς, μητέρα μου, σὲ τοῦτο δῶ τὸ μέρος νὰ μὴ χύσῃς ποτὲ νερὸ, γιὰ τὶ εἶναι ἓνας δράκος καὶ θεὸ νὰ ζωντανέψῃ κ' ἔβγη ὁ δῶ.»

Ἡ μητέρα κάποτε χύνει νερὸ, βγαίνει ὁ Δράκος. Ἡ Βασίλισσα ζοῦσε κρυφὰ μὲ τὸν Δράκο καὶ μαζὺ του γέννησε παιδί, ποῦ τὸ βάπτισαν Ἀθάνατο. Ὁ Δράκος ἤθελε νὰ σκοτώσῃ τὸν Γιάννη. Ἡ Βασίλισσα καὶ ὁ Δράκος βάζουν στὴν λαίνα φαρμάκι, γιὰ νὰ σκοτώσουν τὸν Γιάννη, ἀλλὰ ἀπέτυχαν. Ἀποφάσισαν νὰ χύσουν στὰ συντόνια φαρμάκι. Ὁ Ἀθάνατος ἀποσχόλησε τὸν Γιάννη καὶ δὲν ἔπεσε νὰ κοιμηθῇ καὶ δὲν ἔπαθε τίποτε. Ὁ Δράκος ἀποφάσισε νὰ γίνῃ φίδι καὶ νὰ πνίξῃ τὸν Γιάννη. Ὅλα αὐτὰ τᾶκουσε ὁ Ἀθάνατος, καὶ στὴν ἐπιστροφή ἀπὸ τὸ κυνήγι ὁ Γιάννης εἶχε στοὺς ὤμους τὸν Ἀθάνατο, ἔτσι ἀπέτεχε ὁ Δράκος. Ἀποφάσισε νὰ σκοτώσῃ τὸν Γιάννη, ἐκεῖ ποῦ κοιμόταν. «Μὰ εἶχανε σύστημα, ὅπως ἠσκοτώνονταν τὸν ἠβάνανε καὶ στὰ κλαδιὰ καὶ τότε κάνανε στάχτη. Θὰ πάω, μὰ ἂν νοιώσουνε θὰ μὲ σκοτώσουνε καὶ θὰ μὲ κάψουνε καὶ νᾶρθῃς νὰ πάρῃς τὴν στάχτη μου νὰ κάμῃς μακαρόνια νὰ φάῃ νὰ σκάσῃ κι' ἄς μὴν εἶμαι στὴ ζωὴ» Ὁ Ἀθάνατος ἄκουσε ὄλα καὶ λέει, στὸ Γιάννη, ἀφοῦ ἔγιναν

τὰ παραπάνω, νὰ μὴ φάη μακαρόνια. Ὁ Γιάννης στὸ τραπέζι δίνει τῆς μάνας του νὰ φάη γιὰ δοκιμὴ καὶ αὐτὴ τρώγοντας σκάει.

Τὰ παιδιά πάνε νὰ βροῦνε τὸν μεγαλύτερό τους. Ὁ Γιάννης ἀπὸ τὸ βασιλικὸ δρόμο, ὁ Ἀθάνατος ἀπὸ τὸ βεζιρικο καὶ ἀλλάζουν τὰ δαχτυλίδια των, μὲ συμφωνία, ὅταν τοὺς σφίγγει, ὁ ἕνας νὰ τρέξη νὰ εὔρη τὸν ἄλλον. Ὁ Γιάννης πηγαίνει σὲ βασιλικὸ παλάτι, βοηθᾷ τὸν βασιλιᾶ στοὺς πολέμους του καὶ ἐκεῖνος τοῦ δίνει τὴν κόρη του σὲ γάμο. Παντρεύεται. Ἐνα παράθυρο τοῦ δωματίου του δὲν ἀνοίγε, τὸ ἀνοίξε καὶ βλέπει δρόμο. Πηγαίνει ὁ Γιάννης στὸ δρόμο καί, ὅπως τοῦ εἶπε ἡ βασίλισσα, εἶχε Δράκο. Παλεύει καὶ ὁ Δράκος τὸν σκότωσε. Τὸ δαχτυλίδι σφίγγει τὸν Ἀθάνατο. Ὁ Ἀθάνατος ξεκινᾷ γιὰ τὸ παλάτι καὶ ἀφοῦ πῆρε πληροφορίες ἀνταμώνει τὸν Δράκο καὶ τὸν νίκησε. Τότε βρίσκει τὴν κόρη τοῦ Δράκου καὶ ζητᾷ τὸν Γιάννη, ἐκεῖνη ἀνέστησε τὸν Γιάννη, ποὺ ἐγύρισε στὴν βασίλισσά του, καὶ ὁ Ἀθάνατος τὴν παντρεύτηκε.

ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΜΕ ΤΟΝ ΜΥΘΟΝ

Παρατηροῦμε στὰ παραμύθια αὐτὰ, ἀκόμη καὶ σὲ παράλληλα, μιὰ ἐπιβίωσι ὄλων τῶν παραμυθιακῶν στοιχείων τοῦ μύθου τῆς Κίρκης. Αὐτὸ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασι τῆς Κίρκης τῆς Ὀδυσσεΐας, σὰν μοτίβου ἴσως, ἢ εἰς τὴν ἰκανότητα τοῦ Νεοέλληνα νὰ ἐξηγήσῃ μὲ παραμύθι, ὅ,τι τὸν ἀπασχολεῖ, τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅ,τι ἡ κυρία αἰτία εἶναι ἡ ἴδια Ν ο ο τ ρ ο π ί α τοῦ Ἑλληνα.

Ἡ Κίρκη ἐδῶ εἶναι ἡ Γριά. Ποιὰ ἀπ' ὅλες; Ὅλες. Ἡ «ὁμορφὴ τοῦ τόπου» κόρη τοῦ πρώτου βασιλιᾶ καὶ «τσιούπρα τοῦ Βασιλιᾶ» ποὺ σώθηκε ἀπὸ τὸ στοιχεῖο μὲ τὴ βοήθεια τοῦ νέου, τί εἶναι; Ἐδῶ ἔχομε διχασμὸ τῆς προσωπικότητος τῆς Κίρκης σὲ γριᾶς καὶ νέες.

Τὸ σύμπλεγμα τῆς κάθε γριᾶς καὶ τῆς νέας ἀποτελεῖ τὴν Κίρκη, δηλαδὴ τὴν ὄντοποίησι τῆς μαγικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἡδονῆς. Σὰν γριά ἔχει τὶς μαγικὰς ιδιότητες τῆς Κίρκης, σὰν νέα τῆς ἡδονικῆς.

Εἶναι καθαρὴ καὶ ρεαλιστικὴ ἡ ἐνατένισι τοῦ κόσμου ἀπὸ τὸν Νεοέλληνα. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐμπόδια, ποὺ παρουσιάζει ὁ πρῶτος βασιλιᾶς στὸν ὑποψήφιο γαμπρὸ τῆς κόρης του. Εἰς τὸν μῦθο τῆς Κίρκης δὲν ἔχομε ἐμπόδια, γιὰτὶ ἐπικρατεῖ τὸ μυθικὸ στοιχεῖο.

Τὰ μέσα τῆς Γριάς εἶναι τὸ ξύλο στὰ μαρμαρώματα, ἐνῶ τῆς Κίρκης τὸ βότανο καὶ τὸ ραβδί. Πρέπει νὰ προσέξωμε τὸ ὅ,τι μεταβλήθηκε ὁ νέος καὶ ὁ σκύλος καὶ δὲν ἔγιναν ζωντανά, ὅπως οἱ σύντροφοι τοῦ Ὀδυσσεῶς, ἀλλὰ ἄψυχα ὄντα, μάρμαρο. Δηλαδή, οἱ ἡδονῆς καταβιβάζουν τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ σωματικῆς καὶ ψυχοπνευματικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ καὶ τὰ ζῶα, σὲ κατώτερη βαθμίδα. Τὸ βότανι τῆς Κίρκης, εἶναι γνωστὸ καὶ στὸ παραμύθι μας, εἶναι τὸ «ἀθάνατο νερό» ποὺ ζωντάνεψε τὸν ἀδικοσκοτωμένον ἀδελφό.

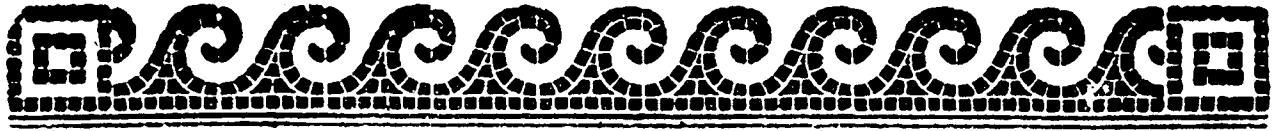
Εἰς τὸ δεύτερον παραμύθι, τὸν «Ἀθάνατο», ἡ Κίρκη ἀντιπροσωπεύεται σὰν μαγικὴ καὶ ἡδονικὴ ὑπαρξις, ἀπὸ τὸν Δράκο (τὸν Βασιλιᾶ τῶν Δράκων καὶ τὸν ἄλλον τὸν φονιά τοῦ Γιάννη) σὰν μαγικὴ δύναμις, ἀπὸ τὴν βασίλισσα τὴν μητέρα τοῦ Γιάννη καὶ τοῦ Ἀθανάτου καὶ τὴν κόρη τοῦ δευτέρου δράκου, σὰν ἡδονικὴ δύναμις.

Οἱ ἀπόπειρες φόνου τοῦ Ἀθανάτου, τὰ διάφορα ἐμπόδια ἡδονισμοῦ εἶναι ἡ ρεαλιστικὴ εἰκόνα τῶν πραγμάτων.

Μαγικὰ μέσα. 1) Τὸ νερό, ποὺ ἔχυσε ἡ βασίλισσα καὶ ἀναστήθηκε ὁ Δράκος, μὲ τὸν ὁποῖον συνέζησε καὶ ἐκαρποφόρησε τὸ Ἀθάνατο, 2) Ἡ στάχθι τοῦ τοῦ νεκροῦ Δράκου, 3) Τὰ δαχτυλίδια τοῦ Γιάννη καὶ τοῦ Ἀθανάτου.

Σὰν ἀποτέλεσμα τῆς μαγικῆς καὶ ἡδονιστικῆς ἐνεργείας ἔχομε ὄχι μετα-

ΗΠΕΙΡΩΤΑΙ ΛΟΓΙΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ* ΩΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΑΙ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ

Ὁ Ἴπποκράτης ἀντιπροσωπεύει τὴν χρυσοῦν
περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς Ἱατρικῆς Ἐπιστήμης
Siegerist

20

Καὶ ὅταν συναντηθῆτε δὲν πρέπει νὰ φιλονεικῆτε.
Μὴ! Σᾶς ἐξορκίζω! Μὴ, ἓνας τὸν ἄλλο μὴ φθονῆτε.

Μὴ φιλονεικῆτε· μὴ βρισιᾶς σὰ συναντηθῆτε.
115 Μὴ! Σᾶς ἐξορκίζω! Ἐνας τὸν ἄλλο μὴ φθονῆτε.
Εἶν' ἔλεεινό. Κάμει αὐτὰ μόνο ἢ ἀλητεία.
Κι' ἡ βλακεία θὰ φανῆ—ἡ σοφία, πῶχ' καὶ μωρία.

21

Ἄρχες βασικῆς ἂν τις κρατήσης κι' ἂν τοὺς πείσης καὶ καλὴ θὰ κά-
μης γιατρικῆ.
Κι' ὅταν καλὰ φροντίσης νὰ μὴ παραστρατοῦν, νὰ μὴ ἴναι βια-
στικοί.

Ἔτσι ἡ Ἐπιστήμη θὰ φανῆ πράγματι μεγάλη.
Τέτοιες ἀρχές μὴ παραβῆς· θεραπεία ἂν θῆς καλὴ.
120 Νὰ μπορῆς νὰ πῆς σ' ἄρρώστους νὰ μὴ ἔχουν παραζάλη:
Πότε καλὰ θὰ γίνουν· καὶ ἄς μὴ βιάζωνται πολὺ,
μιὰ κι' ἔχουν ὅπως πρέπ' ὀδηγηθῆ, τὴν ὑγείαν νὰ βροῦν.
Ἄρκει σ' αὐτὰ πᾶρα προσταχθῆ, νὰ μὴ παραστρατοῦν.

22

Ὁ ἄρρωστος καὶ θὰ δυσπιστήσῃ· κι' ὅταν ἀπαυδῆσῃ, δὲν θέλει νὰ
ζήσῃ.
Δόστου νέα εὐεξία, προσάρμοστον στὴ φύσιν κι' ὁ χρόνος θὰ βοηθήσῃ.

Κι' ὅταν πονοῦν πολὺ καὶ κουραστοῦν θάνατο ζητοῦν.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 164.

βολὴ τῶν ἀνθρώπων σὲ ζῶα ἢ ἄψυχα ὄντα, ἀλλὰ τὸν θάνατο. Ἐδῶ βλέπομε, πό-
σο ἀλύγιστος τιμωρὸς εἶναι ἡ Νεολληνικὴ νοσοτροπία, καὶ ποιά τιμωρία φέρει
στὶς παραπάνω σχέσεις. Μὲ τὸν θάνατο ἔχομε τελεία σωματικὴ ἀπονέκρωσι καὶ
ψυχικὴ ἀπουσία.

«Τὸ δένδρον ἐκ τοῦ καρποῦ γινώσκεται» καὶ ὁ λαὸς μας, ἀπὸ τὰ πνευ-
ματικά του δημιουργήματα, ποὺ ἐνέχουν, πέρα ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴν ἀξία, τεκμή-
της φαινομενολογικῆς του ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς πορείας.

- 125 Κι' ἄν γιατρός θά δώση (χωρίς φυσικά καί νά βλαφτοῦν)
νέα φάρμακα, θά διώξη, ἄν εὔρουν σωτηρία,
καί δυσπιστία πρόσκαιρη καί συναφῆ πικρία.
Εὐεξία δόστου φυσική. Τὸ κάθε ζυγισμένο.
Βόηθατον μετ' τὸ φυσικὸ κι' ὄχι μετ' τὸ ξένο.
- 130 «Τίς σκέψεις τακτοποίησε καί τῆ θερμοκρασία
καί τοὺς χυμοὺς ποὺ παίρνουνε ἀπ' τὴν κατεργασία·
κι' ἀπὸ τροφή ξεχωριστὴ κι' ἀπανακατωμένη,
νά δῆς ἐπίκτητ' εἶν' ἡ βλάβη ἢ κληρονομημένη».
Κι' ἄν εἶναι ποὺ γιατρεύεται, προσάρμοστο στὴ Φύση.
- 135 Κι' αὐτὴ μαζί τ' ἐλάττωμα κι' ὁ χρόνος θά βοηθήση.

23

**Νᾶσαι ἀπλᾶ καί ὁμορφο ντυμένος.
Κι' ὄχι χτυπητὰ καί φιασιδωμένος.**

- Ἄξιον ἄξιον ἀξία νά μὴ καταχρασθῆς.
Μὴ καί μυρουδιές, μὴ χτυπητές, θά παραξηγηθῆς.
Τὸ λίγο ὁμορφαίνει· μετ' τὸ πολὺ, σὺ θά ζημιωθῆς.
Ἄλλ' ἄν καί αὐτὸ σ' εὐχαριστῆ, ἄς μὴ καταργηθῆ.
140 Ἡ ἀξιοπρέπεια στὴν Ἱατρικὴ μόνο νά σωθῆ.

24

**Μηχανές καί ἐργαλεῖα νά καλομαζεύης.
Πάντα πρέπει μετ' καλὰ νά καλοδουλεύης.**

Τίς μηχανές καί τ' ἐργαλεῖα, μάθε νά μαζεύης.
Μάθε σιὰ καλὰ καί χρήσιμα, νά καλοδουλεύης.

25

**Κι' ἄν σέ συνέδριο γιατρῶν θελήσης νά μιλήσης:
Τῆ φιλοπονία καί τὴν ἀρετὴ πρέπει ν' ἐμφανίσης.**

- Κι' ἄν σέ συνέδριο γιατρῶν θελήσης νά μιλήσης,
μὴ καυχῆθῆς πάρα πολὺ καί μὴ παραστρατήσης.
145 Καί τίς ἀδυναμίες σου νά μὴ τίς ἐμφανίσης.
Φιλοπονία μ' ἀρετὴ πρέπει ν' ἀθανατίσης.
Πραγματικὴ θά βρῆς χαρὰ, καί στὴ χαρὰ θά ζήσης.
Ἄλλοιῶς θά σ' ἕνας κηφήνας καί θά χρεωκοπήσης.

26

**Γεροντομαθημένοι, παραλυμένοι ἀποτυχημένοι.
Γιατροὶ ἐπίορκοι, ρεζηλεμένοι καί ξεπεσμένοι.**

- Ἐπιθυμῶ νά μὴ σοῦ ποῦν «Μάθε Γέρο γράμματα,
150 τὸ παρὸν χαμένο, τὸ παρελθὸν σχεδὸν θαμμένο».
Θά ἔχης ἀτυχήματα, σ' ὅλα σου τὰ πράγματα,
παιδιαρντροπές κι' ἀπρέπειες στὸν παραλυμένο·
σέ σχέσεις κι' ὑποσχέσεις, στοὺς Θεοὺς ποῦπες θ' ὀρκιστῶ:
«Τὸν ἄρρωστο θά προστατεύω, πάντα θά μελετῶ,
155 θ' ὠφελῶ τὸ κόσμον, θά παρηγορῶ, θά νουθετῶ:

μ' ὄ,τι καλὸ—ζηλευτό, κι' ὀλόψυχα θ' ἀγωνιστῶ:
Σὲ σκληρῆ ἀρρώστεια καὶ σ' ὄλα τοῦ κόσμου τὰ ρωτῶ».

27

Συνιστῶ σ' αὐτοὺς σ' ἀπλᾶ νὰ ἀσκηθοῦν καὶ πρακτικὰ καλὰ νὰ βοηθοῦν.

Ψηλὰ κι' ἀκούραστοι νὰ σταθοῦν οἱ ἄλλοι, πνευματικὰ ν' ἀσχοληθοῦν.

- Συνεργασία εὐκόλα, ὅπου κι' ἂν πρωτοστατῶ,
δὲν ζητῶ π' αὐτούς. Ἔχουν μυαλὸ—τρόπο χαλασμένο.
- 160 Κι' ἀφοῦ αὐτοὶ νὰ διορθωθοῦν δὲν εἶναι δυνατὸ
κι' οὔτε νὰ τηρήσουν τὸ σωστὸ καὶ καθιερωμένο,
συνιστῶ ν' ἀσκηθοῦν καὶ πρακτικὰ καλὰ νὰ βοηθοῦν.
Γιατ' ὅσοι σ' ὑψηλὰ καὶ δύσκολα παρασχολεθοῦν,
θὰ μποροῦν καὶ χειρωνακτικὰ νὰ παρακουραστοῦν;
- 165 Αὐτοὺς ν' ἀκοῦν προτρέπω κι' ἀκούραστους νὰ τοὺς κρατοῦν.

28

Δίαιτα αὐστηρῆ καὶ μακρυνή, ποτὲ νὰ μὴ τῆ δώσης.
Νὰ μὴ τὸ μακρύνῃς τὸ κακό, καὶ μὴ τὸ μεγαλώσης.

- Ἡ αὐστηρῆ ἢ δίαιτα νὰ μὴ μακροχρονίση,
γιατὶ μπορεῖ ὁ ἄρρωστος σ' αὐτῆ νὰ συνηθίση·
ἢ ἀρρώστια νὰ φουντώσῃ καὶ νὰ πολυκαιρίσῃ,
τυφλά καὶ ἀναγκαστικὰ αὐτὴν ἂν πολὺ κρατήσῃ.
- 170 Τρανὸς τότε θᾶν' ὁ κίνδυνος καὶ νὰ προφυλαχτῆς·
καὶ τοῦ κακοῦ μὴ γίνῃς, ἄθελα σύ, ἐνισχυτῆς.

29

Νὰ φυλαχτῆς σ' ἀπότομη καιροῦ μεταβολή.

Σὲ μεταβολὲς ἀπότομες καιροῦ νὰ φυλαχτῆς.

30

Τὰ γερατειὰ πάντα μὲ προσοχή.
Τὰ νειάτα ἔχουν σὲ ὄλα ἀντοχή.

Γερατειὰ δὲν ἔχουν, τὰ νειάτα ἔχουν σ' ὄλα ἀντοχή.

31

Λόγια μπερδεμένα, δίχως νόημα: Θᾶναι ἀπ' ἀρρώστια, ἢ ἢ ἀκοή
τοὺς θᾶναι χαλασμένη.

Ἡ θᾶναι γεννημένοι καλλιτέχνες· ἢ θᾶναι νεαροί, πάντα ἀφηρημέ-
νοι κι ἀφηνιασμένοι.

- Σ' ὀμιλία ἀσάφεια; Θᾶχῃ ἀρρώστια καὶ στ' αὐτιά.
- 175 Καλὰ τὰ πρῶτα πρὶν ἀκούσῃ, ἀκούει τὰ μετὰ.
Ξεχνᾶ τις πρῶτες σκέψεις του καὶ δευτέρες ἀρχινᾶ.
Κι' ἂν μ' αὐτὰ δὲν εἶναι ἄρρωστος αὐτὸς στ' ἀληθινὰ,
θᾶναι τότε καλλιτέχνης· αὐτὸ σ' αὐτοὺς συμβαίνει·
ἢ νεαροί, πὸν κι' ἀπ' τὸ μικρὸ εἶν' ἀφηνιασμένοι.

Ἡ ὑπουλη ἀρρώστεια καὶ θά παραταθῆ·
ἢ ἄλλη θά κριθῆ. Κι' ἂν δὲν ἐντοπισθῆ.
θά φύγη καὶ ἡ μικρῆ. ἂν δὲν θά ἐνισχυθῆ,
ἀπὸ στενοχώριες, π' αὐτοὺς ποὺ συμπαθεῖ.

- 180 Ἀταραξία σ' ἄρρωστο; Ἀρρώστια θά τραβήξῃ.
Κρίσεις ἔχει ὁ ἄρρωστος; Καὶ γρήγορα θά λήξῃ.
Καὶ ἡ μικρῆ αἰτία γρήγορα θά ἐκτοπιστῆ,
ἂν κάπου δὲν ἔχει γιὰ καλὰ ἐντοπιστῆ
κι' ἀπὸ νέες κι' ἄλλες στενοχώριες δὲν ἐνισχυθῆ.
185 ποὺ θά τις παίρνῃ, πάντοτε, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ συμπαθεῖ.
Κι' ὅταν φωνάζουν πάλι, πολὺ θά στενοχωρηθῆ.

**Γιατρέ, μὴ παρακουραστῆς· μὴν χάσης τὴν ὑγεία.
Κι' ὅταν παραζωριστῆς. ἔξω ὅλα καὶ ψυχαγωγία.**

- Ἄν παρακουραστῆς καὶ ζωριστῆς: Κόψε καὶ κάμε ἀποχή.
188 Συζήτηση γλυκειά, λιακάδα, τραγοῦδι κι' εὐχάριστ' ἔξοχή.

Ἄλλαι ἐργασίαι τοῦ ἱατροῦ Β. Χρήστου γύρω ἀπὸ τὸν Ἴπποκράτην εἶναι:
—Ἴπποκράτους «Νόμος». Ἐλευθέρα μετρικὴ ἀπόδοσις. Πρακτικά 13ου Πανελ-
λίου συνεδρίου τῆς Ι.Χ.Ε. Ἀθηνῶν 1957.

—Βιολογικαὶ πεποιθήσεις τοῦ Ἴπποκράτους εἰς τὴν σύγχρονον Ἱατρικὴν. Περι-
οδικὸν «Ἑλληνικὴ Ἱατρικὴ» Θεσσαλονίκης. Τεύχος 10ον, σελ. 946—952, 1958.

—Das «Gesetz», des Hippokrates ewiges Gesetz der Ärztlichen vollcom-
menheit.

IV' Congres International de Medicine Neo-Hippocratique, 1958. Τόμος II,
σελ. 258—268.

—The cosmobiological concepts of the Classical period of ancient Greece, as
seen in our times.

—Congres International de Medicine Neo-Hippocratique, 1958, Τόμος II, σελ.
269—275.

—Σύγκρισις τῆς Ἱατρικῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ Ἴπποκράτους. Μετὰ περι-
λήψεων εἰς τὴν Γερμανικὴν, Ἀγγλικὴν καὶ Γαλλικὴν. Πρακτικά XVIIe Congres
International d' Histoire de la Medicine 1960. Σελ. 56—62.

—Αἱ ἀπόψεις μας διὰ τὴν μετρικὴν ἀπόδοσιν, νέαν διαίρεσιν καὶ ἀξίαν τῶν
Ἴπποκρατικῶν Παραγγελιῶν. Μετὰ περιλήψεων εἰς τὴν Γερμανικὴν, Ἀγγλικὴν καὶ
Γαλλικὴν. Ἀνεκοινώθη εἰς τὸ αὐτὸ 17ον Διεθνὲς Συνέδριον τῆς Ἱστορίας τῆς Ἱατρι-
κῆς τοῦ 1960. Σελ. 63—68.

—Ἴπποκράτους «Περὶ Τέχνης». Εἰσαγωγή καὶ ἐλευθέρα μετρικὴ ἀπόδοσις ὀλο-
κλήρου τοῦ ἀρχαίου Κειμένου. Πρακτικά 17ου Πανελληνίου συνεδρίου τῆς Ι. Χ. Ε.
Ἀθηνῶν 1961. Σελ. 159—177.

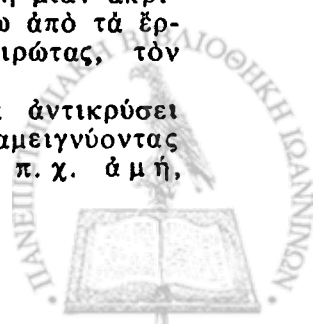
—Ἴπποκράτους «Περὶ ἐνυπνίων». Νέα διαίρεσις, τιτλοποιήσις κεφαλαίων καὶ
ἐλευθέρα μετρικὴ ἀπόδοσις ὀλοκλήρου τοῦ ἀρχαίου Κειμένου. Πρακτικά 19ου Παν-
ελληνίου συνεδρίου Ι.Χ.Ε. Ἀθηνῶν, 1963.

—Ἴπποκράτους «Προγνωστικόν». Εἰσαγωγή, μετάφρασις. Πρακτικά 20ου Παν-
ελληνίου συνεδρίου τῆς Ἱατροχειρουργικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν, 1964.

Ἐτελειώσαμε . . . . .

Ὁ ἀναγνώστης τῶν γραμμῶν αὐτῶν τῆς ταπεινότητός μας ἔχει ἤδη μίαν ἀκρι-
βῆ εἰκόνα τῆς μορφῆς καὶ τοῦ εἶδους τῆς μεταφραστικῆς ἐργασίας γύρω ἀπὸ τὰ ἔρ-
γα τοῦ Ἴπποκράτους ἀπὸ τοὺς ὡς ἄνω λογίους καὶ Ἐπιστήμονας Ἡπειρώτας, τὸν
Μπαλᾶνον Βασιλόπουλον καὶ τὸν Βασίλειον Χρήστου.

Καὶ εἰς μὲν τὴν μεταφραστικὴν προσπάθειαν τοῦ Μπαλᾶνου θά ἀντικρῦσει
τὸν ἀρχαιογνώστην Φιλολόγον, ὅστις ἐρμηνεύει σχολιάζοντας καὶ ἐγκαταμειγνύοντας
ποῦ καὶ ποῦ λέξεις καὶ φράσεις τῆς παλιᾶς Γιαννιώτικης διαλέκτου ὡς π.χ. ἀμῆ,

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΥΠΟΜΝΗΣΕΙΣ

(ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ)

Νὰ ἐπανέλθουμε στὸ ζήτημα τῆς ἀνάγκης ν' ἀποκτήσει ἡ πόλις μας ἓνα Δημοτικὸ Πνευματικὸ Κέντρο; Νομίζουμε πὼς, ὡστερ' ἀπ' ὅσα ἔχουν διατυπωθεῖ—με βάση τὴν κληροδοσία Πυρσινέλλα—, ἡ Δημοτικὴ Ἀρχὴ θὰ πρέπει νὰ ἔχει καταλήξει σὲ κάποιαν ἀπόφαση. Γιατί, τώρα, πού τὰ Γιάννινα γίνονται ἓνα κέντρο σπουδαιότατης σημασίας στὴν γενικώτερη ἀνάπτυξη τῆς χώρας μας, ἡ ἀξιοποίηση αὐτῆς τῆς κληροδοσίας εἶναι ἀπ' τὰ πρωταρχικὰ θέματα πού ἔχει ν' ἀντιμετωπίσει ὁ Δῆμος. Μάλιστα, αὐτὸ πρέπει νὰ γίνῃ με εὐρεῖα προοπτικῆ, ὥστε τὸ πνευματικὸ κέντρο νὰ καλύπτει τὶς ἀνάγκες, πού θὰ ἔχει γιὰ τὶς πνευματικῆς, τὶς καλλιτεχνικῆς καὶ τὶς πολιτιστικῆς ἐκδηλώσεις ἡ πόλις τούτη μετὰ ἀπὸ εἴκοσι-τριάντα χρόνια. Ἔτσι ἐξεταζόμενο, κατ' ἀρχὴν, τὸ ζήτημα, ἐπιβάλλεται νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὰ Γιάννινα, πού ἔχουν μιὰ ζῶσα πνευματικὴ παράδοση καὶ μιὰ πανελληνιαν ἀκτινοβολία, δικό τους χρῶμα καὶ ἴδιες δυνάμεις, προσφέρουν σήμερα τὶς καλύτερες δυνατῆς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀνάπτυξη δραστηριότητος καὶ πρωτοβουλίας πρὸς αὐτὸν τὸν τομέα. Ὑστερα, ἡ μαρτυρημένη πιά πρόθεση τοῦ κράτους νὰ συντρέξει αὐτῆς τὶς προσπάθειες στὴν ἐπαρχία, ἀποτελεῖ παράλληλα καὶ μιὰ μοναδικὴ κατοχύρωση, μιὰ εὐκαιρία ἐγγύτητος γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν καλύτερων δυνατῶν ἀποτελεσμάτων. Πιστεύομε, λοιπόν, πὼς τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο ἔχει τώρα τὴν εὐκαιρία νὰ δώσει στὴν πόλις μας ἓνα χρήσιμο ἔργο, πού θὰ καλύψει μιὰν ἀνάγκη καὶ πού, ταυτόχρονα, θὰ προσθέσει στὴ ζωὴ τῆς ἓνα πολυσήμαντο κεφάλαιο ἐξύψωσης καὶ προβολῆς. Ἀρκεῖ μονάχα νὰ ἀξιολογήσει τὰ πράγματα με κριτήρια πλατύτερη θεώρησης.

(ΔΡΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΛΑΤΕΙΕΣ)

Τὰ δενδρύλλια καὶ τὰ λουλουδία, πού ὁ Δῆμος φυτεύει (κυρίως με συγκινητικὴ ἀγάπη καὶ φροντίδα, πέραν τοῦ καλῶς ἐννοουμένου καθήκοντος, ὁ Δημοτικὸς

καταδέχεται κτλ., ἐνῶ ἀντιθέτως εἰς τοῦ Ἰατροῦ Χρήστου τὴν μεταφραστικὴν ἐργασίαν θὰ ἀντικρῦσει τὴν προβολὴν μιᾶς ποιητικῆς καὶ λογοτεχνικῆς πνοῆς.

Πάντως:

Ἡ Ἠπειρος διὰ μέσου τῶν αἰῶνων δύναται νὰ καυχᾶται ὅτι καὶ τὸν πατέρα ἀκόμη τῆς Ἰατρικῆς Ἐπιστήμης, τὸν Ἴπποκράτην, δὲν τὸν ἀφήκε ἀνεξερεῦνητον καὶ ἀσχολίαςτον.

Πλείστοι λόγιοι καὶ Ἐπιστήμονες Ἠπειρωταὶ ἐτίμησαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ τιμοῦν τὸ Ἠπειρωτικὸν ὄνομα.

Ὁ Ἰατρός Βασίλειος Χρήστου ὑπῆρξε τρόφιμος τῆς Γεραρᾶς Ζωσιμαίας Σχολῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξεπέμφθησαν ἐν τῇ μετέπειτα σταδιοδρομίᾳ τῶν πλείστοι λόγιοι καὶ Ἐπιστήμνες.

Μεταξὺ αὐτῶν συγκαταλέγεται καὶ ὁ εὐφίμως δρῶν ἐν τῇ πόλει τῆς Παλλάδος Ἀσκληπιάδης καὶ Ἰπποκρατικὸς συγχρόνως, ὁ Ἰατρός Βασίλειος Χρήστου, τιμῶν τῶν Ἠπειρωτῶν ὄνομα.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΣΟΥΡΛΑΣ

Παιδαγωγός

Σύμβουλος κ. Δημ. Μακρῆς) εἶναι μιὰ καλὴ ἀρχὴ καὶ μιὰ ἐπιτυχημένη προσπάθεια γιὰ τὴν αἰσθητικὴ ἐξωραΐσις στοὺς δρόμους καὶ στὶς πλατεῖες τῆς πόλης μας. Πιστεύομεν, ὅμως, ὅτι αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ ἢ, πιὸ σωστά, ἀπομένει σχεδὸν ξεκρέμαστο, ἐφ' ὅσον δὲν γίνεται, παράλληλα μὲ κάποιαν ἀνάλογη προσπάθεια γιὰ τὴν αἰσθητικὴ διευθέτησι καὶ γιὰ τὴν χρησιμοποίησιν ἀπ' τὸ κοινὸ τόσο τῶν πάρκων, ὅσο καὶ τῶν πλατειῶν (μετρημένων, ἄλλωστε, στὰ δάκτυλα) ποὺ δίνουν τὴν εἰκόνα ἐγκατάλειψης. Οἱ χῶροι αὐτοί, ποὺ συνιστοῦν τὴν ἀναπνοὴ τῆς πόλης μας, εἶναι ἀσυγχώρητο νὰ παραμένουν πάντα χωρὶς ἰδιαιτέρη προσοχὴ. Δὲν φτάνει νὰ ἐξαντλοῦμε μονάχα τὶς δυνατότητές μας στὶς κατὰ παράδοσιν μόνιμες ἀνάγκες, ὅταν ἡ νεώτερη μορφή τῆς ζωῆς σ' ἓνα σύγχρονο κέντρο τουριστικῆς ἀνάπτυξης, ὅπως εἶναι τὰ Γιάννινα, ἐπιβάλλει καινούργια μέτρα ἱεράρχησης. Ἡ Δημοτικὴ Ἀρχὴ πρέπει, εἶναι ἀνάγκη νὰ ξεφύγει ὁπωσδήποτε ἀπ' τὴν ἐπήρεια ἀντιλήψεων ἢ κριτηρίων τοῦ παρελθόντος καιροῦ.

(ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ)

Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα, θὰ εἶχε δῶ κανεὶς νὰ παρατηρήσει, πῶς ἐπιβάλλεται νὰ προγραμματισθοῦν, μέσα στὰ πλαίσια τῶν ἐπιδιώξεων ποὺ ἔχει ὁ Δῆμος Ἰωαννιῶν, καὶ ὠρισμένοι στόχοι κοινωνικῆς—λαϊκῆς πολιτικῆς, ἐκείνης ποὺ βρίσκεται στὴν εὐθύνῃ τῆς Αὐτοδιοίκησης. Ὑποχρεώσεις, ποὺ ἀνακύπτουν στὴν ἐποχὴ μας, ὅπως δυὸ-τρεῖς εἰδικοὶ σταθμοὶ νηπιαγωγείων γιὰ τὶς ἐργαζόμενες οἰκογένειες, μιὰ εἰδικὴ λέσχη γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀγωγή καὶ γιὰ τὴν μόρφωσι τῶν ἀνήλικων ἐργαζομένων, ἓνα-δυὸ δημοτικὰ ἐντευκτήρια—στέγες γιὰ τοὺς ἀπόρους μαθητὲς εἶναι σήμερα τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα ποὺ ἔχει νὰ κάμει, κατὰ προτεραιότητα, ὁ Δῆμος μιᾶς πόλης ὅπως τῆς δικῆς μας. Ἡ εὐθύνῃ γιὰ τὰ παιδιά καὶ γιὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἐργαζομένων ἀπόρων εἶναι πάντοτε ὑπόθεσι καὶ ὑποχρέωσι τοῦ Δημοσίου. Καί, ἐφ' ὅσον ἡ κρατικὴ μέριμνα δὲν ἔφτασε ἀκόμα νὰ καλύψει ὅλες αὐτὲς τὶς ἀνάγκες (ἀνάγκες ποὺ ἀπορρέουν ἀπ' τὴν σύγχρονη πραγματικότητά), ἡ Δημοτικὴ Ἀρχὴ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε πάρει ἀπὸ μονάχῃ τῆς τὴν πρωτοβουλία. Τὰ περιωρισμένα οικονομικά, ποὺ δὲν ἐπιτρέπουν τέτοια ὄνειρα, νομίζομε πῶς δὲν εἶναι πάντοτε τὸ ἀξεπέραστο ἐμπόδιο. Γιατί, ἐκτὸς ποῦ, στὶς προσπάθειες αὐτὲς, τὸ κράτος δὲν εἶναι ποτὲ ἄκαμπτη ἄρνησι, γιὰ τὰ Γιάννινα ὑπάρχει μιὰ μοναδικὴ προϋπόθεσι ἐξεύρεσις δυνατότητας: ἡ Ὑπηρεσία Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως Ἡπείρου. Τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιον θὰ δύνονταν—πιθανῶς—, μὲ τὴν γνωστὴ κατανόησι καὶ εὐρύτητα ἀντίληψης τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς, νὰ ἐντάξει, ὅλ' αὐτὰ τὰ ζητήματα, μέσα στὰ πλαίσια δραστηριότητος τῆς Ὑ.Π.Α.Η. Θὰ εἶναι κρίμα νὰ χάσουμε μιὰ μοναδικὴν εὐκαιρίαν ποῦ, κατὰ περιστασιακὴν οἰκονομία, παρέχει στὰ Γιάννινα τὴν δυνατότητα πραγματοποίησης ἀκόμα καὶ τῶν πιὸ τολμηρῶν βημάτων. Λοιπὸν, φαντασία, πάθος καὶ τόλμη χρειάζονται.

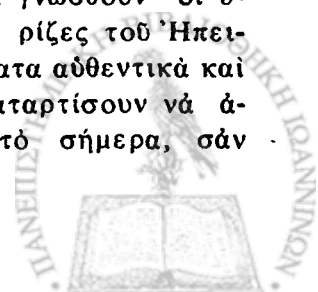
ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: 'ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΗΠΕΙΡΩΤ. ΜΕΛΕΤΩΝ,

Ὁ θεὸς τῆς Ἡπείρου, ἔδωσε πλοῦσιαν τὴν χάρι του στὸν Ἡπειρωτικὸ ὄργανον, ποὺ εἶναι γνωστὸς στὸν Ἑλλαδικόν, ἀλλὰ καὶ στὸν παραπέρα χῶρον μὲ τὸ ὄνομα: «Ἐταιρεία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν». Πρόκειται γιὰ μιὰ πλειάδα διανοουμένων καὶ λογίων ποὺ μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀόκνου Προέδρου τῆς

κ. Κώστα Φρόντζου.

Μιὰ ἀπὸ τὶς περιοχές, ποὺ προγραμματίσει σημαντικὴ δραστηριότητα εἶναι οἱ ἐκδόσεις τῆς. Χρονολογικά, ἡ Ἐταιρεία ἐκυκλοφόρησε τὰ κατωτέρω ἔργα, ποὺ ἀποτελοῦν ἓνα καλὸν ξεκίνημα καὶ μιὰ σοβαρὴν ὑπόσχεσι γιὰ μιὰ πλοῦσιαν ἐκδοτικὴν προσφορὰ γύρω ἀπὸ τὰ Ἡπειρωτικὰ θέματα. Ἐτσι θὰ γνωσθοῦν οἱ ὑγιεῖς, ἀξιολογικά παρθένες ρίζες τοῦ Ἡπειρωτισμοῦ, γιὰ νὰ ἴδωμε βιώματα ἀθθεντικά καὶ ὑπερήφανα, ποὺ θὰ μᾶς καταρτίσουν νὰ ἀξιολογήσωμε καρποφόρα τὸ σήμερα, σάν

προοδευτική εξέλιξι τοῦ χθὲς καὶ σὰν ὑπερφανὴ προῦποθεσι γιὰ τὸ ἐλπιδοφόρο αὐριο. Ἡ «Ἐταιρεία Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν» ἔφερε στὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὰ ἐξῆς ἔργα:

- 1) *Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ*: «Βιογραφικὴ συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας», Εἰσαγωγή—Ἐπιμέλεια Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἰωάννινα, 1960, σελ. 256.

Ἡ ἔκδοσις φιλοξενεῖ πρόλογον τοῦ κ. Κώστα Φρόντζου, ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφει: «Ἡ ἀνά χεῖρας Βιογραφικὴ συλλογὴ τῶν Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας ὄχι μόνον ὑπομνήσκει κατὰ τρόπον εὐγλωττον τὴν συμβολὴν τῆς Ἑπείρου εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλ' ὑπερβαίνουσα τὰ στενά ὄρια τοῦ τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀποτελεῖ, ὡς πιστεύομεν, προσφορὰν πολῦτιμον πρὸς τὸ Πάνελλῆνιον». Ἀκολουθεῖ εἰσαγωγή τοῦ κ. Κ. Θ. Δημαρᾶ, ὅπου παρουσιάζει τὴν βιογραφίαν τοῦ δημιουργοῦ τοῦ ἔργου. Στὴ συνέχειαν παρουσιάζεται ἡ Βιογραφικὴ συλλογὴ (τετρακοσίω περίπου). Ἀκολουθεῖ Ἀλφαβητικὸ Εὐρετήριον.

Τόσο αὐτὸ τὸ ἔργον τοῦ συγγραφέως τῆς «Χρονογραφίας τῆς Ἑπείρου», ὅσο καὶ τὸ ἀνέκδοτον, πού μελλοντικὰ θὰ περιλάβῃ ἡ Ε.Η.Μ. εἶναι ἀξιολογημένο ἀπὸ τοὺς φορεῖς τοῦ πνεύματος τοῦ τόπου μας, ὥστε περιττεύει κάθε θετικὴ κρίσις.

- 2) «*Κρυστάλλης*»: Ἡ τελετὴ τῶν ἀποκαλυπτηρίων τῆς προτομῆς του. Προσφώνησις Κ. Φρόντζου. Ὁμιλία Μιχ. Περάνθη, Ἰωάννινα, 1960, σελ. 22.

Στὴ συμπλήρωσι 65 χρόνων ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ Κώστα Κρυστάλλη, τὸν Μάιον τοῦ 1959, ἡ Ε.Η.Μ. εἰς Ἰωάννινα διωργάνωσε διήμερες ἐορταστικὰς ἐκδηλώσεις. Κύριος ὁμιλητὴς στὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ ποιητοῦ ἦταν ὁ κ. Μιχ. Περάνθη. Ἡ ἀνωτέρω διάλεξις ἀποτελεῖ τὴν πρώτην διάλεξι, πού ἐδημοσίευσεν ἡ Ε.Η.Μ. Ἀναφέρω αὐτό, διότι ἀκολουθεῖ ἡ ἔκδοσις καὶ ἄλλων.

- 3) *Νικολάου Β. Τωμαδάκη*: (Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν): «Οἱ Λόγιοι τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἑπείρου», Διάλεξις, Ἰωάννινα, 1960, σελ. 20.

Ἡ Ε.Η.Μ. ἐκάλεσε τὸν φίλον τῆς Ἑπείρου καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου κ. Νικ. Τωμαδάκη, πού τὴν 22α Μαΐου 1960 ὠμίλησε, εἰς τὴν αἴθουσα τῶν τελετῶν τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας μετὰ τὸ ἀνωτέρω θέμα, ἐμπεριστατωμένα.

- 4) *Κ. Θ. Δημαρᾶ*: «Ἡ Λογιοσύνη τῶν Ἑπειρωτῶν», Λόγος ἐπιμνημόσυνος στὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἰωάννινα, 1960, σελ. 20.

Ἡ Ε.Η.Μ., στὸ Ἄλσος τῶν ποιητῶν καὶ λογοτεχνῶν, ἔστησε τὴν προτομὴν τοῦ Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ (ἔργον τοῦ γλύπτου Ν. Γεωργαντῆ). Μέρος τῶν ἐκδηλώσεων ἀπέτελεσε ἡ ἀνωτέρω διάλεξις, πού δόθηκε εἰς τὴν αἴθουσα τελετῶν τῆς Ζωσιμαίας Παιδ. Ἀκαδημίας, γιὰ τὸν κορυφαῖον Ἑπειρωτογράφο.

- 4) *Μιχ. Ν. Μπάης*: (Καθηγητοῦ Φυσικῶν Ζωσ. Σχολῆς Ἰωαννίνων): «Σπήλαιον Περάματος Ἰωαννίνων», Ἰωάννινα, 1961, σελ. 16.

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἐργασίαν τοῦ ὁ συνάδελφος κ. Μιχ. Ν. Μπάης παρουσιάζει τὰ πιὸ χτυπητὰ καὶ ἀπαραίτητα γιὰ τὸν ἐπισκέπτη χαρακτηριστικὰ τοῦ Σπηλαίου. Ἡ ἐργασία πλασιοῦται ἀπὸ ὠραῖες φωτογραφίες ἀπὸ τὴν μεγάλην δωρεὰ τῆς φύσεως στὸν Ἑπειρωτικὸν χῶρον.

- 6) *Δημητρίου Εὐαγγελίδου* (1886—1959): «Οἱ Ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἑπείρου καὶ ἄλλα Μελετήματα», Ἐπιμέλεια Λ. Βρανούση, Ἰωάννινα, 1962, σελ. 92.

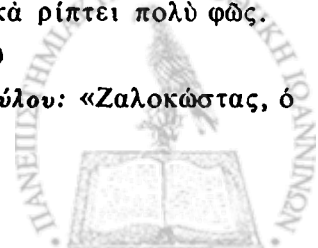
Προτίθεται τοῦ ἔργου βιογραφικὸ καὶ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα τοῦ ἀειμνήστου δημιουργοῦ. Ἀκολουθεῖ τὸ πρῶτον μελέτημα «Οἱ Ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἑπείρου» ὅπου, μετὰ τὸν πρόλογον, τὴν εἰσαγωγήν, ἀσχολεῖται μετὰ τὸ ὄνομα Ἑπειρος, τὰ σύνορα, τοὺς κατοίκους α) Θεσπρωτίας, β) Μολοσσῶν, γ) Χάονες καὶ δ) Τὰ ἄλλα φύλα. Τελειώνει τὸ μελέτημα μετὰ γενικὰς ἐθνολογικὰς παρατηρήσεις.

Ἐπονται τὰ μελετήματα: «Ἑπειρος καὶ Θεσσαλία», «Ψήφισμα τοῦ Βασιλέως Νεοπτολέμου», καὶ τὸ «Τιμητικὸν Ψήφισμα τῶν Μολοσσῶν». Ἀλφαβητικὸν εὐρετήριον παρατίθεται εἰς τὸ τέλος τῶν ἀνωτέρω μελετημάτων.

- 7) *Ἐρας Λ. Βρανούση*: «Κομισκόρτης ὁ ἐξ Ἀρβανῶν», Σχόλια εἰς χωρίον τῆς Ἀννης Κομνηνῆς, Ἰωάννινα, 1962, σελ. 32.

Ἡ σύζυγος τοῦ διακεκριμένου Ἑπειρώτου φιλολόγου Λ. Βρανούση, λαμπρὰ φιλόλογος κ. Ἐρα Λ. Βρανούση ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς μετὰ τὴν ἐξέτασιν σχολίων εἰς χωρίον τῆς Ἀννης Κομνηνῆς, ὅπου μεθοδικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ρίπτει πολὺ φῶς.

- 8) *Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου*: «Ζαλοκώστας, ὁ

άνθρωπος και ὁ ποιητής», διάλεξις, Ἰωάννινα, 1962, σελ. 20.

Ἡ Ε.Η.Μ., τιμώντας τὴν μνήμην τῶν Ποιητῶν καὶ Λογίων τῆς Ἠπειροῦ, ἔστησε τὴν προτομὴν τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα καὶ ἐώρτασε τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ στὶς 20 Ἀπριλίου 1960. Τὴν ἴδια ἡμέρα, τὸ βράδυ στὴν αἴθουσα τῶν τελετῶν τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγ. Ἀκαδημίας δόθηκε ἡ διάλεξις τοῦ γνωστοῦ συγγραφέως Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου, ποὺ ἀναφέρθηκε εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ποιητὴν Ζαλοκώσταν.

9) *Χρ. Χρηστοβασίλη*: «Ἠπειρωτικὰ Παραμῦθια», Ἰωάννινα, 1963, σελ. 160.

Γιὰ πρώτη φορὰ τὰ ἀνωτέρω παραμῦθια τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη τυπώθηκαν σὲ βιβλίον τοῦ 1906. Ὁ σ. τονίζει στὸν πρόλογο τῆς πρώτης ἐκδόσεώς του καὶ τὰ ἑξῆς: «Γιὰ τὰ ξενιτεμένα Ἠπειρωτόπουλα, λοιπόν, δημοσιεύω αὐτὴ τὴ σειρά τῶν Παραμυθίων μου· τὰ ὀνόμασα δὲ Ἠπειρωτικὰ, διότι εἶναι ὅλα βγαλμένα ἀπὸ τοὺς βράχους κι' ἀπὸ τὰ χαλάσματα κι' ἀπὸ τὰ λακκώματα τῆς πατρίδας μου». Ἡ ἀξιόλογη συλλογὴ περιλαμβάνει δέκα τέσσερα (14) παραμῦθια.

10) *Κοσμᾶ Θεσπρωτοῦ καὶ Ἀθανασίου Ψαλίδας*: «Γεωγραφία Ἀλβανίας καὶ Ἠπειροῦ»: Ἐξ ἀνεκδότου χειρογράφου τοῦ Κοσμᾶ Θεσπρωτοῦ μὲ τοπογραφικὰ σχεδιογραφήματα καὶ γεωγραφικοὺς χάρτας τοῦ ἴδιου. Προλεγόμενα καὶ σημειώσεις Ἀθαν. Π. Παπαχαρίση, Ἰωάννινα, 1964, σελ. 128.

Εἰς τὰ προλεγόμενα τοῦ ἐκδότου, εὐρίσκουμε πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἱεροδιακόνου Κοσμᾶ τοῦ Θεσπρωτοῦ, ἐπίσης γιὰ τὴν Περιγραφικὴ Γεωγραφικὴ Ἠπειροῦ τοῦ Ἀθ. Ψαλίδα καὶ τὴν προσθήκην τοῦ Κ. Θεσπρωτοῦ. Ἀκολουθεῖ τὸ ἔργον. Ἡ ἐκδοσις περιλαμβάνει σημειώσεις τοῦ ἐκδότου καὶ ἀλφαβητικὸν εὐρετήριο. Κλείνει μὲ «σχέδια καὶ τοὺς χάρτας».

11) *Εὐαγγέλου Ἀθ. Μπόγκα*: «Τὰ Γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπειροῦ» (Βορείου, Κεντρικῆς καὶ Νοτίου). Α' Γιαννιώτικα καὶ ἄλλα λεξιλόγια, Ἰωάννινα, 1964, σελ. 460.

Ἡ συλλογὴ αὐτὴ ἔγινε στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς ἀπὸ τὸν σ. Πρόκειται γιὰ ἔργο σημαδιακὸ καὶ τιμήθηκε ἀπὸ τὴν Γλωσσικὴ Ἐταιρεία Ἀθηνῶν. Τοῦ ἔργου προτίθεται εἰσαγωγὴ τοῦ σ. Ἀκολουθεῖ «Φωνητικὸ καὶ Γραμματικὸ διάγραμμα γιὰ τὸ Γιαννιώτικον ἰδιώμα». Ἐπονται οἱ ἐργασίες: «Ξένες λέ-

ξεις στὴν Ἠπειρο», «Τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖο καταγράφονται καὶ κατατάσσονται τὰ λήμματα». Ἡ κυρία προσφορὰ τοῦ ἔργου: «Μέρος Πρῶτο: Γλωσσάριο Γιαννιώτικο (καὶ λέξεις τῆς Κεντρικῆς καὶ Νοτίου Ἠπειροῦ)». Οἱ λέξεις παρατίθενται ἀλφαβητικὰ ἀπὸ τὸ Α μέχρι τὸ Ω. Ἀκολουθοῦν βαπτιστικὰ ὀνόματα Γιαννιώτικα, Ζαγορίου, Δωδωνοχωρίων, Δερβιζιάνων, Μετσοβίτικα, Σαρακατσαναίων. Παλαιότερα Ἀρτινὰ Βαπτιστικὰ ὀνόματα. Ἀρχαῖες καὶ Βυζαντινὲς λέξεις τῆς Ἠπειρωτικῆς διαλέκτου, ποὺ ἀντικατεστάθησαν ἀπὸ ξένες ὕστερα ἀπὸ τὸ 1463. Τέλος, Ἐβραιογιαννιώτικα.

Οἱ ἀνωτέρω ἐκδόσεις μαρτυροῦν μιὰ προσπάθεια ὄχι τυχαία, ἀλλὰ χαρακτηριστικὴ καὶ μιὰ ἀφετηρία, ποὺ ἐπραγμάτωσε τὴν ἀρχικὴ ἀπόφασιν τῆς Ἐταιρείας, σὰν ἀρχή: «α) Τὴν περισυλλογὴν, μελέτην καὶ παρουσίαν τοῦ ἱστορικοῦ, ἀρχαιολογικοῦ, λαογραφικοῦ, γλωσσικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ ὕλικου τῆς Ἠπειροῦ. β) Τὴν συναγωγὴν καὶ παρουσίαν τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς τῶν Ἠπειρωτῶν λογίων καὶ λογοτεχνῶν». (Πρόλογος, Κώστα Φρόντζου, στὴν «Βιβλιογραφικὴ συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας Π. Ἀραβαντινοῦ»).

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Κέντρον Νεοελ. Ἐρευνῶν: (Ἐπιμελεία: Δ. Δρούλια): «Σχεδιάσματα Ἠπειρωτικῆς Βιβλιογραφίας»

Πολυγραφημένο καὶ μ' ἐπιμέλεια τῆς Λουκίας Δρούλια ἐκκυκλοφόρησε τὸ «Σχεδιάσμα Ἠπειρωτικῆς Βιβλιογραφίας» στὴν σειρά τῶν ἀντιχειρογράφου δημοσιευμάτων τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν.

Στὸ ἔργο προτάσσεται εἰσαγωγὴ τοῦ κ. Θ. Δ(ημαρᾶ), διευθυντῆ τοῦ Κ.Ν.Ε. μὲ σκέψεις γύρω ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ πρέπει νὰ γράφονται οἱ βιβλιογραφίαι καὶ τὸν σκοπὸ ποὺ πρέπει νὰ ἐκπληρώνουν.

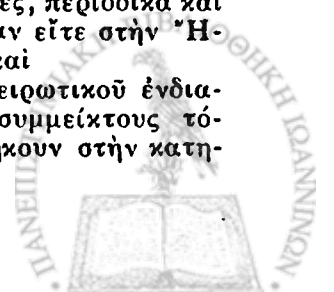
Ἀκολουθεῖ πρόλογος, στὸν ὁποῖο ἡ ἐπιμεληθεῖσα τὴν ἐκδοσὴ δίνει χαρακτηρισμὸ τοῦ ἔργου καὶ παρουσιάζει τὴ μέθοδον μὲ τὴν ὁποία ἐργάσθηκε.

Ἔτσι τὸ Σχεδιάσμα Ἠπειρωτικῆς Βιβλιογραφίας παρουσιάζεται σὰν πρῶτον μὲρος μιᾶς προσπάθειας γιὰ τὴν συγκρότησιν χρηστικῆς Ἠπειρωτικῆς Βιβλιογραφίας. Τὸ ὕλικόν ταξινομήθηκε σὲ τρεῖς ἐνότητες:

α) Ἀὐτοτελεῖ δημοσιεύματα ποὺ ἀφοροῦν στὴν Ἠπειρο.

β) Ἠπειρωτικὲς ἐφημερίδες, περιοδικὰ καὶ ἡμερολόγια ποὺ δημοσιεύθησαν εἴτε στὴν Ἠπειρο εἴτε σὲ ἄλλους τόπους καὶ

γ) Μελέτες καὶ ἀρθρα ἡπειρωτικοῦ ἐνδιαφέροντος, καταχωρισμένα σὲ συμμείκτους τόμους ἢ περιοδικὰ ποὺ δὲν ἀνήκουν στὴν κατηγορίαν β'.

Ο τόμος που εκυκλοφόρησε (λήμματα 885, σελίδες, 162) καλύπτει την πρώτη ένότητα.

Σκοπός δρίζεται ή συγκρότηση μιās, όπως και πιδό πάνω γράφομε, χρηστικής Ήπειρωτικής Βιβλιογραφίας με υίοθετημένο για την σύνταξη της διπλό κριτήριο: α) γεωγραφικό που προσδιορίζεται απ' ό,τι σήμερα καλοόμε Βόρειο Ήπειρο και β) ιστορικό, που προσδιορίζεται από τὰ όρια τών ήπειρωτικών διοικητικών κέντρων μέσα στους αιώνες.

Μένομε ακόμη στο πρόλογο και διαβάζομε. «Γενικά προσπαθήσαμε να μην έντάξομε, στην βιβλιογραφία για την Ήπειρο, λήμματα που θά έπρεπε να έχουν τή θέση τους σε άλλη βιβλιογραφία. Έτοι αποκλείσαμε: Τὰ γενικά έργα

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Οί κ. κ. συγγραφείς, που έπιθυμούν να τύχουν άγγελίας και κριτικής του έργου των, παρακαλούνται να αποστέλλουν αυτό εις δύο αντίτυπα.

π.χ. γενικές ιστορίες, άτλαντες, πρωτολόγους κ.ά., έπειδή είναι αυτόνομο ό τι ή Ήπειρος θά αναγράφεται όπωσδήποτε σε κάποιο σημείο τους. Αποκλείσαμε και τὰ γενικά έργα για την Ελλάδα, τὰ Βαλκάνια ή την Εύρωπαϊκή Τουρκία κ.ά, και άν ακόμα περιέχουν σημαντικά κεφάλαια σχετικά με την Ήπειρο ή γίνεται σ' αυτά έκτενης λόγος για Ήπειρώτες και ήπειρωτικά θέματα».

Με μέτρο τὰ παραπάνω, άν έξετάσωμε τὸ Σχεδίασμα τής Ήπειρωτικής Βιβλιογραφίας, θά πρέπει να όμολογήσωμε ό τι υπάρχει σ' αυτό συνέπεια μεθόδου.

Δέν μπορούμε όμως να καταλάβομε για ποιο λόγο έθεωρήθηκε σωστό να μη σημειωθούν οί. έστω και μικρές καμιά φορά, αναφορές στα γενικά βιβλία, μιὰ και δέν πρόκειται για έργο γενικού χαρακτήρα, αλλά για έργο περιορισμένου πλάτους που τὸ χαρακτηρίζει ή αποκλειστικότητα και που δέν πρέπει να έξυπηρητήσει εκείνους μόνο που είναι γενικοί στις αναζητήσεις τους, αλλά και τούς λεπτολόγους, εκείνους που θέλουν να φθάσουν στην έξειδίκευση.

Όσοι απ' αυτούς βρίσκονται μακριά από τις μεγάλες βιβλιοθήκες, θά πρέπει ως homines suspiciosi να φανταστούν ό τι κάπου ίσως

γράφεται κάτι για τὸ θέμα που τούς άπει και να φροντίσουν, σαν τούς δοθή καιρός ή νέα ταξίδι τους προς τὰ κάτω, να άνασουν στα γενικά βιβλία πληροφορίες, χωρ περισσότερες φορές να τις βρούν για τὸ άνμενο τής έρευνάς τους. Αυτό όμως δέν εύκολο και μάλιστα, σαν γίνεται βιαστικά, άποδίδει.

Για τούς έξειδικευμένους που βρίσκοντά στις μεγάλες βιβλιοθήκες, στ' άρ και τὰ σπουδαστήρια, δέν γίνεται λόγος, σ' αυτούς δίνεται ή εύκαιρία με την συστική μελέτη να καταρτίσουν την προσω τους βιβλιογραφία με τις δικές τους σημειώσεις.

Να γιατί δέν θά θέλαμε απ' αυτή τή ποψη να ύστερεί ή νέα ήπειρωτική βιβλιογραφία και, χωρίς ν' άμφισβητοόμε την καλή ήθεση τών παραγόντων του Κ.Ν.Ε. που μας έχάρισαν, πιστεύομε ό τι καλό θά ήταν, άν χνιζοσυντακτικές δυσχέρειες δέν ύπάρχουν ταν θά πάρει την τελική της διατύπωση, τ δηλαδή που θά πάψει να είναι σχεδίασμα, συμπληρωθή και ως προς τὸ σημείο αυτό.

Κι' όπως μας είναι δοσμένο τὸ Σχδίασμα τής Ήπειρωτικής Βιβλιογραφίας είναι ποι τιμώτατο βοήθημα του έρευνητή, γιατί και πτει τον κενό βιβλιογραφικό χρόνο από τὸ 15 —έκει τελειώνουν οί βιβλιογραφίες τών Ήπειρωτικών χρονικών—έως τὸ 1960 κι' ακόμα γ τὸ εύρετήριο, από σελ. 138, που δέν ύπάρχ στις βιβλιογραφίες τών Ήπειρωτικών χρονικών.

Δέν πρέπει να λησμονοόμε ό τι περιμένο και τὰ άλλα δύο μέρη του.

Από ήπειρωτικής πλευράς είμαστε ύπι χρωμένοι, μπροστά στον άκούραστο διευθυντή του Κ.Ν.Ε., γιατί έτίμησε κι' άλλη μιὰ φορ την πατρίδα μας με τὸ να δώσει πρώτη—πρώτη στην κυκλοφορία την βιβλιογραφία τους.

Την γνωστή σε μας κι' από άλλες μελέτες άξια συνεργάτιδα του Κ.Ν.Ε. συγχαίρωμε, γιατί άνάλαβε τὸ βάρος ενός πραγματικά μεγάλου έργου όπως είναι ή σύνταξη βιβλιογραφίας, έργοι δηλαδή με ποικίλους προβληματισμούς.

Κλείνοντας τὸ σημείωμά μας θυμήθηκα τον άείμνηστο Χρ. Σούλη, τον μεγάλο μας ήπειρωτολόγο, που όπως είχα διαβάσει κάποτε—στα Ήπειρωτικά Γράμματα νομίζω—είχε τή γνώμη πως έπρεπε να γίνει ένα μεγάλο Βιβλιογραφικό Ίνστιτούτο κι' από τή γενική του εργασία ν' άρχίσουν οί άλλες, οί επί μέρους. Με τὰ σημερινά τεχνικά μέσα κάτι τέτοιο θά ήταν εύκολο.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΠΡΙΩΝΗΣ

